

Catalina Amer Ballester

Deficiències, discapacitats i minusvalideses de la premsa

Anàlisi de les informacions publicades als diaris de Mallorca

DEFICIÈNCIES, DISCAPACITATS I MINUSVALIDESES DE LA PREMSA

Anàlisi de les informacions publicades
als diaris de Mallorca

Catalina Amer Ballester

©del text: Catalina Amer Ballester
©de l'edició: Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Afers Socials,
Promoció i Immigració

Disseny i maquetació: Marco Spinazzola
Impressió: Ecoprint
DL: PM-112-2009

ÍNDEX

Pròleg	9
Presentació	11
1. Introducció	15
2. Opinió Pública i Discapacitat	21
2.1. Actituds envers les persones amb discapacitat	23
2.2. Evolució històrica de les actituds	26
2.3. Estereotips en la premsa diària de Mallorca	31
3. Informacions sobre Serveis Socials	47
3.1. Organització dels serveis socials	48
3.2. Finançament dels serveis socials	57
4. Informació Sanitària	79
4.1. Organització sanitària	81
4.2. Informacions sobre malalties i tractaments	87
4.3. Campanyes per finançar tractaments a altres països	103
4.4. Donacions i trasplantaments	112
4.5. Salut mental	123

5. Informacions sobre Educació	133
5.1. Educació especial	134
5.2. Integració escolar	141
6. Informacions sobre Inserció Laboral	149
6.1. Centres especials d'ocupació	151
6.2. Inserció laboral en empreses ordinàries	155
7. Informacions sobre Accessibilitat	165
8. Informació Esportiva	181
9. Llenguatge	195
9.1. Terminologia	197
9.2. Construccions sintàctiques que impliquen judicis de valor ..	215
9.3. Ús metafòric de noms de malalties	221
10. Fotografia	225
11. Conclusions	239
12. Propostes d'estil	257
Bibliografia	261

Mitjançant l'article que el professor Climent Picornell va publicar en el *Diari de Balears* el dia 20 de desembre de 2007, la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració es va fer ressò de l'existència de la tesi doctoral de Catalina Amer "L'opinió pública i discapacitat. Anàlisi històrica de la premsa de Mallorca (1983-2007)". Una vegada llegit el text, ens va semblar oportú publicar-lo, atesos el rigor i l'oportunitat de la investigació, ja que és un tema poc desenvolupat a les Illes Balears.

Tots els mitjans de comunicació són generadors de representacions, d'imatges, d'opinió i de valors, i són creadors de coneixements. Amb aquest gran potencial poden, sens dubte, contribuir a crear una visió positiva i real de la discapacitat.

Tot i que el text que teniu a les vostres mans és un estudi sobre la premsa escrita, les seves consideracions i conclusions poden, en bona part, estendre's i aplicar-se al conjunt dels mitjans de comunicació.

Amb la publicació d'aquest llibre pretenem tres objectius:

- a) Donar a conèixer una bona investigació feta a les Illes sobre un tema molt poc desenvolupat.
- b) Contribuir decididament a reflexionar sobre la necessitat de canviar la imatge mediàtica de les persones amb discapacitat, canvi que no tan sols s'ha de produir en el missatge (rompre la tendència d'imatges simples, paternalistes i estereotipades), sinó també en la producció del missatge, tot facilitant que les persones amb discapacitat siguin més presents en els mitjans de comunicació.
- c) Continuar desplegant l'article 8 de la Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat de l'ONU. Els països signants es comprometeren a fomentar el respecte

dels drets de les persones amb discapacitat, a lluitar contra els prejudicis existents relacionats amb la discapacitat i a mostrar a la societat que les persones amb discapacitat tenen moltes capacitats. Per aconseguir-ho han de dur a terme accions informatives perquè la societat valori positivament la persona amb discapacitat i han d'animar els mitjans de comunicació perquè mostrin una imatge respectuosa de la persona amb discapacitat.

Fina Santiago Rodríguez
Consellera d'Afers Socials,
Promoció i Immigració

És una gran satisfacció per a mi poder prologar aquesta obra, que serà una fita, ateses la temàtica tractada i la forma com s'ha fet.

Catalina Amer Ballester, llicenciada en periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona, s'arriscà a fer una recerca que l'ha conduïda al títol de doctora en història contemporània per la Universitat de les Illes Balears, amb la investigació *Opinió pública i discapacitat. Anàlisi històrica de la premsa de Mallorca (1983-2007)*.

Ens trobam davant una investigació exhaustiva i profunda sobre l'opinió pública, la premsa diària escrita i les persones amb discapacitat. La relació entre els tres subjectes s'ha treballat basant-se en una profunda anàlisi del que s'ha publicat als diaris *Baleares*, entre 1983 i 1996; *Diari de Balears*, entre 1996 i 2007; *Última Hora* i *Diario de Mallorca*, des del 1983 fins al 2007; *El Día*, entre 1983 i 1988; *el Día 16*, entre 1988 i 1993; *Diario 16 de Baleares*, entre 1993 i 1996; *El Día del Mundo*, entre 1993 i 1998; *El Mundo/Día de Baleares*, entre 1998 i el 2007, i *La Voz de Baleares*, entre 1996 i 1998.

Alhora, ha utilitzat com a font fonamental els llibres d'actes, les memòries d'activitats, les publicacions, etc., de la de Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat. Els materials d'aquesta important entitat, que agrupa trenta-dues organitzacions de persones amb diferents tipus de discapacitat, és d'una riquesa documental de primera magnitud. També, i com no podia ser d'altra manera, ha consultat els textos legislatius i normatius, a més de plans d'actuació i memòries.

A partir d'una documentació bàsica però exhaustiva i important ha formulat unes hipòtesis de les quals ha extret unes conclusions amb força. Però al rigor investigador s'ha de sumar la professionalitat i la sensibilitat social: sense aquests tres eixos hau-

ria estat impossible sortir del gran repte que es plantejava l'actual doctora en història.

Ha treballat des de la perspectiva de la història del periodisme i des de la història social. Les metodologies utilitzades han confluït en una aportació que omple d'orgull els membres del Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani de la Universitat de les Illes Balears.

Ara és el moment de fer sortir a la llum una part de la recerca realitzada, amb la qual Catalina Amer obtingué el títol de doctora amb la màxima puntuació. A més de la gran satisfacció des d'un punt de vista científic, cal tenir en compte que aquestes pàgines poden ajudar els professionals, els administradors, els administrats i la societat en general a l'hora d'abordar el tractament que es fa i s'ha de fer de la discapacitat. Aquesta és una tasca que correspon a moltes de persones. Amb aquesta aportació tenim una ajuda important. Les passes fetes des d'una perspectiva social, política, cultural i econòmica han estat moltes i les que resten, encara més.

Sebastià Serra Busquets

Catedràtic d'història contemporània
de la Universitat de les Illes Balears

A/e: s.serrabusquets@uib.es

PRESENTACIÓ

Començar el dia obrint un diari és un gest senzill i quotidià que implica la necessitat, l'interès o la curiositat per saber què passa, a qui passa, on passa, com passa i per què passa. Així de simple i de complex alhora.

Per a l'opinió pública hi ha dues fonts principals de coneixement: l'observació de la realitat de forma directa i l'observació de la realitat a través dels mitjans de comunicació. La primera proporciona la millor informació però és molt limitada. Els mitjans de comunicació, en canvi, ens permeten estar informats de "tot". I d'aquest "tot", només en tenim una informació directa d'una ínfima part. Per tant, tenim una gran dependència dels mitjans de comunicació. I això els atorga un poder i un atractiu extraordinaris.

En cap cas, els mitjans de comunicació en general i la premsa en particular poden ser l'única font d'informació o formació per establir petites o grans veritats. Però l'estudi de la discapacitat, a través de la premsa editada a Mallorca entre 1983 i 2007, pot resultar molt interessant precisament pel doble vessant que caracteritza els mitjans de comunicació. Per una banda, permet conèixer els canvis que s'han anat produint en la societat balear. Per l'altra, permet analitzar com ha usat la premsa el seu poder per facilitar la normalització o no d'aquest col·lectiu, per donar a conèixer la realitat d'aquests ciutadans al marge de prejudicis i estereotips d'òrgens llunyans i arrossegats durant segles i per reivindicar polítiques de benestar més efectives. Perquè amb totes les consideracions que calgui, el paper de la

premsa en aquest àmbit és vital, tant per implicar l'Administració en polítiques d'igualtat com per sensibilitzar l'opinió pública.

Aquest llibre és només una part de la tesi doctoral *Opinió pública i discapacitat. Anàlisi històrica de la premsa de Mallorca (1983-2007)*, dirigida pel professor Sebastià Serra Busquets i que inclou, entre d'altres, l'estudi del moviment associatiu i l'evolució dels serveis socials durant aquest període. El treball se situa al 1983, any de constitució de la comunitat autònoma de les Illes Balears, perquè—malgrat la importància d'algunes iniciatives anteriors— només en un context democràtic i amb unes institucions legitimades pels ciutadans es poden establir els fonaments perquè realment les administracions es converteixen en protagonistes de l'acció social, i perquè la beneficència sigui substituïda per la previsió i, sobretot, pel reconeixement de drets.

A les pàgines següents es fa una anàlisi en profunditat del tractament a la premsa de les notícies de serveis socials, salut, educació, ocupació i esports vinculades a la discapacitat. I també s'analitzen, per la seva gran importància, el llenguatge i la fotografia. Cada afirmació, positiva o negativa, va acompanyada d'exemples dels diaris editats a Palma¹. Però lògicament es fa especial menció del que és corregible, amb la modesta però també justa pretensió de generar una sèrie de reflexions que ajudin a millorar la representació d'una part important de la societat balear.

En relació amb el capítol dedicat a la fotografia, potser algun lector enyorarà la impressió de les imatges a les quals es fa referència en els exemples, aportació que sens dubte en facilitaria la comprensió. Però atès que es tracta, majoritàriament, de fotografies poc afortunades, s'ha prioritzat la necessitat de mantenir l'anonimat dels protagonistes. Aquesta tònica s'ha mantingut en tots els capítols, usant les inicials del nom i el llinatge sempre que els protagonistes de les notícies ho eren per la seva discapacitat i no pel seu càrrec o per la seva ocupació.

Quant al títol tan enrevessat (*Deficiències, discapacitats i minusvalideses de la premsa*) és una llicència de l'autora, que pretén, precisament, incidir en les dificultats mostrades pels diaris per trac-

1. L'autora ha fet especial incidència en els titulars de les informacions.

tar aquests temes de forma senzilla, natural i "objectiva". A més de destacar el grau d'absurditat que poden acabar adquirint determinades "etiquetes".

En general, els periodistes estan tan acostumats a treballar amb la urgència que moltes vegades obliden la importància dels temes que tracten i l'impacte de la seva feina. Els professionals dels mitjans són peces d'una cadena molt complexa però també és cert que són creadors d'opinió. I en el seu cas la reflexió no només és necessària, és imprescindible i exigible. De tant en tant convé repensar allò que es fa i com es fa.

1. INTRODUCCIÓ

Al llarg de la història de la humanitat hi ha hagut dones i homes que per raons genètiques o com a conseqüència d'una malaltia o accident han vist afectades les seves funcions físiques o intel·lectuals, afectació sempre condicionada per la societat en la qual es produeix. I durant segles aquesta convivència –entre persones amb i sense discapacitat– ha quedat definida majoritàriament per la marginació. Fins a la segona meitat del segle xx –pràcticament fins als anys setanta i vuitanta– no es va organitzar socialment, ni es va plasmar políticament la voluntat de canviar aquesta situació.

Al marge de la necessitat d'una societat prou evolucionada per generar recursos que garanteixin la igualtat, la discriminació i la marginació són fruit de l'actitud que un individu manifesta envers l'altre. Hi ha abundant literatura sobre la formació i el canvi d'actituds i aquesta "literatura" fa èmfasi en la importància de l'aprenentatge (experiència) i també de la informació. Per tant, ja sigui des d'un punt de vista històric o des de la concepció de la premsa com a vehicle de "formació", l'anàlisi de les notícies sobre discapacitat, publicades en diaris de Palma, ens ha d'apropar a la complexa realitat d'una part important dels ciutadans i ciutadanes de Mallorca.

Els mitjans de comunicació trien les notícies de forma subjectiva. I confereixen a cada una un grau d'importància d'acord amb diversos paràmetres. La poden servir a un públic expectant i alimentar-la durant dies o, contràriament, oblidar-la ràpidament per donar pas a una altra notícia que, igualment, sigui retirada i substituïda per la

següent. I així successivament. Aquesta possibilitat de triar i divulgar dóna als mitjans de comunicació un poder extraordinari i la temptació de caure en l'exageració o en la minimització dels fets. També pot passar que alguns fets simplement s'obviïn. I això pot significar que d'una o altra manera es presenti una veritat diferent a la real.

El que es publica cada dia en els diaris depèn de diversos factors: de les rodes de premsa convocades, dels temes que aportin els redactors i de com els expliquin al cap de secció (un bon tema mal explicat o exposat amb desinterès pot acabar no sent ni un tema), de la capacitat del periodista per construir una notícia i del criteri del consell de redacció. En aquesta reunió els caps de secció, els subdirectors i el director decideixen què es publica i què no. Però tot i això, al final la selecció de temes és molt similar en tots els mitjans que comparteixen un mateix espai geogràfic.

Per què una cantant, una escriptora o una ministra són entrevistades per tots els mitjans el mateix dia? D'on surten les notícies? Actualment, les principals fonts són els gabinets de comunicació, els caps de premsa, les agències de notícies... Així, la percepció del misatge sol ser repetitiva. Basta observar si no els diaris que s'editen un dia qualsevol a Palma. Pràcticament són les mateixes notícies les que ocupen les portades i els espais preferents. Difereixen en la presentació (espai dedicat, suport o no d'imatges...) i possiblement en la interpretació, però pràcticament consideren notícia els mateixos fets.

Els periodistes consideren un èxit publicar una notícia abans que ho facin els altres. Però al ciutadà, això, el preocupa ben poc. El lector valora que li expliquin la "veritat", que es faci periodisme d'investigació. Però està molt al marge de la competència en què es mouen les empreses de comunicació. Entre altres coses perquè molt poca gent compra dos o més diaris per saber qui dóna més temes propis o qui els dóna millor. I la principal raó per comprar un diari o un altre és la coincidència ideològica.

Com qualsevol empresa, les empreses mediàtiques tenen les seves estratègies comercials i polítiques. Tot i que en molts casos els lectors desconeixen la composició empresarial dels mitjans que consumeixen, els diaris es guien per interessos de rendibilitat i la notícia es converteix en un producte. Això no vol dir tampoc que en aquest

sistema no floreixin algunes veritats o que no hi hagi periodistes que facin la seva feina. En moltes ocasions, la informació continua sent un instrument útil per despertar el sentit cívic.

En qualsevol cas, però, el problema per al ciutadà radica en el fet que la situació no l'ultrapassi i el converteixi en un ésser dirigit i sense opinió pròpia conscient. I que, per tant, pugui elaborar uns mecanismes de defensa que li permetin obtenir la informació que desitja i necessita per construir el seu criteri dels fets. L'altre repte és per al professional, que es pot trobar fent equilibris entre l'empresa i la seva pròpia consciència.

Però això no pot dur a la resignació o a suposar inevitablement que la informació sigui partidista o manipulada. Potser bastaria que es potenciés i es respectés la pluralitat i que es tingués, en més consideració, l'opinió dels ciutadans i dels col·lectius socials.

El 1980 l'Informe McBride² ja recomanava adoptar mesures per evitar la verticalitat de la comunicació. Reivindicava la necessitat d'accelerar la participació creixent d'un major nombre de persones en les activitats de comunicació, una expansió de corrents d'informació pluridireccionals i procedents d'una multitud de fonts. Tot això amb un únic objectiu: aconseguir la plena democràcia.

Entorn de la premsa hi ha dos conceptes claus: independència i objectivitat. És desitjable que les empreses periodístiques siguin independents i actuïn també de manera independent de qualsevol poder però no hi ha receptes que garanteixin la informació objectiva.

El sistema actual ha transformat el concepte de veritat. Què és cert i què és fals? Si la premsa, la ràdio, la televisió o Internet afirmen que alguna cosa és certa, llavors és certa. Encara que sigui falsa. El receptor sovint no té més criteris d'apreciació, ja que només pot orientar-se comparant les informacions dels diferents mitjans de comunicació. I si tots diuen (o deixen de dir) el mateix, està obligat a admetre que és veritat.

Durant dècades els periodistes han defensat l'"objectivitat" dels seus treballs. Però els periodistes només poden ser subjectius en tant

2 L'any 1980 Sean McBride (fundador d'Aministia Internacional i premi Nobel de la Pau) va dirigir un estudi per a la UNESCO, conegut amb el seu nom, sobre els principals problemes de la comunicació en el món.

que no són objectes sinó subjectes que informen d'altres subjectes. Per tant, l'objectivitat i la veritat queden reduïdes al fet que allò que es diu es pugui comprovar, que hi hagi proves.

Tot plegat fa imprescindible que la societat prengui consciència del "perill" creant mecanismes de regulació que equilibrin les forces, a més d'introduir en l'educació bàsica del ciutadà elements de crítica i exigència que li permetin surar enmig dels corrents d'informació.

Si es parla de discapacitat, però, és possible que el ciutadà mitjà no tingui un criteri prou elaborat per discernir i discriminar la informació que rep a través dels mitjans. La manca de formació general de la societat en relació amb aquests temes és encara molt gran. Partim d'una llarga tradició històrica d'arraconament i d'un notable arrelament d'actituds negatives.

Els periodistes –i les empreses periodístiques– lògicament també són hereus d'aquesta tradició. I malgrat que en els anys d'aquest estudi (1983-2007) l'actitud dels professionals no és intencionadament negativa, sí ho són molts dels resultats. Però el principal problema és, senzillament, la falta d'una presència continuada dels problemes i de les situacions discriminatòries que han d'afrontar els ciutadans amb alguna discapacitat i dels recursos i les solucions existents.

Actualment, la informació general –que durant segles ha estat escassa– és molt abundant i molt ràpida. Qualsevol esdeveniment que "algú" consideri "notícia" pot ser conegut arreu del món i en el moment exacte en què ocorre. Els mitjans de comunicació són presents a tot arreu i arriben pràcticament a tothom. I davant aquest fenomen ha sorgit el plantejament de si allò que no surt en els mitjans és llavors una realitat inexistent. Però el que sí sembla comprovat és que el que no surt als mitjans de comunicació no esdevé matèria primera per a l'elaboració de l'opinió pública i no entra a formar part de l'agenda de prioritats de l'Administració.

Hi ha una estreta relació entre l'agenda temàtica dels mitjans i l'agenda pública. Els esdeveniments que no són recollits pels mitjans deixen de tenir existència per al públic en general, a excepció dels individus directament implicats, i deixen d'existir també per als responsables polítics.

Tot i que en els darrers anys cal apuntar la tendència dels grans diaris a augmentar el nombre d'informacions no estrictament polítiques (salut, medi ambient, ONG, moda...), són els diaris locals, com els que s'editen a Palma, els que solen donar més cabuda a les petites o grans qüestions que afecten el dia a dia dels ciutadans. Tot i això, un dels principals problemes de la discapacitat era i és la falta d'informació.

Aquesta manca està motivada, en part, pels processos econòmics i socials tradicionals que han contribuït, en el passat, a fer-la invisible, carregant de prejudicis la seva percepció. Tot això ha impedit que s'adoptessin mesures eficaces. Davant aquesta situació, la informació clara, senzilla i objectiva és el millor camí perquè la societat modifiqui la seva percepció i actuació i obri les portes cap a la normalització i l'equiparació d'oportunitats.

Quan no és possible adquirir el coneixement per experiència directa, el conjunt de la societat es forma l'opinió sobre un tema basant-se en els mitjans de comunicació. Així, amb el seu treball els periodistes poden contribuir a perpetuar tòpics que funcionen en la societat o, des de la imparcialitat que la deontologia de la professió requereix, abordar els temes de manera lliure de prejudicis i sense estereotips preconcebuts.

Els mitjans creen la seva pròpia realitat social i els missatges que s'emeten, encara que tinguin errors o vicis, són valorats pels lectors com a vertaders, amb la qual cosa algunes de les perversions de les visions que ofereixen contaminen la vida real. Per això és important obrir un debat sobre el tractament de les informacions vinculades a la discapacitat amb l'objectiu que l'opinió pública pugui conèixer millor un col·lectiu molt mal tractat en aquest sentit. I promoure un consum correcte dels productes informatius basat en la necessitat de ser crítics amb els mitjans i pensar que no estan necessàriament en possessió de la veritat.

¿Com es poden compaginar d'una manera efectiva el dret a la llibertat d'expressió i el dret dels ciutadans a rebre una informació completa i veraç amb altres drets també importants, com ara el dret a la intimitat o el dret de tots els col·lectius a tenir un tractament just? Si no es vol caure en regulacions perilloses, la millor via sembla

que és l'autoregulació basada en l'ètica i la responsabilitat. En aquesta línia s'inscriuen els estatuts de redacció d'alguns mitjans, la figura del defensor del lector (de l'oient o de l'espectador) i els codis deontològics que tendeixen a anar teixint un compromís de qualitat entre els professionals de la comunicació i els ciutadans. Els codis d'ètica representen una eina d'autocontrol per als periodistes a l'hora d'elaborar les notícies, i els indiquen les pautes per moure's amb llibertat per terrenys que poden ser perillosos, o si més no delicats, perquè poden ferir, perquè poden atemptar a la dignitat d'una persona o col·lectiu.

La forma de donar una determinada informació de vegades és més important que la mateixa informació. Un determinant ús del llenguatge pot causar danys reals al col·lectiu al qual es fa referència i a la visió que la resta de la societat en pugui tenir.

L'aprovació d'un codi deontològic o l'establiment de la figura del defensor representa un reconeixement que l'activitat periodística pot contenir errors i causar danys. I ja que els mitjans analitzen les altres institucions no es poden excloure d'aquestes mesures d'autocontrol i autocrítica.

El Sindicat de Periodistes de les Illes Balears té aprovada una proposta de declaració de principis en la qual s'adopten bàsicament tots els principis del Codi Deontològic del Col·legi de Periodistes de Catalunya.³ En general, però, els periodistes segueixen pensant –majoritàriament– que fan un bon ús de la llibertat d'informació i continuen confiant en el seu sentit comú. En els capítols d'anàlisi de les informacions publicades en els diaris de Palma s'intenta mostrar que això no sempre és suficient.

3 Codi deontològic: declaració de principis de la professió periodística a Catalunya, aprovat per la Junta de Govern del Col·legi de Periodistes de Catalunya en la sessió plenària de 22 d'octubre de 1992.

2. OPINIÓ PÚBLICA I DISCAPACITAT

Generalment, s'entén per opinió pública la manera col·lectiva de pensar i de sentir d'un grup social més o manco extens en determinades circumstàncies de temps i lloc. Indica allò que la gent pensa sobre un tema, un esdeveniment o un problema d'una certa importància. L'opinió pública es forma pel fet que un gran nombre de persones faci propi, ja que ho consideren vertader i just, el que algunes persones i grups – amb una especial autoritat cultural, científica o moral– pensen i diuen.

Segons alguns teòrics, l'opinió pública té una gran influència en la manera de pensar, de sentir i d'actuar d'aquells que –per edat o per falta de coneixements– no són capaços de formular un judici crític. S'entén així que alguns ciutadans pensen i actuen segons l'opinió pública sense que es puguin desfer d'aquesta pressió. Però alguns autors com Elisabeth Noelle-Neumann⁴ van més enllà i defineixen com l'"espiral del silenci" un procés pel qual una majoria s'inhibeix i calla davant el que expressen obertament i confiadament uns grups minoritaris. S'inhibeixen perquè estan convençuts que aquesta postura acabarà sent acceptada per tots, fent així que l'opinió sembli més forta del que realment és, fins a arribar a ser dominant.

La gent té una por natural de l'aïllament. L'amenaça de soledat sorgeix quan hi ha una controvèrsia sobre els valors. Els sondejos d'opinió mostren que en àrees en què els valors estan canviant, els membres d'una societat observen la resta de la comunitat molt aten-

4 NOELLE-NEUMANN, ELISABETH. *Opinión pública: nuestra piel social*. Barcelona: Paidós, 1995.

tament. Fins i tot els canvis més petits són percebuts col·lectivament per tots els grups de població.

Per tant, l'opinió pública, més que consistir en allò que la gent pensa, seria el que la gent pensa que pensen els altres. I aquí és on radica la importància dels mitjans de comunicació.

Per a l'opinió pública hi ha dues grans fonts d'alimentació. L'observació de la realitat de manera directa proporciona la millor informació però és molt limitada. Per altra banda, actualment l'observació de la realitat a través dels mitjans de comunicació permet estar informats de "tot". I aquesta dependència dels mitjans pot ser molt perillosa.

La premsa esdevé així l'instrument real de l'opinió pública, una arma i una eina en mans d'aquells que saben com usar-la. Per tant, pot ser important plantejar-se la relació opinió pública-premsa-discapacitat. I aprofundir en tot el que incideix en l'opinió pública: actituds, estereotips i formes de marginació.

La realitat –qualsevol realitat– inspira lògicament les seves representacions. Però les idees prèvies –del receptor i també del transmissor– condicionen la percepció d'aquesta realitat. Les teories, les ideologies, les definicions i les mateixes paraules orienten i desorienten la nostra percepció de les coses que volen o semblen representar. Així, la difusió de certes imatges –siguin textuals o gràfiques– de persones o de col·lectius poden arribar a superar l'original i, fins i tot, modificar-lo.

A partir d'aquesta premissa, es pot plantejar si els mitjans de comunicació ofereixen una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament. I davant una formulació presentada en negatiu cal, inevitablement, plantejar-se la necessitat de canvi.

De forma general, el canvi social pot produir-se de dues maneres: a través del canvi en les lleis, la política i els serveis, i a través del canvi en les actituds i la conducta de les persones. Els canvis en les lleis i el seu compliment obligatori són molt importants perquè possibiliten millores permanents, no temporals i basades en la comprensió d'una determinada persona. Però per canviar les estructures formals de la societat, cal assegurar-se que les persones que fan les lleis i defineixen la política –així com les que donen serveis– coneixen les

necessitats i les idees per resoldre problemes. Per canviar d'actitud i de conducta, la gent necessita conèixer. I la manera més ràpida i efectiva de donar a conèixer de forma massiva els temes relacionats amb la discapacitat és utilitzar adequadament els mitjans de comunicació.

Tothom és diferent, únic. I tot i això la diferència pot intimidar. Quan es dóna l'oportunitat a algú de donar-se a conèixer, d'explicar la seva vida, idees i sentiments resulta més fàcil entendre'l i posar-se en el seu lloc.

2.1. ACTITUDS ENVERS LES PERSONES AMB DISCAPACITAT

En general, s'entén que l'actitud és una idea proveïda d'una càrrega emocional que predisposa a una classe d'accions davant un determinat tipus de situacions socials. Aquesta definició té tres components: la idea (component cognitiu), l'emoció que s'hi associa (component afectiu) i la predisposició a l'acció (component conductual). Així mateix, s'ha de tenir en compte l'existència d'actituds positives que condueixen a conductes i sentiments de satisfacció, plaer i alegria. I les actituds negatives que poden donar lloc a una vida problemàtica.

Les actituds es poden entendre com a estratègies per transitar per la vida. Les actituds s'inscriuen en la cultura, entesa com una forma peculiar d'avaluar, percebre i actuar. L'organització de creences que les conformen predisposa a maneres de comportament definits però amb respostes no sempre idònies des d'una perspectiva racional.

En general, les actituds ajuden a entendre el món que ens envolta. Ajuden a funcionar davant els problemes que ens causaria haver de crear patrons d'interacció nous cada vegada que ens trobam amb els altres. Mitjançant aquests estereotips i predisposicions de resposta es pot actuar més ràpidament. Però en la mesura que els estereotips siguin inadequats o que les actituds estiguin injustificades s'actua de forma inapropiada.

Quant a la formació de les actituds, cal tenir molt en compte els valors socials i culturals de cada societat. Dins aquest àmbit, actual-

ment fonts importants serien l'èmfasi en la salut, la integritat física i l'aparença personal. I també l'èmfasi de la societat actual pels èxits personals i la productivitat, així com per l'habilitat per ser competitiu professionalment. La persona amb discapacitat molt sovint té dificultats per ajustar-se a aquests valors.

A vegades, l'origen de l'actitud és de caràcter afectivocognitiu quan s'estableix una relació personal. La presència d'una persona amb discapacitat pot provocar la preocupació i el sentiment que alguna cosa similar podria passar a algú altre.

I també hi ha fonts originades per variables com la demografia, l'edat, el nivell educatiu, les característiques personals... I factors relacionats amb la mateixa discapacitat (nivell de funcionalitat, gravetat, grau de visibilitat...).

En general, però, s'entén que les actituds són apreses gradualment amb l'experiència i que hi contribueixen diferents factors: familiars, psicològics i educatius; però també el contacte directe i els missatges que es reben de la comunicació social.

Com ja s'ha esmentat, les actituds poden ser positives o negatives. Diferents estudis han mostrat que el contacte directe i personal –i sota determinades condicions– està relacionat amb actituds positives. Quan hi ha actituds negatives una mesura molt efectiva per al canvi és afavorir el contacte freqüent en estatus iguals entre persones amb i sense discapacitat, oportunitat que pot servir per canviar els estereotips i les concepcions falses. El contacte afavoreix el descobriment dels atributs positius i el desenvolupament natural de l'acceptació i l'enteniment.

La integració pot ser imposada per llei però la manera com una professora respon a les necessitats dels seus alumnes pot ser una variable molt més poderosa per determinar l'èxit de la integració que qualsevol estratègia administrativa o curricular.

Però la població no sempre té una experiència directa amb tots els objectes actitudinals. La majoria de les actituds que s'han format a l'escola o a la llar estan basades en el que la gent diu. Així, un dels principals determinants dels estereotips és allò que els mitjans de comunicació diuen, expliquen, destaquen i prioritzen d'un determinat col·lectiu.

I alhora no es pot obviar que les actituds que una societat mostra envers les persones amb discapacitat té lògicament una gran importància sobre aquest col·lectiu. Influeix en el desenvolupament de l'autoestima i també en la seva socialització. La reacció de la gent davant la seva presència en llocs públics forma part de la seva experiència de la vida diària. Les actituds negatives, per tant, representen un seriós obstacle per al desenvolupament total de rols i per a la consecució dels seus objectius en la vida.

En relació amb la discapacitat, la integració no només s'entén en l'establiment de la normativa adequada, sinó també intervenint en les actituds que dificulten el clima social adequat per a l'exercici dels drets. I perquè el contacte doni lloc a unes actituds positives, la societat ha d'estar lliure de creences errònies, com ara que la discapacitat és la característica més important de la persona o que són diferents, inferiors o posseeixen característiques negatives.

La voluntat d'intervenir en les actituds relacionades amb aquests col·lectius té quatre objectius: proporcionar informació, augmentar el nivell de benestar, fomentar l'empatia i facilitar una conducta adequada.

Com més coneixements es tenen més poc probable és que apareguin actituds negatives. Però en relació amb la discapacitat persisteixen abundants llacunes. La ignorància, l'abandonament, la superstició i la por són factors socials que durant tota la història han aïllat aquests col·lectius i han retardat el seu desenvolupament.

El rol que la persona amb discapacitat desenvolupa en un determinat context social no depèn només del tipus o la gravetat de la discapacitat, ni de les condicions o característiques personals de l'afectat sinó de les actituds socials imperants, ja que aquestes actituds històricament no s'han mantingut homogènies ni estàtiques.

Les actituds i les conductes negatives (sobrepotecció, tolerància i acceptació resignada, assignació de tasques secundàries, accentuació d'un paper social passiu i de la necessitat d'ajuda, compassió, evitació, rebuig, segregació, marginació...) constitueixen el major impediment per a l'èxit. Contràriament, les actituds positives redueixen la intensitat d'aquest estrès i faciliten l'adaptació.

2.2. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LES ACTITUDS

Segons la mitologia grega, quan va néixer Hefest⁵ la seva mare Hera –reina dels déus– contemplà horroritzada que els peus del nin eren deformes. Sense pietat, Hera tirà el nadó des de dalt de l'Olimp. Tot i això, Hefest va sobreviure i acabà casant-se amb la gran Venus. Hefest, el ferrer dels déus, passà a la història per haver forjat l'armadura i les armes amb les quals Aquil·les matà Hèrcules. Hefest també passà a la història per ser un Déu amb discapacitat.

A l'antiguitat i a l'edat mitjana, però, els ciutadans amb alguna discapacitat ocupaven, llevat d'excepcions afortunades, els estaments socials més baixos, tot i que també cal tenir en compte que el denominador comú de la dependència i la submissió el compartien amb la gran majoria de súbdits. És sobretot a partir de la revolució industrial i de l'adveniment de les democràcies quan les diferències socials, basades en diferències orgàniques i funcionals, són a poc a poc més i més estridents. És llavors quan el desfasament entre les persones amb discapacitat –mantingudes en la minoria d'edat– i altres súbdits –elevats a ciutadans, treballadors, consumidors i, en definitiva, subjectes de drets civils personals i col·lectius– es fa més evident.

En algunes societats antigues era normal l'infanticidi quan s'observaven anormalitats en els infants. El poble d'Esparta, amb un important caràcter bèl·lic, no permetia membres "no vàlids". Igualment, les lleis de Licurg permetien tirar els "dèbils" i els "deformes" pels penya-segats del Taíget. A Roma, la roca Tarpeia complia la mateixa funció, a excepció dels "invàlids de guerra". Aquesta excepció es manté en totes les èpoques i en totes parts i correspon més a la gratitud pels serveis prestats que no al reconeixement de drets i aptituds.

Mesclat amb una actitud selectiva, conscient i inhumana, hi ha un intent de purificació, de depuració col·lectiva, de religiosa eliminació del mal i de la càrrega del pecat.

La persona amb discapacitat com a expressió del mal és una línia d'actituds molt vinculada a la història del cristianisme, si bé sota el prisma de la redempció en lloc del rebuig. Se'ls atribueix qualsevol

5 Vulcà a l'Imperi romà.

succés sobrenatural i se'ls considera endimoniats. Però d'objecte que s'ha d'eliminar, els esguerrats, els malalts de lepra, els cecs... passen a ser pobres i objectes de caritat.

Fins al segle xv la importància històrica dels "anormals" és relativament petita. Assimilats sovint als grups dels rodmons no plantejgen més problemes socials. De tant en tant serveixen com a model de la degeneració o són utilitzats de mesura preventiva i exemple de vicis i mals; altres vegades, són objecte de diversió. Però en tot cas, no mereixen més interès social.

L'adveniment del cristianisme, que va dur la noció i l'obligació de la caritat, en promou la segregació en els primers asils. En el segle xvii apareixen els grans internats; és l'època del confinament. No tenen caràcter mèdic i no hi ha especialització: folls, pobres, desenfeinats, persones amb discapacitats físiques o intel·lectuals... A final del segle xviii i principi del xix s'inicia la institucionalització de manera específica. S'havia de protegir la gent "normal" de la "no normal".

El desenvolupament de la societat industrial, estructurada en la divisió social del treball, va consolidar la desigualtat social entre els diferents col·lectius de persones en funció de la posició que ocupessin en l'estructura social. Tot això fou reforçat i consolidat per la concepció moral del treball que va contribuir a fer-lo el valor cultural principal i que incorporava al procés productiu totes les persones potencialment vàlides per a treballar. Les institucions posaven en pràctica els principis d'igualtat social amb uns procediments ben particulars: segregaven a les persones "diferents" del món laboral i social.

Les persones amb discapacitat física foren objecte d'una indiferència generalitzada que va evolucionar cap a un sentiment de sobreprotecció. En canvi, el rebuig que es detectà envers les persones amb discapacitat intel·lectual manifestava una certa por envers allò desconegut o misteriós, que va anar transformant-se en un sentiment de pietat.

Al segle xix també cal tenir en compte la gran importància de les ciències naturals, la medicina, el mètode experimental... Així, les persones amb discapacitat passaren a ser d'interès científic. I això que en si és bo i positiu no va fer més que accentuar la necessitat de

“segregar” i “separar” per curar, estudiar, experimentar i rehabilitar. Per tant, es consolidà la idea de considerar-los malalts permanents.

I en general, les persones institucionalitzades, segregades... es troben poc i mal representades per les institucions ¿A qui se li ocorre demanar l'opinió a algú que és considerat malalt, dependent i permanentment assistit? Una reminiscència d'això és que, encara ara, el cambrer, la dependenta... no parli directament a la persona amb discapacitat sinó al seu acompanyant.

Però pràcticament fins a final del segle xx les persones amb discapacitat encara són rebutjades. És conegut que durant el nazisme van ser especialment víctimes de l'Holocaust. Quan els presoners de l'exèrcit nazi arribaven als camps de concentració eren seleccionats. Els malalts o els que tenien alguna discapacitat anaven directament als forns crematoris. Al camp d'Auschwitz l'altra opció era que fossin sotmesos a les tortures del doctor Josef Mengele. Cal recordar que el director de Biologia Hereditària tenia com a missió dur a terme experiments que ajudessin a la creació del superhome de raça ària que dominaria el món i moltes de les seves víctimes van ser persones amb discapacitats importants.

Se sap que només a Auschwitz van ser assassinades un milió de persones d'origen jueu. Es desconeix el nombre de víctimes per raó de discapacitat, tot i que alguns organismes fan algunes aproximacions i parlen de 250.000 persones.

Per altra banda, a països com Suècia, fins a mitjan anys setanta, s'esterilitzaven les persones amb discapacitat sense el seu consentiment. I fins no fa tants d'anys no era estranya la publicació de notícies que feien referència a l'aparició en petits pobles de l'Espanya rural d'infants amb discapacitat tancats durant anys dins una habitació. L'objectiu era ocultar “el càstig diví”, la desgràcia.

Però també cal tenir en compte que després de les dues guerres mundials, en alguns països europeus i als Estats Units es van començar a plantejar el “problema” de les persones amb discapacitat des de la perspectiva de la responsabilitat que en té la societat. A partir dels anys seixanta i setanta es començà a parlar d'integració com a concepció reivindicativa de drets que tendeixen a l'autorepresentació i a la participació. Principalment als Estats Units i als països escandi-

naus, alguns col·lectius van començar a qüestionar-se la seva situació de dependència i a demanar-se per què havien de viure en una residència i per què havien de treballar en un taller protegit. Per què havien d'acceptar que es parlés en nom seu.

En general, la dècada dels setanta és bressol de profundes transformacions socials a tot el món. A occident el Maig francès de 1968 signà el punt culminant d'una època. L'inici el podríem situar a l'apassionat combat de les persones negres dels Estats Units perquè la seva dignitat i els seus drets civils fossin respectats. En aquests anys s'inscriu també la fi del colonialisme clàssic i l'aparició de nous estats, el renovat impuls pacifista promogut pel drama de Vietnam i la reacció ecologista davant la degradació progressiva de la natura. I en aquest context apareixen les reivindicacions de grups minoritaris; entre aquests, les persones amb discapacitat. A principi dels vuitanta, la problemàtica d'aquests ciutadans havia aconseguit un grau de difusió i anàlisi molt important, sobretot a l'hemisferi nord.

A l'Estat espanyol, durant la dictadura franquista es tendia a presentar aquests col·lectius com una entelèquia mental que no pertanyia a cap grup ni tenia cap senyal d'identitat social. I en lloc de mentalitzar la societat perquè facilités la normalització d'aquest col·lectiu es proclamava que les administracions i les associacions de familiars ja s'encarregaven i assumien aquesta "problemàtica". El resultat fou una imatge de la discapacitat molt discreta.

Durant els anys seixanta i setanta els esforços es van centrar en "l'ajuda": educació especial, escoles i institucions especials, formació de professionals especials... Amb la democràcia, però, els col·lectius s'allunyaren de la idea de la caritat o la beneficència i exigiren la igualtat de drets. Així anaren agafant força conceptes nous i antagònics. Es començà a parlar d'integració, que nega la premissa que "la diferència deguda a la discapacitat ha de ser tractada a part de la resta de la societat". I s'introduí el concepte de *normalització*, que estableix que totes les persones –fins i tot les que tenen discapacitats més importants– han de desenvolupar la seva vida de la forma més independent i en l'ambient menys específic possible. En funció de les seves capacitats, gustos, interessos i motivacions han de poder gaudir del nivell i del ritme de vida que tenen les altres persones del seu

mateix sexe, edat i entorn. El principi de normalització apareix adoptat per primera vegada en una llei danesa de 1959 i des de llavors ha conegut una continuada difusió i diferents definicions.

La normalització també ha de ser entesa com la incorporació de la dimensió de la discapacitat en totes les polítiques socials i econòmiques, més que en la formulació d'una política específica. Per això és necessària la participació; és necessari que els afectats i les seves famílies siguin agents actius en aquest procés.

Contràriament s'entenen per *barreres* els impediments derivats de considerar com a únic paràmetre d'articulació social el de les persones que conformen el prototip de vàlid, amb la conseqüent discriminació de les que no aconseguen aquest propòsit. Aquestes barreres o dificultats per aconseguir la integració i la normalització de determinats col·lectius es troben en els àmbits laboral, arquitectònic, institucional, social...

A la dècada dels anys vuitanta la societat començà a ser sensible a les demandes d'un col·lectiu que lluitava per fer valer els seus drets sense esperar els gestos de compassió que, més que ajudar, ferien. Es lluitava contra la incomoditat traumàtica d'una mirada de llàstima o d'una paraula de compassió. Des de les associacions i des dels grups professionals (sobretot els que es dedicaven a l'educació) organitzaven escoles d'estiu, jornades, taules rodones... en què es parlava d'integració i es convidaven persones amb alguna discapacitat a parlar de la seva experiència i de com veien elles la seva participació en la vida social. D'aquesta manera es passà del despotisme caduc a reconèixer que la participació en temes que tractaven de la seva integració era absolutament necessària i fonamental. Amb una presència cada cop més important es demostrà que la meta no era inspirar compassió, sinó formar part de la societat.

La presència al carrer inevitablement produí canvis. I aquest debat sobre la integració va tenir també el seu reflex a la premsa de Palma.

La situació actual és molt millorable (a vegades ofensivament millorable) però –malgrat la tendència a la privatització d'alguns serveis i a la participació d'empreses lucratives– és irrenunciable que l'atenció social ja no pertany exclusivament a la família sinó que ha de comprometre qui viu en la comunitat com a ciutadà.

Vinculat al principi de normalització cal apuntar el concepte de *vida independent*. La idea va ser elaborada i promoguda també durant els anys setanta per associacions dels països escandinaus i d'Estats Units. El paradigma de la vida independent és la contestació crítica a la pauta històrica de la institucionalització. La discapacitat passa de ser un fet privat a ser un fet social, es converteix en una qüestió moral. Aquesta nova perspectiva per part de professionals i moviments associatius proporciona una nova categoria social: afecta tot-hom perquè les persones amb discapacitat ho són en relació amb una societat no accessible.

2.3. ESTEREOTIPS EN LA PREMSA DIÀRIA DE MALLORCA

La falta de coneixement de bona part de la població fa que la visió social de la discapacitat es carregui d'estereotips i prejudicis. Un estereotip implica la creença que els membres d'un grup concret tenen certs trets o atributs en comú. Però en general solen tenir poca o gens de validesa perquè es basen en evidències mínimes i no avalades per investigacions.

En general, la societat i els mitjans de comunicació juguen amb diferents estereotips per representar les persones amb discapacitat. La literatura infantil clàssica ha associat els defectes físics amb la immoralitat i la maldat. La discapacitat s'ha associat a personatges amb qui l'espectador comú no desitjaria identificar-se: Frankenstein, Mr. Hyde, el capità Garfio, el pirata de l'illa del tresor... La tendència d'escollir personatges amb discapacitat per fer de dolents és un estereotip molt arrelat en la mitologia de moltes cultures. Aquesta deformació serveix per percebre'ls com a aliens, llunyans. I la persona objectivament amenaçada aconsegueix la il·lusió de ser immune.

En altres casos el protagonista aconsegueix redimir-se però tanmateix és impensable un final feliç entre el geperut de Notre Dame i la seva estimada (i bella) Esmeralda.

Hi ha també un estereotip amable, associat a la innocència i la bondat, que possiblement es basa en el paralític de l'Evangeli, en el rostre simpàtic dels infants amb síndrome de Down... Inicialment, sem-

bla que les versions dolces de la discapacitat serveixen per propiciar l'acceptació social dels afectats. Però també són falses i, a més, tenen efectes negatius i limiten les possibilitats d'un comportament normalitzat.

Un altre dels errors més greus que s'han comès històricament és humiliar aquests col·lectius. I una de les formes més lamentables que assumeix la humiliació és la ridiculització per motius de discapacitat, fet molt present en la història d'alguns mitjans com la televisió. Això no vol dir que les persones amb discapacitat no puguin ser tan ridícules com qualsevol altra. Però no per la seva discapacitat sinó per la varietat de les característiques per les quals qualsevol persona pot ser ridiculitzada: vanitat, pedanteria, supèrbia... Utilitzar la ceguesa, la sordeïsa, la paraplegia o l'alçada per posar en ridícul algú davant el públic és un atemptat contra la imatge de tot un sector de la societat.

En general, les persones amb discapacitat han inspirat emocions especials i de signe divers: llàstima, solidaritat intuïtiva, sentiment de culpa, rebuig, curiositat morbosa... Certs mitjans, d'orientació deliberadament sensacionalista, aprofiten aquesta vena emotiva. Però també les mateixes entitats i associacions han exhibit, en moltes ocasions, els casos més lamentables amb el propòsit d'excitar la compassió i les donacions.

En l'anàlisi per temes (informacions sobre serveis socials, sanitat, educació...) de la premsa diària editada a Palma entre 1983 i 2007 suren els estereotips, les actituds negatives, les imatges errònies i les formes discriminatòries que han predominat en la societat durant aquest període. Tot i això, abans de l'anàlisi temàtic és important fer un repàs, amb alguns exemples extrets de la premsa, dels trets més freqüents.

En entrevistes i reportatges és freqüent trobar, durant el període d'estudi, una introducció en la qual es dramatitza la circumstància de la discapacitat a graus extrems de tal manera que pareix que l'entrevistat és poc menys que un heroi només per haver arribat fins al diari. Al lector, ja li cauen les llàgrimes abans de començar a llegir el reportatge. Aquesta visió distorsionada desvirtua tot allò que vulgui dir l'entrevistat.

El sensacionalisme es basa en exageracions, supersticions, falsedats i informacions no confirmades. És fruit de pràctiques periodístiques no professionals i sovint es manifesta en l'ús d'un vocabulari i d'expres-

sions no adequats. És un risc permanent en el qual és fàcil caure, sigui quin sigui el fet del qual s'informa, i els temes vinculats a la discapacitat i a la salut no escapen d'aquesta contingència. De fet, aquest tipus d'informacions corren el perill que els mitjans de comunicació es limitin als casos més desesperats en lloc de parlar de drets o de prevenció.

En alguns casos els periodistes –amb una pretesa voluntat denunciadora– han incidit així en els aspectes més negatius. Al diari *Última Hora* del 27 d'octubre de 1986 es dedicà un ampli reportatge a les persones amb síndrome de Down (titular: “En Palma hay más de 1.200 subnormales”). Aquest reportatge s'acompanyava d'un article d'opinió amb un contingut molt poc normalitzador: “Aunque resulta ingenua la creencia de que denunciar un problema equivale a su inmediata solución, es necesario, obligado, insistir en la llamada de la sociedad ante la problemática angustiosa del mundo de los disminuidos psíquicos. [...] Para muchos ciudadanos, la subnormalidad es algo distante. Sólo cuando se experimenta directamente comienza un difícil y dramático camino de iniciación en la comprensión de los distintos aspectos que rodean la vida de un ser “no normal”. [...] En muchas ocasiones nos olvidamos que la mayor dificultad empieza cuando el disminuido finaliza su estapa escolar. Sólo quedan dos ocupaciones: el domicilio familiar, mientras vivan sus padres o parientes muy próximos, dispuestos a aceptar de por vida la difícil carga, o los centros psiquiátricos, los antiguos manicomios, un lugar de reclusión hasta el final de sus vidas. Por desgracia, la autentica integración en la sociedad está muy lejana. [...] En Palma, concretamente de más de 1.200 subnormales, sólo el veinte por ciento han encontrado posibilidad de integrarse en la sociedad. Los demás destinados a una vida de tragedia, para ellos mismos y para sus familias”.

Per altra banda, a *El Día 16 de Baleares* del 8 de novembre de 1990 es publicà un reportatge dedicat als nins amb autisme (títol: “Los niños que no saben hacer amigos”). Al marge d'alguns errors de definició, la informació es caracteritzava per centrar-se en els aspectes més negatius: “El autismo es una enfermedad infantil que produce en el niño una gran incapacidad para relacionarse con el mundo exterior. Los niños autistas no miran a los ojos, no buscan abrazos, no hacen amigos; tampoco saben imaginar cuentos o pensar juegos”.

Quant a la discapacitat física, cal esmentar que habitualment es tendeix a creure que són persones que han patit una terrible tragèdia i que estan sempre amargades per la seva desgràcia. Una opinió que no s'ajusta a la manera com la immensa majoria senten les seves discapacitats i s'hi adapten. En bona part dels casos aquestes persones –més o menys neuròtiques com tothom– no viuen els seus impediments com una tragèdia, sinó com una dificultat que han après a portar i amb la qual han après a conviure. Per tant, en el cas dels mitjans de comunicació, els periodistes haurien d'acceptar-ho així i no fer-hi menció si l'interessat no li ho sol·licita per causes raonablement justificades.

Igualment, no s'hauria de facilitar que les persones amb discapacitat utilitzin els valuosos espais en els mitjans per explicar les seves peripècies personals, llevat que siguin excepcionalment exemplificatiu. Perquè quan es provoca la pena es provoca també una reacció de superioritat del receptor.

La compassió d'alguns textos denota que, en molts casos, aquests col·lectius es continuen percebent com a gent incapaç de dur una vida autònoma i normalitzada. Paral·lelament, moltes d'aquestes persones s'esforcen per superar aquests estereotips. S'agrupen en associacions per ser portaveus de les seves pròpies idees i defensar els seus drets, per poder incorporar-se al món laboral i normalitzar les seves relacions amb tot l'entorn.

En aquest punt també s'ha d'assenyalar que en determinats moments la voluntat (totalment lloable) d'evitar discapacitats ha incidit precisament en els valors més tràgics. Les campanyes de prevenció d'accidents de trànsit o d'accidents laborals han de perseguir els seus objectius però sense ocasionar danys col·laterals. El fet de sobredramatitzar-ne les seqüeles ha tingut en moltes ocasions efectes desmoralitzadors.

Al *Diario de Mallorca* de 3 de març de 1991 es publicà un informe de quatre planes sobre les conseqüències dels accidents de trànsit. La primera plana s'il·lustrava amb una fotografia de dos camions accidentats i el logotip de les persones amb discapacitat (el dibuix esquemàtic d'una figura humana en cadira de rodes). A la segona plana s'explicava la història d'una al·lota que usava cadira de rodes com a

conseqüència d'un accident de cotxe (avantítol: "Los dramas de la carretera"; titular: "La vida en una silla"). Aquesta entrevista incloïa fragments de gran duresa. En un moment de la conversa amb el periodista, el marit de l'entrevistada recordava que "cuando yo tenía 10 u 11 años, al lado de casa había una chica en silla de ruedas y me acuerdo que pensaba que nunca me iba a casar con una chica así".

Un altre dels estereotips que apareix més a la premsa –sobretot de les persones amb discapacitat intel·lectual– és la infantilització. Les concepcions socials, en general, consideren aquestes persones infants eterns, éssers dependents de les seves famílies o d'institucions. Per arribar a tenir cert grau d'autonomia en la vida i per poder desenvolupar certes activitats, indefectiblement es necessita el suport d'altres persones (família, professors, amistats, institucions...). Tot i això, quan es tracta de persones amb discapacitat, la tendència més general no és donar suport sinó sobreprotegir.

Al diari *Última Hora* de 27 de març de 1993 s'entrevistava una persona que, després d'un accident, usava cadira de rodes (titular: "¡Qué bello es vivir!"). L'entrevista s'acompanyava de diverses fotografies amb la seva parella i el seu fill. I tot i que pretenia ser un text positiu i mostrar la "normalitat" d'una persona adulta no defugia de l'estereotip de la dependència i l'infantilisme. Així, en un moment de l'entrevista, el periodista es dirigia a la companya de l'entrevistat per demanar-li: "¿Tiene complejo, a veces, de ser una viuda con dos hijos, uno mayor y uno pequeño?"

Una mostra d'aquesta infantilització també es troba en el ressò que es fa a la premsa de les exposicions de pintura o d'artesanía de tallers i centres ocupacionals. En la major part dels casos, i tal com a passa amb la resta de la gent, les representacions artístiques de les persones amb discapacitat s'expressen sense aconseguir una especial qualitat estètica. Això pot ser molt positiu en un àmbit personal o terapèutic, però la seva manifestació pública no sempre reporta beneficis d'imatge. Cal esmentar que molt sovint la premsa de Palma sol donar cobertura a aquests temes encara que sigui en forma de breu.

En aquest mateix sentit es troben les representacions teatrals protagonitzades per actors amb discapacitat, que indubtablement també tenen un caràcter terapèutic o senzillament lúdic però no artístic. De

tota manera, cal destacar que el ressò que han tingut, des de 1998, a la premsa de Palma les representacions teatrals d'Es Garrover⁶ han servit per contrarestar, en certa mesura, la pèssima imatge que es dóna de les persones amb diagnòstics de salut mental a la crònica negra.

En relació amb el tractament d'informacions vinculades a la inserció laboral es fa molta incidència en les mesures proteccionistes. En aquest sentit cal tenir molt present que sovint les persones tendeixen a avaluar-se comparant-se amb altres. Des d'una òptica egocèntrica i lineal es poden sentir ferits si algú amb una discapacitat aconsegueix un grau similar de reconeixement i satisfacció social. Per això en alguns casos la normalitat d'alguna persona amb discapacitat és associada, injustament, a mesures de protecció, de discriminació positiva.

Als textos periodístics pot aparèixer més d'un estereotip. Al diari *Última Hora* de 9 d'octubre de 1992 s'entrevistava una dona (amb acondroplàsia⁷) que havia participat en una desfilada amb models amb alguna discapacitat. Bona part de les preguntes de l'entrevistador responien a l'estereotip de la infantilització, al culte al cos predominant i, en certa manera, a la creença que les persones amb discapacitat són asexuals:⁸

- P. ¿Como es el hombre de tu vida?
 R. Me conformo con que sea inteligente, simpático y tierno.
 P. ¿Y guapo no...?
 R. Hombre... puesta a pedir... pues que sea un Robert Redfort. Aunque a mi, sinceramente, la belleza externa no es lo que más me atrae.
 P. ¿Te has enamorado?

6 Es Garrover, associació per al desenvolupament i per a la integració de persones que tenen o han tingut manifestacions psicòtiques.

7 Alteració congènita caracteritzada per una manca de creixement dels ossos en longitud.

8 Sovint les persones amb discapacitat física o intel·lectual són considerades persones no sexuals. La sexualitat està molt associada a la joventut i a l'atractiu físic i quan algú no s'ajusta a aquest model es considera "impropi".

- R.- Claro, ¿por qué no? Dos veces, y correspondida además. Ahora estoy libre, pero no por mi estatura, sino por esas cosas que suceden a veces en la pareja.
- P. ¿Vas a la discoteca?
- R. Por supuesto que voy. Y bailo...
- P. ¿Y te bañas?
- R. En la playa, como todo el mundo. Y a pesar de que padezco escoliosis en la espalda, me baño en biquini.
- P. ¿Qué piensas cuando ves una chica guapa? Claudia Shiffer, por ejemplo. ¿Te da envidia?
- R.- No, ¿que ganaría yo? En todo caso la admiro como una cosa bella que es.

La bellesa física ha estat sempre un tret molt admirat. Però, en certs àmbits, ha passat de ser una característica de la persona a ser la persona completa. El món de la imatge en el qual ens ha tocat viure impossibilita, o almanco dificulta, que altres trets de la persona puguin ser apreciats. Un fet especialment dur i cruel en el cas de les dones.

Així com moltes vegades es redueix la persona a la condició de discapacitada, en moltes ocasions els mitjans de comunicació també les envolten d'una aura de magnificència o bondat. El resultat és el mateix: mantenir-les apartades de la gent, convertir-les en éssers estranys i incomprensibles. Tant la humiliació com l'exageració són dues formes de prendre distància de la gent que no és considerada realment igual, i que es posa dins un pou o damunt un pedestal per sentir-se amb seguretat.

Durant el període d'estudi s'han publicat molts reportatges que tendeixen a incrementar les "extraordinàries fites" d'individus excepcionals i a fer-hi més èmfasi. Els mitjans de comunicació se centren sovint en els individus que escalen muntanyes sense braços, componen simfonies sense sentir la seva obra... Així, per exemple, a *El Mundo/El Día de Baleares* de 22 d'octubre de 2002 s'informava àmpliament que "Un mallorquí ciego de 72 años navega ya rumbo a la Antártida" (títol).

El problema de tal enfocament, per molt entretingut i inspirador que pugui ser, és que anul·la i disminueix els esforços que la ma-

joria d'aquestes persones han de fer per introduir-se en el corrent dominant de la societat. El missatge transmès és que no és necessari que s'adoptin mesures correctores o compensatòries.

No és que no s'hagi d'informar d'aquests fenòmens, però poques persones imaginem el mal que aquestes informacions poden fer a la gran massa del col·lectiu. Tot i que no es verbalitza, la gent quan llegeix aquests reportatges pot tendir a pensar que les persones amb discapacitat que no fan el mateix és per falta de voluntat o valor i que en conseqüència tots els reclams per les barreres que la societat imposa són exagerats.

S'han d'explicar històries de "supertriomfadors", però el lector les ha de poder veure com un complement dels articles i reportatges sobre els serveis que la major part de la població amb discapacitat necessita per poder realitzar-se.

En general, però, som davant un fenomen de personalització de la notícia que fa que es publiqui més el cas aïllat –meritori o tràgic– que els problemes d'un sector per important que sigui. La premsa té preferència per les històries personals, per les històries "amb cara i ulls". Però com s'explica en alguns punts d'aquest treball, el perill d'aquesta tendència és que si es mostra una situació molt marginal o llastimosa sembla que el problema d'una família sigui la seva responsabilitat i no estigui motivada per una manca de cobertura institucional.

Entre aquestes històries també cal fer menció d'iniciatives individuals que normalment suposen un esforç de superació personal. Com més extravagant sigui, més repercussió tindrà en la premsa. El diari *Última Hora* de 13 de setembre de 1990 informava de l'aventura d'un home que duia "Más de catorce años recorriendo Europa en una silla de ruedas" (títol) i es feia ressò de les seves declaracions: "José Sánchez dice que Palma no está acondicionada para los minusválidos" (subtítol). En aquest cas, es tractava d'una iniciativa particular que tenia com a objectiu "denunciar las barreras arquitectónicas con que nos encontramos los minusválidos viviendo en las ciudades, además intento concienciar a la administración para que nos dedique una mayor ayuda salarial y una mayor asistencia sanitaria". Els diaris aprofitaven també per explicar les anècdotes personals més sensacionalistes: "En Italia me pegaron dos puñaladas, una en el cuello y otra en el estómago".

Per altra banda, però, la personalització d'algunes històries ha permès apropar el coneixement sobre determinades problemàtiques.

A *El Día del Mundo* del 25 de juny de 1998 es dedicà un reportatge a l'Associació d'Esclerosi Lateral Amiotròfica de Balears (titular: "Un brindis por la vida"). En el primer paràgraf es descrivia d'una manera molt personalitzada l'origen de l'associació:

Todo empezó con una pequeña parálisis en el dedo índice de la mano izquierda. C. tenía 18 años y su traumatólogo asoció la molestia a una conexión nerviosa con un posible ganglio axilar inflamado. Hasta que perdió la fuerza en el brazo izquierdo. La distrofia fue avanzando sin que el neurólogo encontrara más solución que esconder el problema. Fueron dos años angustiosos para unos padres que tenían que esconderle la verdad a una hija que se iba dando cuenta. Entonces apareció un artículo en el periódico. A. G., afectado de Porto Cristo, hablaba de su enfermedad. Gracias a él, la familia llegó al hospital Carlos III, en Madrid, y C. pasó a ser paciente del mayor especialista de Esclerosis Lateral Amiotrófica (ELA) en España, el Dr. Jesús Mora, neurólogo. El Dr. Mora prohibió ese angustioso silencio, les enseñó a encontrar soluciones a todos los problemas que se iban presentando y se empeñó en dirigir la situación hacia una vida con sentido. Luego fue C. que se empeñó en informar, en dar a conocer muchas cosas. Su página en el periódico tuvo pronta respuesta. B. M afectado que fué alcalde de Ferrerías la llamó. Se habían reunido los tres pilares de la lucha. Fundaron ADELA en mayo del 94 consiguiendo más de 70 socios en el primer año. Actualmente rondan los 170, C. es la presidenta y la sede se mantiene en el C/Llarg, 56 de Santa Maria del Camí (tel. 620215/fax 140739).

També s'han de mencionar textos exemplaritzants protagonitzats per persones que –sense obviar les dificultats i els problemes– faciliten un missatge de normalitat molt necessari. Al diari *Última Hora* de l'11 de novembre de 1996 s'informava del "Primer libro sobre el síndrome de Down escrito por una afectada de Palma" (títol). A l'entrada s'explicava que "El primer libro escrito en castellano por una afectada por el síndrome de Down, Paloma García-Sicilia, de 45 años, fue presentado ayer en Murcia coincidiendo con unas jornadas sobre esta enfermedad y en el desvela interioridades de su mundo,

como la depresión o el amor. La autora se encuentra trabajando en un centro privado de educación especial de Palma". Dos dies després, el mateix diari feia el seguiment de la notícia amb una entrevista a l'autora del llibre i en el titular es destacava que "Todo lo que tengo y lo que me rodea hace que me sienta feliz".

Un altre fet discriminatori que es produeix, sobretot a la crònica negra, és la generalització d'imatges. En aquesta secció –més encara que en les altres– es destaca, per sobre de qualsevol altre tret característic, la discapacitat de la víctima o de l'agressor, tingui o no rellevància per al desenvolupament dels fets. És un dels ingredients que alimenta la morbositat pròpia d'aquests relats, tot i que la majoria de vegades aquest tret no aportí informació important per entendre el que ha succeït.

Això té, com a defecte més immediat, la generalització d'imatges molt negatives, com ara identificar certes persones amb discapacitat amb la marginalitat o la delinqüència i persones amb diagnòstics de salut mental amb la violència. En aquest mateix sentit cal esmentar també com en aquesta secció sovint es potencia una imatge de vulnerabilitat de les dones amb discapacitat intel·lectual.

Hi ha fets com la violació, els assassinats o els robatoris que formen part de la realitat sobre la qual s'informa. I també és cert que entre els protagonistes (víctimes i agressors) hi pot haver persones amb discapacitat. Però això no justifica caure en un mecanisme que arriba a crear una imatge d'un grup social encasellada en determinats conceptes. D'aquesta manera augmenten els prejudicis envers els ciutadans que necessiten rebre una atenció sanitària i social adient i específica i, per altra banda, l'abús es fa "normal" i "menys important".

Entre les notícies que omplen aquesta secció, sovint hi ha agressions sexuals a dones. I en el cas que l'agredida sigui una dona amb alguna discapacitat això és, sens dubte, un dels factors més destacats de la informació. Alguns periodistes argumenten que és una manera de constatar la indefensió de la víctima. Però aquesta hauria de ser inqüestionable en tots els casos.

La repercussió social que poden tenir, i que de fet tenen, aquest tipus de notícies és realment considerable. La impressió que es pot arribar a derivar de la lectura d'aquestes notícies és la d'una exposi-

ció quasi contínua de les dones amb discapacitat a un atac o agressió sexual. Aquestes dones pateixen agressions com, lamentablement també, les persones sense discapacitat. Per tant, s'imposa la necessitat de revisar els codis ètics i exercir la professió de "retratistes de la realitat" amb menys culte a la morbositat.

El Día de Baleares de 17 d'octubre de 1986 obria la secció de succeïts amb la notícia que "Acusan a un profesor de violar al menos a ocho niñas subnormales". En aquest cas, tant en el titular com en el text, es donava molta importància a la discapacitat de les víctimes. I la raó que s'hi pot trobar és que aquest fet podia permetre que el presumpte violador actués amb certa impunitat ja que les nines no podien articular una acusació directa i clara. Però la indefensió d'unes nines davant l'autoritat física i moral d'un professor és absoluta, tinguin o no una discapacitat. Destacar aquest fet en el titular no fa més que remarcar un tret diferencial que aquí no és essencial.

Un altre exemple, vint anys després, el trobam al *Diario de Mallorca* de 10 d'octubre de 2006, que en portada informava que "Una joven discapacitada acusa a un conductor de ambulancias de haberla violado cuatro veces" (titular). En aquest sentit es poden destacar un gran nombre d'informacions com la publicada al diari *Última Hora* d'11 d'abril de 2000 referent a "Juzgado un hombre por abusar de su hija tras quedar inválida".

En algunes ocasions la discapacitat física (com més visible millor) també ha estat usada en la mendicitat. En relació amb aquesta vinculació amb la indigència i la conflictivitat cal apuntar que els ciutadans de Palma, sobretot els comerciants del centre, recorden un senyor que demanava almoïna pel carrer, que rompia aparadors per cridar l'atenció i que usava cadira de rodes. Els periodistes el confongueren amb un personatge que es va fer popular a les revoltes estudiantils de Madrid de gener de 1987 conegut com "El Cojo Manteca". Malgrat que posteriorment es reconegué l'error, la premsa mallorquina va seguir usant aquest malnom que l'identificava davant els lectors i que, per damunt de qualsevol altra característica, destacava la seva discapacitat. Els diaris de Palma de juny a setembre de 1996 en van publicar informacions pràcticament a diari. De fet, va arribar a ser un personatge molt conegut a Mallorca, tot i que quasi ningú no

coneixia el seu vertader nom, ni les circumstàncies que l'havien portat a viure al carrer i a actuar de forma violenta contra els aparadors. La premsa en tenia prou amb un pseudònim i a destacar, reiteradament, la discapacitat.

Influïts per aquest cas molta gent establí l'associació discapacitat-indigència. Aquesta deformació de la realitat provoca la il·lusió de sentir-se al marge però lògicament és injusta i vulnera drets fonamentals.

Per altra banda, el diari *Última Hora* de 18 de setembre de 1991 destacava en la notícia que obria la secció de succeïts que "Un minusválido dirigía la red internacional desarticulada en Madrid" (titular). En principi es pot intuir que una persona que maneja sis mil milions de pessetes ha de ser –al marge de consideracions ètiques– algú intel·ligent, amb una gran capacitat d'organització i de lideratge. Però a l'article l'únic que es destacava –i de forma repetitiva– era que "es uno de los más importantes 'capos' turcos de la droga, a pesar de llevar permanentemente una sonda y depender de una silla de ruedas para moverse". Possiblement, en aquest cas, un dels motius que havia provocat la "sorpresa" del periodista era el vell prejudici d'identificar una persona amb discapacitat amb una persona dependent i malalta.

Durant anys s'ha considerat la persona amb discapacitat com un "malat permanent" beneficiari d'una determinada atenció mèdica, psicològica o pedagògica, però exclosa de l'àrea de les necessitats, de les persones "sanes", com són la comunicació, l'estudi, la feina, el temps lliure... Per això, les activitats realitzades a semblança dels "sans" han estat revertides d'especificitat: escoles especials, empreses especials, espais especials... I sempre en mans d'especialistes. D'aquesta manera s'ha anat configurant un món a part que es comença a rompre –no totalment– als anys vuitanta amb els moviments d'integració i normalització.

Com ja s'ha apuntat a l'inici d'aquest apartat, un estereotip que té molt d'èxit en els mitjans de comunicació és la identificació d'una gran discapacitat física (tetraplegia) amb una situació extremadament dramàtica, "pitjor que la mort". El màxim exponent d'aquest fet seri en les històries protagonitzades per persones que utilitzen –paral-

lament a la via judicial– els mitjans de comunicació per reivindicar el dret a l'eutanàsia.

A l'Estat espanyol el cas més important és el de Ramón Sampedro, un mariner que va néixer a Xuño (A Coruña) el 1943 i que el 1968, llançant-se a l'aigua des d'una roca, es va fracturar la setena vèrtebra cervical. Durant anys Ramón Sampedro va lluitar judicialment (arribà fins al Tribunal de Drets Humans d'Estraburg) i també mediàticament per “una mort digna”. Com a exemple podem citar dues informacions derivades d'una apel·lació presentada a l'Audiència Provincial d'A Coruña. El diari *Última Hora* de 14 de novembre de 1996 obria la secció de societat informant que “Un tetraplégico gallego reclama a los jueces el derecho a morir dignamente” (títol). L'edició d'*El Día del Mundo* del dia 17 publicà un extens reportatge sota el títol “Cansado de ser hombre” i afirmava que “Ramón Sampedro confiesa que seis mujeres están dispuestas a ayudarle a morir” (subtítol).

Finalment morí el 13 de gener de 1998 després d'ingerir un verí de ràpid efecte, fet que va deixar enregistrat en un vídeo i que va ser notícia durant dies:

El Día del Mundo, 13 de gener de 1998

Avantítol: “Según la familia de Ramón Sampedro”

Títol: “El inválido que pedía la eutanasia consiguió que le ayudaran a morir”

El Día del Mundo, 14 de gener de 1998

Títol: “La persona que me ayudará a morir es un amigo que me quiere de verdad”

Subtítol: “Última entrevista con el tetraplégico que pedía la eutanasia”

Editorial: “Una vida digna, una muerte digna”

El Día del Mundo, 15 de gener de 1998

Títol: “La autopsia detecta restos de cianuro en el cuerpo de Sanpedro”

Subtítol: “El enigma de las 10 llaves. El tetráplico urdió un plan para proteger a quien le suministró el veneno”

Tot aquest procés –i l'estrena el setembre de 2004 de la pel·lícula *Mar adentro* del director Alejandro Amenábar– va tenir ressò als mitjans de comunicació de tot el món, i també als diaris de Palma. En poques ocasions, però, s'han mesurat els “danys col·laterals” que això va suposar.

Es calcula que a l'Estat espanyol hi pot haver unes 30.000 persones amb una realitat similar a la de Ramón Sampedro, unes 500 a Balears. Però s'ha de tenir molt present –fet sovint ignorat– que la lesió a l'altura de la setena cervical –com la que tenia Sampedro– no és precisament la més greu de les tetraplegies.

La immensa majoria de persones que com Sampedro van patir un accident a final dels seixanta optaren per la voluntat de rehabilitar-se al màxim i dur una vida al més autònoma possible. Ramón Sampedro optà per la immobilitat del seu llit. És cruelment irònic, però elegint no rehabilitar-se també va elegir perdre la funcionalitat que necessitava per no haver d'implicar ningú en el procés de la seva mort.

Segurament Ramón Sampedro va iniciar una lluita personal i individual però moltes de les cartes i dels textos que va deixar escrits impliquen tot un col·lectiu. La seva lluita es basava en la consideració que “Un ésser humà que té una tetraplegia no pot dur una vida plena, sinó tan sols una vida d'humiliant esclavitud”. En els seus escrits no parlava d'ell, parlava en genèric.

Els mitjans de comunicació van aprofitar una història individual per arribar a conclusions generals. Van ignorar totes les altres persones (que també tenen nom i llinatges) que volen viure. S'ha de tenir en compte que com més important és la discapacitat, més importants són les barres i menys suport es rep. Però, dia rere dia, aquestes persones no trobaven als diaris suport per a les seves reivindicacions sinó que havien de llegir que “viure amb una tetraplegia és una vida indigna”.

Certament l'impacte mediàtic generat per la història individual d'una persona va posar damunt la taula qüestions ètiques mal debatudes i poc estudiades a la nostra societat. El debat de l'eutanàsia és, sens dubte, un debat necessari i desitjable. Però tot això es va fer mostrant una visió terrorífica de la discapacitat.

Per acabar aquest punt cal fer també referència a l'obsessió de la premsa per mencionar la discapacitat del protagonista de la notí-

cia, tot i que no tingui res a veure amb el desenvolupament dels fets. Aquesta "obsessió" s'explica àmpliament en el capítol del llenguatge, però, per la seva importància en relació amb les actituds, en citam un exemple usant la secció de Part Forana de dos diaris del 16 de desembre de 2006. Al diari *Última Hora* s'informava que "Denuncian al dueño de es Fangar de Manacor por presuntas coacciones y apropiarse de los caminos" (titular) i que "El investigador A.G. presentó la denuncia junto a miles de papeles que evidencian el carácter público de las vías" (subtítol). A l'edició del *Diario de Mallorca*, en canvi, es deia que "Un tetrapléjico denuncia ante el juez el cierre de caminos públicos" (subtítol). Evidentment, en aquesta notícia que el protagonista tingués una discapacitat no tenia res a veure amb la informació.

3. INFORMACIONS SOBRE SERVEIS SOCIALS

Des de 1983 –any de constitució de la comunitat autònoma de les Illes Balears– s’ha anat constituint a Mallorca una complexa xarxa de serveis socials, però queda molt de camí per recórrer. Inicialment, amb el resguard dels preceptes constitucionals i l’avenç de la societat democràtica certament s’aprovà una legislació que reconeix el dret a la igualtat dels ciutadans amb discapacitat. I alhora es posaren en marxa mesures compensatòries. Però al marge de l’interès inicial – quan tot estava per fer– aquest camí s’ha vist dificultat per la falta de desplegament de la normativa, per les dificultats en l’atribució de competències i per la prioritització d’altres qüestions.

Entre els recursos socials que s’han anat creant cal diferenciar els de caràcter públic (dependents de l’Estat, la Seguretat Social, l’Administració autonòmica o local), els privats lucratius i els privats no lucratius. En els privats lucratius s’inclouen també els dependents de l’obra social de les caixes d’estalvis, encara que no es tracta directament de “lucre” sinó de la “funció social” d’una organització lucrativa.

La premsa diària de Mallorca ha informat de tot aquest procés de construcció de la xarxa de serveis socials i de la participació del moviment associatiu. Però ha obviat fer-ne el seguiment. Les notícies publicades –tal com s’explica a les planes següents– pràcticament s’han reduït a informar dels recursos que s’anaven posant en marxa i de les inversions econòmiques de l’Administració.

3.1. ORGANITZACIÓ DELS SERVEIS SOCIALS

En el repàs de la premsa es troben moltes notícies referents a la posada en marxa de recursos socials, ja que les administracions responsables han mostrat sempre molt d'interès a donar a conèixer les seves actuacions. Inicialment, en aquest punt és important destacar com la premsa es fa ressò dels plans d'actuació i dels canvis legislatius, mesures prèvies imprescindibles per a la creació d'una xarxa de recursos socials coherents i estables. Així una de les actuacions més importants que cal destacar dins aquest àmbit és precisament l'aprovació de la Llei autonòmica d'acció social, del 1987.

Davant la importància d'aquesta Llei, la premsa de Mallorca va cobrir àmpliament les passes prèvies a la redacció però una vegada aprovada no va fer un seguiment del seu compliment. Teòricament, aquesta primera Llei específica representava un avenç fonamental ja que "obligava" el sector públic a dedicar una part important dels pressuposts anuals ordinaris a l'atenció dels serveis socials, aquestes mesures també comprometien els ajuntaments. Però amb el pas dels anys les entitats del sector han criticat que el text de la Llei era massa complicat i confús i, sobretot, han denunciat la falta de desplegament. Tot i això, aquestes denúncies no han arribat a la premsa, per manca d'interès dels mitjans i també perquè moltes associacions han hagut de centrar el seu discurs a donar a conèixer els seus serveis.

Aquesta manca de seguiment i aprofundiment es fa encara més patent vint anys després. El 2006 el Congrés de Diputats va aprovar la Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, que després dels sistemes de salut, educació i pensions representa un pilar fonamental de l'estat del benestar. Malgrat la importància d'aquesta normativa per a la vida diària de molts ciutadans la premsa va informar dels tràmits però sense aportar cap reflexió. El debat sobre el desplegament de la Llei, el finançament o l'aplicació a les diferents comunitats autònomes només es va produir en la premsa especialitzada. I el desinterès de la premsa comporta igualment un desinterès general.

El Mundo/El Día de Baleares del 6 d'octubre de 2006 dedicà una plana a l'aprovació del Projecte de Llei. A la notícia més important es

feia referència que “El gobierno logra una amplia mayoría en el Congreso para aprobar la Ley de Dependencia” (titular) i que “CiU, PNV, EA y NB dicen que no respeta las autonomías, mientras PSOE y PP logran el consenso” (subtítol). En una informació més breu es destacava que “Muchas ausencias en el debate de la norma ‘más importante de la década’” (títol). Segons aquesta informació, malgrat que tots els partits coincidien que era la llei més important de la dècada, en alguns moments del debat només hi havia 6 dels 148 diputats del PP i 70 dels 164 del PSOE.

El mateix passa amb la presentació d'estudis de necessitats, de plans estratègics en els quals se situen els elements d'anàlisi i diagnòstic social, els punts forts de les diverses necessitats i els programes d'actuació, serveis i equipaments disponibles, tot i que sovint no es detalla el pressupost necessari i el pressupost disponible.

Durant la dècada dels anys vuitanta –quan tot estava per fer– es van redactar molts de plans promoguts per les administracions. I la seva presentació pública és recollida àmpliament pels diaris. Així *El Día de Baleares* del 7 d'agost de 1984 informava a quatre columnes que “El Consell de Mallorca aprobó por unanimidad el Plan de Acción Social”⁹ (títol) i “Se iniciará la elaboración de un mapa de necesidades y recursos” (avanttítol).

Però la premsa no fa posteriorment un seguiment de l'execució o una valoració crítica del pla. En relació amb aquesta falta de seguiment del compliment dels plans cal apuntar com a excepció una informació d'*El Día 16 de Baleares* de 17 de febrer de 1990 (titular: “La Universitat Balear ha elaborado el Plan de Acción Social sin contar con los expertos”¹⁰) que s'acompanyava d'un article d'opinió: “Sólo buenas intenciones”. En aquest article la redactora es mostrava poc

9 Segons aquesta informació, el ple del Consell Insular de Mallorca aprovà per unanimitat un ambiciós programa en matèria d'acció social. El pla establia el desenvolupament en tres fases: la reestructuració del negociat d'acció social, la comarcalització dels serveis socials i la creació d'una conselleria de benestar social. Així mateix es requeria paral·lelament l'aprovació d'una llei de serveis socials.

10 Segons aquesta notícia l'Ajuntament de Palma criticava que la Universitat de les Illes Balears realitzés un pla d'acció social en lloc dels tècnics de la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social i el qualificava d'“irreal” perquè no incloïa una proposta de pressupost ni de fonts de finançament.

confiada en el desenvolupament d'aquest pla: "Cuando los gobiernos, ya sean centrales o autonómicos, encargan o elaboran por si mismos planes de acción social, suelen terminar estos siendo catálogos de buenas intenciones y de dudosa aplicación real. [...] Hablar de minusválidos, de protección a la infancia, de ayuda a mujeres maltratadas, de rehabilitación de drogadictos o de marginación gitana, repercute, si el que habla de ello es un político, en la buena imagen de éste y le otorga el estatus de persona preocupada por los menos favorecidos".

Aquesta informació és destacable perquè és una excepció en la manca de crítica de la premsa dins aquest àmbit.

El traspàs de competències és sempre un tema que interessa la premsa. Així, tots els diaris editats a Palma han fet un ampli seguiment de les negociacions entre els governs central i autonòmic pel traspàs de competències en matèria de fundacions, menors i Imsero a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (iniciades el 1992 i acabades el 1997) o del traspàs de competències referents a l'atenció a persones amb discapacitat del Govern de les Illes Balears al Consell Insular de Mallorca que es va iniciar el 2004. Però als moviments associatius i als col·lectius d'afectats –a diferència de la premsa–, els interesses ben poc les lluites polítiques per temes de competències. Poden desitjar que les decisions que els afectin siguin properes però sobretot reclamen operativitat i inversions.

En general, la premsa ha informat durant tots aquests anys de la creació de les infraestructures bàsiques i l'organització de l'atenció directa al ciutadà. Així, un dels temes importants durant el 1984 i el 1985 va ser l'establiment de la xarxa de serveis socials de Palma, descentralitzada a les diferents barriades i organitzada amb equips professionals multidisciplinaris (treballadors familiars, assistents socials, educadors de carrer...). El *Diario de Mallorca* de 2 d'octubre de 1984 anunciava que "Cort pondrá en marcha los centros de atención primaria en barriadas" (titular).

Quant als temes tractats, cal destacar que la premsa ha fet un exhaustiu seguiment de la construcció de grans centres. D'aquests primers anys cal destacar sobretot el centre de Son Tugores a Palma i el col·legi d'educació especial Joan XXIII a Inca.

Després d'anys de reivindicació del moviment associatiu, el 1985 es va iniciar la construcció del centre de Son Tugores.¹¹ Atès que es tracta de l'únic recurs d'aquestes característiques existent a Balears, tots els diaris van fer un seguiment important de les obres. El *Diario de Mallorca* de 22 de maig de 1986 anunciava que "La nueva residencia para deficientes profundos funcionará en otoño" (títol) i "Destinada a adultos está ubicada en Son Tugores" (avanttítol). Però la premsa també es va fer ressò dels problemes econòmics, dels retards en les obres i de les denúncies que es van produir. A l'edició de l'*Última Hora* de 8 de maig de 1991 es recollia que "El PSM expresa su tristeza por la inauguración de Son Tugores¹²" (títol) "Por considerar que no es el momento oportuno" (avanttítol).

Excepcionalment cal destacar els temes que provoquen la publicació d'articles d'opinió. Els anys noranta es produí l'explosió d'un moviment importantíssim: el voluntariat. Aquest fenomen inicialment lloable esdevindrà, però, polèmic quan substitueixi la tasca de professionals. A partir d'uns articles d'opinió en què s'elogiava el voluntariat –publicats al *Diario de Mallorca* i signats per Bartolomé Oliver, regidor de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma (18 de febrer de 1992) i per Joan Bestard, vicari feneral de la Diòcesi de Mallorca (8 de març de 1992)– es produí una certa polèmica que va ser contestada.

El Día 16 de Baleares de 13 de març de 1992 publicà un article d'opinió ("Trabajadores y voluntariado social") signat pel Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social de Balears en què manifestaven: "Consideramos tendenciosa la continua valoración del voluntariado social basándose en su gratitud, ya que esto supone escatimar a los ciudadanos presupuestos para cubrir las necesidades sociales, infravalorar estas necesidades frente a otras lógicamente más rentables y convertir a las personas en situación de dificultad, precariedad

11 És un servei que facilita atenció integral (centre de dia i residència) a persones amb importants discapacitats intel·lectuals i amb necessitats de suport generalitzat. El centre és gestionat pel consorci Aprop (Govern de les Illes Balears, Consell Insular de Mallorca, Consell Insular de Menorca, Ajuntament de Palma i l'associació Amadip.Esment).

12 Després del retard de dos anys en l'execució i acabament de les obres, el PSM defensava que "sería oportuno que no se hiciesen inauguraciones en el momento de la campaña electoral, por cuestión de dignidad".

o marginalidad social, en ciudadanos de tercer, cuarto o quinto orden. Si entendemos que un gobierno que quiere buenas carreteras o buenos hospitales debe invertir en buenos materiales y en profesionales adecuados y bien remunerados, nos resultará más fácil aceptar que si nuestro gobierno quiere intervenciones sociales que posibiliten cambios reales y de calidad, ha de invertir en profesionales de lo social. No olvidemos que hemos pasado de ser un estado paternalista y protector, en el que las prestaciones sociales son gratificables, a una sociedad democrática y de derecho, en la que está establecido por la Constitución el derecho de todos a las prestaciones sociales, y así está desarrollado por la Ley de Acción Social de esta Comunidad Autónoma”.

A més d'anar informant de la posada en marxa de nous recursos, amb reportatges intemporals, els diaris informen de l'existència i de les característiques de determinats serveis. Aquest tipus d'informacions sol ser molt habitual a l'estiu, coincidint amb períodes de vacances i amb l'escassa “producció” de notícies. Normalment, es tracta de textos amb un titular molt cridaner i amb moltes fotografies. I el to no sempre és el més adient. Com a exemple, es pot citar un reportatge publicat a *El Día 16 de Baleares* de 28 de juliol de 1991 titulat “Rain Man”¹³, el Superman de los autistas” i amb una entrada que intentava cridar l'atenció més que informar: “No son crios raptados por las hadas ni locos mágicos. Me refiero a los niños y adultos autistas que desde 1978 han ido pasando por el centro ‘Gaspar Hauser’ para aprender a comunicarse, aunque desgraciadamente no puedan alcanzar a Rain Man, su mito”. Al llarg del text s'explicaven algunes característiques de l'autisme, la incidència i la història del centre Gaspar Hauser, i sempre remarcant-ne els aspectes més negatius.

Tot i que no tant, al marge d'informar dels recursos que es posen en marxa, a través de la premsa també es reivindiquen serveis que no té en compte l'Administració. Sovint aquestes reivindicacions són assumides pels moviments associatius però també són denunciats per col·lectius professionals, els partits polítics... I també de manera individual.

13 Protagonista d'una pel·lícula nord-americana el protagonista de la qual (interpretat per Dustin Hofman) té autisme i una gran habilitat per a les operacions matemàtiques.

Com a punt més negatiu de les informacions originades per una font individual cal apuntar que sovint apareixen a les pàgines de succeïts, amb tota classe de detalls morboses i destacant sempre la incapacitat i la marginalitat. Sense explicar la xarxa de recursos existents, ni els recursos exhaurits, ni quanta més gent es pot veure afectada per aquesta situació. Així al diari *Última Hora* de 3 de març de 1993 s'informava que "Una madre pide ayuda urgente para su hijo, disminuido psíquico, en Manacor" (títol) i que "La mujer relata que el niño le acosa sexualmente y la amenaza con un cuchillo" (avantítol). En l'entrada també es feia referència als aspectes més morboses: "C.L.Q., una minusválida de 48 años de edad, viuda y residente en Manacor, solicita ayuda "muy urgente" para que algun centro o institución se haga cargo de su hijo M. , de quince años, que sufre una fuerte incapacidad psíquica, que se ha agravado por momentos. Tanto la madre como los vecinos manifiestan que el niño lleva a cabo todo tipo de actos obscenos en público e incluso acosa a mujeres que visitan su casa. En ocasiones el menor ha amenazado a su madre con un cuchillo, y precisamente ayer unos vecinos tuvieron que acudir en auxilio de C.L., cuando su hijo le estaba amenazando con arma blanca".

Un altre exemple és el publicat al diari *Última Hora* de 22 de juny de 2001, que recollia la demanda d'una mare: "Sólo pido poder ir a trabajar y dejar a mi hijo, que padece esclerosis, en buenas manos" (títol) i "Mallorca carece de un centro especializado en el cuidado de enfermos impedidos" (subtítol).

Habitualment, aquestes informacions tenen continuïtat durant un o dos dies però, en la majoria de casos, no s'arriben a conèixer les conseqüències –si n'hi ha– de la denúncia pública.

Normalment, la reivindicació de nous serveis sorgeix de les associacions i dels mateixos afectats, i en molt poques ocasions dels experts. Només s'acudeix a aquestes fonts quan s'organitzen seminaris, jornades o conferències. Cal apuntar que molt sovint en aquests casos s'opta pel format d'entrevista. En aquestes informacions es fa publicitat de l'acte organitzat però també s'inclou formació i denúncia.

Les situacions polèmiques són, en general, molt noticiables. Quan es van posar en marxa els serveis d'atenció domiciliària¹⁴ –a Palma i als pobles– els diaris ho van considerar informació noticiable però aquests serveis –de vital importància– no tornaren als diaris fins que es produí una situació molt conflictiva. Així, la portada de *La Voz de Baleares* del 8 de gener de 1998 va destacar amb lletra ben grossa que “El Govern abandona a su suerte a 800 incapacitados”.¹⁵

Com és habitual en els casos que provoquen l'oposició dels sectors més directament afectats, els problemes del servei d'atenció domiciliària també originaren –durant el gener de 1998– nombroses cartes al director, algunes signades a títol personal i altres per professionals. Fins i tot el màxim responsable del moment –el director general d'Acció Social del Govern de les Illes Balears, el popular Miguel Ángel Martín Soledad– es defensà a través d'aquesta secció.

S'ha de destacar que durant el període d'estudi, a la secció de cartes al director de tots els diaris de Palma se n'han publicat moltes de persones afectades per alguna malaltia o discapacitat o familiars amb denúncies i reivindicacions molt concretes.

Les administracions públiques són les grans generadores d'informació pel que fa a recursos socials, però també s'ha de destacar la importància del moviment associatiu com a font informativa. El poder de les associacions no és comparable al dels gabinets de les administracions i sovint han centrat els esforços a donar a conèixer els seus serveis, però en la relació amb la premsa, el moviment associatiu també ha exercit funcions de “vigilància i control”. El *Diario de Mallorca* de 22 d'octubre de 1984 publicà que “Según la Asociación

14 Un dels recursos fonamentals dins l'àmbit social és el servei d'atenció domiciliària ja que permet evitar la institucionalització i que les persones que requereixen l'ajuda d'una tercera persona per a les activitats bàsiques puguin seguir vivint a casa seva i en el seu entorn.

15 A principi de 1998, l'Institut Balear d'Afers Socials), en el seu primer any de gestió després de les transferències de l'IMSERSO, atorgà el servei d'atenció domiciliària a una cooperativa de Saragossa en lloc de l'empresa mallorquina que l'havia gestionat durant 14 anys. Aquest fet, l'acusació d'irregularitats en la comissió que aprovà el canvi i el fet que durant uns dies se suprimís el servei provocaren un important enrenou i ompliren moltes pàgines.

Mallorquina pro-subnormales”¹⁶ (avantítol), “El proyecto de una residencia para deficientes profundos es inaplazable” (títol).

En aquest sentit, també cal apuntar algunes campanyes de premsa realitzades per algunes associacions per denunciar determinades mancances. A més d’informacions puntuals que en moltes ocasions sorgeixen de la mateixa iniciativa del periodista cal apuntar com en determinades ocasions les associacions decideixen “sortir a premsa”.

Un exemple important del moviment reivindicatiu es produí durant el primer semestre de 1998 quan AFIPRO (associació que representa el col·lectiu de persones amb discapacitats físiques profundes) va dur a terme una campanya informativa molt important per denunciar la inexistència de recursos sociosanitaris adients per a aquest col·lectiu.¹⁷ La campanya, que inclogué diferents diaris de Palma, va incloure, a més de reportatges i entrevistes, cartes al director.

Una altra de les funcions importants del moviment associatiu és fer d’interlocutor davant l’Administració i davant els partits polítics que representen els ciutadans. La premsa no sol informar d’aquestes reunions llevat que el polític o representant de l’Administració es desplaci i visiti algun centre o taller. Quan es tracta de reunions sense cap tema concret –per exemple després que un president o conseller prengui posició del càrrec– són els gabinets de premsa oficials els que difonen la notícia que sovint apareix en forma de breu. Quan es tracta d’algun tema polèmic, són les associacions les que parlen amb els mitjans.

Després d’una reunió entre representants d’una de les principals federacions del sector i del llavors president del Govern de les Illes Balears, Gabriel Cañellas, el diari *Última Hora* de 16 d’abril de

16 En aquest cas AMAPROS (actualment *Amadip.esment*) emetia un comunicat en el qual contestava una sèrie de cartes al director signades per un lector anònim que afirmava que “no hace falta un nuevo centro para subnormales”. AMAPROS, però, explicava i reivindicava que no es tractava d’un nou centre d’educació especial sinó d’un centre residencial per a persones amb discapacitats intel·lectuals importants. Aquest projecte es convertí amb els anys en l’actual centre de Son Tugores.

17 AFIPRO denunciava les necessitats més urgents d’aquest col·lectiu: l’habilitació d’un centre de dia per a persones amb discapacitat física amb autonomia personal escassa, un pla d’integració i rehabilitació, un centre residencial...

1986 recollia que “La Coordinadora de minusválidos decepcionada con la Comunidad Autónoma”¹⁸ (titular).

Però en general les associacions han esdevingut, durant aquests anys, prestadores de serveis i això ha provocat l'interès per donar a conèixer els seus recursos. Que el seu treball sigui conegut –i reconegut– socialment els ajuda a aconseguir la continuïtat del centre, taller o servei. Així, es poden trobar molts reportatges com el publicat a *La Voz de Baleares* de 10 de març de 1998, en què s'explicava el funcionament d'“Una casa para los padres de pequeños con cáncer”¹⁹ (títol) que “Alojará a los familiares durante el tiempo que dure el tratamiento” (avantítol).

A més de les accions dirigides directament als mitjans de comunicació, les associacions que volen difondre el coneixement d'una problemàtica o d'una situació concreta recorren sovint a l'organització de jornades, conferències, debats... L'objectiu també és que la premsa se'n faci ressò i, de fet, solen tenir una bona acollida. L'*Última Hora* de 17 de febrer de 1990 anunciava que “ASPROM²⁰ pone en marcha las jornadas sobre rehabilitación”²¹ (títol), sense oblidar la font de finançament “Han contado con el patrocinio del Ayuntamiento de Palma” (avantítol).

El moviment associatiu en si també és considerat o intenta ser “notícia”. El 10 d'abril de 1991 el diari *Última Hora* dedicava una àmplia informació a explicar que “El sábado nace la Asociación Balear de Espina Bífida para ayudar a todos los que padecen la enfermedad”

18 La reunió entre els representants de Coordinadora, el president del Govern de les Illes Balears, Gabriel Cañellas, i el conseller de Sanitat, Gabriel Oliveres, venia originada pels problemes econòmics per mantenir els serveis.

19 *La Voz de Baleares* publicava cada dijous un suplement dedicat a temes de “Sanidad” i Aspanob va ser una entitat que donà peu a molts de reportatges perquè el càncer és un tema que interessa molt i pel talant col·laborador amb la premsa de la Junta Directiva d'aquesta associació. Aquesta informació es feia ressò de la cessió per part de la Conselleria de Foment d'un pis per acollir les famílies amb un infant malalt de càncer en tractament a Son Dureta.

20 Associació ubicada a Palma que representa persones amb discapacitat física.

21 En aquest cas, es tractava d'unes jornades sobre ortopèdia, fisioteràpia i rehabilitació destinades a metges especialistes i promogudes per ASPROM. Al marge d'anunciar aquestes jornades, en la informació també es recollien les queixes de l'associació sobre la manca dels articles ortopèdics que es podien adquirir a les Balears.

(subtítol) i destacava l'objectiu més genèric d'aquesta entitat en el titular: "En busca de la integració social".

Quan es parla de la constitució d'associacions es fa molta referència a la incidència i, sobretot, a les necessitats que han motivat la necessitat d'organitzar-se. El to utilitzat i el llenguatge solen resultar massa negatius, ja que fan molta al·lusió als anys de patiment i a l'adversitat que precedeixen qualsevol associació.

Al marge de la constitució, les entitats que promouen més activitats socials o que compten amb membres molt carismàtics solen tenir una certa presència en els diaris. *El Día del Mundo* de 25 de juny de 1998 definia l'Associació d'Esclerosi Lateral Amiotròfica com "Un brindis por la vida" (títol), en referència al caràcter positiu d'una de les seves fundadores. I també es destacava que "ADELA potencia la investigación y apoya e informa a los afectados y familiares" (subtítol).

Finalment, en aquest punt també cal tenir en compte com la falta de col·laboració entre administracions de distint color polític suposa la paralització de projectes i d'iniciatives. Així el *Diari de Balears* de 30 de juliol de 2002 informava que "L'enfrontament entre Caro²² i Cort bloqueja el Centre de discapacitats" (títol) i que "Urbanisme no donarà la llicència si Benestar no lleva una planta" (subtítol)²³. I el diari *Última Hora* de l'1 de desembre de 2005 recollia que "Puig²⁴ aclara que retirará el recurso judicial que bloquea el convenio de residencias cuando Madrid pague" (títol) i que "Los centros que construye el Govern precisan financiación del Ejecutivo estatal" (subtítol).

3.2. FINANÇAMENT DELS SERVEIS SOCIALS

A més de la voluntat política, del coneixement, de la sensibilització i de la consciència social, la posada en marxa de serveis requereix finançament.

22 Fernanda Caro era consellera de Benestar Social pel Pacte de Progrés.

23 L'enfrontament va ser tan important que el projecte de construcció del centre per a persones amb discapacitats físiques importants no es va iniciar fins al 2005, quan el PP governava al Consolat i a Cort.

24 Es refereix a Rosa Puig, consellera de Presidència i Esports del Govern de les Illes Balears.

Quantitativament, caldria destacar que bona part de les notícies vinculades a la discapacitat fan referència a la inversió econòmica de les administracions. La premsa de Mallorca informa àmpliament de les subvencions que les entitats públiques, competents en aquest sector, destinen al manteniment de centres específics i a la realització de serveis, ja sigui directament o mitjançant entitats privades.

Inicialment, i atenent la definició d'estat social i democràtic, les demandes dels col·lectius afectats es van dirigir –i s'han dirigit durant tot aquest període– a l'Administració pública (central, autonòmica o local). Però la lentitud i la desídia amb què, històricament, l'Administració ha assumit aquesta responsabilitat i la tendència a privatitzar determinats recursos perquè són més econòmics han potenciat el paper del moviment associatiu. Malgrat que de forma general no s'hagi abandonat el discurs reivindicatiu i es reclamin constantment polítiques que possibilitin la igualtat, la majoria d'associacions gestionen serveis amb finançament públic (convenis o convocatòries puntuals). Altres associacions han cercat, a més, les formes més diverses de finançament (actes benèfics).

Les associacions que s'han anat constituint entorn de la discapacitat ho han fet amb dues finalitats directament relacionades: denunciar una situació que es considera injusta i reivindicar la posada en marxa de serveis que puguin pal·liar o millorar aquesta situació. De fet, l'objectiu de formalitzar-se en associació, de legitimar-se institucionalment, facilita la possibilitat de poder actuar en espais públics i ser acceptat com a interlocutor però també permet poder tenir accés a fonts externes de finançament, tant públiques com privades.

El problema del finançament esdevé la peça clau que determina l'estructura i la formalització adoptada. En el conjunt d'entitats es pot trobar una àmplia varietat de fonts i mecanismes de finançament. En una primera classificació, s'ha de situar i distingir el finançament extern –públic o privat, però no procedent dels membres– de l'autofinançament o finançament intern a partir dels recursos dels membres de l'entitat o dels rendiments de la seva activitat.

En molts casos, però, s'entremesclen les diverses fonts de finançament, sobretot en els anys vuitanta i en el cas de les associacions més petites o de constitució recent. Com a exemple es pot es-

mentar un article del *Diario de Mallorca* de 19 d'octubre de 1983 en què a partir del segon aniversari de l'Associació de Laringectomitzats i Mutilats de la Veu de Mallorca s'explicava la problemàtica dels afectats i el funcionament econòmic de l'entitat: "No son muchas las ayudas que reciben en la asociación de laringectomizados, pero sí importantes. El Consell Insular de Mallorca se preocupa de ellos y también el Patronato Reina Sofia que entregó una sustenciosa cantidad después del concierto que ofreció Julio Iglesias en el Auditorium. Sin embargo, de quien estan más satisfechos es de "Sa Nostra" que les cedió un esplendido local y hasta les paga la luz".

3.2.1. Finançament públic

Inicialment, en aquest punt, cal destacar que la Llei d'acció social regula el finançament dels serveis socials a partir de tres fonts. En primer lloc, la que emana dels pressupostos del Govern de les Illes Balears, els consells insulars i els ajuntaments. Segons la Llei, les dues primeres entitats hi han de dedicar el 6 % del pressupost i en el cas dels municipis s'indica que "s'ha de procurar fixar el mateix tant per cent". Però l'incompliment d'aquests percentatges ha estat generalitzat. I llevat d'algunes excepcions –com la informació publicada al *Diari de Balears* de 15 de gener de 1999 (titular: "L'oposició municipal demana més doblers per a Acció Social"²⁵)– el tema ha estat poc denunciat per la premsa.

En segon lloc, la Llei d'acció social estableix que els particulars han de participar en el finançament dels serveis, mitjançant taxes o tarifes, quan la seva capacitat els ho permeti. I en tercer lloc, es fa referència al fet que les entitats i persones privades poden rebre subvencions o donacions, però han de ser condicionades al compliment dels objectius de planificació general dels serveis socials i, per tant, reglades.

Més enllà de la fredor dels pressupostos davant les necessitats d'un col·lectiu o que els comunicats de premsa de les administracions es redueixen sovint a una enumeració de partides pressupostàries, és evident també que sense finançament no hi ha serveis. L'amenaça de

²⁵ El grup municipal del PSM a Palma denunciava que l'Ajuntament de Palma només destinava a acció social un 2 % del pressupost.

tancament d'un centre o la desatenció d'un col·lectiu per manca d'inversions són temes que els diaris de Palma han recollit extensament.

Durant els anys vuitanta, l'escàs pressupost que les administracions (central, autonòmica i local) dedicaven en matèria de benestar social i la falta de planificació eren denúncies habituals de les entitats del sector. A través de la premsa sovint queda palesa la improvisació pròpia d'aquest àmbit. En una extensa informació el *Diario de Mallorca* d'1 d'octubre de 1983 es feia ressò de la "Crisis económica en los centros de minusválidos"²⁶ (títol) i que "Si en el plazo de un mes no reciben ayudas, tendrán que cerrar" (avanttítol).

Els problemes econòmics –pel retard en la recepció de les subvencions– que van patir els centres d'educació especial la tardor de 1983 no només es va traduir en nombroses queixes i reclamacions, sinó que també va comportar un enfrontament entre entitats del sector que diferien en la prioritat d'inversió d'aquestes subvencions. Cal tenir en compte que aleshores (i fins a final de segle xx) hi havia una gran desigualtat entre el que rebien de l'Administració pública determinades federacions i associacions.

Les seccions de cartes al director dels diaris de Palma es van convertir en un marc molt propici per difondre aquesta situació. Com a mostra bastaria revisar les edicions del *Diario de Mallorca* de l'octubre d'aquest any. Durant aquest mes van aparèixer cartes de tots els colors que –des del punt de vista informatiu– quasi van aconseguir deixar en un segon pla la irresponsabilitat de les administracions públiques.

Durant tot l'any 1983 els diaris de Palma van publicar informacions derivades dels problemes econòmics que patien els centres específics d'atenció a infants amb discapacitat intel·lectual i també d'al-

26 Fins al 1982 els centres d'educació especial ubicats a les Balears es van mantenir amb subvencions del MEC, l'INSERSO, el FONAS (Fons Nacional d'Assistència Social), que cobrien aproximadament el 75 % del pressupost real. El 1983 es produí un període d'instabilitat generat per lluites entre administracions per qüestió de competències, aplicació de noves normes en la intervenció de la Seguretat Social... Amb l'inici de l'autonomia balear els centres d'educació especial passaren a dependre, econòmicament, de diferents organismes, uns transferits a les comunitats autònomes i altres en vies de transferència. La manca de previsió de les administracions responsables i el fet que els doblers haguessin de fer un llarg recorregut des del Govern central a les administracions autonòmiques van provocar greus retards.

gues de les solucions proposades per les administracions públiques. Al *Diario de Mallorca* de l'11 de desembre de 1983 s'anunciava que "El CIM destinará más de cien millones a acción social"²⁷ (títol) i que "Los centros para minusválidos recibirán unos ochenta" (avanttítol).

Davant aquesta situació tan crítica, els diaris de Palma sí van donar cabuda a diferents fonts informatives al marge de les administracions públiques. Així, els diaris recolliren com malgrat l'anunci de subvencions del Consell Insular de Mallorca, associacions i partits polítics denunciaven una situació econòmica difícil de resoldre.²⁸

Els problemes econòmics continuaren a principi de 1984 i la federació que aleshores agrupava bona part dels centres, l'UNAC, va fer públic que no podia assumir les nòmines dels treballadors contractats. En aquest context les seccions de local de tots els diaris de Palma dedicaren una gran atenció a les ajudes aprovades per les diferents administracions. Al *Diario de Mallorca* d'1 de gener de 1984 s'informava que "Mañana serán repartidas las ayudas del FONAS"²⁹ (titular). Però els mitjans de comunicació es van fer ressò sobretot de les advertències de les entitats afectades i dels actes de protesta que hi va haver.

Els diaris van fer un gran seguiment de tota aquesta problemàtica però sense aprofundir en l'origen de la situació: la manca de criteris en el finançament dels centres i la descoordinació entre les administracions responsables. Excepcionalment, es pot destacar l'edició del *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984, que tractà el tema en

27 En aquesta informació es recollia que el Consell Insular tenia previst repartir 130 milions de pessetes entre centres i associacions però ja s'apuntava que "las solicitudes presentadas, por lo menos cuatuplican esta cifra". També s'afegia que alguns centres haurien de tancar per falta de subvencions.

28 Les principals denúncies eren que la discapacitat no s'havia abordat mai des d'una òptica global de les Balears i la inexistència d'un criteri clar sobre els temes d'acció social.

29 Segons aquesta informació, la Comissió d'Assistència Social del Consell Insular de Mallorca havia de repartir 130 milions de pessetes procedents del FONAS (Fons Nacional d'Assistència Social). El "criteri" proposat pel president de la Comissió era donar, a cada entitat, el 26 % de la quantia sol·licitada. Però a proposta del PSM es decidí sol·licitar una llista del que concedien altres entitats (INSERSO, Conselleria de Cultura...) per conèixer millor la situació econòmica de les entitats. Al final, i una vegada descomptades aquestes quanties ja finançades, el CIM acordà concedir un 32 % del dèficit.

portada (titular: “Falta coordinación en las ayudas a los minusválidos”), àmpliament a l’interior (titular: “La ayuda pública a minusválidos responde a criterios subjetivos”)³⁰ i a més hi dedicà l’editorial (titular: “La marginación marginada”). Cal destacar la importància d’aquest fet ja que, molt poques vegades, es dedica un editorial a un tema vinculat a la discapacitat. S’hi esmentava que “la ausencia de criterios genéricos, o su cambio frecuente, y la consecuencia más palpable y desdichada: los minusválidos están mal atendidos y el sistema de ayudas no sólo es incapaz de apuntar a su inserción social, sino que, en muchos casos, únicamente subviene a la mera supervivencia de muchos centros”. Finalment, es conclouïa que “sufren una doble marginación: la producida por sus posibles deficiencias y la generada por multiplicidad de administraciones que únicamente coinciden en la falta de medios adecuados para encarrilar un problema que debiera sensibilizar a todo el mundo. La marginación está pues, marginada. Y la corrección de este mal –tanto más doloroso porque los afectados, en la gran mayoría de los casos, no pueden defenderse por sí mismos– pasa por la coordinación de las administraciones competentes en orden a la elaboración del concepto global de lo que deben ser ayudas a los marginados de todo tipo”.

Cal reiterar que aquestes notícies van tenir un ampli tractament durant el mes de febrer de 1984 perquè la situació es va seguir complicant i es van produir mobilitzacions i actuacions més contundents, que precisament tenien com a objectiu fonamental cridar l’atenció dels mitjans de comunicació. A la portada del *Baleares* de 19 de febrer de 1984 es destacava que “Los minusválidos se manifiestan por sus derechos” (titular) i a l’interior que “Cientos de personas en la manifestación de los minusválidos” (titular).

Quant als motius, es plantejaven algunes “subtils” diferències entre l’avantttítol de la portada (“Exigen a la Administración más dinero”) i l’avantttítol de l’interior (“Piden ayuda a la Administración”).

30 En aquest reportatge a tota plana es denunciava que no existia cap organisme encarregat d’estudiar necessitats, apreciar dèficits i resoldre els problemes amb plantejaments globals. Es feia un repàs del que aportava cada administració i s’apuntava que “los que mejor conocen los entresijos (gerentes y presidentes de asociaciones), suelen ser los que más dinero consiguen”.

A més de la manifestació pel centre de Palma es van produir actuacions més impactants, tal com recollia el diari *Última Hora* de 19 de maig de 1984 amb el titular: "El Consell, ocupado ayer por minusválidos y familiares".³¹ Aquesta notícia no només va ser destacada a portada sinó que també s'hi va dedicar l'editorial (titular: "Normalidad para los minusválidos"). Es denunciava que la protesta i l'ocupació de la seu del Consell Insular de Mallorca es fes amb el "lamentable espectáculo" de la utilització dels infants. Segons l'editorial era de "justicia social" que el finançament dels centres fos responsabilitat de l'Administració pública però també destacava les diferències econòmiques que hi havia llavors entre centres de característiques similars.

En aquest cas concret, la premsa va fer un seguiment del tema fins que finalment les dificultats econòmiques i l'amenaça de tancament es van "corregir" amb partides d'emergència. En molts altres casos les necessitats, els problemes i les reivindicacions se substitueixen progressivament a la premsa per nous temes i noves informacions.

En aquest punt també cal remarcar que a principi dels vuitanta la xarxa de serveis socials era encara molt primària i els problemes econòmics afectaven de forma generalitzada tot l'Estat. Per tant, es troben informacions molt similars a tots els diaris espanyols.

Tot i que molt sovint es confonien els termes, la premsa va recollir també el debat que es va produir entre el moviment associatiu sobre els recursos més adients per al col·lectiu. Els problemes econòmics i les diferències a l'hora de valorar la participació de les persones amb discapacitat en tots els àmbits de la vida van provocar algunes divergències entre les entitats, que la premsa reflectí amb reportatges de gran extensió i titulars cridaners.

En aquest sentit, cal destacar un reportatge publicat a *El Día de Baleares* del 14 de febrer de 1985 amb un avantítol ("El mundo de los minusválidos, caos total") i un titular ("Los enfrentamientos entre la Coordinadora de minusválidos y la UNAC pone en serios problemas la auténtica asistencia a estas personas") molt pessimistes. I amb una

31 Responsables dels centres d'educació especial, joves i familiars ocuparen durant sis hores la seu del Consell com a mesura de pressió. L'*Última Hora* destacava com fins i tot es prengué possessió del despatx del llavors president de la màxima institució de Mallorca.

entrada que seguia en el mateix to: “¿Qué es un minusválido? Le preguntaba a su padre un niño de siete años frente a los grandes titulares de un periódico: ‘Los minusválidos marginados’. Y el padre respondía: ‘un niño como tú pero que tiene alguna limitación y por eso necesita ayuda para valerse’. ¿Y por qué no se les ayuda papa? Hemos tratado de recoger en sus fuentes los datos para desenmascarar la complicada trama de este sector marginado y manipulado. Las conclusiones son: falta de coordinación entre los organismos oficiales que intervienen, falta una filosofía asistencial, los recursos son pocos y llegan tarde, las Asociaciones estan divididas y politizadas. Muy politizadas. En consecuencia hay un verdadero caos que necesita urgente remedio.”

Com en qualsevol altra qüestió “polèmica” aquesta diversitat de postures es va completar en la secció de cartes al director.

Al llarg d’aquest treball es destaca la falta d’anàlisi de la premsa de les informacions vinculades a la discapacitat, i la prova més palpable n’és la manca d’editorials i articles d’opinió. Però dins l’àmbit del finançament hi ha –com s’ha apuntat– excepcions importants.

La dependència de subvencions i convocatòries puntuals provoca que els problemes econòmics i la inseguretat de la continuïtat dels serveis siguin una constant en tot aquest període. Quan es tracta de situacions límits, com el tancament d’un centre que privarà un col·lectiu del servei que requereix, sí hi ha una àmplia cobertura. Normalment, aquestes informacions obren la secció (local, part forana o societat) i s’acompanyen d’un petit article d’opinió signat pel mateix redactor de la informació o per algun periodista del diari.

Com a exemple important també cal apuntar que el 13 de febrer de 1992 tots els mitjans de comunicació de Palma es feien ressò de l’anunci del llavors president del Consell Insular de Mallorca de tancar els centres assistencials.³² L’edició del *Diario de Mallorca* del 13 de febrer de 1992 també dedicà l’editorial a aquesta problemàtica (titular: “CIM: Faltan fondos para servicios esenciales”). El diari es posici-

32 El president del Consell Insular de Mallorca, el popular Joan Verger, assegurava que si no se solucionaven els problemes de finançament s’hauria de tancar l’Hospital Psiquiàtric, la Llar d’Ancians, la Llar del Menor (centres heretats de l’antiga Direcció Provincial) i el centre CIPRES per a persones amb discapacitat. Per això demanava més implicació del Govern de les Illes Balears i de l’INSERSO.

onà clarament i acusà el president del Consell de dur endavant una gestió incorrecta i de manca de previsió. En aquest sentit cal destacar algunes parts importants d'aquest text:

Si recordamos que los cuatro centros en cuestión acogen a gentes muy diferentes pero con un denominador común –no poder valerse por sí mismas de forma plena y satisfactoria– se entenderá nuestra preocupación porque aquí no hablamos de actuaciones más o menos discutibles o en que sea fácil la privatización. Al revés, cuando se trata de ancianos, de minusválidos, de menores o de internados en un hospital psiquiátrico, nos hallamos ante situaciones límite que no pueden dejarse a un recorte de gasto. Que muchos de estos afectados carezcan incluso de la capacidad de protestar –por falta de lucidez o de espíritu crítico– no debe constituir coartada alguna, sino acicate para cuidar de los incapaces de cuidar de sí mismos.

Nos parece loable la preocupación de Joan Verger al respecto, y secundamos sinceramente su demanda de ayuda, sobre todo la dirigida a nivel estatal porque cuanto venga de Madrid es tan merecido como bien recibido. Sin embargo, es preciso formular algunos reparos y consideraciones a la argumentación del presidente del CIM. No hay que olvidar que a este sombrío presente se ha llegado por determinadas imprevisiones y alegrías presupuestarias de un reciente pasado, y que existen responsables de no haber administrado el dinero público de la mejor forma posible. Los políticos con recursos dignos de tal nombre se dan a conocer, además, en tiempos de crisis, ingeniando soluciones en vez de llorar y pedir ayuda a todo el mundo.

Es en tiempo de dificultades cuando se demuestra la talla porque se puede dar el salto de inquilino de poltrona a alevín. Al margen de esta cuestión –que debería hacer reflexionar a Joan Verger, político con ambiciones y envergadura–, está el hecho flagrante de que al CIM siempre se le ha conocido popularmente como la repartidora. Lo que significa que mucho dinero ha salido de sus arcas, y a veces para contentar clientelas electorales antes que para satisfacer necesidades públicas. Se ha gastado mucho en pueblos pequeños, se han realizado inversiones excesivas de enorme coste de mantenimiento, y ahora no hay dinero para servicios asistenciales. Imprevisión se llama a esta figura.

En general, però, la premsa ha analitzat molt poc aquests temes perquè les fonts són habitualment institucionals. A excepció d'alguns articles d'opinió no s'ha tractat la inseguretat d'aquest sector amb partides econòmiques polèmiques perquè estan subjectes a convocatòries puntuals i a partides pressupostàries molt limitades

Tant des del punt de vista del carrer com del de la representació política (principalment l'oposició al grup que governa a Madrid), els ciutadans d'aquesta comunitat autònoma han denunciat sovint la manca d'inversions del Govern central. En matèria de benestar social, també. I malgrat que les inversions del Govern central tenen una major difusió, cal destacar que els mitjans de comunicació de Palma també s'han fet ressò de la denúncia i exigència de més inversió. *El Día 16 de Baleares* de 19 de febrer de 1991 informava que "Según un informe de Simón Pedro Barceló, Senador del PP" (avantítol), "Baleares es una de las provincias que recibe menos ayudas públicas del INSERSO" (títol).

Malgrat que sigui molt menys freqüent, tampoc no es pot obviar la complicitat de la premsa amb les associacions del sector per denunciar determinades mancances. En aquests casos, però, és molt important que la denúncia es concreti i justifiqui al màxim. El diari *Última Hora* de 22 d'octubre de 1998 recollia que "Padres de niños con cardiopatías reclaman más ayudas públicas"³³ (titular). O també per reclamar col·laboració. Així, al diari *Última Hora* d'11 de maig de 2002 s'informava que "Las ONG reclaman la ayuda ciudadana a través de la declaración de la renta"³⁴ (títol).

En relació amb les aportacions que l'Administració fa dins l'àmbit social també cal tenir en compte les pensions.³⁵ La premsa d'aquests anys ha informat puntualment de les partides que l'Estat ha dedicat a aquest capítol i, en menor mesura, de les sol·licituds i les necessi-

33 L'Associació Balear de Cardiopaties Congènites denunciava que els infants amb aquestes afectacions eren tractats en centres hospitalaris de Barcelona i Madrid. I això implicava tota una sèrie de despeses de les quals no totes les famílies podien respondre i una situació discriminatòria respecte als ciutadans d'altres comunitats autònomes.

34 Aquesta campanya feia referència a la demanda als contribuents que marquessin la casella "Altres fins d'interès social" pel 0,52 % de la seva declaració de renda. Aquest percentatge es destina a programes socials gestionats per entitats sense ànim de lucre.

tats dels ciutadans afectats. Al diari *Última Hora* de 22 de juny de 1992 es destacava que "Casi 5.000 personas se benefician en Baleares de las ayudas por minusvalía" (titular).

A la introducció d'aquest capítol es destacava l'obsessió de la premsa pels doblers, per les quanties per invertir, pels pressupostos... que sovint apareixen en el titular. S'ha d'insistir que la notícia sempre és la quantia que inverteix l'Administració i quasi mai no es fa una anàlisi detallada de les necessitats o de les característiques del servei. Els exemples se succeeixen amb administracions locals, autonòmiques i centrals. I sovint basta fer el seguiment d'un sol diari en poc temps:

La Voz de Baleares, 29 de gener de 1998

Avantttítol: "En los centros de esta asociación se atiende a los disminuidos psíquicos"

Titular: "El Govern aporta 180 millones para la UNAC"

La Voz de Baleares, 8 de febrer de 1998

Avantttítol: "La mayoría de los proyectos se desarrollarán a lo largo de diez años"

Titular: "Acción Social³⁶ invertirá 371 millones para discapacitados"

La Voz de Baleares, 14 de febrer de 1998

Titular: "Asuntos Sociales³⁷ destina 400 millones para Baleares"

La Voz de Baleares, 22 de març de 1998

Titular: "Sanitat³⁸ destina 200 millones a la reforma psiquiátrica"

35 El capítol més important és el de les pensions no contributives que s'abonen a través de la Tresoreria General de la Seguretat Social la gestió de les quals correspon a les comunitats autònomes. Aquestes pensions es van establir per llei el 1990 com a desplegament del principi rector de l'article 41 de la Constitució que exigeix que "Els poders públics mantinguin un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans, que garanteixi l'assistència i prestacions socials suficients davant situacions de necessitat".

36 Es refereix a la Direcció General d'Acció Social de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears.

37 Es refereix al Ministeri d'Afers Socials.

38 Es refereix a la Conselleria de Sanitat i Consum del Govern de les Illes Balears.

La Voz de Baleares, 31 de març de 1998

Avantttítol: "Los programas persiguen la integración de los colectivos con especiales dificultades"

Titular: "El CIM invierte 40 millones en 13 talleres ocupacionales"

Aquesta prioritització informativa de la inversió econòmica no és exclusiva d'aquest àmbit però en relació amb serveis socials en alguns casos pot resultar fins i tot ofensiva. Així, a l'edició del 17 de gener de 1993 de *El Día de Baleares* s'informava que "Balears, primera CA en detección prenatal para el síndrome de Down" (títol) i que "El ahorro social de las anomalías evitadas por Sanitat es de 8 mil millones" (subtítol). L'enfocament de la notícia és ofensiva perquè molts ciutadans amb discapacitat intel·lectual no poden exercir, amb igualtat, els drets que els atorga la Constitució, precisament perquè les administracions no inverteixen –o no han invertit– en els serveis necessaris.

En aquest apartat també s'ha de fer referència al tractament que s'ha donat a les indemnitzacions. Un accident que provoca una discapacitat greu, més enllà de les conseqüències psicològiques evidents, té conseqüències econòmiques importants. Si bé l'atenció sanitària està coberta s'ha de destacar, per exemple, que les ajudes tècniques només ho estan parcialment i els problemes de mobilitat greus representen adaptacions a la llar d'un cost molt elevat. Els diaris rarament expliquen totes aquestes necessitats. Les pàgines de succeïts i tribunals es limiten a destacar les compensacions econòmiques que sovint han d'assumir els organismes públics. Així a *El Día 16 de Baleares* de 28 de novembre de 1990 es destacava que "El INSERSO, condenado a pagar a un minusválido la adaptación de su vivienda y su vehículo" (titular) o al *Diari de Balears* de 9 d'agost de 1999 que "El Govern haurà d'indemnitzar amb 5,8 milions a un home que va perdre la mobilitat a un dit" (titular).

3.2.2. Caixes d'estalvi

Al marge de les administracions públiques, històricament les entitats bancàries i les caixes d'estalvi han contribuït amb aportacions econòmiques a activitats de caire social. A partir dels anys noran-

ta moltes d'aquestes ajudes es formalitzen en convocatòries anuals i aquesta font de finançament esdevé cada vegada més i més important per a moltes associacions.³⁹

Les caixes d'estalvis reverteixen una part dels seus beneficis en la realització d'obres socials en les respectives zones d'actuació. Per tant, l'obra social és una acció que diferencia aquestes institucions d'altres tipus d'intermediaris.

Una de les entitats més importants en aquest àmbit és "la Caixa",⁴⁰ que col·labora amb entitats privades sense ànim de lucre radicades a l'Estat espanyol i que estableix quatre convocatòries (col·lectius d'immigrants amb dificultats d'integració social; persones amb discapacitat intel·lectual o amb diagnòstics de salut mental; infants, joves i adults en risc o situació de marginació, i entitats que treballen per a la inserció laboral de persones amb algun tipus de discapacitat). Però en el cas concret de les Balears s'ha de destacar Colonya - Caixa de Pollença⁴¹ i sobretot la Caixa de Balears "Sa Nostra" que, després d'una llarga herència de col·laboració social, el 1996 convocà oficialment la primera edició dels Projectes Solidaris.⁴² Així *La Voz de Baleares* de 16 de setembre de 1997 informava dels "Ganadores del Proyecto Solidario"⁴³ (títol).

39 A la sessió de l'Assemblea de la Confederació Espanyola de Caixes d'estalvi que va tenir lloc el 17 d'abril de 2007 s'informà que el 2006 la seva despesa social va ser de 1.514 milions d'euros, superior a la quantia de 1.500 dels fons de cohesió europeus.

40 El pressupost total de l'Obra Social "la Caixa" el 2006 va ser de 303 milions d'euros, xifra que representa el 25 % del benefici recurrent de l'entitat i que la consolida com la primera fundació privada espanyola en volum de pressupost, tercera d'Europa i vuitena del món (segons dades de l'European Foundation Centre).

41 Caixa Colonya va finançar durant el 2005 iniciatives socials per valor de 359.802 euros, un 65 % de la inversió del 2004 a conseqüència que durant aquest exercici es va concedir un crèdit extraordinari de 710.000 euros a una ONG de Pollença.

42 Els Projectes Solidaris apareixen com una forma renovada i moderna de la tradició centenària d'aquesta entitat d'assistència a sectors amb necessitats dins la societat balear. Amb aquesta convocatòria, de caràcter anual, la Caixa de Balears atorga ajuts a projectes dels sectors següents: exclusió social, persones grans, joventut, infància i família, malalties cròniques i persones amb discapacitat. Els Projectes Solidaris es crearen en el si de l'Obra Social i Cultural de "Sa Nostra", que el 2001 es reconvertí en la Fundació "Sa Nostra". A la convocatòria d'ajuts per a projectes solidaris 2006, "Sa Nostra" hi destinà 681.000 €.

I al *Diari de Balears* de 14 de desembre de 2005 s'informava que "Les Balears celebren els deu anys d'ajuts a la solidaritat de Sa Nostra" (títol), i al text es destacava que "L'ocasió s'ho pagava, ja que en deu anys 160.000 persones s'han beneficiat dels 4.4 milions d'euros concedits en subvencions".

En relació amb la presència d'aquestes notícies als mitjans de comunicació, mitjançant els gabinets de premsa d'aquestes entitats la premsa sol fer una important difusió d'aquestes informacions però sense aprofundir en la necessitat dels projectes i destacant-ne, com és habitual, el cost.

Abans de la formalització d'aquests ajuts en convocatòries anuals en què una comissió avalua els projectes presentats i posteriorment fa el seguiment de l'execució (amb la presentació de memòries i justificacions econòmiques), ja es feien aportacions que responien a sol·licituds de les entitats segons les seves necessitats. Igualment, aquestes notícies eren difoses per la premsa. A *El Día del Mundo* de 26 de febrer de 1993 s'informava que "'Sa Nostra"' entrega una furgoneta al Centro de Son Tugores"⁴⁴ (títol). En algunes ocasions aquest tipus d'informacions apareixen en format publicitari.

També cal apuntar que la col·laboració de les entitats financeres no és només en projectes d'associacions privades sinó també amb administracions públiques, fet que també té ressò a la premsa. Així cal destacar que *El Mundo/El Día de Balears* de 10 de novembre de 1998 informava que "Amplíen al fin de semana la asistencia a ancianos" (titular). I que això era possible gràcies a un conveni d'aportació econòmica subscrit entre la Conselleria de Presidència i la Fundació "la Caixa". Cal apuntar que el servei d'atenció domiciliària és vital ja que atén necessitats bàsiques dels usuaris.

43 En aquesta notícia s'informava que l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears i l'Associació Pare Montalvo havien estat guardonades amb els primers premis dels Projectes Solidaris per a la infància i l'adolescència. En aquesta primera edició 61 entitats presentaren 86 projectes.

44 El lliurament de la furgoneta es feia a Amadip, entitat gestonadora del centre de Son Tugores, i en la informació es remarcava que "El vehículo está valorado en tres millones de pesetas y cuenta con una plataforma elevadora". També s'especificava que aquesta donació s'inscrivía dins els programes de col·laboració que promovia l'Obra Social de "Sa Nostra" i es mencionaven altres entitats beneficiàries.

Finalment, cal destacar també els estudis econòmics presentats per algunes entitats financeres. El diari *Última Hora* del 24 d'octubre de 2000 informava que "Balears precisa más de mil millones anuales para atender las necesidades de personas con enfermedades crónicas" (títol) i "Sa Nostra afirma que cerca de 20.000 ciudadanos sufren estas patologías" (subtítol).

3.2.3. Actes benèfics

Els mitjans de comunicació han jugat –i encara ara continuen jugant– un paper molt important en l'organització d'actes benèfics, tómbols, subhastes, sopars i altres espectacles ideats per recaptar fons per a una determinada associació. S'usen els mitjans, i sobretot la premsa, per promocionar un acte que té per objectiu aconseguir doblers per a un servei més o manco específic. Al marge que mai no es qüestiona si el servei és o no el més adequat o la responsabilitat de l'Administració (sovint acudeixen com a convidats), la imatge que provoca en els mitjans la beneficència entra irremeiablement en conflicte directe amb l'objectiu més general i universal d'intentar minimitzar la diferència i desmitificar la discapacitat.

Durant els primers anys d'aquest estudi es troben moltes informacions relacionades amb l'organització d'actes per recaptar doblers. Uns doblers que sovint anaven destinats al finançament de centres específics per a infants amb alguna discapacitat intel·lectual. La varietat de les iniciatives respon a la imaginació dels organitzadors: encants, subhastes de quadres, festivals de música... o fins i tot festivals taurins. I les recaptacions sovint són també molt diverses.

La premsa normalment fa un seguiment de tot el procés, l'organització, els participants i la crònica de l'acte, i també informa de la quantia aconseguida fins i tot quan en alguna ocasió la "generositat" de la ciutadania no era l'esperada, sobretot si prèviament s'havia hagut de fer una inversió important. Al diari *Última Hora* d'1 de novembre de 1983 s'informava que "La corrida benéfica del domingo, un fracaso económico" (títol) i que "Las pérdidas ascienden a seiscientas mil pesetas" (avanttítol). En el desenvolupament de la notícia també s'afirmava que "Así, pues, los subnormales no tendrán beneficio alguno,

mientras que los amigos del Club Elsa deberán rascarse los bolsillo a fin de entre todos, paliar el 'pinchazo' económico".

Cal tenir en compte que l'organització dels actes no sempre sorgeix de l'entitat beneficiària sinó d'entitats que tenen com a finalitat l'organització d'actes per recaptar fons en benefici de col·lectius necessitats. El Rotary, el Club los Leones o el Club Elsa són possiblement les entitats més conegudes.

La premsa no només fa un gran seguiment d'aquestes informacions sinó que a més es converteix en còmplice fonamental. Es convoca a l'acte, es fa la posterior crònica social i es publica la fotografia del lliurament del taló. En canvi, es parla molt poc de les necessitats i, sobretot, dels drets del col·lectiu. El que sí es remarca moltíssim és la precarietat econòmica ja que el periodista es veu amb l'obligació moral de crear l'ambient necessari per incentivar la generositat.

L'organització i la difusió d'aquests tipus d'iniciatives han perdurat fins a l'actualitat però cada cop són menys importants en els pressupostos generals de les entitats. De fet, moltes de vegades se cerca més la publicitat de l'entitat i del col·lectiu representat que no els doblers. Però a final dels anys setanta i principi dels vuitanta, l'organització d'actes representava una font d'ingressos fonamental per a moltes entitats. La imatge que es donava del col·lectiu, però, no comptava amb el beneplàcit de tot el moviment associatiu. En el cas de les Illes Balears el caràcter més reivindicatiu estava representat per la Coordinadora de Minusvàlids de Balears (des de 1999, Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat), que sovint utilitzava la secció de cartes al director per expressar-hi el seu desacord.

La confrontació entre aquests dos corrents –el suport a les campanyes recaptatòries i la reivindicació que és l'Administració pública la que ha d'assumir econòmicament els recursos per als ciutadans amb discapacitat– es va fer especialment virulenta el 1983. L'edició d'*Última Hora* del 9 de desembre informava que "La integración del minusválido en los colegios normales requiere condiciones" (títol) i es feia ressò d'un comunicat tramès a la premsa per 144 treballadors de centres d'educació especial que criticaven les campanyes realitzades per a la recollida de fons amb caire benèfic, "Campañas que proporcionan una imagen falsa de las Asociaciones y de los que

trabajamos en el sector". Els treballadors sol·licitaven a les associacions de pares que adoptessin una actitud reivindicativa "de lo que por ley corresponde a sus hijos, colaborando con los profesionales que atienden a sus hijos" i sol·licitessin a l'Administració que definís clarament la seva política de subvencions.

En general –i responent a actituds carregades de bona voluntat però també d'un excés de paternalisme– els periodistes es faran còmplices de les campanyes organitzades per recaptar doblers. Tot i això, alguns professionals també han deixat mostres de l'esperit més crític. Tot i que sigui un exemple anterior al 1983 cal destacar que al diari *Baleares* del 6 de gener de 1980 s'informava d'un "sorteo a favor del centro de subnormales" a Manacor però es matisava que "este pueblo, cuando sea consciente, al margen de agradecer campañas especiales, sorteos y toda clase de ayudas, tan positivas, deberan exigir al Gobierno una responsabilidad directa sobre la educación de subnormales y minusválidos, una ayuda estatal para que no se tenga que recurrir constantemente a operaciones esporádicas de caridad".

A més dels actes que s'organitzen a propòsit per recaptar doblers per a una entitat determinada, a vegades –normalment per promocionar la imatge d'una persona o entitat– es decideix destinar la recaptació d'un esdeveniment a una causa determinada i en aquest sentit hi juguen un paper fonamental els mitjans de comunicació.

L'estiu del 1983 la Fundació Reina Sofia manifestà la voluntat de destinar l'entrada d'un concert de Julio Iglesias a associacions de persones amb discapacitat. Aquests protagonistes motivaren un gran seguiment dels mitjans de comunicació de les illes. El *Diario de Mallorca* del 13 d'agost de 1983 fins i tot hi dedicà l'editorial.

Des del diari s'agraïa a la reina la seva decisió que la recaptació obtinguda en una gala benèfica celebrada a Palma es destinés a les "necesidades de Mallorca en materia de beneficencia". Se li agraiïa que no hagués actuat de manera "uniformista" i "centralista". Però la "lluita" entre algunes entitats per aconseguir part d'aquests doblers també quedà patent a les pàgines dels diaris. Al *Diario de Mallorca* del 6 d'agost es recollia que "Unac⁴⁵ reclama los beneficios del recital

de Julio Iglesias⁴⁶" (títol) i a l'edició del 6 de desembre apareixia "Polémica sobre los beneficios del recital de Julio Iglesias"⁴⁷ (títol).

A partir dels anys noranta aquestes iniciatives disminueixen però no desapareixen. En aquesta dècada el finançament procedent d'actes benèfics representa (en la majoria d'entitats) un percentatge mínim del pressupost total, ja que augmenten les fonts de finançament públic. Tot i això, s'ha de destacar que durant aquests anys apareixeran noves entitats vinculades a diagnòstics molt concrets i abans que l'Administració reconegui les seves necessitats i el valor dels programes que duen a terme, organitzen actes molt diversos per donar-se a conèixer, per reivindicar les seves necessitats i també per recaptar fons. Així, al *Diario 16 de Baleares* de 19 de maig de 1995 s'informava que "Más de un centenar de niños desfilan a favor de otros niños"⁴⁸ (títol) i que "Los fondos se destinarán a la lucha contra el cáncer infantil" (subtítol).

El problema és que en moltes d'aquestes notícies predominen les informacions relacionades amb l'esdeveniment en detriment de la descripció de les necessitats del col·lectiu beneficiari.

Alhora cal en aquesta dècada apareix una nova forma de beneficència: les empreses privades amb ànim de lucre que fan aportacions i ho donen a conèixer a través dels mitjans. Així el *Diario de Mallorca* de 5 de març de 1999 informava en un breu amb fotografia que "Continente cede a Asnimo el beneficio de la campaña 'Colabora con Nosotros'" (títol).

Durant la dècada dels noranta també cal mencionar el fet que el concepte *a benefici de* es combina a la premsa amb el de *en solidaritat amb*. Mentre que al diari *Última Hora* de 8 de desembre de 1999 s'informava que "Abdem⁴⁹ organiza una cena benéfica para los enfermos de

46 L'encarregat de confeccionar "la llista" era el president del Govern de les Illes Balears, Gabriel Cañellas, i aleshores encara no s'havia fet públic quines entitats hi sortien.

47 En aquesta informació es reflectia l'agre debat entre el portaveu de la coalició conservadora (AP-UM) i vicepresident del CIM, Joan Verger, i els membres de l'oposició sobre unes declaracions del president del Govern en les quals reconeixia que encara no se sabia la finalitat dels fons de la Fundació Reina Sofia.

48 Aquesta informació feia referència a un acte a benefici de l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears.

49 Associació Balear d'Esclerosi Múltiple

esclerosis" (títol), al *Diario de Mallorca* del mateix dia s'anunciava "Cena solidaria por la esclerosis múltiple" (títol). Aquests dos conceptes s'usen –i s'usen– com a sinònims però tenen significants ben diferents. La *beneficència* fa referència a una acció, especialment material, destinada als qui no disposen de mitjans suficients per cobrir necessitats bàsiques. En canvi, la *solidaritat* és el fet de compartir les idees, els propòsits i les responsabilitats. És una relació que lliga els diversos membres d'una comunitat o col·lectivitat amb el sentiment de pertinença a un mateix grup i amb la consciència d'uns interessos comuns. El terme *solidaritat* ha assolit una gran importància dins el vocabulari de la premsa i també dels mateixos ciutadans però no tant el seu significat.

I com en qualsevol àmbit de la vida també s'ha de parlar de frau, de persones que intenten recaptar doblers utilitzant il·lícitament el nom d'una associació. Lògicament les associacions ho denunciaven també públicament a través de la premsa. En un breu publicat al diari *Última Hora* de 18 de desembre de 1996 s'informava que "La Asociación de Padres de Niños Oncológicos denuncia que un grupo de personas está usando su nombre para obtener dinero⁵⁰" (títol).

Al marge del finançament de recursos, serveis o centres destinats a un col·lectiu determinat, s'ha de tenir en compte que periòdicament hi ha en les planes dels diaris informacions individuals de persones que, invocant les seves discapacitats –com a factors que els impedeixen treballar i dur una vida normalitzada– sol·liciten ajuda econòmica. En alguns casos tracten de vendre la seva deficiència o discapacitat mostrant-la i, fins i tot, exagerant-la. En qualsevol cas, els protagonistes són víctimes d'un sistema incapaç de cobrir les necessitats més bàsiques i utilitzen els mitjans com a darrer recurs.

En general els diaris locals, com els que s'editen a Palma, són molt receptius als "drames humans" amb noms i llinatges. Com a exemple es pot esmentar una informació publicada al diari *Última Hora* del 14 de febrer de 1992: "R. necesita una silla"⁵¹ (títol), "La niña

50 Els anys 1996 i 1997, ASPANOB denuncià que un grup de persones sol·licitaven donatius per a l'associació sense tenir-hi cap relació.

51 Al reportatge s'explicava les dificultats d'una família a l'atur i pendent de rebre una indemnització de 80 milions de pessetes, ja que l'estat de la nina era conseqüència d'un "error mèdic", per poder comprar una cadira de rodes.

de seis años que sufre atrofia cerebral y tiene que ser indemnizada por el Insalud de Oviedo reside en Palma” (subtítol).

Aquestes informacions solen tenir continuïtat durant alguns dies i, en lloc de denunciar o d'exigir responsabilitats a les administracions públiques, s'incideix en la tristesa i s'apel·la a la generositat de la gent.

Quasi tots els col·lectius i totes les malalties tenen un “dia de”. En aquesta jornada es reclama l'atenció dels mitjans de comunicació i de la societat en general. Algunes associacions també aprofiten per instal·lar taules informatives en els carrers més centrals de Palma i determinades entitats conserven el costum (habitual durant els anys seixanta i setanta) de demanar la col·laboració econòmica dels vianants.

Normalment tots els diaris solen cobrir aquests tipus de notícies amb una fotografia d'una taula i un peu de foto. Així, a *El Día del Mundo* de 21 de setembre de 1997 es publicà una fotografia en què apareixia una senyora amb el potet de la col·lecta i que aferrava una adhesiu a la solapa d'un vianant i un titular molt simple: “Cuestación contra el Alzheimer”.

Al marge de la premsa, dins aquests apartat es podria fer referència també a un fenomen posat molt de moda a la segona meitat dels noranta: les telemaratons.⁵²

El gener de 1998, la Federació Espanyola de Pares de Nins amb Càncer (aleshores amb seu a Palma) va denunciar a la premsa “el uso ilegítimo que se ha hecho de nuestros hijos en algunos medios de comunicación” (*La Voz de Baleares*, suplement de *Sanidad*, del 8 de gener de 1998). En aquests cas concret es denunciava que s'havia organitzat una telemarató –en una televisió privada d'àmbit estatal– per recaptar fons per comprar un aparell utilitzat per tractar tumors cerebrals en infants per a l'hospital públic Doce de Octubre de Madrid.

52 La telemarató és una fórmula que funciona als Estats Units des dels anys setanta i que a l'Estat espanyol es va iniciar el 1992 quan la Televisió de Catalunya va emetre un programa especial per la lluita contra la leucèmia. En aquella ocasió es recaptaren 250 milions de pessetes, xifra que any rere any s'ha anat superant. La bona resposta dels espectadors i, especialment, les grans audiències justifiquen la proliferació d'aquests programes a totes les cadenes. I aquesta proliferació –a les cadenes privades– ha implicat que els criteris seguits per triar les organitzacions beneficiàries i per tractar els temes no siguin sempre els més correctes.

Segons els responsables de la Federació Espanyola de Pres de Nins con Càncer “todos los ciudadanos del Estado español ya pagamos impuestos para que la sanidad adquiriera todos los instrumentos que son necesarios para realizar su tarea de forma eficaz” i hi afegien que “este tipo de campaña lo único que hacen es producir malestar y desconfianza entre los usuarios del sistema público de salud, que se preguntan si es mejor salir fuera de España para curar a sus hijos”.

En aquest cas també es denunciava la utilització d'imatges que provocaven la compassió i que intentaven atreure la pena sobre un col·lectiu que “necesita apoyo social y soluciones para los problemas que la enfermedad ocasiona a los propios niños y a sus familias”.

El ressò que va tenir aquesta veu discordant va ser molt pobre comparat amb la cobertura, en les seccions de televisió de tots els diaris, que va tenir l'emissió del programa.

4. INFORMACIÓ SANITÀRIA

Les notícies vinculades a la salut i a la sanitat sempre han despertat un gran interès però, a partir dels anys vuitanta, la presència d'aquests temes en els mitjans de comunicació es fa molt important.⁵³ Entre d'altres qüestions hi han contribuït malalties com la sida, amb un enorme impacte en l'opinió pública i amb conseqüències que superen l'àmbit sanitari, el fenomen de la drogodependència i successos ocasionals com la intoxicació –suposadament provocada per una remesa d'oli de colza– que el 1981 va provocar a Espanya 700 morts i un miler d'afectats de diversa consideració. Però sens dubte els factors principals són el desig de millorar o mantenir una qualitat de vida òptima i el culte al cos i a l'eterna joventut.

Des de fa dècades, dins l'àmbit sanitari molt poques activitats es duen a terme sense valorar-ne el vessant informatiu. I això respon a l'interès dels lectors. Els usuaris de la informació són els que demanen un increment substancial de les notícies sobre una qüestió que està sempre en els primers llocs de les estadístiques de preocupacions dels ciutadans: la salut. Així, se suposa, que la població cada vegada té millors coneixements sobre qüestions relatives a la salut i fins i tot està disposada a augmentar-los. I, moltes de vegades, els còmplices no són el metge ni el farmacèutic, sinó els mitjans de comunicació.

53 L'any 2004 es publicaren 11.021 textos de salut en els diaris d'informació general més venuts a l'Estat espanyol. Així es recull a l'Informe Quiral 2004, elaborat per la fundació privada Vila Casas i l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra.

La funció de formar i educar –que entre moltes altres s’atribueix a la premsa– té especial incidència en aquest àmbit però la difusió de coneixements de valor preventiu està mediatitzat per la informació massiva; fins i tot, algunes vegades, els professionals obtenen les primeres notícies a través del diari, notícies que després han de contrastar amb publicacions especialitzades.

Els periodistes que treballen en temes sanitaris han de divulgar la informació/formació, l’han d’interpretar perquè sigui comprensible als lectors i, també, són agents de control social perquè les decisions polítiques no es prenguin sense tenir en compte les necessitats dels ciutadans.

L’Organització Mundial de la Salut (OMS) insta els professionals a complir el precepte que és un imperatiu moral assegurar l’accés de la societat a informacions objectives i vàlides sobre els aspectes de la sanitat que l’afecten, informacions que s’han de presentar segons el context cultural per permetre comprendre-les. Segons l’OMS “donar informació sanitària a la gent equival a compartir-hi el poder, ja que la informació és poder i, en aquest cas, elimina la ignorància en què es basen moltes malalties”.

Aquest interès per la informació sanitària també s’ha traduït en un interès per regular-ne i millorar-ne el tractament. En aquest sentit cal destacar iniciatives com ANIS (Associació Nacional d’Informadors de la Salut), l’Associació Catalana de Comunicació Científica o l’Observatori de Comunicació i Salut Incom-UAB.

I és que els periodistes juguen un paper significatiu en l’educació sanitària però el seu quefer no és directament preventiu, perquè sovint prioritzen els aspectes més negatius: incidència, mortalitat, incurabilitat...

Bona part de les notícies sobre salut i sanitat estan protagonitzades per l’Administració pública o per professionals. Tot i això, en aquesta anàlisi es dóna molta importància també a les notícies sorgides de les associacions d’afectats. El malalt, en canvi, es presenta habitualment associat a temes conflictius.

En relació amb el moviment associatiu cal esmentar que, a més de reivindicar nous o millors serveis, dins aquest àmbit pretenen sobretot evitar falses creences entorn de moltes malalties. Així, les grans

entitats (sobretot estatals) reivindiquen el seu valor complementari com a font d'informació per als mitjans.

Com s'ha esmentat al principi, des dels anys vuitanta els mitjans de comunicació cada dia dediquen més espai a les informacions sobre salut. En el cas de la premsa –malgrat que no hi hagi una secció específica– a les notícies d'actualitat (sobretot de caràcter organitzatiu) que es produeixen a diari, s'hi han d'afegir els suplement setmanals específics i els continguts dels magazins dels caps de setmana. Fins i tot les revistes destinades majoritàriament a un públic femení completen les seves pàgines amb consells sobre la salut.

Dins l'àmbit específic que ens ocupa –sanitat i discapacitat– no podem deixar de mencionar que, no fa tants d'anys, es donaven fets no generalitzats però gravíssims, com ara la denegació de tractaments mèdics a determinats pacients pel fet de tenir alguna discapacitat, sobretot intel·lectual. Els casos més coneguts, amb un ampli ressò a la premsa, són els succeïts davant la necessitat de rebre un trasplantament. Però en aquest capítol es destaca sobretot l'important paper que juga la premsa en la creació de falses esperances i en les campanyes organitzades per finançar tractaments fora de la sanitat pública espanyola. Sense obviar tampoc el paper fonamental de la premsa en la sensibilització dels possibles donants d'òrgans i l'estigmació social envers les persones amb diagnòstics de salut mental que alimenta la crònica negra.

4.1. ORGANITZACIÓ SANITÀRIA

L'Administració, com a protagonista d'informacions d'aquest àmbit, pot aparèixer associada als temes més conflictius (manca de serveis especialitzats, llistes d'espera, recursos saturats, infraestructures deficientes...), però al mateix temps també és qui, des d'un paper privilegiat a l'hora de prendre decisions, aporta solucions. En qualsevol cas és, sens dubte, la principal font d'informació.

En el període d'estudi els serveis i les infraestructures sanitàries de les Balears han patit una transformació importantíssima. S'han construït nous centres hospitalaris, s'ha ordenat l'assistència primà-

ria amb centres a tots els pobles i barriades de Palma i, sobretot, s'han universalitzat les prestacions de la Seguretat Social. Però, comparativament amb la resta de comunitats de l'Estat espanyol, també s'ha de destacar l'enorme pes de la iniciativa privada. Un fenomen motivat, comparativament, per l'elevada renda per habitant de les Balears, però també per la necessitat de donar resposta a la gran demanda de serveis generada per l'augment de la població durant l'estiu i, sobretot, per la saturació dels centres públics.

La premsa editada a Palma ha fet un gran seguiment de tot el procés d'ordenació de l'atenció primària, de l'establiment de la xarxa hospitalària, de la posada en marxa de noves infraestructures... En la interpretació d'aquestes notícies s'ha de tenir en compte que la immensa majoria han estat originades pels gabinets de comunicació de les administracions sanitàries o dels centres hospitalaris.

A tall d'exemple es pot destacar l'edició de local d'*El Día del Mundo* d'11 d'abril de 1996, que s'obria per informar que "La reordenación hospitalaria se plantea contando con los centros Palma II y Manacor" (avantttítol), que "El Plan Director de Son Dureta potenciará las especialidades pero reducirá su capacidad"⁵⁴ (títol) i que "La ejecución de la Segunda Fase supondrá invertir 1.500 millones" (subtítol).

Una qüestió que interessa també molt els mitjans són els traspassos de competències. Després de fer el seguiment de tots els antecedents, la portada del diari *Última Hora* de 27 de desembre de 2001 informava que "El Govern asume Sanidad tras aceptar Madrid el pago de las facturas pendientes" (títol) i que "Balears acepta las competencias sanitarias por 102.000 millones, 17.000 millones más que el presupuesto que gestionaba el Insalud en las Islas" (avantttítol). La transcendència de la notícia provocà que el diari també hi dedicés l'editorial: "Ya tenemos competencias sanitarias". En aquest article es felicitava la comunitat per aquest fet però es recordava que una transferència havia de ser sempre per millorar, si no no tenia sentit. I argumentava com a principal problema que "Las competencias

54 Segons aquesta informació l'objectiu era dotar Son Dureta de totes les especialitats i d'una alta tecnologia, de manera que com a gran centre de referència pogués atendre qualsevol pacient en situació greu.

vienen dotadas económicamente en base a la población censada en las Islas –aunque en los meses de temporada alta el número de personas que viven aquí sea muy superior”.

Pel seu interès i per la vinculació directa amb el dia a dia de l'atenció al pacient, a més de les infraestructures físiques o dels serveis, la premsa també segueix amb molt d'interès totes les informacions vinculades a polítiques de gestió. Al diari *Baleares* de 2 de juliol de 1991 es recollia que “La privatización de la sanidad traería consigo la injusticia social”⁵⁵ (títol) i “UGT hace un llamamiento a los ciudadanos para defender una ‘parcela de bienestar que corre peligro’” (subtítol).

Dins l'àmbit sanitari apareixen periòdicament informacions més o menys polèmiques sovint vinculades a temes pressupostaris i de gestió. La diversitat de postures sol generar la publicació d'alguns articles d'opinió signats habitualment per polítics o metges i, de forma més excepcional, per representants de moviments socials. Així *El Día del Mundo* de 26 de juliol de 1998 dedicà la secció “Tribuna libre” a “L'obsessió de l'Insalud per la rendibilitat econòmica”⁵⁶ signada pel portaveu de la Plataforma per la Defensa i Millora de la Sanitat Pública de Mallorca.

Al marge de les notícies investigades directament pels periodistes, habitualment els gabinets de comunicació de les administracions redacten comunicats o organitzen rodes de premsa per difondre informacions. Una altra font d'informació és l'entrevista a persones que pel seu càrrec, experiència o trajectòria personal poden fer aportacions d'interès. *El Día del Mundo* d'1 de setembre de 1997 publicà una extensa entrevista a “Bartomeu Cabrer, médico y exdirector provin-

55 El *Baleares* recollia les declaracions contràries de Miquel Robredo, secretari general d'UGT de Mallorca, i de Guillem Vaquer, responsable de sanitat d'aquest sindicat, davant l'anunci del Ministeri de Sanitat de dur a terme una important reforma sanitària.

56 A principi del 1998, el Ministeri de Sanitat –presidit aleshores pel popular Romay Becarí– presentava un nou pla estratègic amb el lema “Millorar el que és de tots”. En aquest article, Guillem Ramis Canyelles –portaveu de la Plataforma per la Defensa i Millora de la Sanitat Pública de Mallorca– feia una dura crítica a aquest pla i l'acusava de “mercantilista i privatitzador” i afirmava que “ens trobam davant una ofensiva altament perillosa del Govern del Partit Popular, que suposa la desaparició dels conceptes de qualitat, equitat i suficiència del sistema sanitari públic i la seva substitució progressiva per un sistema dual, de beneficència pels pobres i d'assegurament privat pels rics, seguint el model nord-americà”.

cial del Insalud” (avantítol). De la conversa, es destacava al titular que “Ningún intermediario privado debe beneficiarse de la sanidad pública”.⁵⁷

Una altra de les funcions importants de la premsa és denunciar les mancances i les necessitats que afecten els ciutadans. En aquest sentit s’ha de reconèixer la complicitat que ha mantingut puntualment la premsa de Mallorca amb les associacions per donar a conèixer les necessitats de diferents col·lectius i les mancances de l’Administració pública; de fet, moltes entitats es constitueixen per la necessitat de reivindicar millores en l’atenció. Com a exemple es pot esmentar una notícia d’*El Día del Mundo* de 24 de gener de 1998 que es feia ressò que “Los enfermos de fibrosis quística critican el ‘medicamentazo’”.⁵⁸

Al marge de les associacions que representen col·lectius d’afectats, dins un àmbit tan important com la sanitat també s’ha de destacar la implicació, el seguiment i el control d’altres agents socials, com els partits polítics o els sindicats, que també utilitzen els mitjans de comunicació com a plataforma de denúncia. Així *La Voz de Baleares* del 10 de novembre de 1998 recollia que “El PSM denuncia que el Insalud reducirá dinero y camas en Baleares”.

La denúncia d’una situació en els mitjans de comunicació persegueix –i en alguns casos aconsegueix– impactar en l’agenda de prioritats del màxim responsable polític. Molt més si el diari considera que és un tema de portada. *El Mundo/El Día de Baleares* de 14 d’abril de 1999 explicava a primera plana que “Son Dureta reduce el número de oncólogos pediátricos” (avantítol) i que “La falta de un registro impide explicar la proliferación de tumores cerebrales en niños” (titular).⁵⁹

57 Per la seva condició de metge i sobretot per la seva experiència dins l’Administració pública (a més d’exdirector provincial de l’Insalud, Bartomeu Cabrer va ser conseller de Sanitat i Seguretat Social del Govern de les Illes Balears entre el 1993 i el 1996), l’entrevistat tenia un important coneixement de la sanitat balear.

58 Es va conèixer popularment com a “medicamentazo” una proposta del Govern del PP de reduir la despesa sanitària mitjançant la retirada de determinats medicaments de la cobertura del finançament públic. La Federació Espanyola de Fibrosi Quística denunciava que el Ministeri de Sanitat estudiava la retirada d’un fàrmac essencial per al seu tractament, el Pulmozyme. Finalment, aquest medicament no va ser retirat.

59 La font d’aquesta notícia era ASPANOB.

Tal com es pot comprovar fàcilment, les informacions sobre denúncies de mancances sorgeixen dels col·lectius directament afectats i la resposta dels mitjans sol ser generalment bona. Segons la importància –sempre subjectiva– que hi atorguin el redactor i el cap de secció, s’hi dedica més o menys espai; rarament, però, s’hi dedica un editorial. Tot i això, sempre hi ha alguna excepció. L’edició d’*El Día del Mundo* de 29 d’agost de 1996 dedicà l’editorial a “La salud mental necesita recursos”⁶⁰.

Encara que no és habitual, es pot mencionar la publicació d’alguns articles d’opinió que reivindicuen la falta de serveis en aquest àmbit. A final del 1998 van sorgir algunes informacions que denunciaven la manca de recursos en l’àmbit de la salut mental. Per acompanyar aquestes notícies es van publicar alguns articles d’opinió, com el del *Diari de Balears* del 28 de desembre, que tractava d’“Atenció primària i salut mental”. Aquest tipus d’articles –que ofereixen informació basada en el coneixement directe– serveixen per compensar la imatge tan defectuosa que s’ofereix, des de les planes de succeïts, de les persones amb diagnòstics de salut mental.

Un dels trets que més afecta la vida social –i també el caràcter i la manera de ser dels ciutadans de les Balears– és, sens dubte, la insularitat, característica geogràfica que també repercuteix negativament en el sistema sanitari. El fet de ser una comunitat petita dificulta l’accés a les prestacions d’alt nivell, als serveis de major especialització i a les tecnologies més costoses (trasplantaments cardíacs o hepàtics, unitats de cremades greus, unitats de lesions medul·lars...) ja que resulten poc viables, fet agreujat per la plurinsularitat. Així, per tal de rebre determinades atencions sanitàries, els usuaris de Menorca, d’Eivissa i de Formentera han de desplaçar-se necessàriament a Palma i per a tractaments molt específics es fa imprescindible traslladar-se a hospitals de la Península. Desplaçar-se a una altra ciutat en una situació sempre difícil lògicament té conseqüències emocionals, en molts casos provoca proble-

60 En aquest cas, l’editorial responia a l’àmbit estatal del diari i feia referència al X Congrés Mundial de Psiquiatria celebrat a Madrid. Després d’analitzar la situació de la salut mental es reclamaven més recursos sanitaris i socials per respondre de les necessitats existents.

mes econòmics i, sempre, una situació de desigualtat respecte als ciutadans d'altres comunitats.

Tot i que els resultats no han estat gaire positius,⁶¹ els problemes derivats de la insularitat han estat reiteradament denunciats per les associacions de malalts, que han comptat, puntualment, amb la col·laboració de la premsa.

Particulars però sobretot associacions de les illes com ASPANOB o ACCAB (Associació de Cardiopaties Congènites de Balears) amb molts d'afectats desplaçats a hospitals de Barcelona o Madrid han dedicat bona part dels seus esforços a denunciar davant la premsa els problemes afegits que representa la insularitat. *El Día del Mundo* de 12 de febrer de 1998 recollia que "Un matrimonio denuncia al Insalud por discriminación sanitaria"⁶² (titular). I el *Diario de Mallorca* de 22 d'octubre de 1998 informava que "Afectados por cardiopatías denuncian los problemas de la insularidad"⁶³ (titular).

Per altra banda, les administracions i els responsables dels principals centres de referència donen a conèixer àmpliament a la premsa la posada en marxa de serveis que intenten evitar aquests desplaçaments fora de les Balears. Els diaris de Palma també s'han fet ressò dels esforços de les associacions per minvar les conseqüències: ajudes econòmiques, obertura de pisos d'acollida de famílies desplaçades... I lògicament a les insuficients iniciatives polítiques que s'han dut a terme per minvar aquesta situació. Així, al diari *Última Hora* de 18 de juliol de 2002 s'informava que "Salom⁶⁴ pide medidas para paliar

61 L'Ib-Salut assumeix despeses de desplaçament del malat i un acompanyant i una dieta que des del 2004 és de 12 euros diaris per al malalt i 24 euros per a l'acompanyant. Durant molt d'anys va ser de 400 pessetes.

62 Amb el suport d'alguns ajuntaments de l'illa, aquests eivissencs denunciaven davant el Defensor del Poble que fent les mateixes aportacions a la Seguretat Social es tinguessin diferents prestacions que els ciutadans d'altres comunitats. El 18 de maig els diaris de Palma també es van fer ressò de la resposta del Defensor del Poble, que recomanava a l'Insalud que financés els trasllats.

63 Molts dels infants amb problemes de cor greus han de ser tractats en centres hospitalaris de Madrid i en cas de ser operats les estades es poden perllongar durant mesos. Això representa despeses d'allotjaments importants i, moltes de vegades, que un dels dos pares hagi de deixar el seu lloc de feina.

64 La socialista Aina Salom ocupava aleshores el càrrec de consellera de Salut del Govern de les Illes Balears.

la insularidad a la nueva ministra de Sanidad”⁶⁵ (títol) i “La Conselleira ha solicitado que se constituya una comisión mixta aplicando el REB” (subtítol).

4.2. INFORMACIONS SOBRE MALALTIES I TRACTAMENTS

La funció fonamental de qualsevol mitjà de comunicació és informar i moltes associacions que agrupen persones diagnosticades amb alguna malaltia afirmen sovint que “conèixer ja és ajudar”.⁶⁶ Per això no és estrany trobar reportatges sobre determinades malalties que han estat promoguts o motivats per alguna entitat. Tot i això, dins l'àmbit sanitari es poden sentir veus que lamenten que, des dels mitjans de comunicació, no s'aprofiti millor l'oportunitat d'oferir als lectors consells i assessorament sobre temes mèdics oferts pels mateixos professionals sanitaris.

El càncer o els problemes cardiovasculars, conjuntament amb la sida,⁶⁷ són temes dels quals han parlat molt els mitjans durant aquests anys, segurament perquè es tracta de protocols que tenen una important incidència social, aspecte aquest últim en el qual es basen sovint els mitjans a l'hora de publicar les informacions. Però també s'han de tenir en compte altres malalties i situacions.

A la dècada dels noranta la proliferació d'associacions coincideix amb un creixent interès pels temes relacionats amb la salut. I tot això es tradueix, en els diaris, en l'aparició de suplementes de sanitat molt importants.

Per posar alguns exemples es pot esmentar que durant els anys en què es va editar *La Voz de Baleares* publicà cada dijous el suplement *Sanidad*. A final dels anys vuitanta el *Baleares* editava, els caps

65 Ana Pastor substituïa la també popular Celia Villalobos com a ministra de Sanitat.

66 Lema utilitzat, a final dels seixanta, per l'Associació Balear de Fibrosi Quística en el material de difusió (tríptics, pòsters, samarretes..).

67 En aquest treball no es fa referència a les informacions relacionades amb la sida, malgrat que en el segle XXI sigui considerada una malaltia crònica i els afectats obtinguin el certificat de discapacitat –perquè els factors socials que l'acompanyen la configuren com una problemàtica molt específica amb un tractament, per part de la premsa, també molt específic.

de setmana, un suplement en català sobre *Ciència i Tecnologia* que comptava amb firmes especialitzades. I *El Día 16 de Baleares* publicava el 1992 un suplement bilingüe que comptava amb la col·laboració de la UIB: *Salud y Ciencia*.

Aquests suplementes no es regeixen per l'actualitat estricta sinó que cerquen sobretot aprofundir en els temes. En el cas dels diaris d'àmbit estatal, aquests suplementes també han estat molt utilitzats per societats mèdiques, que han entès que la col·laboració amb la premsa serveix per tenir presència social i per generar demandes, i també perquè han comprovat que la potenciació d'una disciplina implica difondre-la en els mitjans de comunicació.

Amb la divulgació d'informació sobre malalties augmenta el coneixement de la societat, i un pacient més informat en una determinada patologia augmenta les consultes mèdiques, això impulsa els metges a ampliar la seva formació per poder atendre les exigències del pacient i s'afavoreix la prevenció. I en aquesta cadena de propòsits tampoc no es pot obviar que per obtenir ajudes públiques (més recursos tècnics i humans per a la investigació) primer s'ha de convèncer l'administració corresponent de la importància social que té una patologia determinada.

A diferència de les notícies que es regeixen "per l'actualitat estricta, els reportatges es dediquen a temes considerats d'"interès". Per això, molts dels temes que es tracten en aquest àmbit es van repetint.

En relació amb les fonts informatives en aquest apartat s'ha de fer referència a les informacions que sorgeixen de "fonts" reconegudes. *El Día del Mundo* de 26 d'agost de 1996 publicà una entrevista a "Norman Sartorius, psiquiatra" (avantítol) i destacà al títol que "La esquizofrenia no es para toda la vida".⁶⁸ O el *Diario de Mallorca* d'1 de febrer de 2000 entrevistava Miquel Munar Ques, metge internista i principal expert a les Balears d'una malaltia tan poc coneguda com la malaltia d'Andrade (titular: "Mallorca es el quinto foco endémico mundial de la enfermedad de Andrade").

68 En aquest cas s'entrevistava el president de l'Associació Mundial de Psiquiatria, que explicava la situació d'aquesta malaltia a tot el món i denunciava que "la esquizofrenia es una dolencia cargada de prejuicios". Inevitablement també se li demanava la incidència: 300.000 afectats a tot Espanya.

Però també cal tenir en compte la presència de particulars, de les persones afectades per una determinada malaltia. Lògicament, el nombre d'informacions és petit però té un gran ressò en diaris d'àmbit local i autonòmic com els editats a Palma. Així, a l'*Última Hora* de 19 de novembre de 1994 s'informava que "A.G., que sufre una parálisis progresiva, será homenajeadó en Portocristo" (subtítol) i que "Divulgar mi enfermedad es, para mí, una forma de apoyar a otros enfermos"⁶⁹ (títol).

Òbviament, però, una gran font informativa són les associacions que representen un col·lectiu d'afectats per un determinat diagnòstic. En diferents apartats d'aquest treball es fa referència a la voluntat de moltes associacions de "donar a conèixer", de reclamar, encara que sigui un cop a l'any, l'atenció dels mitjans de comunicació per un problema o col·lectiu determinat que reivindica una societat millor i més informada. Aquesta voluntat s'ha traduït sovint en la sol·licitud al Consell Interterritorial de la Salut (constituït pel ministre de Sanitat i els consellers de la matèria de totes les comunitats autònomes) d'un dia de l'any dedicat a una malaltia o discapacitat específica. Així, l'11 d'abril és el Dia Mundial del Parkinson, el 22 d'abril el Dia de la Fibrosi Quística, el 7 de juny el Dia dels Donants d'Òrgans i Teixits, el 18 de desembre el Dia de l'Esclerosi Múltiple, el 21 de desembre el Dia del Nin amb Càncer...

I tot i que aquestes celebracions han proliferat en els darrer anys, cal dir que ja el 1968 es va celebrar a l'Estat espanyol el Dia Nacional del Subnormal. Allò que no ha variat és la finalitat primordial d'aquests "dies de", que és cridar l'atenció dels mitjans de comunicació. Es poden destacar molts d'exemples, com el reportatge publicat a *La Voz de Baleares* dia 19 de novembre de 1998 amb motiu del Dia Universal de la Infància (20 de novembre). En aquest reportatge (titular: "Los derechos de los niños hospitalizados") es recollen les manifestacions de la llavors Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears, que recordava els drets dels infants hospitalitzats apro-

69 En aquesta informació s'anunciava l'organització d'una festa per donar a conèixer una malaltia poc coneguda: l'esclerosi lateral amiotròfica. La informació és tractada àmpliament (a quatre columnes) a la secció de la part forana.

vats pel Parlament Europeu i la tasca que desenvolupaven tres entitats d'aquesta federació que defensaven el benestar dels infants afectats per diferents malalties: l'Associació Balear de Cardiopaties Congènites, l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears i l'Associació Balear de Fibrosi Quística.

Habitualment aquest "dia de" les associacions aconseguen atreure l'atenció dels mitjans i, fins i tot, en alguns casos són els mateixos periodistes els que reclamen les manifestacions de les associacions. De fet, s'ha de destacar que cada vegada més (tal com ja s'ha esmentat en el capítol anterior), la resposta de la premsa és la cessió d'un espai per poder publicar un article d'opinió. Així al *Diario de Mallorca* del 10 d'octubre de 1996 (Dia Mundial de la Salut Mental) es publicà un article del president del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Balears que acabava afirmant que "El Día Mundial de la Salud Mental nos sirve para recordar el inventario de asuntos pendientes y la urgencia de dar respuestas".

Com en qualsevol altre àmbit, el que recullen els diaris –o com ho recullen– no sempre coincideix amb el que les associacions i, sobretot, els ciutadans amb alguna discapacitat desitjarien. Escriure una carta és una de les possibilitats de què es disposa per equilibrar aquesta situació.

En relació amb la discapacitat es troben cartes de denúncia molt crítiques i dures, però pel que ens ocupa s'ha de destacar la importància de les cartes informatives, cartes signades per entitats que volen informar d'una determinada qüestió i no sempre tenen la col·laboració dels mitjans. En aquests casos cal destacar que la mateixa carta sol enviar-se a tots els diaris per tal de donar-hi la màxima difusió. Així, sovint s'utilitza aquesta secció per explicar les causes i els símptomes d'una determinada malaltia i les necessitats dels afectats. Com a exemple es pot esmentar *El Día del Mundo* del 29 de novembre de 1994, que publicà una carta de l'Associació Balear de Fibrosi Quística titulada: "¿Qué es la Fibrosis Quística?" Un títol que s'ajusta molt bé a la voluntat de l'emissor: explicar i donar a conèixer d'una forma clara i senzilla un malaltia molt poc coneguda. S'ha de tenir en compte que malgrat que l'associació s'hagués constituït el 1989, aleshores encara tenia com a objectiu primordial difondre aquesta malaltia genètica per tal de prevenir-ne nous casos.

Hi ha formes diverses de definir què és notícia, però sens dubte s'ha de tenir en compte que és un fet nou. Per tant, dins l'àmbit de la salut i la sanitat es cobreixen les informacions que fan referència a l'anunci de nous tractaments o teràpies. Així *El Mundo/El Día de Baleares* de 20 d'abril de 1999 informava que "Sanitat hará la prueba de la fibrosis quística a los recién nacidos"⁷⁰ (títol).

El fet de disposar d'una sanitat pública, universal i gratuïta que cobreix les necessitats més fonamentals fa que les associacions d'afectats s'hagin pogut centrar bàsicament en la problemàtica social. Tot i això, i sobretot per qüestions pressupostàries, també es fa un seguiment i un control de l'atenció mèdica, que com és habitual té en la premsa el principal vehicle de denúncia. L'edició d'*El Día del Mundo* de 13 de desembre de 1996 es feia ressò que "Enfermos de esclerosis denuncian la escasa cobertura de la seguridad social"⁷¹ (títol), "Aseguran que la medicación, muy cara, no llega a todos los afectados" (avanttítol) i que "Deben costearse equipos valorados en más de 400.000 pesetas" (subtítol).

De tota aquesta informació relacionada amb la difusió de malalties, si algú es demana què interessa la premsa, les resposta és fàcil: la incidència. La notícia també pot ser en la malaltia més desconeguda i més estranya, però normalment és a les xifres. La incidència desperta molt d'interès, especialment entre els responsables de les administracions i els periodistes. Als primers, per estructurar els serveis i les prestacions. Als segons, per curiositat i sensacionalisme informatiu:

70 L'aplicació d'aquesta prova va representar un avenç molt important perquè aquesta malaltia congènita que afecta tots els òrgans que segreguen mucositats, si es detecta tard i es troba molt avançada, pot ser molt greu, i fins i tot mortal. En canvi, si es detecta al cap de pocs dies de vida es pot actuar per prevenir-ne i evitar-ne molts dels efectes. Com en molts altres casos s'ha de destacar que l'aplicació d'aquest procediment a les Balears va ser fruit de l'esforç de l'Associació Balear de Fibrosi Quística.

71 ABDEM (Associació Balear d'Esclerosi Múltiple) denunciava que l'elevat cost d'un medicament, l'Interfone, provocava que se subministrés de manera selectiva a determinats pacients quan aquest medicament podia ajudar a minvar els símptomes de la malaltia a molts d'afectats.

Última Hora, 21 d'octubre de 1994

Títol: "La retinosis pigmentaria afecta a unas 6.000 personas en Baleares"⁷²

Entrada: "La retinosis pigmentaria, una enfermedad que conduce irreversiblemente a la ceguera, afecta a una 6.000 personas en Baleares, una de las comunidades autónomas con mayor índice de enfermos."

El Día del Mundo, 19 de gener de 1997

Avantttítol: "Se trata de un mal de tipo congénito que produce un grave desgaste de la fisiología del afectado"

Títol: "Los afectados por la fibrosis quística temen que haya más de 250 enfermos no detectados"⁷³

Subtítol: "Enfermedad de pulmones y páncreas que se manifiesta en la infancia"

La Voz de Baleares, 26 de febrer de 1998

Avantttítol: "Un diez por ciento de los afectados tiene menos de cuarenta años de edad"

Títol: "En Balears hay 1.600 enfermos de Parkinson"

Diari de Balears, 8 d'octubre de 1999

Títol: "Balears té l'índex més elevat de lesionats medul·lars per accident"

72 La font d'aquesta informació era la presidenta de l'Associació Balear d'Afectats de Retinosis Pigmentària, que explicava les característiques d'aquesta malaltia: "El primer síntoma siempre es la ceguera nocturna, una imposibilidad de adaptarse a la luz y la pérdida de campo visual". I els projectes més immediats de l'associació: "conseguir que se ponga en marcha una unidad de control y seguimiento de la retinosis pigmentaria para todos los afectados". Cal destacar que la trobada entre periodista i entrevistada es produïa perquè aquell dia l'associació organitzava el seu sopar anual.

73 En aquest cas concret la referència a les xifres (possibles afectats no diagnosticats) sí era molt important ja que un dels principals problemes que denunciava llavors l'Associació Balear de Fibrosi Quística era que molts diagnòstics es feien quan la malaltia ja estava molt avançada.

En relació amb el tractament que la premsa sol donar a determinades informacions científiques, sorprèn la predilecció dels mitjans per oferir articles amb conclusions preocupants i alarmants. Al marge de les notícies que poden crear falses esperances, moltes de les que es produeixen dins l'àmbit sanitari poden crear alarma, desconfiança o desinformació per raons molt diverses i amb conseqüències també molt diverses.

Als diaris d'aquests anys es poden trobar molts exemples d'aquesta "agressivitat". *El Mundo/El Día de Baleares* del 28 de març de 1999 dedicà tota una plana a "El cáncer de mama mata a 15 españolas cada día" (títol). La diferència entre el cos de lletra feia que el subtítol ("Los programas de detección precoz han reducido la mortalidad en un 30 %") pràcticament passés desapercbut i que el terme "prevención" a l'avantítol ("Salud/Prevención") perdés tot el seu sentit.

Aquest mateix diari, el 21 de desembre de 2003, dedicà un ampli reportatge a "Crecer con la muerte dentro" (títol) i "Aspanob celebra hoy el Día Nacional del Niño con Cáncer con un concierto en la Catedral y el reparto de 20.000 globos en Son Moix". De fet, tal com ja s'ha esmentat, la proclamació dels "dies de" té com a objectiu primordial que els mitjans de comunicació en facin cas per millorar, lògicament, l'atenció. Però en aquest cas el redactor incidia, en el títol, en l'aspecte més dramàtic possible. Associacions i metges intenten difondre el missatge que el càncer no és sinònim de mort i, molt menys, en el cas dels infants però la premsa parlant de "Crecer con la muerte dentro" dificulta molt aquest objectiu.

En aquesta informació d'*El Mundo* es feia referència, com és habitual, al cas concret d'un nin diagnosticat de càncer i, lògicament, també anava carregada d'una gran emotivitat. Al llarg del reportatge s'explicaven alguns dels serveis que oferia l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Baleares, sobretot a les famílies desplaçades des de les altres illes a l'Hospital de Son Dureta. Per tant, el punt més negatiu del reportatge –totalment evitable– era el títol, precisament la part més llegida del text.

En aquest mateix sentit, *El Mundo/El Día de Baleares* de 19 d'octubre de 2002 informava que "El cáncer de mama afecta a un 30 % más de mujeres en Baleares que hace cinco años" (títol) i que "Cada

año se detectan 260 nuevos casos i 110 personas fallecen en las islas por esta enfermedad”.

Aquest enfocament de la informació de certes malalties planteja algunes qüestions de reflexió: per què és més important destacar la mortalitat que la curació? Per què una mala notícia és sempre més notícia que una bona notícia? El diari té alguna responsabilitat en el desànim d'un afectat que llegeixi aquests titulars?

Quan es parla d'ètica professional es parla de serietat, independència, veracitat, objectivitat, coneixements, formació... I això pot dur en certa manera a l'especialització, poc freqüent en els mitjans petits. També és molt important, en aquest àmbit tan propens a provocar alarma social, el rigor de les fonts. Moltes vegades l'"alarma" pot ser provocada pel to del periodista, però en altres casos també per la falta de previsió, coherència i homogeneïtat de les autoritats i dels professionals sanitaris. S'ha de tenir en compte que l'"alarma" és un concepte molt subjectiu i amb molts de graus diferents.

En el repàs de la premsa d'aquest període es troben moltes informacions tractades des d'un punt de vista negatiu no sempre justificat i sense explicar, per exemple, la forma de prevenir. *El Día del Mundo* de l'11 d'abril de 1996 informava que "Baleares, a la cabeza de la mortalidad cardiovascular" (títol). En aquesta informació cal destacar sobretot la importància de la tipografia. El subtítol ("Sanitat organiza una campaña para paliar los efectos de la hipertensión arterial sobre la población") matisava i, en certa manera, justificava el títol però la diferència en el cos de lletra provocava que predominés un missatge negatiu i poc encoratjador.

Aquestes informacions són molt freqüents i afecten molt negativament les persones relacionades directament amb la malaltia descrita i les seves famílies. Al *Diario de Mallorca* de 26 de gener de 1997 es destacava en un gran títol: "Cáncer: mil muertes al año".⁷⁴ Només

74 Tal com es destacava en el titular, en el reportatge s'esmentaven les morts anuals, el nombre de ciutadans diagnosticats cada any i els tipus de càncer més mortals, la incidència en infants... I al marge del subtítol no s'explicava com millorar la situació ni s'informava de les actuacions positives que s'estaven fent. Només es dedicava una petita part a parlar de l'atenció multidisciplinària que s'oferia als afectats amb la intervenció de l'Associació Espanyola contra el Càncer i d'ASPANOB.

al subtítol amb un cos de lletra més petit es feia referència a la prevenció: “Si se erradicara el tabaco, una tercera parte de los fallecimientos no se producirían’, según los expertos”.

En relació amb processos oncològics, periòdicament apareixen notícies que relacionen l'augment de diagnòstics de càncer amb la proximitat d'antenes, fils d'alta tensió... En molts casos aquesta relació no s'ha pogut demostrar però el dubte ja s'ha sembrat. Normalment el pas del temps deixa la situació en l'oblit fins que tornen a sorgir noves sospites. Molt sovint ni l'Administració pública ni els mitjans que han donat a conèixer la situació es responsabilitzen d'aclarir els fets però sempre hi ha alguna excepció. *El Día del Mundo* de 3 de juliol de 1997 explicava “No encuentran relación entre los campos magnéticos y la leucemia” (subtítol). El titular no podia ser més explícit: “Borrando sospechas”.

Quant a la importància del que es comunica i com es comunica, cal destacar un interessant article d'opinió publicat al *Diario de Mallorca* del 8 de maig de 1999 (“La verdad y el cáncer”). A partir d'un estudi fet públic per la Societat Espanyola de Psicooncologia, l'articulista criticava el fet que molts oncòlegs informessin –els pacients amb un pronòstic més greu– de la previsió del temps de vida que els quedava, fet que, segons aquest estudi, repercutia molt negativament en el procés de la malaltia. Entre els arguments usats per l'articulista destacava que “la mitad de la curación es querer estar sano y para ello se necesita un mínimo de esperanza racional” i conclouia que “el optimismo cura y la depresión mata”.

En un sentit contrari, en aquest punt s'ha de parlar també dels errors o presumptes errors o negligències mèdics que es produeixen i que tenen com a principal conseqüència l'alarma social que creen i la desconfiança entre la població. La societat demana que es denunciïn i aclareixin aquests fets però l'aparició en les planes de succeïts i determinats titulars incideixen en l'alarma.

Per altra banda, es pot plantejar la necessitat d'alertar la població que hi ha un possible risc d'epidèmia o de contreure una malaltia determinada però sense provocar el pànic o el col·lapse dels centres sanitaris. Les conseqüències de la informació sobre la salut estan en relació directa no només amb el to expressiu dels missatges periodís-

tics, sinó també amb el nivell cultural i educatiu de la població receptora d'aquests missatges.

En la notícia sanitària hi ha un component que va més enllà del dret a informar i a estar informat. Potser aquests textos són el màxim exemple de l'essència del periodisme entès com a servei públic. En cercles especialitzats apareix sovint la discussió referent a si els avenços científics han de publicar-se de forma exclusiva en revistes especialitzades o, contràriament, poden o han de publicar-se de forma simultània en la premsa diària no especialitzada. No hi ha dubte que en plantejar-se aquesta controvèrsia s'enfronten diversos interessos. Per una part, s'argumenta el dret del ciutadà a la informació i al coneixement, però per l'altra s'exigeix una responsabilitat i ètica informativa que no sempre es respecta.

En general, els metges no es posen d'acord sobre la credibilitat de la premsa en el tractament de temes científics. Mentre que uns la qüestionen, altres creuen que amb articles apareguts en publicacions mèdiques i que són comentats o publicats posteriorment en la premsa diària s'amplifica l'impacte del treball realitzat, que actua com un autèntic fenomen publicitari. Moltes vegades les comunitats científiques cerquen el ressò a la premsa amb l'objectiu d'aconseguir més finançament o, fins i tot, el suport polític (per exemple en el cas de l'ús de cèl·lules mare). Però sovint per aconseguir l'interès de la premsa s'exageren els descobriments i, sobretot, les perspectives.

Al marge d'opinions diverses, la realitat és que, des dels anys vuitanta, les planes de sanitat dels diaris de Palma s'omplen de notícies vinculades a la consecució de nous tractaments i amb conseqüències no sempre desitjables.

A través de les grans agències de notícies, les seccions de societat i alguns suplementes de sanitat dels diaris s'obren amb titulars molt cridaners amb remeis per al càncer o amb tractaments perquè les persones amb lesions medul·lars puguin tornar a caminar. Després, al cos de la notícia, només es donen unes petites dades d'un laboratori o equip científic que està experimentant amb una nova medicació o d'uns estudis sense conclusions definitives, de manera que amb un titular s'ha creat una falsa expectativa que després queda reduïda, i s'accentua la frustració de les persones interessades i de les famílies.

Aquesta és una de les principals qüestions que es plantegen quan es debat la relació entre discapacitat i mitjans de comunicació.

Des dels moviments associatius que representen possibles col·lectius afectats per aquestes informacions s'exigeix més inversió en investigació i en sanitat però posen molt l'accent que, mentre, cal ajudar a assumir la realitat i a facilitar, al màxim, la normalització en tots els camps. També s'esmenta que crear falses esperances és una de les pitjors formes de protegir-se de l'obligació de crear recursos que possibilitin la igualtat de drets.

Perdre la mobilitat de les cames representa un handicap molt important en el dia a dia d'una persona. És d'esperar, per tant, que la ciència dediqui un esforç important a investigar la manera de recuperar la mobilitat. El problema esdevé quan es creen falses esperances i s'obvien obstacles físics i socials que sí es poden "curar". La realitat, però, és que, a la segona dècada dels anys noranta, moltes planes dels diaris de Palma –i possiblement de tot el món– s'han omplert d'"esperança". Així, la secció de societat d'*El Día del Mundo* de 26 de juliol de 1996 s'obria amb una notícia a tota plana sobre "Ratas parapléjicas vuelven a andar tras 'soldarles' la columna" (titular).

Malgrat que es tractà de rates, era un titular molt impactant. També cal destacar el to amb què estava escrita la notícia, sobretot en el primer paràgraf: "Christopher 'Superman' Reeve, y todas las personas que como él se encuentran condenados a una dura existencia en silla de ruedas, no han de perder la esperanza. Por primera vez en la historia, un equipo de científicos ha conseguido rehabilitar parcialmente a ratas parapléjicas, después de soldar rupturas en su columna vertebral con una nueva técnica revolucionaria". A partir d'aquí s'explicava en què consistia el tractament, fins i tot amb un gràfic. I només al final de la informació s'apuntava que "Olson [l'investigador], no quiere dar falsas esperanzas a nadie y reconoce que aún se necesitaran muchos años de investigaciones para comprobar la eficacia de esta técnica".

Finalment, aquesta notícia s'acompanyava d'un article d'opinió en què s'anunciava que "ni Christopher Reeve ni los miles de desafortunados que com él existen en el mundo podran poner remedio a su tragedia en un futuro próximo" però que "por primera vez se

demuestra que el revertir de las consecuencias de las lesiones medulares no es ya una misión totalmente imposible”, i fent una curiosa comparació s’acabava dient que “puede ser que el Santo Grial no se haya obtenido aún, pero los científicos han visto su dibujo y saben que no es ya un sueño sin sentido”.

En aquest mateix sentit a l’edició d’*El Mundo/El Día de Baleares* del 25 de març de 2000 es dedicava la portada del suplement *Salud* a informar que “El chip del doctor Rabischong despierta la esperanza de un 10 % de los parapléjicos europeos” (subtítol) i ho feia amb un títol (“Marc, levántate y anda”) y una entrada miraculosos: “En la habitación se hizo de pronto el silencio con voz firme, Marc Merger – parapléjico desde hace una década a causa de un accidente de circulación– dio la orden de ‘adelante’ a una maravilla informática que controla los electrodos nerviosos y musculares que recientemente le fue implantada en el abdomen. Marc cogió su andador y, acto seguido, se puso en pie. Sólo una orden más y aquello supuso la victoria por la que este paciente parapléjico había suspirado durante los últimos diez años: había dado su primer paso”.

A l’interior del suplement, el reportatge incloïa fotografies, explicacions de tot el procés i comentaris molt més realistes: “Los lesionados medulares podrían algún día dejar la silla de ruedas. Esta semana se han presentado los primeros resultados del proyecto europeo ‘Levantaté y anda’. A pesar de la euforia desatada por estos logros, los especialistas advierten que la solución definitiva está aún muy lejos”.

En aquest apartat s’ha de destacar que les notícies que, dins l’àmbit sanitari, “creen falses esperances” o es poden titllar de “sensacionalistes” apareixen tant en diaris petits com en diaris de gran tiratge. De fet, bona part de les informacions que es poden destacar com a exemple s’han publicat a l’edició balear d’*El Mundo*, en les planes de societat redactades a Madrid.

I aquest fals optimisme no només és psicològicament perjudicial, ja que suscita falses esperances, sinó que tampoc no és pràctic. Perquè no estimula, per exemple, els afectats, els joves a estudiar i a formar-se, a superar-se en el dia a dia.

Paral·lelament, però, és important mencionar la publicació de reportatges molt més fidels a la realitat i molt més responsables. *El Mundo/El Día de Baleares* de 7 de febrer de 1999 dedicà tota una plana a parlar de "Trasplantes"⁷⁵ (titular). A l'avantítol es puntualitzava que "Toda técnica pionera suele llevar emparejado el debate sobre sus ventajas o inconvenientes, pero esta vez la oposición al trasplante de mano es común entre todos los expertos" i en el subtítol que "De momento, en España no se harán implantes de mano".⁷⁶

Com ja s'ha apuntat anteriorment, un dels temes més recurrents en la informació mèdica és el càncer. I les informacions que es repeteixen amb més freqüència són les de la mortalitat i les de la incidència. També cal destacar un important desequilibri informatiu entre distints tipus de càncer i l'ús freqüent de la paraula "càncer" com a sinònim de dolor o por.

Hi ha una gran predisposició de la premsa a recollir les notícies que versen sobre els riscos a patir o desenvolupar neoplàsies, s'insisteix en el nombre de casos i en la situació de les investigacions, ja que el fet de ser una de les malalties greus amb més incidència a tot el món implica també que sigui una de les més investigades. I això, periòdicament, genera notícies més o menys encertades.

En moltes de les notícies vinculades a aquesta temàtica és probable que no es pugui parlar contundentment de "falses esperances" perquè els tractaments que s'apliquen tenen un índex –més alt o més baix– d'acceptació. Però sí s'ha de tenir en compte que, en molts casos, la saturació de notícies resta credibilitat.

El Día del Mundo de 30 d'agost de 1996 dedicà una plana a informar que "Un equipo de científicos norteamericanos consigue detener, reducir y hasta eliminar tumores cancerígenos tras inyectarles el gen P-53" (subtítol), que al titular es definia com "El arma contra el càn-

75 Al llarg de dues planes s'explicaven els motius de per què s'havia pres aquesta decisió, i es deixava molt clar que a Espanya hi ha molts centres mèdics on es podria dur a terme un trasplantament de mà però "la falta de seguridad en el éxito del proceso y el sufrimiento del paciente no justifica su realización".

76 Finalment, el primer trasplantament d'aquest tipus es va fer a l'Hospital la Fe de València el 30 de novembre de 2006 però de forma extraordinària.

cer".⁷⁷ Moltes d'aquestes informacions s'acompanyen de dibuixos amb voluntat de ser molt didàctics.

En relació amb la gran quantitat d'informacions referents a investigacions, cal esmentar que els diaris reflecteixen molt bé la intensa rivalitat científica entre diferents laboratoris del món per descobrir algun mètode per combatre eficaçment el càncer. A més de l'enorme prestigi, la indústria farmacèutica genera beneficis econòmics importantíssims que en aquests casos serien inquantificables. Així a *La Voz de Baleares* de 2 de novembre de 1998 s'informava del "Descubrimiento sobre la evolución de los tumores"⁷⁸, el *Diari de Balears* de 9 de setembre de 1999 informava que "Intenten crear nadons immunes al càncer"⁷⁹ i a l'*Última Hora* de 5 de desembre de 1999 que "Anuncian una prometedora medicina contra la leucemia".

Molts d'aquests titulars es matisen en el desenvolupament de les informacions variant els verbs: "que pareix curar", "tractant de", "intentant"... Es publiquen també moltes informacions sobre "vacunes contra el càncer" quan en realitat només es podria parlar d'un tractament contra un determinat tumor.

Però, entorn del càncer, s'ha de parlar sobretot de notícies que tal com es presenten es poden qualificar de sorprenents. Així a *El Día del Mundo* de 18 d'octubre de 1996 s'explicava que "El virus del catar-

77 Al llarg de tota una plana s'explicava el procediment d'aquesta investigació i, tot i que inicialment la injecció d'aquest gen va ser exitosa (tal com es destacava al subtítol), finalment no van poder superar la malaltia. Així, al cos de la notícia s'especificava que "los doctores no quieren aún hablar de cura, aunque sí de una nueva generación en el tratamiento del cáncer". Aquesta informació s'acompanyava de fotografies i dibuixos molt didàctics i d'una columna signada pel director del Departament d'Oncologia de la Clínica Universitària de Navarra que valorava positivament la notícia però explicava que "entre los científicos, se estima que el tratamiento genético será una modalidad de aplicación clínica en unos 10 años". Deu anys, sembla que aquesta és la xifra consensuada quan es considera llunyana la solució definitiva però quan ja s'ha trobat una línia d'investigació amb resultats prou positius com per continuar.

78 Es tractava d'un descobriment realitzat per investigadors espanyols: un model matemàtic per predir el comportament de tumors cancerígens des dels seus inicis i fins al final, fet que havia de permetre assajar drogues que en frenessin o en poguessin interrompre el creixement.

79 Segons aquesta informació, metges britànics "intentaven" crear nadons immunes al càncer en famílies que tenen historial de la malaltia, utilitzant per primer cop tècniques de fecundació in vitro.

ro podria servir para combatir el càncer” (titular). Amb la intenció d’explotar al màxim els components cridaners de la notícia l’entrada començava amb l’afirmació següent: “El virus del catarro podria salvar del càncer a la Humanidad”. I s’afegia que “el mismo microorganismo que suele desencadenar el clásico resfriado podria utilizarse para inhibir la proliferación de tumores cancerígenos”. Però en aquest cas caldria tenir en compte sobretot l’ús del condicional en la forma verbal.

Cal destacar també l’atracció pels tractaments alternatius. Així, al *Diario de Mallorca* de 29 de juny de 2006 es dedicava un reportatge a “El poder curativo del veneno” (títol) i “Enfermos de esclerosis múltiple, como F., siguen un tratamiento con las picaduras de las abejas” (subtítol).

Un altre punt fonamental són les informacions que indueixen a error. Així –i per posar alguns exemples– en moltes ocasions l’Alzheimer o el Parkinson es consideren malalties mentals, quan en realitat es tracta en tots dos casos de malalties neurodegeneratives amb símptomes i conseqüències molt diverses.

Des de finals dels noranta moltes planes d’informació sanitària s’han omplert amb notícies vinculades a l’Alzheimer. La gran incidència d’aquesta malaltia⁸⁰ i el cost social que comporta han provocat que progressivament es dediquin més esforços, humans i materials, a la investigació d’aquesta afectació neurològica. Tot això sense oblidar que –atès que és de gent gran– fins fa poc temps les famílies tenien aquests malalts a casa, i s’ha hagut de fer un esforç important d’informació i de formació. Però a diferència del càncer, els diaris parlen curiosament més de “prevenció”⁸¹ que de curació. Així, *El Día del Mundo* de 5 de febrer de 1997 informava que “Un experto asegura en Palma que el Alzheimer se puede prevenir”.⁸²

80 Segons dades d’AFAM (Associació de Familiars de Malats d’Alzheimer de Mallorca) hi ha, aproximadament, una població de 8.000 ciutadans diagnosticats d’aquesta malaltia a Mallorca.

81 A la premsa apareixen moltes informacions que parlen de prevenció però, si bé es poden retardar, ara per ara els efectes de l’Alzheimer no es poden evitar.

82 Quan es llegeix el text es comprova que “l’expert” no parlava de poder evitar la malaltia sinó d’un tractament farmacològic capaç de retardar-ne els efectes.

La informació científica té una base complexa. Sense una “traducció” intel·ligible (sense descuidar el rigor) es pot crear confusió i poca comprensió. Certes informacions, si no es contextualitzen correctament amb dades o informacions que ajudin a comprendre'n l'abast social, no s'entenen o poden induir a error. Massa sovint no s'explica quan s'ha provat l'aplicació d'un tractament o quan es podrà comercialitzar, amb la qual cosa no existeix informació sobre beneficis reals.

Les grans transformacions tecnològiques de la segona meitat del segle xx han facilitat de manera extraordinària la circulació de la informació. Aquest fenomen es pot detectar en milers de situacions, també en la procedència de les informacions. Així, els diaris editats a Palma es fan ressò de les investigacions que es fan arreu del món.

La premsa es mostra molt interessada a donar a conèixer els resultats de la investigació en medicina, però sovint se simplifiquen, s'exageren (sobretot en els titulars) o es treuen de context els resultats que es van aconseguint. En canvi és molt menys propensa a difondre informació sobre fonts de finançament, situació laboral dels investigadors, línies de recerca... Per això resulten especialment interessants les informacions que denuncien les mancances en investigació. Al *Diario de Mallorca* de 22 de febrer de 1999 es recollia que “Balears es la segunda comunidad que menos invirtió en investigación”.

En alguns casos la premsa també aporta punts de reflexió molt importants en el ressò d'investigacions. *La Voz de Baleares* de 5 de maig de 1998 recollia les declaracions d'un prestigiós oncòleg: “Mariano Barbacid califica de frustrante la falta de resultados prácticos” (avantítol), “Los avances sobre cáncer no han llegado a los enfermos”⁸³ (titular). En aquest cas el malestar que podia provocar aquest tipus d'informacions sí estava justificat perquè els ciutadans tenen el dret de conèixer per poder reivindicar les millores oportunes.

També és important que constar que la premsa sovint recull els problemes ètics o la diversitat d'opinions que provoquen moltes inves-

83 Les investigacions sobre el càncer i l'aplicació de noves teràpies que permetin superar la malaltia no només no transcorren de forma paral·lela sinó que hi ha descobriments que tenen més de 20 anys que encara no han tingut un resultat pràctic sobre els malalts. Així ho plantejava Mariano Barbacid, director del Centre Nacional d'Investigació Oncològica en una conferència a la Universitat de les Illes Balears.

tigacions científiques. Al diari *Última Hora* de 4 de febrer de 1990 s'informava d'una "Polémica en EEUU por la utilización de células de fetos".

Finalment, entorn de les notícies de malalties cal esmentar que s'informa molt poc dels símptomes i de les experiències de les persones afectades, que aporten una visió més humana. Això pot facilitar, en determinats casos, el desconeixement i l'aïllament.

4.3. CAMPANYES PER FINANÇAR TRACTAMENTS A ALTRES PAÏSOS

Quan es diagnostica una malaltia estadísticament poc habitual o de caràcter irreversible, sovint sorgeix la idea de viatjar als Estats Units a la recerca d'una medicina suposadament més avançada. I no deixa de ser curiós que s'orienti cap a un país on el dret a una sanitat universal no sigui tal dret. Per tant, el "miracle" té un cost econòmic important.

Els diaris d'aquest període han estat còmplices de campanyes per recaptar fons perquè un nin amb càncer o amb una malaltia degenerativa poc coneguda pugui ser tractat fora de l'Estat espanyol. En el cas concret dels diaris editats a Palma, en tenim un bon exemple el 1998 quan el diari *Última Hora* encapçalà una campanya de suport per a la promoció de diversos actes benèfics perquè un nin amb distròfia muscular pogués ser operat als Estats Units.

Normalment totes aquestes campanyes es caracteritzen per girar entorn d'un infant concret, d'uns pares que no poden assumir l'elevat cost d'una operació en una clínica privada de Memphis, Houston o Philadelphia i d'un tractament experimental (que en els darrers anys es difon sobretot per Internet) que no disposa de l'aprovació de la comunitat científica internacional però que ofereix la curació o una millora dels símptomes miraculosa.

I des del punt de vista periodístic destaca com es provoca l'interès del lector recollint la desesperació i el patiment que s'amaga darrere cada una d'aquestes històries. Quan sorgeixen aquestes campanyes no s'informa igualment de les opcions sanitàries que es tenen aquí, d'altres casos similars, de les necessitats socials d'aquests infants. I el

que és més greu, no s'investiguen els resultats del milionari tractament ni s'exigeix que l'Administració pública assumeixi la seva responsabilitat. Si realment existissin millors tractaments –fet més que dubtable– tampoc no estaria justificat organitzar campanyes puntuals, sinó que s'hauria d'exigir que estiguessin a l'abast de tots els infants.

Però la realitat és que davant la desesperació d'alguns pares i la desaprensió d'alguns individus es produeixen situacions molt delicades que sovint compten amb la col·laboració dels mitjans de comunicació i que deriven en la inseguretat i la desconfiança d'altres afectats o familiars. Cal destacar que aquestes iniciatives no tenen mai el suport de les associacions, legalment constituïdes, que coneixen molt bé els tractaments, que tenen relacions amb les societats mèdiques i que, a més a més, estan connectades amb entitats d'altres països.

Des del moviment associatiu normalment (tot i que sempre hi ha excepcions) es defuig de missatges basats en la llàstima, ja que es té la tranquil·litat que tots els infants de Mallorca tenen les mateixes possibilitats de curació que qualsevol altre infant dels països occidentals i que la seva vida no depèn del poder adquisitiu dels pares, com sí passa a altres parts del món. Sí es reclama la complicitat dels mitjans de comunicació per solucionar totes les mancances socials que l'Administració pública no cobreix correctament.

En els anys vuitanta i principi dels noranta, van aparèixer, arreu de l'Estat espanyol, moltes campanyes protagonitzades per infants amb càncer. Cal tenir en compte que es tracta d'una malaltia molt greu, amb una incidència entre els infants inferior a la dels adults però que no deixa de ser molt important⁸⁴ i tampoc no es pot obviar que els mitjans de comunicació han donat a conèixer com personatges populars han superat una malaltia oncològica tractant-se en hospitals nord-americans.

Segons la Federació Espanyola de Pares de Nins amb Càncer,⁸⁵ l'atenció sanitària que reben els infants amb càncer als hospitals pú-

84 Segons dades de la Federació Espanyola de Pares de Nins amb Càncer, cada any es diagnostiquen a l'Estat espanyol prop de 900 casos de càncer en infants, 30 a Balears.

85 La Federació Espanyola de Pares de Nins amb Càncer agrupa les associacions constituïdes a diferents comunitats autònomes, entre els quals ASPANOB i, entre 1994 i 1999, va tenir la seva social a Palma.

blics espanyols és d'un nivell equiparable al de qualsevol altre centre d'Europa o d'Estats Units. Així, els índexs de curació –sempre dependent del tipus i del moment del diagnòstic– es mouen com a mitjana entre el 60 i el 70 % dels casos, xifra pràcticament idèntica a tots els països que han pogut desenvolupar-se. Però aquesta realitat s'ha vist contaminada per certes informacions que han provocat el dubte.

Observant els diaris de principi dels noranta és evident que el “cas Carreras”⁸⁶ va crear a tot l'Estat una gran desconfiança envers el sistema sanitari espanyol. Positivament, però, també s'ha de destacar la tasca realitzada per la Fundació Internacional Josep Carreras per la lluita contra la leucèmia, que va crear el 1991 el Registre de Donants de Medul·la Òssia (REDMO).⁸⁷

Durant els anys noranta –quan el viatge ja no estava tan justificat– nombroses famílies (esperançades per l'èxit del tenor) van renunciar a la sanitat espanyola i assumiren un cost econòmic important.⁸⁸ Les informacions se succeïen a tot l'Estat i la premsa en va fer un gran seguiment, tant des de diaris de gran tiratge, com *El País*, *ABC* o *La Vanguardia*, com des dels diaris més petits.

86 El 1987 el tenor català Josep Carreras viatjà als Estats Units per rebre un trasplantament de medul·la òssia en una clínica de Houston. Aquest tractament, que va ser minuciosament seguit pels mitjans de comunicació espanyols, li va permetre superar la leucèmia que l'afectava. Aleshores aquest viatge encara estava justificat pel fet que en aquest país hi havia una major experiència en aquests tractaments. Però el gran seguiment dels mitjans de comunicació espanyols va provocar que l'hospital de Houston es veiés revestit d'una aura quasi mítica per la seva teòrica capacitat de solucionar processos de leucèmia considerats irreversibles i que aquí arrelés amb força la idea que els doblers ho poden tot. Anys més tard, el tenor explicava que la raó d'aquest trasllat no va ser perquè a Catalunya no el poguessin tractar igual que als Estats Units, sinó perquè allà disposaven d'un fàrmac per estimular la medul·la que encara no estava autoritzat a Espanya. Un altre dels motius que es va apuntar va ser la gran pressió que el cantant rebia aquí dels mitjans de comunicació.

87 El trasplantament de medul·la òssia és un procediment que s'usa en el tractament de diferents malalties i molt especialment la leucèmia. Mitjançant el REDMO es coordinen els donants espanyols i les unitats de sang de cordó umbilical emmagatzemades, així com la recerca de donants compatibles amb pacients espanyols i de fora.

88 El 1994 un trasplantament de medul·la òssia costava a la sanitat pública espanyola uns 5 milions de pessetes, deu vegades menys del que representava a un malalt espanyol desplaçar-se a un hospital especialitzat dels Estats Units.

La situació va arribar a ser tan greu que el 1995 responsables sanitaris i entitats com la Federació Espanyola de Pres de Nins amb Càncer, llavors amb seu a Palma, van iniciar també una campanya informativa d'àmbit estatal per denunciar que "Les col·lectes populars per a la realització de trasplantaments de medul·la òssia a l'estranger no fan més que omplir d'inquietud els malalts i familiars que es troben en situacions similars i que perceben com a única sortida al seu problema la caritat pública per a cercar el 'miracle' als Estats Units".

El 13 de febrer de 1995 el llavors coordinador nacional de trasplantaments, Rafael Matesanz, presentava en roda de premsa la Memòria sobre trasplantaments i donacions de 1994. L'endemà, molts diaris espanyols recollien també les seves crítiques a les campanyes i la denúncia del caràcter mercantilista d'aquestes iniciatives que "para lo único que sirven es para financiar las clínicas privadas norteamericanas". *El Día del Mundo* destacava que "Los españoles siguen siendo los mayores donantes de órganos" i que "El coordinador nacional de trasplantes califica de 'inmoral' y 'espectáculo circense' las 'cuestiones' para buscar un órgano en el extranjero".

La proliferació de campanyes de recaptació de fons i de tractaments fora d'Espanya també provocà alguns articles d'opinió. La situació arribà a ser tan greu que lògicament motivà la necessitat de posicionar-se. Un d'aquests articles es publicà a *El Día del Mundo* del 27 de setembre de 1995: "El cáncer y sus metáforas". En aquest article s'afirmava que la mobilització de tot Sevilla perquè un nin amb leucèmia fos tractat a Texas era de lloar però que es devia fonamentalment a la desinformació. L'articulista considerava que qualsevol ciutadà ha de ser lliure de triar on vol ser tractat però denunciava que els mitjans de comunicació transmetessin sovint la idea que "aquí si no tienes dinero te dejan morir".

En el cas de les Balears, durant aquests anys, alguns infants i adults amb malalties oncològiques van desplaçar-se també als Estats Units per rebre tractament. Però el caràcter més discret dels illencs i un major poder adquisitiu –comparativament amb famílies d'altres comunitats autònomes– evità l'organització de grans campanyes per recaptar fons.

En els anys vuitanta i noranta aquestes campanyes giraven, majoritàriament, entorn de nins amb processos oncològics. Però a poc a

poc hom ha anat sent més conscient de l'alt nivell d'atenció de la sanitat pública espanyola i dels alts índexs de curació. No obstant això, continua havent-hi moltes malalties que afecten infants amb pronòstics durs.

Centrats a les Balears, l'estiu del 1998 el diari *Última Hora* va iniciar una intensa campanya de suport a la família d'un nin mallorquí amb distròfia muscular de Duchenne que "necessitava" recaptar 25 milions de pessetes per a un tractament als Estats Units. Des d'aquest diari i també des del *Diari de Balears* es va anar informant dels actes programats, de les empreses i dels particulars que havien fet aportacions i de les iniciatives benèfiques organitzades per acostarse als 25 milions de pessetes. Es facilitaven telèfons de contacte, la llista d'entitats bancàries on es podien fer els donatius i es feien petits apunts sobre la malaltia. Però sobretot s'anava anunciant la quantia aconseguida. Així, al diari *Última Hora* de 25 d'agost de 1998 s'informava que "La familia del niño P.P. ya ha recaudado 1.200.000 pesetas".

Atès que es tracta de la vida d'un infant i d'una família que, lògicament, s'aferra a una esperança, per petita que sigui, resulta difícil posicionar-se en contra d'aquestes iniciatives. Però després de dècades reclamant la justícia social i rebutjant la beneficència, alguns sectors consideraven inacceptable que la societat mallorquina de final del segle xx acceptés amb normalitat que l'atenció sanitària d'un infant pogués dependre del poder adquisitiu dels pares o de la voluntat de la gent. A més, els mateixos arguments que podien sustentar l'organització de la campanya incitaven a denunciar que algú en pogués treure un profit econòmic (les clíniques privades).

Per aquesta raó, alguns diaris de Mallorca també es van fer resò –amb molt de tacte i evitant mencionar cap cas concret– de les opinions contràries. *La Voz de Baleares* de 28 d'agost de 1998 destacava que "Los expertos aseguran que todavía no hay un tratamiento que cure la enfermedad" (avantítol) i que "Cada año nace un niño con distrofia muscular en Baleares"⁸⁹ (titular).

89 La redactora de *La Voz* explicava en què consisteix la distròfia muscular de Duchenne, i assenyalava que només hi havia tractaments pal·liatius i no curatius i que el trasplantament de mioblasts (que es feia a la clínica privada de Memphis) no deixava de ser una teoria de difícil aplicació. La font d'aquesta informació era el doctor Jordi Casademont, membre del Grup d'Investigadors Musculars de l'Hospital Clínic de Barcelona.

Al novembre tots els diaris de Palma van publicar un carta al director signada per la Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears⁹⁰ (*Última Hora*, 8 de novembre de 1998: “‘Curaciones milagrosas’ basadas en el afán lucrativo de clínicas privadas extranjeras”) i al desembre *El Mundo/El Día de Baleares* (6 de desembre de 1998) també va publicar una entrevista a representants d’aquesta entitat.

Finalment, metges i associacions també es van posicionar públicament a través dels diaris. *El Mundo/El Día de Baleares* de 8 de gener de 1999 destacava que “El doctor Law dice que operará a P.P. pero lo envía a Corea” (titular). I en el subtítol denunciava que “Médicos advierten que esta terapia ‘es sólo un experimento’”. Una de les fonts informatives utilitzades en aquest article era l’Associació Espanyola de Malalties Neuromusculars. Aquesta associació presentava un informe del doctor Emilio Fernández Álvarez, professor titular de la Universitat de Barcelona i cap de Neuropediatria de l’Hospital de Sant Joan de Déu. Aquest neuròleg infantil afirmava que a Memphis els nins se sotmetien a un experiment terapèutic que a les clíniques europees no es feia perquè “no se considera ético”.⁹¹

El *Diario de Mallorca* de 16 de gener de 1999 publicà una entrevista al fundador de l’Associació Balear de Malalts Neuromusculars, que destacava que “Existe desinformación sobre el enfermo neuromuscular” (titular) i que “El único tratamiento que existe para esta dolencia es la rehabilitación” (subtítol).

Cal destacar que tant l’Associació Balear de Malalties Neuromusculars⁹² com l’Associació Espanyola de Malalties

90 Des de 1999, Coordinadora- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

91 La resolució del Parlament Europeu del 13 de maig de 1986 sobre la Carta Europea dels Drets dels Nins Hospitalitzats recull el dret a no rebre tractaments mèdics inútils i a no suportar patiments físics i morals que es puguin evitar. També es recull el dret a negar-se a ser subjecte d’investigació i a rebutjar qualsevol atenció o examen el propòsit primordial del qual sigui educatiu o informatiu i no terapèutic. L’11 de novembre de 1992, la Comissió de Política Social i de Treball del Congrés de Diputats aprovà per unanimitat la proposició no de llei sobre sanitat infantil i maternal, que havia presentat CiU i que reconeixia la Carta Europea dels Drets dels Nins Hospitalitzats.

92 Entitat constituïda precisament el 1998 en el si de Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

Neuromusculas s'havien manifestat reiteradament i de forma pública contràries als tractaments fora d'Espanya.

Però irremeiablement aquestes campanyes són secundades per altres famílies angoixades per malalties que, presumptament, només poden ser curades en clíniques privades dels Estats Units. Així, el 28 de setembre de 1998, el diari *Última Hora* es va haver de fer ressò d'un altre cas: "V.C.: la esperanza de vivir"(titular), "Este niño de Palma necessita tratarse de una enfermedad degenerativa del cerebro que sufre desde que tenía seis meses de edad" (subtítol).

A l'entredata de la notícia també es destacava que "'Quiero pensar que la gente nos va a ayudar, como ha pasado en otros casos'. Esta es la esperanza que le queda a la madre de V.C. ante la posibilidad de conseguir, mediante la concienciación social, la ayuda para que su hijo de cinco años reciba un tratamiento a su enfermedad". La informació s'acompanyava d'una fotografia de la mare amb el menor i del peu de foto següent: "Los médicos que han tratado al pequeño afirman que, de no ponerle remedio mediante las visitas a un hospital de Filadelfia, morirá en un máximo de dos años". A la informació també s'explicava que "conocieron, a través de un programa de TV, la existencia de una hospital en EEUU, concretamente en Filadelfia, donde se trataban esta clase de patologías cerebrales".

En el transcurs d'aquestes campanyes, tant l'Insalud com la Conselleria de Sanitat van evitar manifestar-se. El Consell Insular de Mallorca, sense competències sanitàries, i alguns ajuntaments sí feren un gest popularment acceptat amb algunes donacions econòmiques a la família, que també es van fer públiques a través de la premsa. Tot i que aquests gestos no van tenir conseqüències, cal fer constar que com a administracions públiques sí se'ls podria exigir la responsabilitat dels seus actes davant la possibilitat d'haver de subvencionar tots els mallorquins que es vulguin tractar fora de la sanitat espanyola.

Com ja s'ha esmentat abans, paral·lelament van sorgir notícies divergents. El suplement de *Sanidad de La Voz de Baleares* de l'1 d'octubre dedicà la seva portada a desmentir l'èxit dels tractaments fora de la sanitat pública espanyola: "Expertos médicos explican que en

España se realiza la misma asistencia" (avantítol), "Cuestiones para tratamientos en USA"⁹³ (titular).

S'ha de destacar també que durant la campanya es van produir algunes informacions contradictòries. El 21 de setembre el diari *Última Hora* es feia ressò d'una notícia molt interessant: la constitució de l'Associació Balear de Malalties Neuromusculars. S'entrevistaven els fundadors i es destacava que un dels objectius era poder disposar a les Balears d'un servei de rehabilitació especialitzat. I a l'hora de parlar de diagnòstic i tractament només es feia referència a tractaments pal·liatius. Cap referència a una possible curació dins o fora d'Espanya. Només a l'inici de la informació es parlava de "La distrofia muscular de Duchenne, una enfermedad desconocida por la mayoría, ha ganado interés en los últimos meses debido a la singular cruzada que ha emprendido una familia mallorquina con la intención de frenar su avance en un niño de ocho años".

I mentre a Mallorca s'estava pendent de l'evolució d'aquest cas. *El Mundo/El Día de Baleares* del 14 de desembre de 1998 informava que una telemarató d'Itàlia havia recaptat més de 3.000 milions de pessetes per a la "investigación de la distrofia muscular y otras enfermedades genéticas con incidencia infantil". Aquesta informació, signada pel corresponsal d'*El Mundo* a Roma, apareixia en les pàgines generals de totes les edicions d'aquest diari. Així, no es relacionava amb les notícies produïdes a Mallorca ni es mencionava cap possible tractament a Philadelphia.

Els finals d'aquestes històries no es coneixen, per la qual cosa s'entén que no s'ha produït cap cura miraculosa. Tot i això, s'han seguit fent crides a la solidaritat però cal matisar que cada vegada són més discretes i prudentes i no tenen seguiment informatiu. Així, a l'edició del 3 d'agost de 1999 del diari *Última Hora* s'informava de forma que puntual que "V. tiene problemas graves. ¿Por qué no le

93 En aquest cas el reportatge responia a una campanya feta a Sevilla perquè un nin amb leucèmia limfoblàstica aguda rebés un trasplantament de medul·la òssia a Houston. Aquest fet es produïa després que els responsables mèdics dels hospitals Nuestra Señora de Valme de Sevilla i Reina Sofia de Còdova, que havien atès l'infant, haguessin considerat que els perjudicis d'aquest tractament (en aquest cas concret) serien superiors als beneficis.

ayudamos?”⁹⁴ El to dels redactors és cada vegada més prudent: “nadie les asegura que pueda ir bien” i “se ha de intentar –dice la madre– ya sea allí o donde sea”.

A l'edició del mateix diari d'1 de desembre de 2006 es publicà un breu amb la fotografia d'un nin en què s'explicava que tenia 10 anys, era de Vilafranca i patia una greu malaltia ocular, per la qual cosa havia de ser operat a Alemanya. També es detallava el número de compte obert per la família en una “campanya solidària”.

I la confrontació a totes les informacions relacionades amb les campanyes per recaptar doblers i ser tractats a l'estranger, la trobem també, precisament a la premsa, amb notícies referents a la situació sanitària dels anomenats “països del Tercer Món” i amb iniciatives perquè nins d'aquestes zones siguin tractats aquí.

A *La Voz de Baleares* de 17 de juliol de 1997 s'informava que “A través de la Asociación Noma Baleares,⁹⁵ los pequeños afectados serán operados” (avantítol) i que “Mallorca rescata la sonrisa del Níger” (titular). I al diari *Última Hora* d'11 d'octubre de 2006 constava que “Son Dureta realiza un transplante de médula a un joven guatemalteco” i que el desplaçament del jove afectat i la seva família havia estat possible gràcies a la Fundació Barceló i ASPANOB.

Aquestes informacions sempre resulten molt atractives per als mitjans però en algunes ocasions poden ser més una qüestió d'imatge que de justícia. El març de 2002 tots els diaris espanyols, a més de ràdios i televisions, van seguir el cas d'un nin afganès que acompanyat pel llavors ministre de Defensa, el popular Fernando Trillo, va viatjar a Madrid per ser tractat d'un càncer limfàtic de ganglis. La cara inflada de l'infant, sempre acompanyat del ministre, va aparèixer a tots els mitjans però aleshores el principal problema dels nins

94 En aquesta cas es necessitava 1.500.000 de pessetes per poder viatjar als Estats Units i conèixer l'opinió dels metges de l'Institut per a la Consecució del Potencial Humà, quantia que finalment es va aconseguir.

95 La noma és una malaltia infecciosa que es produeix per problemes d'higiene i afecta infants desnodrits sense defenses. Aquesta infecció s'estén ràpidament i, si no es tracta, pot degenerar fins a la mort. L'Associació Noma Balears, posteriorment Fundació Campaner, és una ONG que treballa per eradicar aquesta malaltia a diferents països africans, sobretot a Nigèria, i fa possible que alguns infants rebin atenció sanitària d'alt nivell a Mallorca.

de Kabul no era el càncer sinó que morien per mala nutrició o de forma violenta. Alguns oncòlegs espanyols també van denunciar que en aquest cas el viatge no estava justificat ja que l'operació necessària podia fer-se en qualsevol hospital de campanya.

4.4. DONACIONS I TRASPLANTAMENTS

El trasplantament d'òrgans és un dels grans èxits de la medicina del segle xx ja que aquest tractament ha permès salvar la vida de les persones a les quals un òrgan ha deixat de funcionar de manera irreversible.

Són nombroses les malalties en les quals els tractaments mèdics no aconsegueixen una curació definitiva, tot i que sí una millora dels símptomes. El problema és que amb el pas del temps els òrgans afectats es van deteriorant gradualment fins que no poden mantenir les funcions vitals. Quan s'arriba a aquest punt s'ha de viure pendent d'una màquina de diàlisi, en el cas dels malalts renals, o si es tracta d'un altre òrgan es produeix la mort del pacient. Tot això llevat que l'òrgan afectat pugui ser substituït per un altre.

Malgrat els bons resultats i la importància vital dels trasplantaments es tracta, sens dubte, d'un tema socialment delicat ja que implica la participació de terceres persones. Sense el consentiment de les famílies no hi ha donació i, per tant, no hi ha trasplantament; aquest fet converteix aquesta pràctica en un dels procediments mèdics més singulars. La millora d'aquesta tècnica no depèn només de l'increment dels recursos humans o tècnics, es necessita la implicació de tota la societat. Per això resulta tan important una política informativa clara i adequada.

Segons un estudi de l'Organització Nacional de Trasplantaments (ONT)⁹⁶ –"El trasplante en los medios de comunicación. España 2000"⁹⁷, el tipus de missatge que es pugui transmetre influeix notablement en la predisposició i l'actitud de les persones envers la do-

96 Organisme dependent del Ministeri de Sanitat i encarregat de coordinar les donacions i els trasplantaments.

97 <<http://www.ont.es>> (apartat "Medios de comunicación").

nació. Cal destacar que entre les principals raons que utilitzen els familiars per negar una donació hi ha el desconeixement del desig del difunt. Per tant, es considera fonamental desenvolupar programes que facilitin una informació correcta i que permetin que la població adopti, de forma personal, una decisió sobre això.

Potser pel fet de ser un procediment mèdic situat a l'avantguarda de la tecnologia o per tots el que l'envolta, els trasplantaments desperten l'interès dels mitjans de comunicació i, més concretament, de la premsa. Segons l'estudi de l'Organització Nacional de Trasplantaments esmentat abans, l'any 2000 es van publicar a l'Estat espanyol 1.684 notícies sobre trasplantaments en 148 mitjans, 45 de les quals pertanyien a diaris i revistes de les Balears.

Els trasplantaments de ronyó es van iniciar a Palma el 1981. De llavors ençà els diaris han fet un gran seguiment d'aquest procediment, però sobretot de les incidències. Per exemple el *Diario de Mallorca* de 7 de juliol de 1983 informava àmpliament que "La dirección de Son Dureta se niega a realizar un trasplante de riñón"⁹⁸ (titular) i que "La asociación Alcer,⁹⁹ dispuesta a querrellarse contra el director por 'falta de atención a los enfermos de Baleares'" (avantttítol).

El 1984 els mitjans de les illes van destacar la interrupció dels trasplantaments de ronyó a Palma. La causa de la suspensió era la denúncia contra trenta professionals de l'Hospital de Son Dureta per presumptes responsabilitats en la mort d'un pacient dies després de ser trasplantat. Així, fins al 1987, quan es va produir la represa del programa, els diaris van fer un seguiment del procés judicial, de les denúncies dels afectats i dels problemes que es van succeir per tornar-lo a posar en marxa.

98 La notícia recollia, a tota plana, la denúncia d'un grup de malalts renals davant el fet que l'Hospital de Son Dureta no havia dut a terme un trasplantament argumentant que l'equip d'immunologia es trobava de vacances. Si la manca de coordinació, en el torns de les vacances, era sorprenent, també ho era saber –sempre segons aquesta informació– que "el conserje de la Residencia tuvo que pagar de su bolsillo dos mil pesetas para el envío de los riñones a Barcelona y evitar así su pérdida".

99 ALCER Illes Balears és una associació constituïda el 1981 que treballa per millorar la qualitat de vida dels malalts renals i que intenta conscienciar de la importància de donar òrgans.

Tot i els moments crítics, el Servei de Trasplantaments de Son Dureta s'ha anat normalitzant i ha generat informacions de caire molt positiu, sobretot a final dels noranta. La premsa editada a Palma ha cobert àmpliament aquestes informacions. Així, el diari *Última Hora* d'11 de gener de 1996 informava que "El número de trasplantes renales en Baleares ha aumentado un 40 % durante el año 1995" i el *Diari de Balears* de 8 d'octubre de 1999 explicava que "Els trasplantaments de ronyó es tripliquen respecte del 1998".

El primer trasplantament de ronyó a l'Estat espanyol es va fer a Barcelona el 1966, però aquesta pràctica no es va generalitzar i normalitzar fins a final dels anys setanta. A les Balears, com a les altres comunitats autònomes, durant tota la dècada dels vuitanta es va fer un esforç considerable per donar a conèixer la importància de donar els òrgans, i el principal mitjà que es va utilitzar va ser la premsa.

Aquesta voluntat d'informar, formar i sensibilitzar sorgeix tant d'entitats públiques com privades i ha estat constant. Les campanyes informatives han anat acompanyades sovint de campanyes de captació de donants amb l'objectiu d'augmentar el nombre de ciutadans amb carnet de donant.¹⁰⁰ I s'ha de dir que als anys vuitanta, malgrat que encara existissin importants prejudicis entorn de la donació, es van organitzar campanyes molt exitoses. El *Diario de Mallorca* de 29 de setembre de 1986 recollia que "El aumento de donantes potenciales de órganos rebasa las previsiones de la Cruz Roja" (titular).

La major part de les notícies dedicades a la donació en parlen de forma global i fan poca referència a les negatives familiars i a les seves causes. Però per a les associacions d'afectats i per als equips mèdics és imprescindible incidir en aquests temes; per això ho destaquen sempre que en tenen oportunitat. Així, el diari *Última Hora* de 4 de novembre de 1983 publicava una entrevista amb el coordinador de Son Dureta i es feia ressò que "Disminuye el número de trasplantes en Son Dureta" (avanttítol) i "Muchas operaciones de riñón son imposibles por oposición de los familiares" (titular).

¹⁰⁰ Els carnets que es faciliten només són orientatius. La possible donació depèn sempre de la situació i de l'estat de salut en el moment de la mort i sempre es requereix l'autorització familiar. Però el fet de disposar d'un carnet pot ser la millor prova davant la família de la voluntat del difunt de donar els òrgans.

Un dels principals motius que provoca les negatives familiars és el desconeixement. A través d'aquesta entrevista, el responsable de l'equip mèdic que feia aleshores trasplantaments de ronyó a l'Hospital de Son Dureta informava que el 40 % de les famílies es negaven a la donació precisament perquè no tenien cap coneixement sobre el tema. S'aprofitava l'entrevista per explicar molt bé el procediment i les condicions que s'han de produir perquè es pugui dur a terme la donació. Cal destacar que quan els metges són protagonistes identificats de les notícies es dona una imatge tranquil·litzadora dels esdeveniments.

A més del desconeixement (raó majoritària), segons un estudi de l'ONT fet públic el 8 d'abril de 2002,¹⁰¹ també hi ha altres motius que provoquen el rebuig de les famílies. El 16 % d'espanyols que es nega a donar òrgans ho fa per motius relacionats amb la integritat o aparença física del cadàver i, seguidament, s'esmenten els inconvenients següents: desig de traslladar el cadàver al domicili, desacords familiars, dubtes sobre la mort del pacient, por de l'opinió i de les crítiques socials, malestar pel tracte rebut a l'hospital... I també motius religiosos.

Quan es va començar a parlar de donacions –a final dels anys setanta– moltes negatives es basaven en motius religiosos ja que hi havia creients que vinculaven la vida eterna amb l'existència d'un cos sencer. En aquest sentit les associacions van cercar el suport de l'Església i van demanar un posicionament clar davant la premsa. Al diari *Última Hora* de 28 d'octubre de 1984 s'informava que "Los obispos de Baleares hacen donación de su cuerpo, para posibles trasplantes".

Els bisbes de Mallorca, Menorca i Eivissa intentaven dissipar, amb aquesta declaració, els recels religiosos. Teodor Úbeda, Antonio Deig i José Gea explicaven que "no sólo no tiene la fe nada en contra de la donación sinó que la Iglesia ve en ella una preciosa forma de imitar a Jesús que dió la vida por los demás". Tot i això, els bisbes esmentaven algunes condicions: "que garanticen la moralidad de los

101 A través de l'agència de notícies Europa Press, molts mitjans de comunicació de l'Estat espanyol van donar a conèixer els resultats d'un estudi sobre les negatives a donar els òrgans (El *Diari de Balears* de 8 d'abril de 2002 titulat: "El setze per cent d'espanyols que es nega a donar òrgans ho fa per motius estètics").

trasplantes de muerto a vivo: que el donante, o sus familiares, obren con toda libertad y sin coacciones; que exista una razonable expectativa de éxito en el receptor; que se compruebe que el donante esté realmente muerto”.¹⁰²

Com s’ha esmentat abans, un dels principals motius que provoquen les negatives familiars és el desconeixement, per això les entitats implicades donen molta importància a la divulgació en premsa d’informacions que expliquin molt clarament quin procediment se segueix en una donació. *El Día del Mundo* de 8 de novembre de 1997 recollia en un extens reportatge “Trasplante de órganos: cómo dar vida después de la vida” (titular) i “La escasez de candidatos idóneos lleva a los médicos a solicitar la concienciación ciudadana” (subtítol). En aquest reportatge s’explicava –amb el testimoni del coordinador de trasplantaments de Son Dureta– un cas concret en el qual la família d’un jove mort per accident donava els seus òrgans.

Les associacions que es creen entorn dels trasplantaments i les donacions tenen dos objectius molt ben definits: que els afectats rebin, en tot moment, la millor atenció possible i donar a conèixer la importància dels trasplantaments per tal d’ampliar les donacions. I per això darrer és fonamental la col·laboració dels mitjans. *La Voz de Baleares* de 26 de juny de 1997 recollia que “Alcer hace un llamamiento a los ciudadanos para que donen sus órganos”. Aquesta informació es publicà al suplement de *Sanidad*. Aquests suplementes no es regeixen per l’actualitat estricta sinó que se centren en la difusió d’informacions que per raons diverses consideren interessants. I alguns temes –com els trasplantaments– són molt habituals.

¹⁰² Aquesta darrera condició, tan òbvia, també s’especifica en l’article 5.1 de la Llei 30/1979 sobre extracció i trasplantament d’òrgans: “la extracción de órganos u otras piezas anatómicas de fallecidos podrá hacerse previa comprobación de la muerte”. Tot això es deu que la donació només és possible quan es produeix la mort cerebral o encefàlica. Aquesta “mort encefàlica” establerta legalment es produeix quan una persona ingressada per una lesió cerebral aguda, com pugui ser un traumatisme cranoencefàlic, una hemorràgia cerebral..., evoluciona negativament. Per diagnosticar mort encefàlica el pacient ha de trobar-se en una UCI amb ventilació mecànica, connectat a un respirador... Quan el metge diagnostica mort encefàlica significa que aquella persona ha deixat de viure de forma irreversible. Però es dóna la circumstància que, a través d’un sistema mecànic, es pot mantenir el cadàver artificialment. Això permet guanyar un temps imprescindible per a l’extracció d’òrgans.

Per altra banda, amb motiu del Dia del Donant d'Òrgans i Teixits (2 de juny) entitats com ALCER Illes Balears convoquen rodes de premsa o envien comunicats amb informació sobre el nombre de donacions, de trasplantaments, de persones en llista d'espera... que tenen un ressò important als diaris. Així *El Mundo/El Día de Baleares* del 12 de maig de 1999 informava que "60 enfermos de riñon esperan que aumente el número de donantes"¹⁰³ (títol) i que "Alcer desarrollará en junio una campaña para la concienciación y la captación" (subtítol).

Les informacions positives i negatives es van succeint, però què és notícia i quina importància té és sobretot un concepte subjectiu. El setembre de 1999 la denúncia de les llistes d'espera en els trasplantaments, que pràcticament havia passat desapercibuda a bona part dels diaris de Palma, es convertia en tema de portada d'*El Mundo/El Día de Baleares* del dia 27: "'Fuga' de enfermos renales a la Península ante la escasez de donaciones en Baleares".¹⁰⁴

Al principi d'aquest apartat s'informava que els trasplantaments són un tema molt atractiu per a la premsa i que periòdicament es publiquen informacions relacionades amb aquest tractament. Tot i això, moltes de les informacions que apareixen a la premsa es concentren a principi d'any, quan l'ONT presenta la memòria de resultats de l'exercici anterior. Així, el *Diario de Mallorca* de 8 de gener de 1999 recollia que "España es el país europeo con más donantes de órganos".

Un altre exemple destacat és el del *Diari de Balears* de 6 de gener de 2000, que hi dedicà tota una plana de la secció de local. A la informació principal s'explicava que "Son Dureta s'acreditarà enguany com a extractora de fetges per a trasplantaments" (títol) i que "Fins ara just pot obtenir donacions de ronyons, els quals també trasplanta"

103 En aquesta notícia s'informava que ALCER posava en marxa una campanya per aconseguir nous donants d'òrgans amb el lema "Donar òrgans és donar vida". S'explicava que la necessitat d'aquesta campanya venia justificada pel 30 % de negatives familiars que s'havien produït a les Balears durant el 1998 i perquè hi havia una llista de 60 persones que esperaven un ronyó. Un altre dels problemes que es denunciaven era que només l'Hospital de Son Dureta comptés amb un equip preparat per a l'extracció d'òrgans.

104 Segons aquesta informació, mentre que l'Insalud anunciava com un fet positiu el descens de la llista d'espera a les Balears, ALCER argumentava que això es devia al fet que molts malalts s'apuntaven en llistes d'altres comunitats autònomes.

(subtítol). En una segona informació, la font de la qual era l'associació ALCER, apareixia la "Xifra històrica per a la implantació de ronyons als hospitals de les Illes" (títol). El més important, però, és destacar un avanttítol de secció molt posicionat: "SANITAT. Òrgans per a la vida".

La majoria d'informacions solen basar-se en aspectes quantitatius: nombre de trasplantaments, nombre de persones en llista d'espera... Però també cal destacar la publicació d'entrevistes i de reportatges amb un tractament més profund, basats en opinions i testimonis de persones que han passat per un trasplantament. Entre els molts reportatges publicats en els diaris de Palma cal destacar, pel seu interès informatiu i per la seva sensibilitat, el publicat al suplement *Crónica* d'*El Día del Mundo* de 26 de novembre de 1995: "35.000 Km para salvar a un niño". L'autor del reportatge narrava el viatge d'un equip mèdic a Austràlia per recollir la medul·la òssia d'una donant desinteressada, mentre en un hospital de Madrid hi havia un nin amb leucèmia que esperava.

Al marge d'algunes pinzellades inevitablement emotives, al reportatge s'explicava molt clarament que les donacions de medul·la òssia es fan en vida i que les possibilitats de compatibilitat, entre donant i receptor, són tan petites que els bancs de medul·la estan connectats internacionalment. També s'explicava que les possibilitats de curació d'aquest infant eren les mateixes en un hospital de Madrid o Barcelona que en un de Houston o de qualsevol país europeu.

Normalment a través dels reportatges i de les entrevistes, es presenta, de forma molt positiva, l'experiència de persones que desenvolupen una vida "normal" gràcies a un trasplantament i aquesta és, possiblement, la millor ajuda per als qui esperen un trasplantament i la millor publicitat per als possibles donants:

El Día del Mundo, 7 de novembre de 1996

105 En aquest reportatge s'explicava com, per primera vegada, una dona tenia una filla després de rebre dos trasplantaments de fetge.

Titular: "La donación sirvió para otra vida, B. existe por ese milagro"¹⁰⁵

Diario de Mallorca, 28 de desembre de 1999

Titular: "Cuando veo mi fotografia pienso en lo bien que estoy tras el trasplante"

Subtítol: "J.Q. protagonizó la campaña catalana¹⁰⁶ de recogida de fondos para el estudio de trasplantes"

Última Hora, 17 de maig de 2000

Títol: "Volver a vivir"

Subtítol: "F.P. recibió parte del hígado de su hija J.M. hace dos meses"¹⁰⁷

En aquesta darrera informació, a més d'algunes notes molt emotives, cal destacar com a fets favorables del text les explicacions del procediment i de les condicions que s'havien produït per poder fer el trasplantament. Així mateix, la identificació dels metges que havien fet possible l'operació també donava una imatge tranquil·litzadora dels esdeveniments, donava confiança.

Els malalts renals poden substituir les funcions del ronyó per una màquina de diàlisi, però el cor o els pulmons no tenen substituïts mecànics. Per tant, l'espera d'un trasplantament pot convertir-se en un compte enrere. Això provocà que durant la dècada dels vuitanta, i ben entrats els noranta, fos habitual que els mitjans de comunicació es fessin ressò de casos molt dramàtics de persones que esperaven un òrgan, sobretot quan el protagonista era un infant.

Aquestes crides a través dels mitjans de comunicació (de les famílies però també dels hospitals) es feien confiant que si es produís

106 Aquest reportatge feia referència a la marató que cada Nadal, des de l'any 1991, organitza Televisió de Catalunya. L'edició del 1999 es dedicà als trasplantaments.

107 En aquest reportatge –que també va ser portada s'informava d'una operació insòlita: el trasplantament de part d'un fetge d'una persona sana a una altra que ho necessitava perquè el seu òrgan havia deixat de funcionar. La gran cobertura del diari *Última Hora* es deu al fet que les dues dones eren mallorquines.

la mort “adequada” els familiars optessin per la donació. Així, al *Diario de Mallorca* de 12 de juny de 1986 es reclamava “Solidaridad con la mallorquina que precisa un transplante”.¹⁰⁸

Però el 30 de desembre de 1999 es publicà el Reial decret 2070/1999, pel qual es regulen les activitats d’obtenció i utilització clínica d’òrgans humans i la coordinació territorial en matèria de donació i trasplantament d’òrgans i teixits. En l’article 7 d’aquest Decret s’adverteix que “la promoció de la donació o obtenció d’òrgans o teixits humans es realitzarà sempre de forma general i assenyalant el caràcter voluntari, altruista i desinteressat” i afegeix que “es prohibeix la publicitat de la donació d’òrgans o teixits en benefici de persones concretes, o de centres sanitaris determinats”. Amb aquesta normativa –com en la majoria de països europeus– es pretenia evitar la possible compravenda d’òrgans.

La necessitat de fomentar donacions no només es produeix quan això implica “cedir” part de l’anatomia d’un familiar difunt sinó també quan es fa en vida. En el cas de la sang resulta imprescindible en el dia a dia de qualsevol hospital. Per això, és normal que institucionalment es doni molt de suport a les entitats que promouen aquestes donacions i que les informacions relacionades amb aquest procediment tinguin un espai important en els diaris.

En aquest s’esmenta un exemple d’una mostra lògicament molt àmplia i que generalment gira entorn de la petició de col·laboració de la població. Així, al diari *Última Hora* de 10 de novembre de 1990 s’informava que “Cañellas¹⁰⁹ recuerda la importancia de donar sangre”.

Com ja s’ha recalcat, el primer trasplantament de ronyó que es va fer a l’Estat espanyol va tenir lloc a Barcelona el 1966 i els bons resultats aconseguits l’han convertit en una pràctica mèdica més o menys habitual. Però n’hi ha que, encara ara, tenen un caràcter excepcional que justifica el gran seguiment a la premsa. El *Diario*

108 Es tractava d’una nina de 18 mesos ingressada en un centre de Madrid que necessitava un trasplantament de fetge.

109 El llavors president del Govern de les Illes Balears, Gabriel Cañellas, visitava un centre de donació de sang per intentar promoure, amb la seva presència, aquest tipus d’accions.

de Mallorca de 24 de maig de 1999 informava que "El padre de la niña a la que se le trasplantó el corazón dice estar 'muy esperanzado'".¹¹⁰

Durant aquests període a les Illes Balears només s'han fet trasplantaments de ronyó, de còrnia i de medul·la òssia. Així que l'anunci d'un nou tipus de trasplantament és lògicament "notícia". Al diari *Última Hora* de 4 de març de 1999 s'informava que "La Comunitat Autònoma podria abordar en breve los trasplantes de corazón".¹¹¹

Les negatives familiars i les dificultats de compatibilitat entre donant i receptor obliguen la ciència a seguir cercant alternatives, com ara el xenotrasplantament (el trasplantament d'òrgans animals). I periòdicament es publiquen notícies referents al punt en què es troben les investigacions sobre això.

A més de reportatges i notícies també és interessant aturar-se en les seccions d'opinió. Però més que dels articles d'opinió, en aquest punt cal parlar de les cartes al director. Destaca el gran nombre de cartes que s'escriuen per agrair el gest d'una família que ha fet una donació. Tenint en compte que el trasplantament representa, en molts casos, la vida i en altres una gran millora de la qualitat de vida i que el nombre de negatives és important, s'entén que quan el procés és positiu es vulgui agrair.

En molts casos les persones trasplantades i les seves famílies se senten tan "afortunades" que desitgen difondre els beneficis de la donació d'òrgans. Aquest desig o necessitat d'agrair aquest "regal" ha quedat reflectit en nombroses cartes al director.

La informació sobre trasplantaments i donacions és bàsicament positiva. Però a través de la premsa també arriben periòdicament notícies molt negatives. Notícies referents a la venda internacional

110 Aquest titular feia referència a una nina mallorquina de sis mesos que va ser operada a l'Hospital Universitari Reina Sofia de Còrdova, únic centre d'Espanya que aleshores feia aquest tipus d'intervencions en infants tan petits. Aquests procediments són, lògicament, més habituals en adults. El primer trasplantament de cor de l'Estat espanyol es va fer a Barcelona l'any 1984.

111 En aquesta notícia s'esmentava que anualment entre 8 i 10 pacients de les Balears necessiten un trasplantament de cor. Segons els responsables de la Policlínica aquest nombre d'afectats i els trastorns socials i econòmics que implica haver de traslladar-se a un hospital de la Península justifica aquesta sol·licitud. Tot i això, aquests tràmits no van anar endavant.

d'òrgans de persones assassinades o executades. Així, per exemple, *La Voz de Baleares* de 31 de març de 1998 informava que "Denuncian el tráfico de órganos de ejecutados".¹¹²

La vital importància dels trasplantaments, la falta de donacions i la desaprensió d'alguns individus sembla que podrien convertir aquest procediment en un negoci molt lucratiu. Així, els mitjans de comunicació s'han fet ressò de notícies poc creïbles sobre el segrest i l'assassinat de persones per extreure'ls òrgans per a trasplantaments. Aquestes denúncies són recollides i difoses sense el rigor necessari i sense ser sotmeses a investigació o contrastant les possibilitats reals.

El que sí és evident, segons associacions com ALCER Illes Balears, és que a pesar que es produeixen en països llunyans aquest tipus d'informacions potencien actituds negatives contra les donacions i creen molt de malestar entre les persones que es troben en llista d'espera.

En aquest sentit es pot destacar una informació d'*El Día del Mundo* de 27 d'agost de 1996 sorgida de l'Assemblea de l'Associació Internacional de Trasplantaments reunida a Barcelona: "Los rumores sobre el robo de órganos hacen caer las donaciones".

Per situar aquest tema tan delicat és important fer referència a un reportatge sobre el tràfic d'òrgans publicat a *El Semanal*¹¹³ núm. 742 del 13 de gener de 2002, en el qual l'aleshores president de la Comissió de Trasplantaments del Consell d'Europa, l'espanyol Rafael Matesanz, afirmava que sota el nom de *tràfic d'òrgans* s'ajunten fets demostrats com l'ús d'òrgans de persones executades a la Xina i rumors no demostrats com el segrest o l'assassinat de nins.

En aquest mateix reportatge es recollien les impressions de Blanca Miranda, directora de l'ONT, que qualificava els fets de "difícils de creure", tot argumentant que l'extracció i el trasplantament d'un òrgan només es poden fer en un hospital de primer nivell i amb un equip mèdic molt especialitzat, que l'òrgan només es pot conservar durant unes hores limitades, que el pacient que ha de rebre l'òrgan

112 Alguns dissidents xinesos han denunciat, en més d'una ocasió, la vulneració dels drets humans. En aquest cas es denunciava que a la Xina el 90 % dels òrgans que s'usaven per a trasplantaments procedien de sentenciats a morts i que els seus òrgans també es venien a l'estranger.

113 Revista del cap de setmana que es reparteix amb el *Diario de Mallorca*.

necessita uns tractaments i fàrmacs que no es poden subministrar a qualsevol part, que els òrgans de nins només poden ser trasplantats a nins d'edats similars i que la incidència en infants és afortunadament molt petita, que l'òrgan del donant ha de ser compatible amb la del receptor...

En alguns països (l'Índia, Israel, Pakistan, les Filipines...) la compensació per la donació d'un òrgan és –o ha estat– un secret relatiu, tot i que cada vegada està més perseguit. Però es tracta únicament de trasplantaments de ronyó que, com que en tenim dos, se'n pot rebre d'un donant viu i és difícil que l'obtenció criminal d'òrgans per a trasplantaments sigui una realitat, no perquè les persones no siguin capaces de tal atrocitat sinó perquè tècnicament és molt difícil.

Per això, les associacions d'afectats creuen que les informacions que apareixen periòdicament són falses. Però com és habitual aquestes opinions discordants han tingut menys repercussió que les notícies i els reportatges que parlen de tràfic d'òrgans i les associacions d'afectats insisteixen en el mal que això provoca entre els possibles donants i, també, entre els receptors.

4.5. SALUT MENTAL

Un dels criteris periodístics que en moltes ocasions provoca que un fet sigui notícia és la incidència. Des d'un punt de vista polític i social, la incidència també és un valor important ja que, entre d'altres qüestions, pot marcar el pressupost que s'ha d'invertir. En l'àmbit de la salut mental, la incidència és especialment cruel.

Segons FEAFES,¹¹⁴ 250.000 ciutadans de l'Estat espanyol es veuen afectats, alguna vegada, per una malaltia mental greu. L'Organització Mundial de la Salut explica que el 22 % de la població pateix episodis d'ansietat i depressió en algun moment de la seva vida, i menys del 25 % dels afectats és diagnosticat i tractat correctament en els països occidentals, encara que hi ha tractaments efectius per a la majoria d'aquestes malalties. Si aquests tractaments s'usessin cor-

114 FEAFES és la Confederació Espanyola d'Agrupacions de Familiars i Malalts Mentals.

rectament gran part dels afectats podria dur una vida normalitzada, però en la majoria de països encara hi ha barreres que dificulten aquest procés.

L'OMS recomana que hi hagi un psiquiatra per cada 20.000 habitants però fa constar que el 70 % de la població mundial té accés a menys d'un psiquiatra per 100.000 habitants.¹¹⁵ A les Balears la mitjana és d'1 per cada 65.000 habitants.¹¹⁶

I malgrat aquesta gran incidència, les malalties mentals continuen sent, significativament i socialment, poc conegudes. Molta gent creu que la malaltia mental és una "debilitat" o una "culpa" de la persona que la pateix. Milers de persones viuen amb una malaltia que altera les seves relacions familiars, socials i laborals i –a diferència del que normalment es mostra a la premsa– la majoria podrien dur una vida plena i normalitzada si comptessin amb el tractament i el suport social adequat.

Actualment la psiquiatria sociològica té molt en compte l'actitud de la gent davant la persona afectada ja que interpreta que aquesta actitud pot representar un factor terapèutic o un factor antiterapèutic.

Ja el 1959 l'Organització Mundial de la Salut va elaborar un estudi sobre psiquiatria social i actituds que apuntava que "perquè el progrés de la psiquiatria moderna pugui ser explotat al màxim és necessari aprendre a col·laborar en la prevenció dels trastorns mentals, en el tractament i en la rehabilitació dels afectats. En altres termes, que no es podrà anar endavant si l'actitud de l'opinió pública davant les persones amb malalties mentals i davant la psiquiatria social no evoluciona en un sentit favorable".

Per tant, l'OMS concedeix un paper primordial a l'educació i la informació a través dels mitjans de comunicació. Però perquè la premsa serveixi de vehicle a les advertències sobre qüestions de salut mental és necessari que els periodistes disposin d'informacions objectives.

¹¹⁵ Dades recollides al llibre *Salud mental y medios de comunicación. Guía de estilo*. FEAFES, 2003.

¹¹⁶ Dades extretes d'una entrevista a Miguel Echevarría, coordinador autonòmic de salut mental, publicada al diari *Última Hora* el 8 d'agost de 2004 (titular: "Las islas viven un incremento de población que repercute en el aumento de enfermos mentales").

Durant els anys setanta i vuitanta, llevat dels casos més greus, era bastant improbable que el malalt arribés al professional capacitat per curar-lo. També era menys freqüent el tractament d'aquesta temàtica a la premsa. En els darrers anys la presència de la informació psiquiàtrica a la premsa és quantitativament i qualitativament més important, tenint en compte el nombre global d'articles, la proporció de contingut principal, els titulars psiquiàtrics explícits, els amplis reportatges...

Els missatges que es transmeten emergeixen en molts i diversos contextos informatius i seccions i hi ha una gran dispersió temàtica. Però, en una apreciació global es poden observar molts de defectes de la qualitat de la informació, no tant en afirmacions rotundes o notablement falses, sinó sobretot en relació amb la seva adequació, l'enfocament, la titulació, la falta de matisacions... Així, es troba una presència molt continuada de successos violents o de connotació negativa poc explicats, que poden reforçar els prejudicis d'estranyesa, impredecibilitat o perillositat vinculats a la malaltia mental.

El tema és molt problemàtic i complicat perquè es tracten fets particulars de persones individuals i precisament són les característiques negatives d'aquestes les que fan que es llegeixin com a notícia. Són missatges que aparentment es presenten amb una pretesa objectivitat, la qual cosa no vol dir que realment la tinguin o que la seva actitud sigui neutral.

La problemàtica específica de l'esquizofrènia i altres psicosis, l'enfocament de la prevenció de la cronicitat i la rehabilitació són, fins a la segona meitat dels anys noranta, pràcticament inexistents. Això representa un gran inconvenient per a la formació d'actituds socials adequades.

El diari *Última Hora* de 20 de juliol de 2000 es feia ressò que "El 1 por ciento de la población corre el riesgo de padecer esquizofrenia a lo largo de su vida" (títol). El to pot resultar agressiu però en aquest cas cal destacar que, com qualsevol malaltia, l'esquizofrènia pot afectar un sector molt important i sense que es pugui predir.

En relació amb les fonts –al marge de la secció de crònica negra–, des del punt de vista de la quantitat les que apareixen en primer lloc són les de caràcter individual. És a dir, quan es fa una refe-

rència principal a declaracions de professionals que es fan aïlladament o a firmes professionals. Però s'ha de matisar que, en realitat, moltes aportacions individuals es fan dins el marc d'un congrés o unes jornades que han aconseguit atreure l'interès informatiu.

En els darrers anys, professionals de la psiquiatria i associacions dedicades a la salut mental han fet un gran esforç per denunciar la manca de recursos socio-sanitaris en aquest àmbit, tradicionalment oblidat i maltractat, i per donar una imatge més realista i alhora més esperançadora.

Un dels primers canvis esdevingué amb la democràcia, que modificà notablement el concepte de manicomi. Però aquest "canvi", seguit puntualment pels diaris, a les Illes Balears ha estat molt lent:

Baleares, 18 de setembre de 1986

Titular: "Una comisión del Consell propone la remodelación del Hospital Psiquiátrico"

Subtítol: "Se nombrará un director-gerente y se reforzará el equipo médico"

Peu de fotografia (a la imatge es veu part de l'edifici): "Cambiará. El Psiquiátrico dejará de ser una 'casa de locos' si se llevan a efecto las reformas propuestas por la comisión investigadora que, desde principios de año, ha trabajado en el centro".

Última Hora, 27 de març de 1991

Avantítol: "Diez pacientes participan en una experiencia piloto de reinserción"

Titular: "Baleares, un ejemplo de atraso en rehabilitación psiquiátrica"

En relació amb la salut mental –a més de les contínues queixes d'afectats, familiars i professionals aquests són anys de plans, programes i objectius perquè hi ha molta feina a fer. Aquestes informacions –sorgides dels gabinets de premsa de les administracions– sí han tingut un ressò important.

Al diari *Última Hora* de 23 d'abril de 1991 s'informava que "El ministro Julián García Valverde y el conseller de Sanitat, Gabriel Oli-

ver, firmaron ayer un acuerdo sobre salud mental¹¹⁷” (subtítol) i del motiu de l’acord: “Objetivo: atender al enfermo psíquico” (títol). En relació amb el titular, que parla d’“enfermo psíquico”, s’ha de destacar que durant tot aquest període en general a la premsa hi ha un notable confusionisme pel que fa a la tipificació de les malalties. Freqüentment es confon informació de salut mental amb altres tipus de discapacitats i malalties.

A final de la dècada dels noranta, dos objectius comencen a prendre força entorn de la salut mental: cercar alternatives de rehabilitació i donar una altra imatge de les persones diagnosticades. I per això és fonamental la difusió en els mitjans de comunicació i en la premsa, que habitualment respon positivament davant les novetats i els posicionaments institucionals.

Així, el *Diari de Balears* de 10 de maig de 1996 recollia que “Els bisbes reclamen major respecte als malalts mentals”.¹¹⁸ I el diari *Última Hora* de 30 de setembre de 1997 feia constar que “El teatro, buena terapia para enfermedades mentales” (títol).

En aquest context també es van produir alguns articles d’opinió molt destacats signats per professionals vinculats a associacions. I també algunes cartes, com la publicada al *Diario de Mallorca* de 14 d’octubre de 2002 (títol: “Salud mental”). En aquest cas una associació d’afectats contestava una informació apareguda en un mitjà de comunicació local i donava suport a la llavors consellera de Salut i al Pla de Salut Mental. Tot això sense deixar de passar l’oportunitat per recordar, públicament els punts que consideraven fonamentals: “in-

117 L’objectiu bàsic d’aquest conveni era millorar la coordinació ja que es reconeixia que aleshores els recursos no s’utilitzaven adequadament. Cada consell insular, hereu dels serveis de l’antiga Diputació, era competent en una sèrie de prestacions, la qual cosa es traduïa en una descoordinació i una escassa optimització dels recursos.

118 La Comissió Episcopal de Pastoral, presidida per l’arquebisbe d’Oviedo Gabino Díaz i en la qual també hi havia el bisbe d’Eivissa, José Vilaplana, havia elaborat una carta pastoral en què reclamava –en relació amb les persones amb trastorns de salut mental– “un major respecte a la seva dignitat com a persones i la comprensió i acceptació social deguda a qui, per ser ‘diferents’ són rebutjats sovint”. Els bisbes també apel·laven al sentit solidari dels cristians i de les parròquies en la tasca de “Donar suport a la creació d’associacions de familiars i malalts psíquics, per expressar els seus greuges i trobar mitjans més eficaços per lluitar contra la malaltia i fer valer la seva veu i els seus deures a la societat”.

cremento de los recursos destinados a la atención de los problemas de salud mental en sus fases: las urgencias, la hospitalización, el seguimiento, la rehabilitación, la integración social y la laboral”.

En el mateix sentit cal destacar alguna entrevista important, com la publicada al *Diario de Mallorca* de 16 de juliol de 2000; una entrevista a Ricard Carretero, aleshores responsable de Salut Mental del Govern. En dues planes es facilitava informació de gestió (“Del presupuesto dependerá que la reforma psiquiátrica se pueda implantar en el 2003 ó en el 2008”), de tractaments (“Ninguna sociedad puede erradicar la enfermedad mental, pero sí tratarla. El modo de abordarla es lo que nos diferencia”) i de conceptes (“Loco es un término inapropiado porque la locura está ligada a la irreversibilidad. Por tener una gripe no se le llama griposo”).

Aquest àmbit és propens també a comentaris i situacions morboses, sensacionalistes o escandaloses molt atractives per a la premsa. *El Mundo/El Día de Baleares* del 23 de març de 2000 es feia ressò de la constitució d’una associació de familiars de malalts ingressats al Psiquiàtric. En el primer paràgraf es destacava que “¿Cómo se debe reaccionar en el seno de una familia en la que un día, de forma inesperada, el hijo llama puta a su madre? Los médicos dicen que ellos son los que entienden de salud mental, pero quienes realmente saben son las familias y por eso las familias deben ser consideradas agentes de salud mental”. Evidentment el redactor no s’inventava les declaracions però segur que el portaveu de l’entitat li va explicar moltes altres coses que podia transmetre d’una manera més formal.

4.5.1 La salut mental a la crònica negra

A les planes de la crònica negra es troben moltes informacions protagonitzades per persones amb presumptes malalties mentals. Normalment, en aquests casos, la discapacitat pot tenir rellevància però és imprescindible fer moltes matisacions i precisions.

Les rutines periodístiques amb les quals es tracten aquests temes provoquen que es caigui en la generalització. El tractament escèptic que es dona als delictes comesos per persones amb diagnòstics de salut mental contribueix a presentar-les com a elements de mar-

ginació social. Segons aquestes informacions la “bogeria” ho justifica tot, no se cerquen altres raons, ni atenuants. No s’explica si la persona estava o no en tractament, si rebia o no l’atenció sociosanitària que necessitava, la seva experiència vital... Ni tan sols com ha succeït el fet. Així, en algunes ocasions el que després s’ha demostrat un accident s’ha descrit a la premsa com un assassinat atroç perquè un dels implicats tenia un diagnòstic de salut mental. I un mínim d’ètica ha d’alertar del mal que es pot provocar fixant estereotips que criminalitzen, en la consciència col·lectiva, determinades persones. En altres casos es confonen les causes reals d’una agressió o conducta violenta reduint-la a un problema psiquiàtric, quan molt probablement són conseqüència de problemes socioeconòmics o de violència de gènere.

D’aquesta criminalització, se’n poden trobar molts exemples. *El Día del Mundo* de 17 de març de 1997 informava que “Juzgan por intento de asesinato a un débil mental, aficionado a la estética militar y a las armas de fuego” i titulava “Nacido para matar”. Un altre exemple important es troba a *La Voz de Baleares* de 5 de juny de 1997, que recollia que “Admiten la esquizofrenia en el caso de Portocristo” (títol) i que “V.B. sufre brotes repentinos de esa enfermedad mental” (avanttítol). Si es llegia la notícia semblava que la relació entre la malaltia i el doble assassinat que s’havia produït era el de causa-efecte.

És evident que l’esquizofrènia és un factor que s’ha de tenir molt en compte a l’hora de jutjar la conducta d’una persona, però malgrat que la premsa els deixi en un segon pla o senzillament ho ignori s’han de tenir en compte molts altres factors, com ara la falta de tractament de la malaltia, problemes d’addició a les drogues, problemes emocionals, una trajectòria vital molt complicada...

L’esquizofrènia és una malaltia mental que afecta l’1 % de la població i, amb el suport i el tractament adequat, se’n controlen els efectes i es pot dur una vida normal. Però els diaris de Palma publiquen, a les pàgines de succeïts, notícies d’aquest tipus pràcticament a diari. L’espai que s’hi dedica i l’impacte depenen de la proximitat dels fets. Però sempre es tracta d’informacions molt negatives.

La repetició d’aquest tipus d’informacions provoca la generalització, i el més perillós és quan no es troba cap indicatiu per justificar els

titulars més sensacionalistes. Així, sovint, abans de conèixer la identitat del causant d'un acte violent, ja es parla d'un "perturbado" ("Un perturbado mata a golpes a su mujer en Ciudad Real"), *Diario de Mallorca* de 3 de març de 1999).

Les conseqüències d'aquest tipus d'informacions (no exclusives de la premsa mallorquina) és que es pugui criminalitzar un col·lectiu, amb les injustes i nefastes conseqüències que això comporta. Per altra banda, també s'ha de dir que el fet que en alguns casos la defensa d'un delictu argumenti raons de salut mental per sol·licitar l'absolució o per rebaixar les penes –i la forma com ho expliquen els diaris– també influeix negativament en la imatge d'aquest col·lectiu. Així, popularment s'entén que aquests crims "no són castigats".

A la notícia d'un jove de Porto Cristo que cometé un doble assassinat, a l'edició de *La Voz de Baleares* de 5 de juny de 1997, s'esmentava, amb certa ironia, que "la defensa del joven que asesinó a su padre y a su abuela, 'explotará' esta enfermedad [l'esquizofrenia] para lograr que B. sea finalmente absuelto".

A més de les seccions de crònica negra, la criminalització de la salut mental també és present en molts reportatges. Al suplement *Crónica d'El Mundo/El Día de Baleares* de 28 de juny de 1998 es publicà un ampli "Chequeo a la salud mental". I en aquestes dues planes es van concentrar tots els mals periodístics sobre aquest tema. Sota una pretesa voluntat de no generalitzar ("son muy pocos los que acaban secuestrando aviones, acuchillando a un semejante o en la comisaría tras delinquir") s'ha de destacar el sensacionalisme d'aquest reportatge, que reunia tots els tòpics (generalització d'imatges, exaltació dels casos més violents, manca de recursos...) que contaminen la visió que té la societat de les persones amb diagnòstics de salut mental.

Aquests tòpics dominaven tot el reportatge, però cal fer referència sobretot a les parts més llegides (l'entradeta, el titular, el subtítol i l'entrada).

A l'entradeta es destacava que "Entre 40.000 y 60.000 españoles pueden sufrir esquizofrenia a lo largo de su vida. El martes, uno de ellos, protagonizó en Sevilla un singular secuestro aéreo. Ese mismo día, otro hombre, probablemente también perturbado, asesinó a tres personas en un pueblo de Zamora y después se suicidió. Pero

muy pocos enfermos mentales son violentos. Su principal problema no es ése, sino el abandono institucional y la falta de recursos". Malgrat que la darrera frase fes referència a la falta de serveis i que en el desenvolupament de la notícia aquest fet fos remarcat pel president de la Confederació Espanyola d'Agrupacions de Familiars i Malalts Mentals (Francisco Morata) sobresortia la relació entre trastorn mental i agressivitat.

Molt sovint en els titulars se sol sintetitzar la informació de manera incorrecta i simplista, i algunes vegades adquireixen un caràcter alarmista i morbós. En aquest cas, "Locos que andan sueltos", a més de l'ús d'una paraula poc adequada (*locos*) el titular donava a entendre que les persones amb malalties mentals haurien d'estar recloses.

I el subtítol, "Uno de cada 100 españoles acaba sufriendo esquizofrenia, un negocio millonario para los laboratorios. Sólo unos pocos, como J.G., cometen actos peligrosos", resultava ofensiu. Davant les grans mancances d'atenció psiquiàtrica, de centres de dia, de programes de rehabilitació, de suport a les famílies, de programes d'inserció laboral... destacar l'aspecte econòmic d'una forma tan simplista resulta molt poc adient.

I en aquest cas també s'ha de mencionar l'entrada: "Distorsiones graves en la percepción, el pensamiento y las emociones. Predominio de las ideas delirantes. Por ejemplo, de persecución, de celos, de que el propio cuerpo se ha transformado o de ser la persona llamada a protagonizar una misión especial. Delirios que suelen acompañarse de alucinaciones, sobre todo auditivas: voces inexistentes que increpan al enfermo dándole órdenes, silbidos, risas, murmullos... En fín, esquizofrenia paranoide."

Però l'esquizofrènia és molt més: l'angoixa de la persona afectada, la soledat de les famílies, la manca de recursos... I també el benestar i la normalització de les persones que han pogut accedir als recursos adients. Però això només s'esmenta, en l'extens reportatge, de forma molt marginal.

Malgrat que es fes referència a una font important, com és la Confederació Espanyola d'Agrupacions de Familiars i Malalts Mentals, el periodista no es va documentar ni va tenir en compte les diverses

fonts d'informació, com segurament hauria fet en qualsevol altr tema. Es va limitar a reproduir els falsos tòpics de la societat, reforçant d'aquesta manera una visió estigmatitzadora de la malaltia mental.

Un altre exemple –concentrat en un titular– es troba al *Diari de Balears* de 14 de juliol de 1999: “Cap institució controla els malalts alliberats de l'Hospital Psiquiàtric”.

La premsa ha d'informar dels succeïts, i no sempre es poden obviar les característiques dels seus protagonistes. El problema és que no es fa un retrat complet de la persona ni se cedeix ni una quarta part del mateix espai per informar del que implica viure amb una malaltia mental, dels tipus de recursos que fan falta i dels que ja s'estan aplicant. Llavors la imatge que es proporciona és totalment parcial i el problema de la violència, que sempre és puntual, es generalitza.

Última Hora és el diari editat a Palma que habitualment dedica més planes i més portades als succeïts. Tot i això, durant molts d'anys ha complert la norma de no publicar informacions sobre suïcidis. I ho ha fet atenent estudis psiquiàtrics i psicològics en matèria de conductes suïcides, consumades o no, que demostren que la divulgació d'aquests casos indueix a la seva pràctica. Igualment, caldria tenir en compte les conseqüències que tenen sobre persones amb diagnòstics de salut mental i les seves famílies certes informacions.

5. INFORMACIONS SOBRE EDUCACIÓ

El progrés d'una societat democràtica, el seu benestar col·lectiu i la qualitat de vida individual dels ciutadans són fruit, en bona part, del desenvolupament de l'educació. Conscients d'això, les societats modernes exigeixen, cada vegada més, béns i serveis educatius i el seu foment i protecció han esdevingut responsabilitat de les administracions públiques. Lògicament aquest plantejament no pot excloure cap ciutadà però la participació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ha estat –i continua sent– especialment difícil.

En general, de l'àmbit educatiu d'aquesta època, s'ha de destacar sobretot la coexistència d'una doble xarxa educativa (pública i privada) finançada amb fons públics i la democratització dels centres, a més de la plena escolarització de tots els alumnes d'entre 6 i 16 anys, i l'escolarització progressiva dels infants de 3 a 6 anys.

Els serveis destinats a infants amb discapacitat a les Illes Balears van començar a aparèixer entre el 1960 i el 1970, majoritàriament entorn d'associacions de pares. Aleshores, la filosofia d'aquests moviments es basava en els conceptes d'"ajuda" i "protecció" i això originà, fonamentalment, la creació de centres d'educació especial. Però a final dels anys setanta, i sobretot a la dècada dels vuitanta, apareixen nous conceptes radicalment oposats. Conceptes com "integració" primer i "normalització" després reivindicaran que la "diferència" originada per la discapacitat no ha de ser tractada a part de la resta de la societat sinó ben el contrari.

Els diaris de Palma disposen normalment d'un periodista assignat a temes d'educació i periòdicament han editat suplementes sobre aquesta temàtica. Dels anys d'estudi es pot citar com a exemple el *Diari de l'escola* de *Diario de Mallorca*. També són nombrosos els suplementes dedicats a temes universitaris, com *Campus d'El Día del Mundo*. Però tot i això, cal destacar el pobre interès que desperten els temes vinculats a l'educació, tant de forma general com dins l'àmbit de la discapacitat.

Excepcionalment, cal destacar molt positivament la implicació – a principi dels vuitanta– dels mitjans de comunicació en el procés d'incorporació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ordinària. A escala estatal un dels casos més importants és el d'*El País*, que durant aquests anys, amb el seu suplement d'educació i altres informacions, va contribuir molt notablement a formar una opinió i una actitud social favorable a la incorporació d'aquests infants a la comunitat escolar. La premsa de Palma va mostrar també molt d'interès en el procés inicial d'incorporació d'aquests alumnes i va donar veu a pares, associacions i mestres. Però, posteriorment, no n'ha fet el seguiment oportú.

5.1. EDUCACIÓ ESPECIAL

Vista la manca de preocupació del sector públic, l'educació especial es va iniciar a les Balears en els anys seixanta i setanta majoritàriament per iniciativa del sector privat i més concretament de les associacions de pares.¹¹⁹ Durant molts d'anys aquests centres eren l'única sortida de molts infants però el Reial decret d'ordenació de l'educació especial de 1985 la limità molt, ja que en l'article 2.2 establí que "L'escolarització en centres o unitats específiques d'edu-

119 A Balears hi ha tres centres d'educació especial de titularitat pública i set de privats concertats, dos dels quals de caràcter religiós. A excepció del de Menorca i el d'Eivissa, que són insulars, la majoria de centres d'educació especial són comarcals i per motius de població es concentren a Palma, Inca i Manacor. Això té com a conseqüència més negativa que augmenta l'aïllament del nin o jove del seu entorn més pròxim (barri o poble). Aquests centres atenen majoritàriament infants amb diferents discapacitats. Tot i això, hi ha alguns col·legis específics d'una determinada discapacitat intel·lectual.

cació especial només es durà a terme quan per la gravetat, característiques o circumstàncies de la seva disminució, o inadaptació, l'alumne requereixi suports o adaptacions diferents o de major grau a les que se li podrien proporcionar en els centres ordinaris, i durarà únicament el temps que la disminució o inadaptació faci impossible la integració". Així, l'opció dels centres d'educació especial, pràcticament exclusiva fins al 1985, es va veure reduïda als alumnes amb discapacitats intel·lectuals més importants.

Dins aquest àmbit, la premsa editada des de 1983 ha informat sobretot de la construcció de nous centres i dels problemes de finançament. Però també cal destacar la publicació de molts reportatges en què bàsicament s'ha lloat la tasca de l'associació que hi ha darrere de cada centre, sense qüestionar-se cap actuació. Aquests reportatges de caràcter atemporal, que no responen a notícies estrictes, s'han publicat sobretot en períodes vacacionals, quan disminueix la producció d'informacions.

El 1984 va ser un any especialment complicat per a l'educació especial a Mallorca ja que els centres van patir greus problemes econòmics. Com en qualsevol altre tema polèmic, la premsa de Mallorca va cobrir àmpliament les actuacions que es van dur a terme i la postura dels implicats. Així, al diari *Última Hora* del 10 de febrer de 1984 s'informava de la "Protesta de los trabajadores de la enseñanza especial" (títol)¹²⁰ i a l'edició de 19 de febrer de 1984 s'esmentava que "Mil quinientas personas en la manifestación convocada por la UNAC" (títol).¹²¹

El malestar pels criteris de repartiment i assignació de fons provocà que els centres d'educació especial promoguessin mobilitzacions i actes de protesta. Fins i tot el 18 de maig "s'ocupà" –per part d'una federació de centres– la seu del Consell Insular de Mallorca. Davant la gravetat dels fets –i de forma excepcional– el diari *Última Hora* del dia 19 no només hi dedicà tota una plana, sinó que també fou

120 El mes de febrer es repartiren les ajudes del FONAS (Fons Nacional d'Assistència Social), organisme adscrit al Consell Insular de Mallorca, corresponents al 1983 i la "fórmula de repartiment" consistí a assignar a tots els centres un 32 % de la quantitat sol·licitada. Els centres que denunciaven trobar-se en una situació crítica consideraven que la quantitat era del tot insuficient i van dur a terme diferents manifestacions de protesta.

121 Unió d'Associacions i Centres.

tema de portada (“El Consell, ocupado ayer por minusválidos y familiares”) i de l’editorial del dia.

El diari es posicionà clarament en l’editorial (titular: “Normalidad para los minusválidos”) i criticà la utilització dels nins en un “lamentable espectáculo”:

hay que poner, por lo menos, en tela de juicio, la conveniencia de la manipulación de estas personas, aunque sea en su propio beneficio. Niños de corta edad que no alcanzan los mínimos físicos o psíquicos exigibles para una vida normal, fueron sometidos a la presión, también física y síquica, de una permanencia de seis horas –unos las soportaron todas, otros no– en una situación tensa y un tanto violenta.

Las medidas de presión, si es que son moral y eticamente aceptables- lo cual no entramos a analizar, ni mucho menos juzgar- , deben hacerlas los padres, educadores, tutores, profesores y personas de los centros que exigen mayores subvenciones para enjugar déficits.

En relació amb el motiu de les queixes es feia constar que “Naturalmente, estos centros no están para ganar dinero porque esto constituiría un comportamiento antisocial, de modo que hay que mantenerlos con el dinero del contribuyente, en el principio de solidaridad que exige la justicia social [...] Ahora bien, también, esta justicia, obliga a un control exhaustivo del gasto. Sorprenden estas enormes diferencias económicas que generan centros de parecidas características y lo que es exigible es un proceso normalizado: buena gestión asistencial y docente, administración exquisita de los centros, subvención controlada de los déficits generados y auditados, y colaboración de los padres –con quienes, esto es evidente, nos solidarizamos totalmente– para la integración perfecta y sin traumas –y lo de ayer fue traumatizante– de unos seres que, en ningún caso, deben ser considerados fuera de lo normal y común. O sea, al revés de lo que está pasando.

En menor mesura la premsa també va anar informant dels acords per reconduir aquesta situació. Però el més important és que reflectís el debat social que provocava la voluntat d’alguns col·lectius d’obrir l’escola als infants amb alguna discapacitat. La premsa ho feia per l’atracció que representava la discussió però el reflex d’idees confrontades va augmentar el coneixement i la reflexió. Així, el diari *Última*

Hora de 26 de maig de 1984 publicà íntegrament un manifest signat per ASPROM (Associació Balear de Promoció del Minusvàlid). Aquesta entitat –aleshores integrada a la Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears–¹²² representava el moviment associatiu que defensava amb més ímpetu “l’escola per a tots”:

LAS “EMPRESAS” DE LA EDUCACIÓN ESPECIAL

Ante los últimos hechos registrados en Palma por los centros privados de Educación Especial englobados en el Colectivo UNAC, la Asociación Balear de Promoción del Minusválido quiere manifestar a la opinión pública lo siguiente:

- 1º.- La educación de las personas es un derecho que otorga la Constitución Española a todos los ciudadanos (y los minusválidos lo son).
- 2º.- El Estado tiene el deber, por tanto, de cubrir esas necesidades educativas (quizás con mucha mayor atención que otro tipo de servicios educativos dada la mayor indefensión en la que se encuentran estos ciudadanos).
- 3º.- La Ley 13/82 de integración social de los minusválidos está aprobada por el Parlamento y obliga a toda la sociedad.
- 4º.- Todas las actividades de los centros privados en cuanto no acaten o se aparten de los objetivos generales marcados en la mencionada Ley, se pueden considerar ILEGALES.
- 5º.- El acento sobre aspectos únicamente económicos, las amenazas de cierre de centros, de despedida de educadores, etc. son medidas de índole empresarial que delatan el peculiar punto de vista que tienen estos centros acerca de la educación de minusválidos.
- 6º.- La integración social de las personas minusválidas en todos los aspectos de la vida cotidiana, su educación para la independencia, para una vida “más plena” (y esta definición no tiene límites) es algo que no se puede aprender en un espacio cerrado, en un ambiente que es artificial respecto al exterior.

¹²² Des de 1999, Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

- 7º.- La toma de decisiones, los objetivos educacionales que deben perseguir los centros han de ser marcados: 1º) por el propio minusválido, 2º) por los padres, y 3º) por los profesionales que facilitan los medios para llegar a esos objetivos.
- 8º.- Únicamente pedimos a toda la sociedad y a la Administración Pública que vele por el cumplimiento de la Ley de Integración.
- 9º.- Por todo ello, denunciemos la política de hechos consumados seguida por la UNAC y la manipulación que ejerce tanto sobre la opinión pública como sobre las Asociaciones de Padres, con sus manifestaciones perfeccionistas, anti-integradoras y de marcado carácter paternalista al tratar el tema de la asistencia al minusválido, siendo ésta una actitud que sólo puede resultar a largo término NEFASTA para el propio minusválido, pero altamente BENEFICIOSA para el desarrollo de lo que llamamos "capitalismo" de la Educación Especial.
- ASPROM. Palma, 24 Mayo 84"

Tot i que l'educació és un dret reconegut a la Constitució espanyola, com en qualsevol altre àmbit, l'economia hi té un gran pes i durant la dècada dels anys vuitanta es produïren molts de problemes. Paral·lelament als problemes de finançament, cal esmentar alguns conflictes laborals que tingueren un gran seguiment en tots els diaris.

El Día de Baleares de 29 de juny de 1984 informava que "Trabajadores del centro Príncipe de Asturias denuncian a la dirección por el despido de varios educadores".¹²³ I *El Día de Baleares* de 3 de juliol de 1984 esmentava que "El funcionamiento de los centros, grave problema para la educación especial."¹²⁴

Com ja s'ha esmentat en altres capítols, en la secció de cartes al director és on millor es reflecteixen les situacions polèmiques origi-

123 Els treballadors feien arribar la seva posició a través de comunicats que enviaven a tots els diaris. En aquesta ocasió es denunciava l'acomiadament de tres educadors i no renovar un quart professional.

124 En aquesta informació –i després d'una petita introducció– es transcrivia, íntegrament, un comunicat signat pel Col·lectiu de Treballadors i Treballadores d'Educació Especial, per la UGT, per l'STEI i per alguns professors de la UIB.

nades per postures i punts de vista oposats. En aquesta secció, els lectors se senten totalment lliures per expressar la seva opinió, sense por (al marge dels titulars) de la interpretació del periodista o dels consell de direcció de cada diari.

Així, a més d'ocupar les planes de la secció de local, la polèmica laboral d'alguns centres d'educació especial també quedà plasmada en moltes, moltes cartes que defensaven les dues postures, la dels treballadors per una part, i la dels dirigents dels centres i dels pares per l'altra.

La demanda d'inversió en centres públics d'aquests anys s'agreujava també per la falta de previsió en el manteniment. Així, el *Diario de Mallorca* de 6 d'octubre de 1984 informava que "Un centro de educación especial de Palma, inservible antes de empezar a ser utilizado"¹²⁵ (titular). A l'entrada s'explicava que "El centro de educación especial de Son Ferriol, terminado hace más de cuatro años, en 1980, aún no ha sido 'recibido' por el ministerio de Educación y ahora, cuando está a punto de producirse la recepción definitiva parece que no servirá para aquello para lo cual se proyectó puesto que el ministerio actual es más partidario de tender a la integración de los minusválidos en escuelas normales que de mantener centros a parte. Mientras tanto, la 'consellería' de Sanidad del Gobierno autónomo ha decidido emprender la construcción de un centro para minusválidos".¹²⁶

A principi dels anys noranta, malgrat que la participació en l'escola ordinària ja era una realitat, es van seguir projectant i construint escoles específiques. És el cas d'un centre a Inca (Centre Joan XXIII) cofinançat pels governs central, autonòmic i local però –com és habi-

125 En aquest article s'informava dels contactes mantinguts entre la Coordinadora de Minusvàlids de Balears i la Direcció Provincial del Ministeri d'Educació per tal que l'edifici de Son Ferriol es convertís en un institut de formació professional que comptés amb aules per a alumnes amb algun tipus de discapacitat. L'actual Centre d'Aprenentatge de Tasques, gestionat per la Conselleria d'Educació i Cultura i on es realitzen programes de garantia social i activitats ocupacionals per a joves amb necessitats educatives especials, va ser construït el 1980 pel MEC. L'objectiu era que "pudieran educarse subnormales o minusválidos". Però els problemes de competències entre entitats i sobretot de suport econòmic en retardaren l'obertura.

126 Es refereix a la futura residència de Son Tugores, centre on s'acullen en règim de centre de dia o residencial persones amb importants discapacitats intel·lectuals.

tual en aquests casos– promogut per una entitat privada i gestionat per un patronat mixt. El finançament i la construcció d'aquest edifici van tenir un gran seguiment a la premsa mallorquina fins que es va inaugurar ("El colegio Juan XXIII de educación especial fue inaugurado oficialmente", *Última Hora* de 5 de novembre de 1990).

A través de reportatges intemporals s'informa periòdicament de l'existència i de les característiques de determinats serveis. Normalment, es tracta de textos amb titulars que pretenen ser cridaners i que s'il·lustren amb moltes fotografies. És el cas de "Mundos dentro del mundo" (títol), "El centro Gaspar Hauser de Palma es una entidad sin ánimo de lucro que atiende a los niños con autismo, un síndrome que todavía sigue siendo un misterio para la ciencia" (subtítol) al *Diario de Mallorca* de 18 de febrer de 2001.

Malgrat els intents d'explicar algunes característiques de l'autisme, d'informar de la incidència o de les activitats que es duen a terme en el centre, en aquest reportatge es remarcaven sobretot els aspectes més negatius. S'incidia en les limitacions i diferències, i a més d'una manera molt personalitzada: "S. está nervioso. Molesta a unos de sus compañeros, su cuerpo no puede estar quieto, sigue hablando en voz alta [...] El cuarto miembro del grupo apenas conoce algunas palabras. Aunque cada uno de ellos es diferente a los demás, todos tienen en común un trastorno generalizado en su desarrollo. Su capacidad comunicativa está gravemente afectada, al igual que su capacidad de relación con los demás [...] no son conscientes de su propio yo y para ellos las personas son objetos."

Aquesta visió negativa també es veu reforçada amb referències constants al fet que l'autisme és "Un síndrome que todavía sigue siendo un misterio" o que a l'avantttítol es defineixin els nins amb autisme com a "Niños con problemas de desarrollo". Tot i això, cal destacar com a punt positiu que a la resta del text es parlava de "niños con autismo" o de "personas con autismo" i en cap cas de "autistas".

Entre els fets més favorables cal destacar que periòdicament es publiquen informacions que expliquen nous programes o projectes pedagògics que es posen en marxa en aquests centres. Aquestes informacions sorgeixen dels responsables de les escoles i, més enllà de

les xifres o inversions econòmiques, normalment s'expliquen les necessitats dels nins o joves i com els beneficia un recurs determinat.

5.2. INTEGRACIÓ ESCOLAR

Fins no fa tant, l'escola va ser un primer escenari de segregació en lloc de ser un primer escaló cap a la integració social. Cal esperar el 1985 perquè el plantejament de l'educació integrada representi la possibilitat d'obrir el primer entorn de socialització extrafamiliar. Posteriorment, aquest fenomen ha permès obrir el concepte d'integració a altres circumstàncies d'una realitat canviant. Alumnes amb diferents discapacitats, alumnes que han vingut de països llunyans, joves procedents de famílies desestructurades... són avui peces d'un mosaic que els docents, amb el suport d'equips multiprofessionals, intenten encaixar tenint en compte les necessitats individuals.

Inicialment, els defensors d'aquest camí van haver de lluitar contra dos prejudicis importants. Per una part, el recel d'alguns pares d'infants sense discapacitat que temien que baixés el nivell d'ensenyança, perquè el professor hauria de donar atenció específica als alumnes amb dificultats d'aprenentatge. Per una altra, els pares dels infants amb discapacitat temien que el seu fill patís més quan s'adonés que no podia seguir el ritme de la resta de companys o que fos objecte de burla. Però l'experiència demostrà que amb una explicació clara i adient als infants, aquest perill quedava neutralitzat.¹²⁷

En molts casos els mateixos docents també van rebre amb recels el Reial decret 334/1985, d'ordenació de l'educació, que tenia un missatge molt clar: educar des de la diversitat, atenent les necessitats de cada alumne i afavorint així la integració dels que vivien marginats per l'escola normalitzada. El virtual rebuig del professor era fruit de manca d'informació i formació i per la situació de saturació d'aules que hi havia als anys vuitanta. Això justificava dubtes i recels però també evidenciava, per exemple, les llacunes dels plans d'estudi

¹²⁷ En aquest sentit cal destacar que durant el curs 1984-1985, la llavors denominada Coordinadora de Minusvàlids de Balears va fer una campanya de mentalització a les escoles, finançada per l'Inserso.

de l'Escola de Magisteri de Palma, que no feia cap referència als alumnes amb discapacitat. Anys més tard, aquesta situació es resolgué, en bona part, amb la creació de la branca d'educació especial.

Amb aquests i altres dubtes, però també amb la creença de la bondat del camí escollit, una escola per a tothom, els legisladors primer i després tota la comunitat educativa apostaren per una empresa tan ambiciosa com plena d'interrogants. La integració havia de consistir que els infants amb discapacitat participessin en el procés educatiu que una societat havia de facilitar a tots els infants. Però acceptant, i fins i tot reclamant, que aquesta presència provocava tota una transformació de l'escola que implicava la creació de nous recursos.

La Constitució espanyola, la LISMI, la LOGSE¹²⁸ i el Reial decret 334/1985¹²⁹ constituïren el marc legal que establia els principis que van contribuir a configurar un model educatiu en el qual tots –inclosos els alumnes amb necessitats educatives especials– tinguessin cabuda a l'escola ordinària.

A principi de la dècada dels vuitanta, l'interès per la integració escolar era molt important, tal com ho demostra la quantitat de debats públics, conferències i programes de ràdio i televisió que el tema provocà. La incorporació dels alumnes amb discapacitat a l'escola ordinària donà peu a diverses opinions i matisos i el debat entre centre

128 El 1985 la LOGSE (Llei d'ordenació general del sistema educatiu) va introduir un concepte molt important: la diversificació curricular. L'antic esquema educatiu, amb objectius i continguts idèntics per a tots els escolars, ja no servia. Des del col·legi s'havia de donar resposta a les característiques individuals de cada nin, tant per d'alt com per baix. Es rompia així l'esquema del professor amb uns objectius i continguts iguals per a tots i, per tant, canviaven les estratègies.

129 El Reial decret va suposar una major concreció en l'aplicabilitat de la Llei dins l'àrea educativa. Cap nin seria desviat als circuits de l'educació especial sense un diagnòstic previ i complet, ja que molts alumnes eren considerats d'educació especial com a conseqüència d'un diagnòstic insuficient. Aleshores el titular del Ministeri d'Educació i Ciència era José Maria Maravall i el subdirector general d'Educació Especial, Álvaro Marchesi. El projecte es va dissenyar per dur a terme amb 8 anys de manera gradual i progressiva, i els tres primers es consideraven experimentals i amb la necessitat d'avaluar durant aquest temps l'experiència. Va ser aprovat pel Consell de Ministres del 7 de març de 1985 i suposà, en efecte, l'adopció oberta del principi d'integració de les persones amb discapacitat en el sistema escolar.

especial i escola ordinària, com qualsevol altre tema polèmic, va tenir un gran reflex en els diaris editats a Palma, i en especial a les seccions de cartes al director. Així, es poden trobar moltes cartes radicalment oposades que prenen posició en un o altre sentit; un dels moments més prolífics es va produir el febrer del 1985, un mes abans que s'aprovés el Reial decret. Però abans ja se'n publicaren moltes.

Eren cartes signades per persones amb discapacitat, com la publicada al *Diario de Mallorca* de l'11 de setembre de 1983 (titular: "Yo también soy sorda"), en què una al·lota de quinze anys feia una crida als pares perquè no duguessin els seus fills amb discapacitat auditiva a col·legis especials i argumentava que "els convertiran en persones marginades per tota la vida". O cartes de professionals de l'educació especial, com la publicada al diari *Última Hora* de 10 de novembre de 1983 (titular: "Els professionals d'Educació Especial i Rehabilitació"), en què afirmaven que "El sistema educatiu d'aquests nins, si en centres d'educació especial o integrats en escoles normals, dependrà en el futur de l'organització política-administrativa, però en cap cas es podrà oblidar ni la seva greu problemàtica ni els necessaris equipaments de personal especialitzat i d'espai adequat per al seu millor desenvolupament ni la profunda renovació de tot el nostre sistema educatiu". I que "Avui per avui, els centres d'educació especial, tot i reconeixent les nostres falles i limitacions, serveixen d'indispensable ajuda al desenvolupament dels nins minusvàlids o deficientes, i són dels únics llocs on els seus pares hi troben les portes obertes i l'ajuda educadora que sol·liciten".

En relació amb les informacions que generà tot aquest procés cal fer referència a la importància dels professionals com a font d'informació. Així, *El Día de Baleares* de 9 de desembre de 1983 recollia que "Según el colectivo de trabajadoras de centros de Educación Especial" (avantítol) "La integración del minusválido en los colegios normales requiere condiciones"¹³⁰ (títol).

130 En un comunicat signat per 144 treballadors de centres d'educació especial de Mallorca afirmaven que estaven d'acord amb la integració, encara que matisaven que no sempre era possible perquè "tan solo se puede hacer en determinadas condiciones [...]. Integrar no es únicamente coger a un niño deficiente o afectado de otro tipo de minusvalía y situarlo en un aula de colegio normal".

Després del debat social que va precedir aquestes mesures, la premsa de Mallorca va fer un seguiment important de l'aplicació del Reial decret i també de les passes prèvies. La integració representà un esforç important en la formació del professorat que quedà plasmat als diaris.

Durant el curs 1985-1986 i els cursos posteriors, els diaris de Palma es van interessar per la progressiva incorporació d'alumnes amb necessitats educatives especials.¹³¹ Així al diari *Última Hora* de 18 de setembre de 1985 s'informava que "Más de doscientos niños disminuidos, integrados en colegios de Mallorca" (titular). I a l'entrada es recollia que "En el colegio público Gabriel Valseca se han integrado totalmente en el esquema escolar cincuenta y seis niños disminuidos, de doscientos que se han integrado en distintos centros. La totalidad de ellos con deficiencias psíquicas leves o medias, que no precisan mayor atención que la de una educación especial, impartida en el mismo centro, por profesores especializados, tras seguir las clases con el resto de alumnos del curso en que sigan sus estudios. La experiencia se inició en este colegio hace ya dos años, siendo sus resultados valorados como positivos por sus responsables. En el colegio han debido hacerse obras en el patio y resto de instalaciones del centro, entre ellas rampas y soportes en los lavabos, para facilitar los movimientos en los niños disminuidos".

A partir dels anys noranta –quan la integració ja era una realitat– les informacions es van reduir. I es va deixar de fer un seguiment de les queixes de pares i entitats –que consideraven que no sempre es complia correctament la normativa. Tot i això, cal destacar

131 Tot i que des de 1979 alguns infants amb discapacitat s'havien anat incorporant a escoles ordinaris d'EGB, després de l'aprovació del Reial decret, per al curs 1985-1986 es van seleccionar 170 centres d'àmbit estatal. En el cas de les Balears van ser nou col·legis públics i un de privat els que s'embarcaren en l'experiència. Les unitats que oferien eren de preescolar i dels dos primers cursos d'EGB (de 6 a 8 anys). La consideració de "centre d'integració" implicava –almenys teòricament– l'aplicació d'una ràtio de 25 a 30 alumnes per cada aula en la qual es matricuessin alumnes amb discapacitat i la dotació de dos mestres de suport, més els serveis puntuals d'assistència personalitzada que es poguessin necessitar en funció de problemes específics: fisioterapeutes, logopedes, psicomotricistes...

com a excepció la publicació d'alguns reportatges (*Última Hora* del 29 de gener de 1992, "El fin de la discriminación escolar" [títol]) o alguna entrevista a presidents d'associacions o professionals molt sovint desplaçats a Palma per participar en congressos o conferències.

Aquest desinterès fa que periòdicament apareguin cartes al director, com la publicada al *Diario de Mallorca* del 28 de juny de 2001 ("Selectividad, discapacidad y adaptación"), en la qual un jove amb paràlisi cerebral denunciava que en les proves d'accés a la Universitat no havia comptat amb professors de suport (a qui dictar les respostes de les preguntes), adaptacions de temps... que li garantissin una participació en igualtat. La denúncia és important perquè aquesta falta de suport és el que provoca que l'accés a la universitat d'alumnes amb discapacitat sigui tan baix.

En general, la premsa només s'ha fet ressò de fets que ha considerat més nous. Així, el 1999 molts mitjans de Palma van explicar com la Fundació Gaspar Hauser havia aconseguit que nins amb autisme, amb afectacions importants, assistissin a quatre escoles ordinàries, un fet pioner a Espanya.¹³² *El Mundo/El Día de Baleares* de 15 de febrer de 1999 ho va recollir amb un subtítol clar i concís ("Corpus Christi, Sagrado Corazón, Santa María y Scal de Magalluf, primeros centros en acoger aulas que permiten integrar a los niños autistas") i un titular que pretenia ser atractiu i original ("El colegio de los niños raptados por las hadas"). O també d'iniciatives de l'Administració i entitats importants, com per exemple la informació del diari *Última Hora* de 7 de novembre de 2002 sobre que "El Govern y ONCE colaborarán en atender a alumnos con discapacidad visual".¹³³

També puntualment apareixen casos polèmics que són recollits per la premsa. Així, el *Diario de Mallorca* de 19 de juliol de 2003 explicava que "El TSJB obliga a los centros concertados a admitir alumnos de educación especial" (títol) i que "La Federación de Religiosos de

132 Aquest projecte s'havia iniciat deu anys abans però com a experiència pilot al col·legi Sagrat Cor de Palma.

133 Segons aquesta informació aleshores es comptabilitzaven 136 alumnes amb discapacitat visual important i la col·laboració de l'ONCE consistia en material didàctic específic, professors de suport, formació per als professors tutors...

Enseñanza impugnó un acuerdo del Pacto de Progreso” (subtítol).¹³⁴ I el diari *Última Hora* del 15 de setembre de 2006 informava que “Denuncian que Educació discrimina a una niña con una enfermedad neuromuscular congénita” (títol) i que “Los padres de L. quieren que su hija estudie en un colegio público” (subtítol).¹³⁵

Al marge de la incorporació d’infants amb discapacitat a les escoles ordinàries, els diaris també han informat puntualment d’alguns recursos i serveis molt específics. El 1984 el Govern central aprovà un pla d’humanització sanitària que havia d’executar l’Insalud, que incloïa, com a experiència pilot, destinar un mestre a les àrees infantils dels hospitals per tal d’evitar la desconexió amb l’escola. Es tractava de l’inici de les aules hospitalàries.¹³⁶ Deu anys més tard, les reivindicacions de la Coordinadora Balear de Persones amb Discapacitat –davant l’Insalud i el MEC– començaren a donar fruit i s’iniciaren les bases per posar en marxa l’aula hospitalària de Son Dureta. Els diaris editats a Palma es van fer ressò de l’acord de l’Insalud i el MEC i van fer un gran seguiment de l’inici d’aquest recurs. També cal destacar que durant els primers cursos es van elaborar reportatges sobre el funcionament de l’aula hospitalària a tots els diaris de Palma. Així, al diari *Última Hora* del 4 d’abril de 1995 es va publicar un extens article per explicar com “Seguir las clases en el hospital” (títol).

134 Segons aquesta informació el TSJB desestimava un recurs formulat per la Federació Espanyola de Religiosos d’Ensenyament contra una ordre del Govern de Progrés. El 6 d’abril de 2001 el Govern de les Illes Balears dictà un decret per garantir que els centres finançats amb doblers públics admetessin alumnes amb necessitats educatives especials (per raons de discapacitat o de situació de marginació). Aquest decret, però, va ser impugnat per la Federació.

135 Es tractava d’una nina amb una malaltia degenerativa que l’obligava a usar cadira de rodes i a portar un respirador. La Conselleria d’Educació considerava que havia d’assistir a l’aula hospitalària de Son Dureta i els pares demanaven que pogués assistir, encara que fos parcialment, a un col·legi públic ordinari tal com havia fet el curs anterior.

136 Les aules hospitalàries es caracteritzen per un servei escolar bastant heterodox ja que els alumnes no són fixos i poden tenir edats molt diverses. Però es tracta que els infants hospitalitzats mantinguin el contacte amb l’escola i, segons les circumstàncies, continuïn la seva formació acadèmica. L’aula és també una teràpia ocupacional perquè els nins es puguin distreure de l’ambient hospitalari. Aquest aspecte de l’escola com a “evasió” influeix positivament en el nin, tant físicament com psicològicament.

Dins l'àmbit educatiu una font informativa molt important és, lògicament, la Universitat de les Illes Balears. Però els temes vinculats a la discapacitat són escassos i pràcticament només apareixen informacions sobre denúncies d'accessibilitat o referents a l'organització de jornades o conferències específiques. El novembre de 1998, però, es va posar en marxa un projecte de suport a universitaris amb discapacitat. I aquest fet sí que generà informacions i reportatges als diaris.

En relació amb l'educació de joves amb necessitats educatives especials cal fer constar que des de principi dels anys noranta, primer des del MEC i després des de la Conselleria d'Educació, s'informa anualment de la convocatòria de cursos de garantia social.¹³⁷ Aquestes informacions se centren molt en la inversió econòmica i en el nombre de beneficiaris. Així, al diari *Última Hora* de 20 d'octubre de 1990 es destacava que "Cerca de 900 alumnos se beneficiarán en Balears de los cursos de garantía social" (títol) i que "Dirigidos a jóvenes de 16 a 21 años que no alcanzan los objetivos fijados en la enseñanza secundaria" (subtítol).

137 Convocatòria d'ajudes econòmiques adreçada a entitats locals, entitats privades i centres educatius privats per fer cursos formatius. Aquests cursos van dirigits a joves d'entre 16 i 21 anys que necessiten una qualificació professional prèvia per accedir al món laboral o per continuar estudis de formació professional.

6. INFORMACIONS SOBRE INSERCIÓ LABORAL

L'exercici d'un ofici o professió, la necessitat d'un lloc de feina, és un fet inqüestionable. Es treballa a canvi d'un sou que permeti cobrir des de les necessitats més fonamentals a les més anecdòtiques. Però al marge d'aquesta definició vital, la feina és molt més. És una activitat bàsica de l'individu que possibilita la seva integració social, li proporciona autonomia personal i li permet desenvolupar un conjunt d'habilitats manuals o intel·lectuals que el converteixen en un subjecte social productiu i creatiu. Així, la feina esdevé un dret reconegut constitucionalment.

Fins fa algunes dècades ningú no es plantejava el fet que una persona amb discapacitat pogués tenir oportunitats i drets, i pogués accedir a una feina digne i remunerada. Tot i que la situació està canviant, els treballadors amb discapacitat són un dels col·lectius amb més dificultats d'accés al mercat laboral; de fet, la seva taxa d'atur és tres o quatre vegades més elevada que la de la població general. Aquest percentatge augmenta més quan es parla de dones o quan es fa referència a persones amb discapacitat intel·lectual. En aquest darrer cas, els treballadors no necessiten una adaptació física del lloc de feina, sinó un procés d'acompanyament presencial al lloc de treball per part d'un tècnic que facilita l'aprenentatge de les habilitats professionals específiques del càrrec que han d'ocupar.

Des de mitjan anys noranta, un dels temes relatius a la discapacitat que ha generat més iniciatives, publicacions i recerques és la inserció laboral. Això és així perquè malgrat que moltes barreres

d'actitud es van fracturar amb la integració en l'àmbit educatiu, encara hi ha reticències al fet que quan arribin a l'edat adulta el homes i dones amb discapacitats més importants puguin accedir al món laboral. Puguin accedir un lloc de treball que els permeti assolir altres rols propis de la condició d'adult, com ser una persona autònoma i independent o establir relacions socials normalitzades.

En els darrers anys s'han produït fractures importants en les barreres mentals de la població, però en molts casos encara es continua considerant la persona amb discapacitat com algú que no pot aportar cap benefici socialment, atès que no es considera productiu sinó receptor dels beneficis socials.

El debat entre "protecció" i "integració", que va tenir la seva màxima eclosió en els anys vuitanta, no només va afectar l'educació sinó tots els àmbits de la vida, fins i tot la feina. Comparativament amb altres comunitats autònomes, els centres especials de treball no han tingut gaire incidència a les Balears i, contràriament, aquesta comunitat ha estat pionera en la posada en marxa de serveis de suport a la inserció laboral dins l'empresa ordinària. Una iniciativa que, des de la segona meitat de la dècada dels noranta, ha estat molt potenciada per les administracions públiques, sobretot amb finançament del Fons Social Europeu.

Al marge dels aspectes socials i psicològics, la incorporació al mercat laboral també té conseqüències econòmiques. Inicialment, permet a l'Administració un estalvi important en pensions assistencials i, alhora, un increment notable en la recaptació d'imposts tant directes com indirectes. A més, les persones que s'integren a la vida laboral esdevenen subjectes productius i consumidors normalitzats de béns i serveis.

A la premsa diària de Mallorca editada durant aquests anys, però, s'ha dedicat molt poc espai a aquestes informacions. Tal com passa amb els centres d'educació especial o els serveis realitzats per associacions, s'ha tractat amb molta benevolència qualsevol tema vinculat a centres especials d'ocupació. I la inserció laboral en empreses ordinàries només s'ha tractat amb reportatges esporàdics.

S'han explicat les capacitats per aconseguir i mantenir un lloc de feina que tenen aquests col·lectius però s'han referit molt poc, per exem-

ple, a l'incompliment generalitzat de la normativa vigent (incloses les empreses periodístiques).¹³⁸ Sí s'ha fet una gran difusió de les inversions i dels programes promoguts per les administracions públiques.

En relació amb la premsa cal tenir molt present que així com la inactivitat proporciona imatges marginadores molt vinculades a la percepció d'aquestes persones com una càrrega social, de la mateixa manera la incorporació al mercat laboral genera imatges d'una gran capacitat integradora.

6.1. CENTRES ESPECIALS D'OCUPACIÓ

Els anys vuitanta la majoria de recursos laborals que hi havia eren bàsicament tallers ocupacionals, tallers formatius i cursos. Molts joves amb discapacitats intel·lectuals feien cursos, any rere any, però no s'inserien al mercat laboral. És a dir, no seguien l'evolució de la població general de passar de l'etapa formativa a l'etapa productiva d'incorporació a una empresa.

En l'àmbit associatiu també predominaven els grans centres que apostaven més per un model residencial, que en ocupació es traduïa sobretot en tallers i en algun centre especial d'ocupació. Així, a final dels vuitanta i principis dels noranta –tot i no arribar al desenvolupament d'altres comunitats– sorgiren a Mallorca importants iniciatives en l'àmbit del treball protegit.

Els centres especials d'ocupació que estableix l'article 42 de la LISMI són una opció per a la inserció professional de les persones amb discapacitat i tenen com a objectius principals: fer una tasca productiva, participar de manera regular en les operacions de mercat, assegurar una feina remunerada i la prestació de serveis d'ajut personal i

138 Segons l'article 38.1 de la Llei 13/1982, d'integració social del minusvàlid, les empreses de més de 50 treballadors estan obligades a tenir contractats un 2 % de treballadors amb alguna discapacitat i, en el cas d'administracions públiques, fins a un 3 %. El 2000 el Govern del PP aprovà el Reial decret 27/2000, de mesures alternatives a la reserva del 2 %. Aquestes mesures fan referència a l'adquisició de productes de centres especials d'ocupació o a la realització de donacions a fundacions o associacions d'utilitat pública.

social. Per a aquests centres, hi ha una sèrie d'ajudes, tant per a la seva creació com per al manteniment dels llocs de feina.

Les Illes Balears són, amb diferència, una de les comunitats autònomes on hi ha menys centres especials d'ocupació: només hi ha una vintena de centres on treballen aproximadament 450 persones, majoritàriament amb discapacitat intel·lectual.

Els diaris de Palma han informat habitualment de les inversions econòmiques de l'Administració en tallers ocupacionals, però sobretot han considerat un fet noticable la posada en marxa de centres especials d'ocupació. Així, al *Diario de Mallorca* de 5 de juny de 1986 es feia referència a "Creado en Palma un centro especial de empleo para minusválidos". I a l'entrada es destacava que "Con apoyo de la delegación provincial del ministerio de Trabajo y mediante un crédito-puente concedido por una entidad de ahorros mallorquina ha sido creado en Palma un centro especial de empleo para minusválidos que, dedicado a la fabricación y comercialización de bisutería y objetos de serigrafía, empezará a funcionar la semana próxima, dando trabajo inicialmente a nueve disminuidos físicos".

En aquestes informacions es destacaven sobretot les ajudes econòmiques que rebien aquests recursos. Cal tenir en compte que aleshores l'Administració només subvencionava iniciatives de treball protegit.

Rere un centre especial d'ocupació moltes vegades hi ha una associació d'afectats i familiars. A diferència de les informacions promogudes per les administracions que destaquen la inversió o els llocs de feina que es creen, en les notícies en què la font és una associació es destaquen sobretot les necessitats dels empleats i els efectes positius de la feina.

Tal com va passar en l'àmbit educatiu, la incorporació al món laboral provocà durant anys la desconfiança d'una part del moviment associatiu, que també va tenir el seu reflex a la premsa. En aquest sentit, *El Día 16 de Baleares* de 25 d'octubre de 1991 es feia ressò d'un nou centre especial d'ocupació ("La última incorporación de ASNIMO es un internadero donde trabajan ocho jóvenes" [subtítol]) i de la "Difícil integración de los niños Down" [titular]). En aquest extens reportatge s'explicaven les activitats ocupacionals que feien joves amb síndrome de Down. El titular tan negatiu sorgia d'unes declaracions

del responsable del centre: "el principal inconveniente que presentan es un coeficiente intelectual inferior a 0.50, lo que hace muy difícil su integración". I s'hi afegia que la incorporació de persones amb síndrome de Down a l'empresa era molt difícil "porque en los esquemas de rentabilidad de éstas, no entra la posibilidad de contratar a una persona que necesita constante supervisión". A la fotografia que il·lustrava el reportatge apareixen dos joves que feien la seva tasca al centre especial d'ocupació i s'acompanyava amb un peu de fotografia que responia a una actitud molt paternalista: "Los niños Down son muy cariñosos y alegres".

Durant els anys noranta, encara que ja es posessin en marxa els programes d'inserció laboral a l'empresa ordinària amb una important acceptació social, aquestes iniciatives conviuen encara amb actituds molt paternalistes que tenen un especial reflex a la premsa. A l'edició del diari *Última Hora* del 2 de juliol de 1992 es publicà un reportatge sobre el taller ocupacional Estel Nou de Sóller. La redactora explicava que "En una segunda fase se intenta que estas personas que padecen alguna deficiencia puedan estar preparadas para desarrollar una actividad que les permita ganarse modestamente la vida".

A més dels articles que cobreixen notícies puntuals, entorn d'aquesta temàtica també es publiquen reportatges amb més profunditat però que acostumen a tractar la feina de les persones amb discapacitat amb molta benevolència. Així, al diari *Baleares* de 18 de setembre de 1992 s'informava de "Vàlids Artesans, una iniciativa ejemplar". Aquest reportatge es basava fonamentalment en un titular de cos molt gros i amb grans fotografies que mostraven les treballadores del centre mentre feien la seva tasca.

En el text es destacava l'èxit d'aquesta iniciativa empresarial, un any després de la seva inauguració, i es "reflexionava" sobre la contradicció entre vàlids i invàlids: "Són pocas las ocasiones en que uno se cuestiona conceptos como validez e invalidez. La pregunta resulta absurda si se plantea desde la perspectiva del que se considera válido, es decir, firme que vale o debe valer legalmente. Sin embargo, no resulta tan absurda para los que denominamos minusválidos, dícese de aquellas personas que tienen disminuida cualquiera de sus facultades físicas pero ello no implica que no sean 'válidos'".

En general, la premsa dóna cabuda a totes les notícies vinculades a aquests centres: inauguracions, ampliacions... Però el setembre de 1995 la visita d'un membre de la família reial provocà un interès inusual. Al *Diario de Mallorca* de l'1 de setembre de 1995 es recollia àmpliament que "Es reconfortante que la Reina se interese tanto por nuestro trabajo" (títol) i que "Doña Sofía visitó ayer el primer centro de minusválidos dedicado a la moda" (subtítol). Igualment, el *Diario de Mallorca* de 13 de juliol de 2000 dedicà una informació a quatre columnes a explicar el funcionament d'un centre especial de treball (títol: "Ahora se sienten uno más"). Però la raó és que havia rebut la visita del president del Govern de les Illes Balears, Francesc Antic.

Els mitjans de comunicació se senten atrets especialment pels fets que surten d'allò considerat habitual o "normal". En aquest sentit, la premsa de Palma va fer un ampli seguiment de l'organització d'una desfilada de moda promoguda per un centre especial d'ocupació i protagonitzada per models amb alguna discapacitat física o sensorial. El diari *Última Hora* de 6 de octubre de 1992 hi dedicà la portada ("Mucho público en el primer desfile de modelos minusválidos") i la contraportada.

En relació amb el treball protegit també s'ha de tenir en compte la venda de cupons de l'ONCE, una iniciativa empresarial importantíssima a tot l'Estat i no exempta –algunes vegades– de polèmica i contradiccions; components sempre atractius per a la premsa.

Al diari *Baleares* de 29 de febrer de 1984, Josep Manuel Sánchez, delegat de l'ONCE a Inca, manifestava que: "La ONCE tiene cubiertas todas las etapas del ciego y le proporciona los estudios que quiera seguir hasta donde quiera llegar. Incluso se preocupa de proporcionarles otros trabajos que no sean la venta del cupón. Lo que sucede es que como el cupón es un trabajo descansado y muy rentable, la mayoría prefieren dedicarse a ello". I hi afegia que "Creo que la situación es óptima. Los ingresos que obtienen de la venta del cupón les permite llevar una vida desahogada. La mayoría tienen familia o estan casados".

Al marge de l'ONCE, també han sorgit altres organitzacions que, movent-se en l'alegalitat, han promogut el joc i que han tingut ressò a la premsa. Al *Diario de Mallorca* de 12 de novembre de 1996 s'entrevistava el delegat a les Balears de l'OID (Organització Impulsora del

Discapacitat) i es destacava que “La organización que impulsa Labrador creó hace cinco años un cupón para ayudar a sus asociados”.

En el cas de l'ONCE també s'ha de destacar que amb els anys els beneficis de la venda del cupó van permetre la creació, a través de FUNDOSA, de noves empreses: agències de viatge, assegurances, venda d'ajudes tècniques... que funcionen habitualment com a centres especials d'ocupació. Aquest enorme poder fa que qualsevol informació vinculada a l'ONCE tingui un especial interès per a la premsa. Així, al diari *Última Hora* de 20 de gener de 1990 es recollia que “La ONCE desembarca en Mallorca con la compra de acciones de Coral Balear S.A.”¹³⁹ i que “La iniciativa de la ONCE responde al afán de lograr la participación en empresas que permita la creación de puestos de trabajo para personas con minusvalías”.

6.2. INSERCIÓ LABORAL EN EMPRESES ORDINÀRIES

Sovint la societat ha produït, encara que amb bona intenció, solucions a la discapacitat que només han aconseguit marcar encara més la diferència i l'aïllament: mitjans de transport especials, escoles especials i llocs de feina especials. Sense obviar la importància d'aquests recursos per a determinats col·lectius i determinades circumstàncies, a partir dels anys setanta i vuitanta alguns moviments associatius reivindicaren l'accés normalitzat a un lloc de feina.

En aquest context, a principi dels anys noranta sorgí a Mallorca l'interès pel treball amb suport (TAS), una metodologia que facilita la incorporació al mercat laboral ordinari de persones amb discapacitats que presenten dificultats per accedir a un lloc de feina, sobretot persones amb discapacitats intel·lectuals. El treball amb suport és un sistema de suport individualitzat –dins i fora de l'empresa– que es va retirant a mesura que el treballador és autosuficient. És un procediment que persegueix com a objectiu essencial la inserció laboral, en l'àmbit de l'empresa ordinària, a través del suport de la figura del preparador laboral.

¹³⁹ Coral Balear era una empresa organitzada com a societat anònima a la qual participava el Govern de les Illes Balears.

La Constitució espanyola, en l'article 9.2, estableix que correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu siguin reals i efectives, i eliminar els obstacles que impedeixin o limitin la seva plenitud. Dins aquest context, l'article 49 conté un mandat als poders públics perquè duguin a terme una política d'integració de les persones amb discapacitat intel·lectual, física o sensorial, i els garanteixin poder gaudir dels drets reconeguts en el títol I de la Carta Magna. Per altra banda, la Llei d'integració social del minusvàlid, en l'article 38, establia que totes les empreses de més de 50 treballadors havien d'incloure un 2 % de persones amb discapacitat a la plantilla, i en el cas d'administracions públiques fins a un 3%. El problema és que no es van establir sancions per l'incompliment.

El 1991, a iniciativa del Consell Insular de Mallorca i amb la participació de diferents administracions i ONG, es posà en marxa a Mallorca el primer programa d'inserció laboral, en empresa ordinària, de persones amb discapacitat amb la metodologia del treball amb suport. I els dies 2, 3 i 4 de desembre d'aquest mateix any va tenir lloc a Palma el I Simpòsium Internacional de Treball amb Suport. Això sens dubte representar un gran impuls en els àmbits associatiu i institucional.

L'aposta per aquests serveis s'interpretà com la convicció que (davant de les alternatives segregades) el treball en l'empresa ordinària era el millor camí per facilitar la incorporació a la societat de les persones amb discapacitat, per ser reconegudes com a ciutadans amb tots els seus drets i deures. El fet que el simpòsium es fes a Palma i que es comptés amb la participació de figures internacionals destacades va permetre també que per primera vegada els diaris de Palma parlessin de programes de suport a la inserció laboral i de resultats.

De llavors ençà s'ha seguit un procés continu d'expansió. Un nombre creixent d'institucions públiques i entitats privades han adoptat aquest model i cada cop més les grans empreses s'han anat mostrant receptives a integrar en les plantilles aquests treballadors.

Malgrat que incompleixen la quota del 3 % de personal amb alguna discapacitat, les administracions públiques autonòmiques i insulars (seguint directrius europees) han apostat amb força per la promoció i el finançament de programes de suport.

Al marge dels problemes per cobrir tot el territori i tots els col·lectius, el gran problema d'aquests programes gestionats per entitats privades ha estat –i és– la incertesa i la precarietat. Aquests serveis s'han desenvolupat depenent sempre de subvencions i convocatòries puntuals i sense continuïtat garantida. Però això ha tingut poc ressò a la premsa. En general, els diaris de Palma han parlat d'aquests programes sense diferenciar-los bàsicament dels centres especials d'ocupació, han informat de l'existència d'aquests programes i de la progressiva incorporació dels treballadors amb alguna discapacitat al món laboral, però sovint més com una anècdota que no com un dret, i sobretot s'ha parlat de la inversió econòmica de l'Administració.

Els programes de treball amb suport són finançats per administracions públiques, i a través dels seus gabinets de premsa s'han donat a conèixer als mitjans de comunicació. Però són habitualment informacions de balanç de resultats centrades sobretot en aspectes quantitius (persones que han aconseguit un lloc de feina). Es destaca la inversió econòmica i el nombre de beneficiaris sense aprofundir en la necessitat ni els objectius.

El Día del Mundo de 20 de febrer de 1996 recollia que "Govern y Cort participan en planes financiados por el Fondo Social Europeo" (avantítol) i "En dos programas dedicados a jóvenes y personas con minusvalías" (subtítol). I al titular es destacava: "220 millones en reinserción laboral".

Els programes d'inserció laboral han estat també en moltes ocasions tema per a un extens reportatge. *El Día 16 de Baleares* de 6 de novembre de 1991 dedicà un ampli reportatge als "Tallers d'integració per a disminuïts" (titular), "Una experiència de formació ocupacional i d'integració laboral a Palma" (subtítol). El suplement *Cuadernos* dedicà tres planes als programes que des de la Regidoria de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma –en col·laboració amb el Consell Insular de Mallorca, l'INEM i la Coordinadora de Minusvàlids de Balears¹⁴⁰ es duia a terme per a la formació i la inserció posterior en empreses dels joves amb discapacitat. S'explicava la tasca desenvo-

140 Des de 1999 Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

lupada als tallers de capacitació professional, la recerca de llocs de feina en empreses ordinàries i el suport i seguiment dins l'empresa en el moment de la contractació i en el període d'adaptació.

Aquest reportatge s'acompanyava de dos articles d'opinió, un signat per un empresari i un pels grups de professionals de Coordinadora. L'empresari posava l'èmfasi en els incentius econòmics establerts per a les empreses que contractaven. Els professionals, per la seva part, reivindicaven que "les institucions haurien de seguir donant suport econòmic a iniciatives integradores i a entitats que són capaces d'obrir noves perspectives en aquesta línia, basant-se en la professionalitat i coordinació".

Molts d'aquests reportatges se centren a destacar les capacitats del col·lectiu de persones amb discapacitat en el seu lloc de feina, amb els seus companys, i fan esment especialment de les seves possibilitats per treballar. Així, a *La Voz de Baleares* de 4 d'octubre es destacava que "La sordera no es obstáculo para poder lograr un trabajo". En reportatges en què els protagonistes són treballadors amb discapacitat intel·lectual el to sol ser, però, molt paternalista amb constants referències a "su buen hacer" o fins i tot al fet que són "trabajadores constantes y puntuales".

En l'àmbit laboral cal fer molta referència a l'incompliment de la normativa vigent, perquè si es complís, les persones amb discapacitat estarien en igualtat d'oportunitats que la resta de ciutadans. Per això cal destacar les informacions més reivindicatives. A *El Día 16 de Baleares* de 27 de novembre de 1991 es recollia que "Los concejales del PSM defenderán la moción igualatoria" (avantítol) i que Cort debatirà en el plenario la integració de minusválidos en plazas de funcionario" ¹⁴¹ (títol).

141 Aquesta informació recollia la moció presentada pels regidors nacionalistes, que instaven l'Ajuntament de Palma a no discriminar –per motiu de discapacitat– cap ciutadà que volgués optar a un lloc de funcionari municipal. Es demanava així l'escrupolós compliment de l'article 5 del Reial decret de 10 de febrer de 1986 del Ministeri d'Administració Territorial segons el qual no es podia establir cap tipus de discriminació que hi hagués incompatibilitat entre la tasca que s'hagués de desenvolupar i la discapacitat. A la proposta del PSM també se sol·licitava que l'Ajuntament complís l'obligació de tenir un 3 % de la plantilla composta per treballadors amb alguna discapacitat i que només subcontractés empreses que complissin aquesta normativa.

Aquesta qüestió apareix però habitualment en les campanyes electorals. En la secció del *Diari de Balears* d'11 de març de 2004 dedicada a les eleccions generals es feia ressò que "Zapatero ofereix el 5 % de les places de l'Administració als discapacitats" (títol).

Al marge dels programes de suport, que no apareixen fins al 1991, i del fet que moltes persones amb discapacitat, bàsicament física, no necessiten una atenció especial sinó vèncer els prejudicis empresarials i els problemes d'accessibilitat, la importància del treball ha provocat que sempre que s'hagi donat l'oportunitat s'hagi presentat com una de les principals reivindicacions del col·lectiu. Així, en entrevistes fetes a principi del 1984 ja apareix com a tema fonamental.

Com a exemple es pot citar una entrevista a una dona, amb discapacitat visual, al diari *Última Hora* del 21 d'abril de 1984, en la qual ja destacava que "Lo importante para nosotros es encontrar trabajo". En el desenvolupament de l'article, la redactora descrivia la feina de l'entrevistada d'una manera no sempre prou objectiva: "Su trabajo en la Universidad se limita, por razones obvias, a coger y pasar llamadas". Quant a les dificultats per accedir a un lloc de feina, l'entrevistada manifestava que "Si para los que ven ya es difícil, imaginaté para nosotros, los ciegos. El problema del paro nos afecta mucho, y por ejemplo mi marido tiene que vender cupones porque no tiene nada más".

Al marge de gestionar serveis de suport –finançats per l'Administració– en aquests anys s'ha de destacar també l'esforç de les associacions per reivindicar el dret a un lloc de feina normalitzat. Aquesta demanda, però, no sempre ha estat recollida per la premsa. Les associacions han aprofitat ocasions especials, com el desplaçament d'importants experts a Palma, per atreure l'atenció dels mitjans. Així, al *Diario de Mallorca* de 13 de desembre de 1996 s'entrevistava un expert nord-americà en integració, Ernesto Sánchez, que destacava que "Toda persona discapacitada tiene potencial para trabajar" (titular).

Tot i que s'ha de reiterar que no és habitual, els diaris de Palma editats durant aquest període han publicat puntualment alguns articles d'opinió relacionats amb la inserció laboral. A *El Día 16 de Baleares* de 18 de desembre de 1991 es publicà un article signat pel coordinador del Programa d'Inserció Laboral de Persones amb Discapacitat del

Consell Insular de Mallorca, Ferran Bellver (titular: "Treball amb suport, esperança de centenars de joves i pares"). Aquest article sorgia amb motiu de la celebració a Palma del I Simpòsium Internacional sobre Treball amb Suport. Es descrivia el funcionament del programa, se n'enumeraven les empreses col·laboradores i es destacaven els beneficis d'integració i normalització que representava la consecució d'un lloc de feina per a aquests treballadors.

Com amb les cartes molts d'articles d'opinió sorgeixen com a resposta. El dret a rèplica sol ser una de les opcions que cedeixen els diaris. I això és utilitzat, entre d'altres, per professionals o polítics.

La proclamació dels "dia de", que tant han proliferant des de mitjan anys noranta, té com a objectiu primordial aconseguir l'atenció de la premsa. I molts diaris col·laboren oferint, precisament, un espai d'opinió a algun representant dels col·lectius. El 3 de desembre se celebra el Dia Internacional de les Persones amb Discapacitat i a final dels anys noranta es va fer habitual que les federacions que agrupen majoritàriament aquest col·lectiu redactessin un article conjunt per publicar en un dels diaris de Palma. Com que es tractava d'articles de consens, s'hi esmentaven demandes molt generals. Però també hi ha hagut edicions especialment polèmiques.

El 1996 *El Día del Mundo* publicà un article, signat també per Ferran Bellver, president de l'Associació Espanyola de Treball amb Suport. S'hi feia un repàs històric del tractament rebut pels ciutadans amb alguna discapacitat a Mallorca i s'acabava fent una dura crítica a la situació del moment. Bellver acusava els dirigents polítics de potenciar els centres especials en detriment de la normalització i de la inserció en recursos comunitaris.

L'article resultà prou punyent com per merèixer ser contestat. El 12 de desembre, en el mateix diari, el director general de Treball del Govern de les Illes Balears, Fernando Villalobos, feia una defensa dels centres especials d'ocupació. I encara hi hagué una rèplica del primer articulista publicada el 18 de gener de 1997 en què insistia que "El problema està en que no tots entenem el mateix per inclusió i integració: allà on uns pensen que amb centres específics es facilita el camí de la inclusió, altres pensam que no, que 'col·locant' en centres a part les persones diferents el que s'aconsegueix és l'exclusió".

Aquests tipus de debats, dins aquest àmbit i usant la premsa, eren relativament habituals a la dècada dels vuitanta –sobretot en temes molt concrets com la integració escolar– però resulten totalment excepcionals en els anys noranta i posteriorment.

Per una altra banda, entre les fines dels articles d'opinió de tant en tant n'hi ha de destacats polítics. *El Mundo/El Día de Baleares* de 25 de novembre de 1998 publicà un article de la que era eurodiputada popular Francisca Bennàssar. Amb el títol “Discapacitados, profesionales y luchadores” i a partir d'una campanya publicitària de l'ONCE, Bennàssar parlava de la necessitat que les persones amb alguna discapacitat s'incorporessin al món laboral.

Com a anècdota, cal mencionar que l'article es va publicar sense acabar ja que, en l'edició impresa, van quedar pendents els espais reservats a les dades referents a les Balears: nombre de persones amb discapacitat, nombre de contractes a l'empresa privada i a l'Administració pública. Malgrat aquest descuit, molt probablement les dades sobre ocupació no s'haguessin facilitat perquè aleshores el Govern de les Illes Balears era molt lluny de complir la normativa vigent de comptar entre el personal laboral amb un 3 % de treballadors amb alguna discapacitat. Tot i això, és destacable l'interès ja que aquests tipus d'informacions són molt esporàdiques a la premsa de Mallorca.

En la mateixa línia, el diari *Última Hora* del 25 de maig de 2000 publicà un article del llavors conseller d'Interior, Josep Costa, sobre els programes formatius dirigits a les persones amb diferents discapacitats que gestionava aquesta Conselleria per facilitar l'accés a llocs de feina de l'Administració (títol: “Les persones amb discapacitat i la Funció Pública”).

En els darrers anys, dins l'àmbit administratiu cada, vegada es tendeix més a tractar els treballadors amb alguna discapacitat no com un tema a part sinó com un grup més dins el sector global dels treballadors. Això difícilment passa a la premsa tot i que, des d'un punt de vista normalitzador, és més eficaç incloure una entrevista amb una persona amb discapacitat sense feina en una història sobre l'atur en general que fer una història aïllada amb estadístiques sobre població amb discapacitat que no treballa.

En els diaris de Palma es poden trobar només alguns reportatges o notícies a les seccions d'economia que tracten aquestes informacions des d'un punt de vista empresarial. En aquests casos, es destaquen els avantatges fiscals de les empreses que contracten personal amb alguna discapacitat i els llocs de feina que poden ocupar. *La Voz de Baleares* de 22 d'agost de 1996 informava que "Más de 63 empresas mallorquinas emplean a personal con minusvalías" (títol) i que "Pueden deducirse un millón de pesetas por contratar a un discapacitado" (subtítol).

Puntualment també s'han fet públics alguns estudis dins aquest àmbit. Així, al diari *Última Hora* del 22 de febrer de 2001 s'informava que "El 77% de los discapacitados de las Islas no tienen empleo" (títol) i "Las mujeres tienen más interés en buscar su integración" (subtítol), com a resultat d'un estudi sobre les necessitats formatives i laborals promogut per la Conselleria de Benestar Social. Un altre exemple és el publicat al *Diari de Balears* de 5 d'agost de 2003, que a partir d'un estudi de l'INE explicava que "La taxa d'ocupació dels discapacitats balears és la segona major de l'Estat" (títol) i que "Tanmateix és la meitat que la de la població activa sense barreres" (subtítol).

Al marge d'estudis, la majoria d'informacions en aquest àmbit sorgeixen de l'Administració i es solen plantejar en positiu. Quan s'entrevista una persona en concret normalment fa al·lusió als problemes d'accessibilitat i als prejudicis dels empresaris per accedir a un lloc de feina. I quan la font són les entitats del sector les informacions adquireixen un to de denúncia i reivindicació. El més significatiu, però, en aquest àmbit és que durant tot aquest període d'estudi la contractació d'aquests treballadors és notícia, així de simple i senzill. Al *Diario de Mallorca* de 5 de novembre de 1997 s'informava de "Acuerdo entre el Consell i Felanitx para dar empleo a cinco minusválidos".¹⁴²

A més del programes específics destinats a la inserció laboral des de les administracions lògicament també es donen a conèixer les iniciatives que duen a terme en aquest àmbit. Així, a *El Día del Mundo* de 16 de setembre de 1998 es destacava que "El Govern incentivarà

142 L'Ajuntament de Felanitx contractava cinc treballadors amb discapacitat amb el suport d'un programa d'inserció laboral que gestionava el Consell Insular de Mallorca.

los contratos fijos de jóvenes, mayores de 45 años, mujeres y minusválidos". Però com ja s'ha fet constar, amb la col·laboració de les associacions, majoritàriament es faciliten informacions positives sobretot a l'hora de difondre els resultats de serveis determinats. Així, al diari *Última Hora* del 7 de gener de 2000 s'explicava que "Un 29 % de los trabajadores con discapacidad tienen contrato indefinido" (títol) i que "Un total de 173 personas han participado en el programa 'treball amb suport'"(subtítol). I en el text es destacava que "Este programa permite que personas con discapacidad o limitaciones puedan integrarse en cualquier empresa, con el apoyo de un preparador laboral, y realizar un trabajo digno como la mayoría de los ciudadanos".

7. INFORMACIONS SOBRE ACCESSIBILITAT

Repasant els temes vinculats a la discapacitat n'hi ha que per la seva importància –i per la seva persistència– són omnipresents. Les barreres arquitectòniques són un dels problemes que, sempre que en tenen oportunitat, plantegen els representants de persones amb mobilitat reduïda davant la premsa. La raó és senzilla: si no es garanteix l'accés físic difícilment es pot parlar de normalització en els àmbits educatiu, laboral, social o lúdic.

Per als periodistes també ha estat un tema molt recurrent de reportatges, sobretot –i com passa sovint en aquest àmbit– en períodes d'estiu i vacances, en què “es produeixen poques notícies”. Així, durant el període d'estudi s'han publicat molts de reportatges basats en les peripècies d'un usuari de cadires de rodes pel centre de Palma.

Parlar d'accessibilitat en sentit estricte és parlar d'una característica bàsica de l'entorn que possibilita l'ús i la participació de les persones. Però aquesta breu i senzilla definició resulta enganyosa perquè un entorn accessible no és garantia, per si mateix, d'accessibilitat. Hi ha altres elements que són igualment necessaris: com s'utilitza l'entorn. Si no es respecten els guals o els rebaixaments no és pot parlar d'accessibilitat. I és en aquest sentit que és tan important la sensibilització i la difusió a través dels mitjans de comunicació.

La voluntat de l'Administració i la sensibilització d'alguns sectors privats no han estat suficients, però sí creixents, en aquest període d'estudi. I la premsa diària de Palma se n'ha fet ressò, tot i que no sempre de la manera més correcta.

Com ja s'ha esmentat, dins l'àmbit de l'accessibilitat és fonamental l'aplicació de polítiques i normatives correctores, però igualment és fonamental l'actitud dels ciutadans. Per tant, les associacions que representen els col·lectius d'afectats no només s'han vist obligades a reivindicar la supressió de barreres arquitectòniques davant les administracions responsables sinó també a fer campanyes de sensibilització social. És en aquest sentit que els mitjans de comunicació adquireixen un paper fonamental.

La poca rigidesa per part de les administracions en l'aplicació de la normativa existent ha obligat el moviment associatiu a informar insistentment de l'existència de la Llei 3/1993, per a la millora de l'accessibilitat i la supressió de les barreres arquitectòniques, i a denunciar reiteradament els casos en què no s'ha complert o no s'ha aplicat correctament. En determinades circumstàncies aquestes denúncies també han tingut ressò a la premsa.

Les barreres arquitectòniques són un problema tan greu que normalment s'aprofiten totes les ocasions possibles per denunciar. Al diari *Última Hora* del 21 d'abril de 1984 s'entrevistava una dona amb discapacitat visual. Tot i que el tema principal era la inserció laboral en l'empresa ordinària, durant la conversa l'entrevistada denunciava que "Donde sí notamos que no se piensa en nosotros es por la calle. Los coches aparcen en los pasos de peatones, y aunque comprendo que tienen que aparcar en algún sitio, a nosotros nos va muy mal". I hi afegia que "lo que me ha gustado mucho ha sido los semáforos acústicos, no sólo porque así sabemos cuando podemos pasar, sino también porque nos orientamos por el sonido y no nos desviamos al cruzar la calle. Deberían ponerlos en todos los pasos".

Un dels avantatges d'aquest tema és que és fàcil d'explicar i mostrar. Això ha facilitat i potenciat la col·laboració entre associacions i diaris. A *El Día 16 de Baleares* de 14 de juliol de 1991, per exemple, s'informava que "El colectivo de los minusválidos físicos¹⁴³ califica a Palma como 'ciudad inaccesible y poco apta'" (títol) i que "Las barreras arquitectónicas y laborales constituyen los principales problemas" (subtítol).

143 Es referia a la Coordinadora de Minusvàlids de Balears, des de 1999 Coordinadora-Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

A *El Día del Mundo* de 6 d'agost de 1996 es publicà un ampli reportatge (titular: "Una batalla constante contra la ciudad") a partir del coneixement i l'experiència d'alguns membres de la llavors Coordinadora de Minusvàlids de Balears (subtítol: "Las personas minusválidas de Palma han de luchar contra las barreras arquitectónicas"). En les parts més destacades de l'article, com l'entrada, el periodista feia referència sobretot als aspectes més dramàtics: "Libertad y autonomía. Estas palabras son un sueño imposible para la mayoría de los minusválidos que viven en Palma. Cada día es una continua lucha contra los múltiples impedimentos que no les permiten llevar una vida normal". En el text, quan es donava veu a les persones afectades, llavors es feia referència a l'incompliment de la normativa: "el Govern Balear no ha cuantificado ni ha establecido la prioridad de sus actuaciones en este campo, no ha establecido el plan financiero ni el régimen de ayudas obligados por la Ley que se aprobó hace tres años".

El fet de tractar-se de reportatges –no d'informacions estrictes– també permet l'aparició i el joc de titulars i destacats més o menys enginyosos i més o menys adients. Així, com a mostra, al diari *Última Hora* de 4 d'agost de 1996 es publicava un reportatge sobre "Barreras arquitectónicas: una asignatura pendiente para el Ajuntament de Palma" (titular). A l'entrada, el redactor destacava que "Cuando se pone de moda añadir el 'sin fronteras' a cualquier profesión que se precie, haciendo gala de solidaridad y hermandad, varios miles de ciudadanos ven como el simple bordillo de la acera se convierte en un muro que le impide vivir en sociedad".

Aquests reportatges es caracteritzen per estar il·lustrats amb nombroses fotografies. I fan molta incidència en la descripció de les barreres existents en edificis públics o d'ús públic però, en algunes ocasions, també en els problemes d'aparcament, tot denunciant que no es respecten els guals, ni els rebaixaments, ni les distàncies entre vehicles...

En molts casos les denúncies també han sorgit –o han estat sol·licitades per part del periodista– d'una persona concreta usuària de cadira de rodes, anònima o no. El *Diario de Mallorca* de 23 de febrer de 1992 publicà un extens reportatge (títol: "Medalla de oro en los tres mil kilómetros obstáculos") per explicar "Palma desde una silla de ruedas"

(avantítol), a través de l'experiència personal d'un conegut músic (subtítol: "Víctor Uris vive a tropezones y con rodeos el suelo de la ciudad").

Malgrat la duresa d'algunes expressions –pròpies d'aquest tipus de reportatges– també cal destacar que aconsegueixen ser molt gràfiques i explicar què representa la falta d'accessibilitat: "Por inverosímil que parezca, Víctor no entra por la puerta del centro de salud de su barrio. Los taxistas bajan la bandera antes de que suba al taxi y le cobran 40 pesetas por montar la silla, 'como si llevara siempre una maleta encima'. Y no puede sacar dinero de casi ningún cajero automático cuando va solo porque las puertas se abren hacia fuera. [...] Durante los años en que acudía todos los días a Son Dureta era un suplicio ir al lavabo porque no cabía. Y si estás estropeado y en casa del mecánico pasa esto, ya me contarás."

Un altre exemple és el reportatge publicat al *Diario de Mallorca* de 9 d'octubre de 2005 amb el títol de "Caminando a ciegas por Palma" i que explicava les dificultats d'accessibilitat de les persones amb visió reduïda o nul·la després d'acompanyar un home cec pel centre de Palma.

El perill de la personalització de les informacions és que sovint cau en els aspectes més negatius i morbosos. Al diari *Última Hora* de 7 de febrer de 1990 s'entrevistava una dona, usuària de cadira de rodes. Al titular es destacava que "Algunos taxistas no se paran cuando ven a un minusválido". I al text s'afegia que "A veces los taxistas no quieren llevarme porque dicen que no les cabe la silla en el maletero".

A més de la importància o transcendència que pugui tenir un determinat esdeveniment (valor sempre subjectiu), la premsa es deixa seduir sovint per "una bona imatge". El 25 de novembre de 1992 tots els diaris de Palma informaven de la celebració a sa Pobla de la I Setmana sobre Accessibilitat i Eliminació de Barreres. El més atractiu era la imatge dels polítics passejant pel poble asseguts a una cadira de rodes.¹⁴⁴ Com a exemple es pot citar la informació, a tota plana

144 La I Setmana sobre Accessibilitat i Eliminació de Barreres va ser organitzada per l'Àrea d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca. Una de les activitats que es van fer va consistir a convidar els representants de les administracions a fer un recorregut pels carrers usant una cadira de rodes. A la fotografia que acompanyava aquesta notícia es veia Joan Font, aleshores batle de sa Pobla, assegut en una cadira de rodes i empès per Joana Aina Vidal, consellera d'Acció Social i Sanitat del CIM.

i amb moltes fotografies, publicada al diari *Última Hora* de 25 de novembre de 1992 (titular: "Políticos y ciudadanos quisieron ser ayer inválidos por un día").

En aquest treball es destaca la falta d'anàlisi i d'aprofundiment de la premsa en temes vinculats a la discapacitat. Així, només excepcionalment apareixen articles d'opinió. Responent a criteris de primera actualitat, però, el diari *Última Hora* de 21 de novembre de 1992 cedí un espai d'opinió a una advocada especialitzada en temes relacionats amb l'accessibilitat: "Los paralíticos andan" (títol) i "Sólo nos piden que les quitemos las barreras" (subtítol). L'article reivindicava l'eliminació de barreres arquitectòniques i responia als criteris de màxima actualitat, ja que, durant aquells dies, el Parlament de les Illes Balears tramitava La Llei per a la millora de l'accessibilitat de les Illes Balears. En aquest article s'incidia que molt sovint els ciutadans no poden caminar no per falta de mobilitat sinó pels obstacles que troben:

Para suplir las deficiencias físicas, las personas usan prótesis, bastones y sillas de ruedas. Con esas ayudas técnicas logran hacer muchas cosas que de otra forma les serían imposibles. Como desplazarse solos igual que cualquier persona, ser autónomos y más libres, dejar de ser una carga para su familia y sentirse útiles.

Cuando encuentran escalones, ascensores estrechos, coches aparcados en las esquinas, papeleras y postes en el centro de las aceras dicen que hay barreras. Esos obstáculos también molestan a otros ciudadanos: al papá que quiere cruzar la calle con el cochecito de su hijo, al anciano que se mueve despacio y con dificultad, al ama de casa que regresa cargada del supermercado y al muchacho que se ha roto la pierna. En algún momento todos nos sentimos humillados por esa barrera que hace que debemos bajar de la acera, dar rodeos o tener que saltar.

Las personas con deficiencias no lo tienen fácil, a veces no encuentran el lugar para bajar de la acera, les es imposible salir de su propio coche, no pueden ir al lavabo del local o salir del autobús. Por ello quedan privados de un trabajo, de ir al estadio, llegar hasta el organismo oficial o a la casa del amigo. Entonces la idea del minusválido se hace anormal, en ese momento queda privado de muchos derechos y, sobre todo de la igualdad de oportunidades.

Carecer de movilidad en las piernas u otras deficiencias no puede acarrear tantas limitaciones.

Durant el període d'estudi es poden trobar també alguns articles d'opinió molt reivindicatius signats per alguna entitat del sector. Més estrany és que un periodista es comprometi de forma oberta.

El diari *Última Hora* de 19 de febrer de 1997 informava d'una taula rodona sobre accessibilitat que es va fer al Col·legi Mater Misericordiae amb la presència del llavors batle de Palma, Joan Fageda. Aquesta informació s'acompanyava d'un article d'opinió amb un títol ("Olvidados minusválidos") i un subtítol ("Un colectivo con demasiadas barreras que se traducen en demasiados problemas") molt explícits. Després de repassar els múltiples problemes del col·lectiu, l'articulista arribava a la conclusió que "De los minusválidos los políticos sólo se acuerdan en tiempo de elecciones, luego, durante cuatro años, dejan que se estrellen contra las barreras".

La secció de cartes al director és habitualment un espai de denúncia per als lectors. Les barreres arquitectòniques i els problemes d'aparcament (de conductors amb mobilitat reduïda) han donat material per a moltes cartes.

El límit que representen les barreres arquitectòniques no només és físic, sinó que també influeix psicològicament en les persones que es veuen obligades a estar contínuament en peu de guerra per aconseguir uns drets que de forma sistemàtica els són negats (accedir a un cinema, un teatre, un mercat o a qualsevol altre lloc). En els diaris de Palma editats des de 1983 es poden trobar moltes cartes signades per entitats o plataformes, però també s'ha de destacar la de particulars, que de forma molt personal però molt didàctica, expliquen el recorregut que volien fer i els problemes o les actituds amb què s'han trobat. També s'han publicat moltes cartes signades per professionals amb plantejaments més generals.

Els anys 1995 i 1996 es publicaren moltes cartes signades per la Comissió per a l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques.¹⁴⁵ Aquesta plataforma enviava cartes a la premsa mensualment

¹⁴⁵ Plataforma constituïda el 1993 per diferents associacions que representaven persones amb mobilitat reduïda. El seu principal objectiu era denunciar, públicament, les infraccions en matèria d'accessibilitat.

per denunciar l'existència de barreres arquitectòniques en edificis o transports públics. També enviaven cartes per solidaritzar-se amb les persones que –a través dels mitjans de comunicació– denunciaven situacions de marginació ocasionades per la falta d'accessibilitat.

Dins aquest àmbit, tant de forma particular com des de les associacions, s'ha apel·lat a la comprensió dels conciutadans, però sobretot a la normativa vigent. En els anys vuitanta i principi dels noranta, abans de l'aprovació de la Llei autonòmica del 1994, el moviment associatiu ja fonamentava la seva lluita per l'accessibilitat en el compliment de la legislació vigent en l'àmbit estatal. Així, a *El Día 16 de Baleares* de 12 de gener de 1990 es publicava una entrevista a una advocada vinculada al món associatiu (titular: "'La ley no se está cumpliendo y limita al minusválido' afirmó Pilar Cabotá"). El motiu era la publicació del llibre *Marco legal para la eliminación de barreras arquitectónicas* promoguda per l'INERSO, que tenia com a objectiu fer front al desconeixement que hi havia sobre l'accessibilitat tot recordant la normativa existent.

Tot i que encara no han cessat, en els anys vuitanta bona part de les reivindicacions als mitjans de comunicació del col·lectiu estaven molt centrades en aquest àmbit. Les associacions que representaven persones amb mobilitat reduïda reivindicaven una major inversió en la supressió de barreres arquitectòniques en tots els àmbits. L'any 1985 –quan es va iniciar la incorporació d'infants amb discapacitat a l'escola– es va centrar molt en els edificis escolars. I a diferència d'altres àmbits, s'han fet denúncies generalitzades, però també molt concretes, d'edificis i zones.

N'hi ha molts d'exemples, com la informació publicada al diari *Última Hora* de 30 de març de 1992, que recollia que "La Escuela Graduada no se adapta al plan de integración que se lleva a cabo¹⁴⁶" (títol) i que "El Ministerio de Educación y Ciencia hace caso omiso a las deficiencias que presenta el centro" (subtítol). Un altre exemple és el publicat al diari *Última Hora* de 27 de novembre de 1996: "Aspace

146 En aquesta notícia de la part forana es denunciava que l'Escola Graduada de sa Pobla, que participava en el programa d'integració d'alumnes amb discapacitat, tenia barreres arquitectòniques i unes instal·lacions generals en mol mal estat.

denuncia que el Teatre Municipal inclumple la ley de supresión de barreras arquitectónicas" (títol).

La insistència dels col·lectius durant anys també provocà que en la dècada dels noranta la denúncia de l'accessibilitat fos assumida pels partits polítics, que també han fet públiques les seves denúncies a través de la premsa:

Última Hora, 22 d'octubre de 1996

Títol: "EU insta al Ajuntament de Andratx a eliminar las barreras arquitectónicas"¹⁴⁷

Última Hora, 18 de desembre de 1996

Títol: "PSM y EU denuncian que se obligara a abandonar a una persona el Consejo de Acción Social por ir en silla de ruedas"

Última Hora, 25 de gener de 1997

Títol: "El PP de Llubí solicita cooperación para eliminar las barreras arquitectónicas"

Última Hora, 16 de desembre de 1998

Títol: "ALM, contra las barreras arquitectónicas en la ciudad de Manacor"¹⁴⁸

La importància que ha anat adquirint l'accessibilitat es nota també en el fet que ja sigui un tema recurrent en períodes electorals. En la secció d'eleccions de 1999 d'*El Diari de Balears* del 8 de juny de 1999 s'informava que "UM projecta acabar amb la marginació dels discapacitats" (títol). Aquesta mesura es referia a la supressió de barreres arquitectòniques al municipi de Palma i es destacava que "exigirà el compliment de la normativa vigent sobre aquesta matèria a l'hora d'atorgar permisos i activitats, en cas que governi a Cort".

147 Segons el breu, EU feia la sol·licitud d'accessibilitat "a petición de varios afectados por las barreras arquitectónicas".

148 L'Agrupació Liberal de Manacor demanava al Partit Popular, que governava a Manacor, la supressió de les barreres arquitectòniques dels edificis públics.

En relació amb aquests comicis cal destacar també que a l'edició del 21 de maig de 1999 del *Diario de Mallorca*, la Comissió per a l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques denunciava "Barreras para ejercer el derecho a voto" (títol) i destacava que "Veintitrés años después de votar la Constitución, todavía sufrimos dificultades para ejercer el derecho al voto".

En alguns casos la denúncia de la manca d'accessibilitat ha estat assumida pels mateixos periodistes en seccions breus d'opinió, en què es destaquen algunes iniciatives. En aquest sentit es pot destacar el "Semáforo" o la fotografia denúncia de les planes d'"El discreto encanto de la vida" del diari *Última Hora*.

Una altra novetat important de final dels anys noranta és que es comença a destacar que l'accessibilitat beneficia tots els ciutadans i no només determinats col·lectius. Així, *El Día del Mundo* de 20 de febrer de 1998 denunciava que "Los ancianos de Porto Cristo deben subir dos pisos para ver al médico" (títol) i que "Piden un ascensor para la Casa del Mar"¹⁴⁹ (subtítol).

Moltes denúncies del moviment associatiu, en aquest àmbit, acaben al Defensor del Poble, i això també sol tenir repercussió en la premsa. Així, el *Diario de Mallorca* del 29 de juny de 2000 recollia que "Denuncian ante el Defensor del Pueblo el Parc de les Estacions" (títol) i que "Los minusválidos señalan que, un año después de la inauguración, no se ha solucionado la accesibilidad" (subtítol).

Com a fet bastant excepcional, cal destacar que el 1996 el diari *Última Hora* publicava setmanalment un suplement promogut pel Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Mallorca: *Habitat*. En aquest suplement es tractaven de forma molt gràfica i didàctica els problemes que ocasionen les barreres arquitectòniques. El 1997, l'edità *El Día del Mundo*.

Com ja s'ha esmentat, en aquest àmbit és molt important la pressió del moviment associatiu per fer referència a la normativa. No és freqüent –al contrari– que la premsa es faci ressò de les sancions per l'incompliment de la normativa vigent (ni que hi hagi sancions).

149 Segons recull *El Día* la denúncia la feia el president de l'Associació de Veïnats, el de l'Associació de Comerciants i Professionals i el de l'Associació de la Tercera Edat.

Tot i això, a *El Día del Mundo* de 6 de novembre de 1996 s'informava que "Cort abre siete expedientes a edificios por no respetar las normas de accesibilidad"¹⁵⁰ (títol) i que "La delegación de Hacienda y el nuevo centro de salud de la casa del Mar figuran entre los expedientados" (subtítol).

La falta d'accessibilitat deriva sempre en una situació de desigualtat, però hi ha situacions de discriminació tan explícites que són denunciades pels mitjans de comunicació. Així, *La Voz de Baleares* de 10 de març de 1998 informava d'un fet concret: "Jóvenes discapacitados tuvieron ayer problemas de acceso en una visita concertada a la EMT" (avantítol).¹⁵¹

La demanda d'accessibilitat s'ha centrat molt –pel gran nombre d'afectats– en la supressió de barreres arquitectòniques, però també se sol·licita l'accessibilitat en altres àmbits. Així, a *La Voz de Baleares* de 25 de febrer de 1998 s'informava que "El Imserso pide una programación subtitulada"¹⁵² (títol) i el *Diario de Mallorca* de 27 d'agost de 2006 esmentava que "La página web del Govern, calificada como 'mala' por incumplir la normativa [d'accessibilitat]".

Des del punt de vista legislatiu, a les Balears hi ha la Llei 3/1993, per a la millora de l'accessibilitat i de la supressió de les barreres arquitectòniques, publicada en el BOCAIB de 20 de maig de 1993.¹⁵³ El procés de promulgació d'aquesta Llei va ser seguit aleshores per la premsa de Mallorca amb la publicació d'informacions estrictes. Així, al *Diario de Mallorca* de 13 de febrer de 1992 s'informava que "Hoy se estudia un proyecto de ley para la supresión de las barreras

150 Els expedients estaven provocats per no respectar la Llei 3/1993, de 4 de maig, per a la millora de l'accessibilitat i supressió de barreres arquitectòniques. En aquesta informació també es recordava que "La Ley concede un plazo máximo de 15 años para adecuarse a su normativa a los espacios públicos y edificios que estuvieran construidos o proyectados antes de la entrada de ésta en vigor (mayo 1993)".

151 S'informava que un grup de joves amb discapacitat d'un centre del Consell havia intentat visitar l'EMT però l'autobús que els havia de dur era inaccessible i les instal·lacions també.

152 Aleshores TVE hi dedicava una mitjana de deu hores de programació subtitulada, a través del teletext, principalment programes i sèries.

153 Aquesta Llei es va desplegar mitjançant el Decret 96/1994, del 27 de juliol, en què es reflecteixen els paràmetres que han de regir el disseny universal i les mesures que garanteixen l'accessibilitat per a tothom. Aquest Reglament tècnic va ser reformat i actualitzat el 2003.

arquitectónicas" (títol). I també amb extensos reportatges, com el publicat a *El Día 16 de Baleares* de 19 de febrer de 1992 sota el títol "Los minusválidos tendrán menos obstáculos en calles y edificios" i el subtítol "Según prevé la ley de Accesibilidad".

En general els diaris editats a Palma han informat molt correctament de les mesures legislatives aprovades, i no tant del seguiment i el compliment. Així, a l'edició d'*El Día del Mundo* de 2 d'agost de 1994 s'informava àmpliament –i de forma destacada– de la normativa:

Avantttítol: "El Govern establece multas de hasta 25 millones para acabar con las barreras arquitectónicas"

Títol: "Los hoteles de Balears tendrán que disponer de plazas para personas con incapacidad física"

Subtítol: "Plazas, parques y edificios públicos se adaptarán antes del año 2008"

Entrada: "Los promotores privados de viviendas de protección oficial (VPO) en Baleares tendrán que reservar en las edificaciones futuras una proporción mínima para personas con movilidad reducida (personas con minusvalía física, deficientes visuales, auditivos, ancianos y personas con comunicación reducida), según el Decreto aprobado por el Consell de Govern en su última reunión, donde se establece también el plazo de hasta el año 2008 para la adaptación de zonas públicas, transportes y edificios públicos a la norma sobre eliminación de barreras arquitectónicas".

Paral·lelament a la pressió reivindicativa i a les denúncies insistents, a principi de la dècada dels vuitanta van apareixer també, tímidament, les primeres actuacions per reduir aquesta problemàtica. Un procés lent però imparabile. Els diaris de Palma han informat exhaustivament durant tots aquests anys de les actuacions i de les inversions realitzades sobretot per administracions públiques, però també des de la iniciativa privada.

Al diari *El Día 16 de Baleares* de 3 de març de 1987 apareixia un petit anunci enquadrat: "Vivienda de minusválidos en venta". Se su-

posava, per tant, que tothom entenia que es tractava d'un habitatge adaptat a persones amb mobilitat reduïda, és a dir –bàsicament– sense escalons i amb portes prou amples perquè hi passés una cadira de rodes. Igualment, a *El Día del Mundo* de 24 d'octubre de 1996 s'informava de "Viviendas especiales"¹⁵⁴ i a l'edició del 19 de juny de 1997 que "Cort cede dos viviendas a minusválidos".

Les barreres arquitectòniques no només afecten l'urbanisme públic sinó molts altres àmbits i sectors. El *Baleares* de 23 de novembre de 1990 informava que "A través del convenio que firmarán el Govern y la ONCE" (avanttítol), "Baleares dispondrá desde 1991 de un servicio de 'eurotaxi'" (títol) i s'especificava que "Se trata de implantar la circulación de vehículos con características especiales para minusválidos" (subtítol).

A *El Día 16 de Baleares* de 19 de juliol de 1991 s'explicava que "Llega el 'eurotaxi'", i en el peu de fotografia s'especificava que "El 'eurotaxi' permite el acceso de los minusválidos con silla de ruedas y el traslado de grandes equipajes". L'exemple de les possibilitats indicades resultava positiu perquè mostrava que l'accessibilitat no és només un benefici per a un col·lectiu determinat (la fotografia s'il·lustrava amb una persona que carregava maletes en un eurotaxi).

Al *Diario de Mallorca* de 25 de novembre de 1990 s'informava de "Un hotel sin barreras"¹⁵⁵ (títol) i que "El Albatros está acondicionado para acoger personas con minusvalías" (subtítol).

Un altre exemple apareix a *El Día del Mundo* de 5 de juny de 1997, que amb el títol "El mar sin barreras" es feia ressò de "Presentada una silla para que personas discapacitadas puedan bañarse"¹⁵⁶ (avanttítol).

Des dels moviment associatius i sobretot a partir de la dècada dels noranta, s'ha passat de reivindicar l'accessibilitat com un dret dels ciutadans amb alguna discapacitat a argumentar que l'eliminació de barreres

154 S'informava que el Patronat Municipal de l'Habitatge havia iniciat els tràmits per a l'adjudicació de 14 apartaments destinats a "personas minusválidas o de la tercera edad" ja que estaven totalment adaptats.

155 Ampli reportatge sobre les característiques d'aquest hotel, que el convertien en un establiment còmode per allotjar-hi clients amb mobilitat reduïda o discapacitat visual.

156 Una iniciativa finançada per l'Ajuntament de Calvià i realitzada per un estudiant de l'Escola Massana de Barcelona.

arquitectòniques i el disseny universal beneficien tota la població, sense excepció. La premsa però tendeix a destacar sempre el col·lectiu de persones amb discapacitat. *El Día 16 de Baleares* de 17 de maig de 1992 informava de la inauguració d'un "Parque para minusválidos en Torre d'en Pau" (títol). I tant en el peu de foto ("Joan Fageda inauguró ayer el parque para minusválidos") com en l'entrada ("El alcalde de Palma, Joan Fageda, inauguró ayer en Torre den Pau un parque infantil para minusválidos, un recinto para espectáculos al aire libre y los nuevos accesos para acceder al recinto") el redactor insistia en el fet que era un "parque para minusválidos". Es tractava, però, d'un parc infantil que disposava d'unes instal·lacions accessibles a tots els infants, inclosos els que tenen mobilitat reduïda. La interpretació del redactor, però, era ràdicalment oposada: "Este parque infantil para minusválidos, que también puede ser utilizado por niños no minusválidos".

Actualment l'accessibilitat s'està normalitzant, però durant tot aquest període ha estat un fet noticable. Així, al *Diario de Mallorca* de 18 de març de 1992 s'informava que "Entra en servicio el primer y único taxi palmesano para minusválidos" i en l'entrada s'explicava que "El tráfico palmesano cuenta con una nueva atracción desde hace una semana. El Nissan Prairie que conduce Sierra Martín despierta curiosidad allá donde va. Su carrocería blanquinegra lo identifica como el primer y único taxi palmesano para minusválidos, después de que sólo la exjugadora profesional de baloncesto optara a uno de los vehículos que Cort había previsto destinar a esta actividad".

Des dels gabinets de les administracions públiques es difonen totes les iniciatives que en aquest sentit es duen a terme. Al diari *Última Hora* de 8 d'agost de 1994 s'informava que "Los minusválidos podrán acceder al mar en s'Arenal usando una rampa"¹⁵⁷ (títol) i que "Cort y la ONCE desarrollarán a partir de septiembre un programa para eliminar las barreras arquitectónicas" (avantítol). I l'edició d'*El Día del Mundo* de 10 de setembre de 1997 es feia ressò que "El Principal"¹⁵⁸ de Palma suprime barreras arquitectónicas".

157 Informació a cinc columnes que es feia ressò de l'anunci de Cort d'instal·lar una rampa a la platja de Palma per permetre l'accés directe de les persones amb mobilitat reduïda a la mar.

158 Es referia a l'edifici del Teatre Principal de Palma.

El Mundo/El Día de Baleares de 27 d'octubre de 1998 informava que "Cort espera acabar en el 2000 con las barreras arquitectónicas" (títol). S'anunciava així la "voluntat" d'anticipar-se al 2008, data màxima marcada per la Llei autonòmica d'accessibilitat de 1987 per suprimir les barreres arquitectòniques de carrers, parcs, jardins, espais públics, edificis propietat de l'Administració i de titularitat privada, així com en el transport públic.

Com és habitual en aquestes informacions també se sol destacar per sobre de moltes altres qüestions la inversió econòmica que implica dur endavant aquest tipus d'iniciatives. *El Día del Mundo* de 25 d'abril de 1998 obria la secció de cultura i espectacles informant que "El cielo de Costitx se abre a observadores con minusválías" (títol) i que "El Consell Insular y la Obra Social y Cultural de 'Sa Nostra' asumen el grueso de la financiación" (subtítol).

També cal apuntar que des de final dels noranta, quan la premsa informa d'un nou projecte urbanístic o arquitectònic, en el text de la notícia molt sovint s'especifica i es destaca que s'ha tingut en compte l'accessibilitat. Així, quan es presenta una nova infraestructura destinada als ciutadans a poc a poc es fa obligat esmentar-ne l'accessibilitat d'accessos i banys.

Igualment, les empreses privades utilitzen l'accessibilitat com a recurs informatiu. Així, a l'edició d'*El Día del Mundo* de 10 de juliol de 1997 s'informava de "Oficinas sin barreras en La Caixa" (títol), i al subtítol s'especificava que "Sin mostradores, sin cristales blindados, facilita el acceso a minusválidos y evita las colas".

En general, és positiu que l'accessibilitat sigui notícia, tot i que un mateix estudi¹⁵⁹ pugui ser interpretat de formes moltes diverses. El diari *Última Hora* de 29 d'agost de 1996 informava que "Santa Ponça es la zona turística menos accesible para los minusválidos" (títol). L'edició, del mateix dia, del *Diari de Balears* explicava que "Calvià pot convertir-se en un centre notable de turisme accessible" (títol) i *El Día del Mundo* denunciava que "La accesibilidad de minusválidos a

159 Un estudi de l'Ajuntament de Calvià i l'associació ALPE (Associació Espanyola contra la Poliomièlitis) que tenia com a objectiu conèixer els recursos accessibles de la zona per posar a l'abast dels possibles turistes amb mobilitat reduïda.

los hoteles es deficiente" (títol). Però el més important és que sigui considerat un fet noticable.

En aquest sentit cal destacar també informacions com la del diari *Última Hora* de 27 abril de 2001: "Los ingenieros premian al autor de un trabajo sobre la introducción de una silla de ruedas en un coche"¹⁶⁰ (títol).

Anteriorment s'ha fet molta referència als reportatges de denúncia, també –tot i que són menys freqüents– s'ha d'esmentar la publicació de reportatges informatius. Al *Diario de Mallorca* de 15 de juliol de 1998 es dedicava una plana a "Playas aptas para todos". Per fer aquest reportatge, el redactor havia anat a la platja amb un grup de persones amb discapacitats físiques i intel·lectuals importants. I tot i que –tal com es destaca en el titular– l'objecte era informar en positiu, el to era molt paternalista i el llenguatge molt tràgic:

Vicente es un joven minusválido que, debido a su grave enfermedad, no le queda más remedio que estar permanentemente acompañado de su amiga de metal y ruedas. Sin embargo, la silla de ruedas, además de ser su inseparable compañera, se convierte en determinados momentos en su prisión, que les aleja de su premio tan barato como llegar hasta la orilla del mar. ¿Cómo acercarse hasta un lugar atravesando toneladas de arena que se empeñan en enterrar las ruedas de las sillas y evitar su avance y no morir en el intento? [...] Juan Rodríguez, chófer del autobús especial de la EMT, palmesano y encargado de capitanear la excursión, ayuda al excitado grupo a descender del vehículo adaptado para minusválidas y, tras su marcha, se le escapa un "son maravillosos" y "da gusto trabajar para ellos". Una vez en posición, revista y todos a la rampa.

8. INFORMACIÓ ESPORTIVA

Inicialment, es pot entendre l'esport com una activitat física que, realitzada de forma individual o en grup, permet divertir-se i mantenir un estat saludable. Per a la majoria de persones amb discapacitat física sol ser, però, un àmbit vedat per la quantitat de barreres arquitectòniques existents a les instal·lacions i per la falta de professionals de suport. Aquestes reivindicacions no han tingut cap presència a la premsa, en part perquè el col·lectiu d'afectats ha prioritzat temes sanitaris, educatius o laborals.

En un altre àmbit, l'esport té un vessant competitiu i d'espectacle. Aquí sí que la discapacitat té certa presència a través de l'organització de competicions específiques. El seu màxim exponent és la celebració dels Jocs Paralímpics i dels Special Olympics. Aquestes competicions específiques compten –llevat d'algunes veus discordants– amb gran suport.

Des dels seus orígens a la Grècia clàssica, el món olímpic i l'esport han estat molt vinculats a la transmissió de valors i a la creació de models de comportament heroic. L'esportista aconseguia l'admiració i la glòria abans reservada als triomfadors de la guerra. De fet, l'esport de competició té els seus orígens en els entrenaments per a la batalla.

Les persones amb discapacitat, en principi, s'allunyen del model d'home perfecte (bellesa, intel·ligència, elegància, harmonia...) i probablement els esportistes amb discapacitat contraresten aquest discurs social latent. A les competicions, aquests esportistes mostren el seu cos i el reivindiquen a través de les gestes amb què el

realitzen. No els importa situar-se al marge del patró convencional de bellesa perquè això és el que fa, precisament, més meritòria la seva tasca. Per tant, si s'ha de reconèixer que qüestionen els arquetips clàssics d'allò considerat bell, estètic, harmoniós....

Però al marge de totes aquestes consideracions, en aquest treball s'ha de destacar la gran normalitat amb què la premsa ha tractat i tracta les competicions amb esportistes amb discapacitat. Aquestes informacions s'ubiquen a la secció d'esports i el seu tractament és pràcticament idèntic a la resta d'informacions.

Aquesta normalitat inclou també la tendència general de convertir els esportistes en ídols. En el cas de Mallorca, la figura del nedador Xavi Torres ha esdevingut l'exponent màxim de la normalitat: esportista amb èxit que esdevé un personatge popular i valorat.

Tot i les mancances persistents, derivades de la falta d'accessibilitat i de professionals, en l'àmbit estatal, a la dècada dels vuitanta, el panorama de l'esport per a persones amb discapacitat canvià favorablement. S'ampliaren les competicions, augmentà el nombre de cursos d'iniciació esportiva i de formació de tècnics, van desaparèixer alguns prejudicis i temors, començaren els patrocinis i les subvencions, etc. Aleshores els mitjans de comunicació obriren també les seves seccions d'esports a aquestes disciplines.

L'origen dels Jocs Paralímpics se situa en un jocs organitzats el 1948 pel doctor Ludwig Guttman, neurocirurgià de l'hospital Stoke Mandeville d'Aylesbury (Anglaterra). Aquesta competició es va fer coincidir amb els Jocs Olímpics de Londres com a part d'un programa de rehabilitació per a pacients amb lesió medul·lar en cadira de rodes iniciat durant la Segona Guerra Mundial, i que va rebre el nom de Ninth Annual International Stoke Mandeville Games. És el 1960, durant els Jocs Olímpics de Roma, quan la competició va adquirir caràcter oficial. Fins al 1972, però, només hi participaren esportistes amb paraplegia.

El 1992, els Jocs Paralímpics de Barcelona van batre tots els rècords i es convertiren en un espectacle de masses. Les discapacitats més evidents s'introduïen a les llars de tot el món i el col·lectiu es va fer més present que mai. Hi ha, en aquest sentit, un abans i un després de Barcelona.

En un altre àmbit molt més modest s'ha de parlar també de l'organització dels Special Olympics, que tenen molta menys repercussió. Es tracta d'una organització sense ànim de lucre dedicada a la promoció i la pràctica de l'esport de les persones amb discapacitat intel·lectual, reconeguda pel Comitè Olímpic Internacional i que actua en 135 països de tot el món. En general, l'objectiu d'aquests jocs és organitzar un esdeveniment que permeti a tots els atletes competir, participant en un nivell just i que suposi un repte en el qual tots tinguin una oportunitat raonable d'èxit.

Quant a la premsa, en l'estudi de les seccions esportives dels diaris de Palma destaca la gran normalitat amb què s'han tractat aquestes informacions. En molts casos, només el títol de la competició (per exemple, "Campionat balear de natació per a minusvàlids") informa que es fa referència a esportistes amb alguna discapacitat.

Al diari *Baleares* del 4 d'abril de 1980 s'informava dels "Campeonatos Regionales de Natación para Minusválidos" (títol) i es destacava el "Gran éxito de la Federación Balear" (subtítol). En un notícia a tres columnes es feia una descripció de les proves i dels resultats sense cap explicació o menció "especial".

La secció d'esports del diari *Última Hora* del 14 d'abril de 1986 cobria una marxa (avanttítol: "Primera marcha popular de inválidos") i un partit de bàsquet (titular: "Como fin de fiesta, un partido de básquet") amb esportistes amb discapacitat. El format de l'article, amb l'alineació de jugadors de cada equip (Selecció Balear i Institut Gutman de Barcelona), els punts anotats i la crònica del partit eren els habituals en aquesta secció. Només al final es destacaven els objectius "especials" d'aquestes activitats: "tenía como misión el dar a conocer a la sociedad mallorquina la existencia en Baleares de esta Federación [Federación de Deportes para Minusválidos] y, secundariamente, la integración del minusválido en la sociedad, el que no se sienta marginado y pueda practicar como los demás, algún deporte".

Tot i la "normalitat" amb què es redacten aquestes informacions no es pot obviar que el tractament és com el d'un esport minoritari. Per tant, i llevat dels grans esdeveniments (Jocs Paralímpics) amb èxits molt destacats d'esportistes illencs, l'espai dedicat és breu.

A més de les competències específiques, cal destacar el cas de les maratons, en les quals, al marge de les grans figures, hi participa un grup heterogeni. Habitualment es destaca la participació d'atletes amb mobilitat reduïda. Normalment això es fa en les fotografies en el desenvolupament del text. Al *Diario de Mallorca* de 8 de desembre de 1986 s'informava que "Juan Pablo Martínez, ganador de una desastrosa Inca- Palma" (títol). En el text es destacava específicament la participació de dos corredors amb cadira de rodes: "Dos minusválidos, con silla de ruedas, participaron en la carrera. Fue Pedro Ques el vencedor de la categoría en 1 hora i 55 minutos. El esfuerzo de estos dos atletas es realmente encomiable, ya que las dificultades con los que se encontraron fueron mayores que las del resto de participantes. Un coche que se confundía con el resto parecía protegerles. Sin embargo, los vehículos que adelantaban no sabían que delante se encontraba una silla de ruedas que, además, tendía a zigzaguear para ahorrar esfuerzos. Por pocos centímetros no se produjo una tragedia". La notícia s'il·lustrava amb dues fotografies. En una apareixen dos atletes que corren. En la segona, un atleta amb cadira de rodes. Aquesta informació i la presència d'atletes amb "cadira" també apareixia destacat en portada.

El seguiment que ha fet la premsa de diferents actes i esportistes ha fet que sobretot alguns nedadors hagin esdevingut –en determinats moments– prou coneguts pels afeccionats com per no haver d'especificar. Així, *El Día 16 de Baleares* de 16 de febrer de 1990 informava, amb tota normalitat, de la Cinquena Edició del Torneig Internacional de Natació per a Minusvàlids: dies, proves, participants... La informació es resumia amb el títol "Grimalt y Torres van al torneo de Mar de Plata".

A *El Día 16 de Baleares* de 28 de febrer de 1990 s'informava que "Grimalt y Torres lograron 8 medallas de oro y 4 de plata en el mundial de Argentina" (títol). Era la continuació de la informació anterior i també tractada molt correctament.

El Día 16 de Baleares de 29 de març de 1990 explicava que "Los medallistas Grimalt y Torres irán a los campeonatos de invierno en abril" (títol) i que "Los nadadores fueron felicitados por la Casa Real" (subtítol). En aquest cas *El Día* va fer-ne un seguiment excel·lent.

Però s'ha de tenir en compte que eren dues figures molt destacades en la seva categoria.

En molts casos també cal destacar positivament que l'especificitat de la discapacitat apareix a l'avantttítol o al subtítol, no al títol. Així, al diari *Última Hora* de 21 de juny de 1990 s'informava que "Margarita Mora, Ricardo Sevillano y Miquel Santandreu, oro y plata tiro carabina" (títol) i que "Perteneecen todos ellos al Club de Minusválidos Illes" (avantttítol).

Un altre aspecte positiu és la tendència que el terme *minusvàlid* s'uneixi sempre a la competició, no a l'esportista. Al diari *Última Hora* de 17 de juliol de 1990 s'informava que "El nadador logró tres records del mundo en Saint- Etienne" (avantttítol) i que "Xavi Torres, tres oros y dos platas en los Mundiales para minusválidos" (títol). I a l'edició de l'*Última Hora* de 25 de març de 1991 es feia referència a "Natación/ Campeonato de España de minusválidos" (avantttítol) i que "Xavi Torres batió los récords del mundo de 50 metros libres y mariposa" (títol).

Al marge de les notícies diàries, durant aquests anys també s'han publicat alguns reportatges. Al diari *Última Hora* de 4 d'abril de 1991 es dedicà un ampli reportatge (títol: "El agua les da vida") a explicar que "La gran actuación de los nadadores del Asmi¹⁶¹ en el Nacional puso de relieve una encomiable labor" (avantttítol). En aquest reportatge s'explicava àmpliament la preparació dels nedadors. El llenguatge del text era prou neutral perquè l'"encomiable labor" de l'avantttítol no fos excessiu.

El Día 16 de Baleares de 8 d'abril de 1991 també dedicà dues planes a explicar la preparació de "Tres mallorquines a la conquista de medallas" (títol) i que "Xavi Torres, Jaime Grimalt y Marina Castell, preseleccionados, para Barcelona'92" (subtítol). D'aquest reportatge també cal fer esment de l'entrada: "Han conseguido que la totalidad de los medios de comunicación se ocupen y se preocupen de ellos; han logrado títulos y distinciones gracias a un esfuerzo personal y superando toda clase de traumas que más que otra cosa han tenido otros, porque estos atletas no se han sentido ni discriminados ni alejados del entorno social. Si acaso, la marginación ha venido por

161 Associació dedicada a la promoció de l'esport adaptat.

parte de estamentos e instituciones que tenían la obligación de ayudarles”.

Aquest i molts altres reportatges es van publicar durant aquests mesos per respondre sobretot a la febre preolímpica que provocà la designació de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics del 1992. Cal mencionar també positivament l'espai que s'hi dedicà com a mostra de l'interès i de la importància que es donà al tema.

Aquesta febre provocà que es fes un gran seguiment de tots els preparatius i esdeveniments previs. A l'edició del 19 de juny de 1991 del diari *Última Hora* s'informava àmpliament i amb moltes fotografies de les proves del nedador mallorquí Xavi Torres i del nord-americà Mark Spitz a la futura piscina olímpica de Sant Jordi (títol: “El mallorquí Xavi Torres nadó ayer con el medallista Mark Spitz”). El tractament era totalment correcte. Al desenvolupament de la informació es recordaven els èxits de Mark Spitz i dels “deportistas Paralímpicos españoles” que eren a Barcelona.

Un altre factor fonamental que determina la major cobertura d'un fet és, lògicament, la proximitat geogràfica. El diari *Última Hora* del 5 de juliol de 1991 informava àmpliament que “Antonio Rebollo, nuevo campeón de España de minusválidos” (títol) perquè aquesta edició del campionat de tir amb arc es féu a Palma.

El fet de comptar amb figures destacades i populars com la de Xavi Torres també fa que els mitjans posin un interès especial a fer el seguiment de la seva carrera. Així els diaris de Palma, durant el mes de juliol de 1991, van informar puntualment del Campionat d'Espanya de Natació de Minusvàlids (titular del diari *Última Hora* de 28 de juliol: “Xavi Torres regresó satisfecho por los resultados obtenidos en Zaragoza”).

L'abril de 1992 el Campionat d'Espanya Absolut de Natació per a esportistes amb minusvalidesa física va tenir lloc a Palma. La proximitat i la rellevància de figures com Xavi Torres provocaren que l'esdeveniment encara tingués més repercussió a la premsa de Palma. Cal destacar, una vegada més, la gran “normalitat” en què, en general, es van cobrir les diferents competicions. Al diari *Última Hora* de 9 d'abril de 1992 es dedicava una plana a explicar que “El campeonato nacional comienza mañana en el Palau con la vista puesta en los

Juegos Olímpicos" (títol). També cal destacar-ne l'avantítol: "Natación de minusválidos/Con la presencia de Irene Villa,¹⁶² víctima de un atentado". Aquesta presència també afavoria la gran cobertura.

I el setembre de 1992 arribaren els Jocs Paralímpics de Barcelona. Les seccions esportives dels diaris de Palma inclogueren una subsecció dedicada als Jocs. Els èxits dels esportistes mallorquins van ser, molts dies, tema d'obertura d'esports i foren també, en algunes edicions, tema de portada. Per exemple, es pot citar l'edició d'*El Día 16 de Baleares* de 6 de setembre de 1992, que destacava que "Los atletas españoles acaparan records mundiales" (títol) i que "Los invidentes Requena y Rodríguez lograron el oro en triple salto y 200 metros" (subtítol). O l'*Última Hora* de 7 de setembre de 1992, que informava que "El mallorquín Xavi Torres logró una medalla de plata en natación" (títol).

La "normalitat" no només és en el tractament de les informacions, sinó també en la rivalitat de la competició. *El Día 16 de Baleares* de 8 de setembre de 1992 es feia ressò de la "Segunda medalla de plata para Xavi Torres" (títol), però també destacava que "El húngaro Denes Napy, protagonista del primer positivo" (subtítol). En aquest nivell queda clar que es competeix per la glòria del triomf i no per afany de superació.

En aquest sentit també cal destacar una entrevista a Xavi Torres publicada a *El Día 16 de Baleares* de 17 de setembre de 1992 (títol: "Lo que viví es distinto a todo lo conocido"). En un destacat s'apuntava que "Al final fue quien más medallas consiguió, pese a que tuvo que competir con adversarios de menos minusvalía, lo que les otorga una sustancial ventaja".

Totes les informacions dels Jocs seguien el to habitual en la crònica esportiva de la jornada anterior. Només cal fer notar que en alguna ocasió el redactor es veia obligat a explicar el funcionament d'un determinat esport.¹⁶³

162 Irene Villa va ser víctima, el 17 d'octubre de 1981, d'un atemptat d'ETA a Madrid quan el cotxe en el qual circulava amb la seva mare passà vora un cotxe bomba. L'explosió li causà amputacions i altres lesions importants.

163 Un dels esports paralímpics és la boccia, semblant a la petanca, que es juga amb pilotes de pell i és practicada per persones amb paràlisi cerebral que tenen dificultats motrius importants.

La "normalitat" també es concreta en l'habitual reconeixement social que es fa als esportistes que triomfen. Així, al diari *Última Hora* de 25 de setembre de 1992 es cobria la recepció del batle de Palma Joan Fageda després dels èxits aconseguits a Barcelona (avantítol: "Joan Fageda, en un acto celebrado en Cort, les entregó un 'foner'" i títol: "Los paralímpicos mallorquines ya son parte de la historia de la ciudad de Palma").

I després dels Jocs Paralímpics se celebraren els Special Olympics. La informació va tenir, excepcionalment, una gran cobertura en tots els mitjans. En acabar, el diari *Última Hora* (14 d'octubre de 1992) publicà la crònica de recepció a l'aeroport de Son Sant Joan dels 43 esportistes illencs (títol: "Diecinueve medallas de los Special Olympics 92 fueron para deportistas mallorquines").

Però dins aquest ambient d'"eufòria olímpica" cal destacar sobretot un article d'opinió publicat al diari *Última Hora* de 9 de setembre de 1992 (títol: "La pesadilla paralímpica"). El títol ja era bastant explícit d'allò que l'autor entenia que eren els Jocs Paralímpics: "feroz competición de ciegos, cojos, tetrapléjicos y discapacitados" i "olimpiada de enfermos". La valentia de l'article és destacable en un ambient de beneplàcit en què ningú no es qüestiona cap actuació vinculada a l'àmbit de la discapacitat, fet que, per altra banda, respon a actituds paternalistes i proteccionistes molt poc normalitzadores. Per això resulta interessant transcriure'n alguns dels paràgrafs més significatius:

Esta Olimpiada de enfermos me parece horrible desde todos los puntos de vista; una auténtica pesadilla. Moralmente indecente y filosóficamente errónea, pero muy representativa de lo que un mundo tan confuso como impío llama integración de los minusválidos. Ponerlos a competir entre sí como sistema de normalización. Escalofriante. Obviamente, no se trata de que cualquiera pueda hacer deporte; ni de que los ciegos, cojos, tetrapléjicos y discapacitados en general desarrollen al máximo todas sus facultades posibles, que son tantas como las de cualquiera. Eso será un maravilloso logro social, pero no tiene muchas cosas importantes, y con una pierna se piensa mejor que con dos: lo que no se puede hacer es jugar a basquet o saltar con pértiga. Colocar a alguien en el lugar exacto de su

incapacitat és la pràctica corrent i normal de este món, però en absolut solidària ni humanitària.

[...]

Que els disminuïts es normalitzen i es integren és cert: tots tracten de aconseguir avantatge i ser classificats en grups on el seu grau d'incapacitació sigui inferior al dels rivals; quan se'ls declara més sanes del que s'esperava se'ls dona un disgust, se'ls allunya la medalla.

[...]

Tots són molt propietaris de fer amb les seues impossibilitats el que els vinga en gana, però que no ens prenguen el pèl amb discursos morals. Els Paralímpics no tenen res a veure amb la prosa morbosament sentimental que els envolta, ni amb cap mena d'humanitària. Al contrari. En l'únic que s'integren els discapacitats és en la seua discapacitat". (.....)

"Per sort el famós i paràlitic Hawking es va fer físic, i no velocista de cent metres llisos. Hauria sigut espantós.

[...]

Els Paralímpics em semblen la imatge perfecta d'un món malalt, despiadat i molt solitari, que a més cultiva massivament certes filosofies baboses i errònies. Sota un manto repelent de boniques paraules, obliga a tot el món a viure en la seua desavantatge i explotar la desavantatge dels altres-

La realitat, però, és que els èxits esportius aconseguits durant els Jocs de Barcelona van mantenir i potenciar la presència dels esportistes amb discapacitat als mitjans. Al diari *Última Hora* de 8 de gener de 1993 s'informà àmpliament que "Los paralímpicos pasaron la revisión médica en la piscina de Son Gotleu" (títol). S'explicava amb normalitat com es desenvolupava aquest control. Només en el darrer paràgraf el redactor considerava que "Es de admirar el trabajo y el esfuerzo de estos deportistas con deficiencias físicas y su aportación al deporte balear".

El ressò dels Jocs Olímpics i la presència en els mitjans de comunicació també van afavorir, tímidament, algunes millores per a la pràctica de l'esport. La subscripció d'un conveni de patrocini entre "Sa Nostra" i els nedadors mallorquins que havien de participar als

Jocs Paralímpics d'Atlanta va ser recollida per tots els diaris de Palma del 30 d'abril de 1996.

Mot menys ressò tenen les competències amb atletes amb discapacitats intel·lectuals, ja que el nivell que aconseguixen és poc espectacular, amb resultats modestos. L'objectiu fonamental és lúdic i terapèutic. Destaca, però, positivament el tracte normalitzat en les seccions esportives. Al *Diari de Balears* de 22 de maig de 1996 s'informava que s'havia "Presentat l'equip de les Illes que participarà als Jocs Nacionals Reus'96" (títol) i "A l'acte assistí l'ex-entrenador barcelonista Johan Cruyff" (subtítol).

Llevat d'esportistes molt destacats i de grans esdeveniments com els Jocs Olímpics, l'esport adaptat és molt minoritari i, per tant, amb poc espai als mitjans. Excepcionalment, en algun suplement esportiu s'hi ha fet alguna referència. Així, al suplement *Deporte Balear* del *Diario de Mallorca* de 21 de maig de 1996 es dedicaven la portada i un ampli reportatge a l'equip de bàsquet en cadira de rodes del Club Esportiu Illes (títol: "Contra viento y marea"). Era un reportatge molt reivindicatiu ja que al subtítol s'explicava que "Con muchos problemas sufridos no han impedido el retorno del Illes a Primera División" i a l'entrada es destacava que "Son algo más que un grupo de amigos unidos por una afición común. También les une sus ganas de seguir adelante en una vida en que un momento dado tuvieron la suerte de espaldas. Con su esfuerzo y sacrificio son protagonistas quizá no debidamente valorados, de una página importante del deporte balear y han logrado el ascenso a Primera División. Ahora, su máxima ilusión es poder contar con material moderno para así luchar con igualdad de oportunidades".

Amb els Jocs d'Atlanta, l'estiu del 1996, novament hi va haver un gran seguiment dels esportistes mallorquins per part dels diaris de Palma. Per exemple, al *Diario de Mallorca* de 21 d'agost s'informava àmpliament a la plana dedicada a "Juegos Paralímpicos. Atlanta'96" que "El mallorquín Antoni Martorell fue séptimo en los 400 metros libres".

I com és habitual en aquest casos (i sense arribar a l'eufòria del futbol) els diaris de Palma també van cobrir a tota plana (fins i tot a la portada) la recepció a l'aeroport de Son Sant Joan.

Per altra banda, tots els diaris de Palma de 3 de novembre de 1998 van tractar àmpliament la conferència anual de la Federació Internacional de Vela Adaptada, que tingué lloc a Palma. Però bona part del ressò es devia al fet que la conferència havia estat presidida per la infanta Cristina.

Tot i que no és habitual, també hi ha alguna denúncia. Així al diari *Última Hora* del 5 de novembre de 1996 es recollia que "Los monitores de los participantes mallorquines en los Special Olympics lamentan la falta de apoyo institucional" (subtítol). El títol era també força explícit: "Especialmente olvidados".

Així mateix, *La Voz de Baleares* del 6 de novembre de 1997 dedicava el reportatge de portada del seu suplement *Sanidad* a "El deporte es positivo para todo y para todos" (títol) i "Asmi denuncia la falta de apoyo a las actividades físicas para discapacitados". Era un reportatge sobre l'altra visió de l'esport, de denúncia de la falta de suport de les administracions per cobrir despeses de professionals, desplaçaments i materials, i de les barreres arquitectòniques en moltes instal·lacions esportives i mitjans de transport.

Al marge del seguiment de les competicions, puntualment s'han denunciat els problemes d'accés i de suport en aquest àmbit. Al *Diario de Mallorca* del 12 de març de 1986 es feia referència al fet que "La Federación de Minusválidos en busca de practicantes" (avanttítol) i que "Precisan, también, ayudas oficiales" (títol).

Per altra banda, al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1998 es publicà una entrevista a la tiradora olímpica Margarita Mora, en què denunciava "Los tiradores impedidos de Europa tienen más ayudas" (títol) i afirmava que "Encontré en el tiro una forma de superar el trauma de quedar inválida" (subtítol). En el text se succeïen preguntes com ara: "¿Sabe lo que es sufrir?" "¿Es una luchadora nata?" "¿Fue dura la rehabilitación?" "¿Tenía ganas de seguir viviendo?". Quan comencen les preguntes relacionades amb la competició esportiva, el to és molt més normal i objectiu.

Entre les informacions poc adients també cal destacar exemples com un breu publicat al *Diari de Balears* de 2 de febrer de 1998. La fotografia d'una cursa ciclista amb participants en cadira de rodes s'acompanyava del peu següent: "No tothom practica l'esport d'asse-

gut des del seu sofà. N'hi ha molts que ho fan des de la cadira de rodes on les circumstàncies els han condemnat de per vida, com aquests veterans de la demencial guerra del Vietnam, que participen en una cursa ciclista”.

Al *Diari de Balears* del 7 de novembre de 1999 es dedicaven cinc columnes a la crònica d'una trobada d'esportistes amb discapacitat intel·lectual al poliesportiu de Sant Ferran de Palma. El titular deixava algun dubte: “Els disminuïts psíquics lluiten per arribar a ser atletes”. Del text també cal destacar algunes afirmacions poc afortunades: “És un espectacle que, en aparença, es destina als seus familiars; la realitat és que propicia la integració dels joves, als quals se'ls demana la realització de moviments coordinats 'normals', alhora que els permet participar de l'esport públic que poden veure al seu voltant i suposa trencar amb les seves rutines”.

Però com és habitual el major seguiment és per als temes polèmics. El desembre de 2000 es va destapar el frau en la valoració de la discapacitat intel·lectual dels jugadors de la selecció espanyola de bàsquet, que havia guanyat l'or als Jocs Paralímpics de Sydney i que va haver de tornar la medalla. La gravetat dels fets va provocar alguns articles d'opinió, com els publicats al *Diario de Mallorca*: “Un para-país paralímpico” el 21 de desembre o “Superminusválidos” el dia 22.

En la llista d'esportistes de balears amb més mèrits i més coneixuts destaca Xavi Torres, nedador que ha aconseguit èxits des de molt jove, amb unes afectacions molt importants als braços i les cames. Un esportista que en nombroses entrevistes ha explicat que “l'esport m'ha ajudat a formar-me com a persona i m'ha transmès els valors del treball diari i en equip”.

Les medalles dels campionats d'Espanya, dels mundials i dels Jocs Olímpics configuren l'extens currículum d'aquest esportista. El que va començar com una afecció i també com una teràpia, amb els anys va esdevenir un mitjà de vida. Però Xavi Torres ja ha sobrepassat l'àmbit esportiu.

D'entrada cal tenir en compte que el seu exemple pot servir d'estímul, però també de desànim. Així com moltes vegades s'humilia les persones amb discapacitat o se'n rebaixa la condició, en el cas dels esportistes se'ls envolta d'una gran aura de voluntat i de superació. I

el problema és que el missatge transmès sigui que no és necessari que s'adoptin mesures correctores o compensatòries perquè l'individu amb discapacitat motivat trobarà el seu propi camí per superar qualsevol barrera que la societat li pugui aixecar. En el cas de Xavi Torres, però, el que no es pot obviar és que la seva popularitat ha fet oblidar la seva discapacitat.

Aquesta "estimació" popular envers la figura de Xavi Torres ha tingut el seu reconeixement social a través dels moltíssims premis. Així, al diari *Última Hora* de 30 de gener de 1992 s'informava que "Ràdio Jove-Banca March hizo entrega ayer de sus galardones anuales"¹⁶⁴ (subtítol). I es destacava sobretot al títol "Otro premio para Xavi Torres". La notícia s'iniciava explicant que "El deportista mallorquin Xavi Torres Ramis"; en cap moment s'especificava la seva discapacitat.

El Día 16 de Baleares de 26 d'abril de 1992 recollia que "El Rey entregará el Olimpia a Xavi Torres" (títol). Aquest reconeixement volia –segons la informació– "premiar a la persona o entidad que por su propia actuación deportiva o por el fomento de la actividad de otros se haya destacado, especialmente en la difusión y mejora de la actividad deportiva entre los disminuidos físicos, síquicos o sensoriales".

En el mateix sentit cal destacar la presència social de Xavi Torres en actes socials molt diversos. *El Día 16 de Baleares* de 20 de febrer de 1992 informava que "Xavi Torres entregará a Irene Villa la medalla de oro del Campeonato europeo" (títol). En aquesta informació cal tenir en compte que el mes d'abril s'havien de fer a Palma els XXII Campionats d'Espanya Absoluts de Natació per a Minusvàlids i Irene Villa tenia llavors molta presència en els mitjans.

El gener de 1997, Xavi Torres va ser el pregoner de les festes de Sant Sebastià de Palma. Aquest fet, lògicament, també va ser recollit pels diaris de Palma.

Quan es produeix un gran esdeveniment que es considera important i interessant per al gran públic, els diaris solen acompanyar-

¹⁶⁴ Aquest premi reconeixia la tasca duta a terme per joves de forma individual o col·lectiva. Els guardonats eren proposats pels redactors de l'emissora de ràdio i votats pels oients.

ne les informacions amb cròniques i articles d'opinió d'un expert. Si aquest és, a més a més, un personatge conegut i popular millor. Durant els Jocs Paralímpics de Barcelona, *El Día 16 de Baleares* comptà amb una columna diària signada per Xavi Torres. En aquesta secció, el nedador explicava, en primera persona, les seves vivències personals i també la crònica dels fets. Com a exemple es pot citar l'edició del 5 de setembre de 1992 (titular: "Ayer firmé autógrafos") o del 9 de setembre de 1992 (titular: "Estamos soñando").

La popularitat d'aquest esportista també es deu al fet d'haver protagonitzat algunes fites molt espectaculars. Així, el 3 de març de 2002 tots els mitjans mallorquins es feien ressò que Xavi Torres s'havia convertit en el primer esportista paralímpic que havia aconseguit nedar durant 24 hores seguides. El *Diari de Balears* titulava "Felicidades, Xavi! Ja ets part de la història".

A més de les informacions estrictes, Xavi Torres ha estat protagonista de moltíssimes entrevistes en què s'intenta aprofundir més. *La Voz de Baleares* de 15 de maig de 1997 publicà, en el suplement *Sanidad*, una entrevista en la qual, sobretot, s'intentava indagar en la manera com havia afrontat la seva discapacitat (títol: "Mi discapacidad no me impide lograr los objetivos") i destacava a l'entrada que "Xavi Torres es el deportista balear con más triunfos nacionales e internacionales, a pesar de su discapacidad. El nadador paralímpico ha ido superando sus problemas físicos de forma increíble y no sólo como deportista, sino también como estudiante universitario y persona realmente integrada en la sociedad, impulsando diversas asociaciones, como últimamente la Asociación de Deportistas contra la Droga. En todas sus actividades ha conseguido el reconocimiento de sus paisanos".

Xavi Torres també és conegut fora de les Balears, i sobretot en anys olímpics ha estat protagonista de nombrosos reportatges de diaris, revistes i suplementes de caràcter estatal. En aquests articles el tractament que es fa de la seva figura és molt més fastuós i heroic. Sense deixar de reconèixer i exaltar els seus èxits esportius, la relació amb els periodistes mallorquins és més senzilla. La seva carrera esportiva va començar quan era molt jove i fa molt d'anys que el coneixen a les seccions esportives dels diaris de Palma.

9. LENGUATGE

En un estudi de la presència de la discapacitat a la premsa de manera inevitable s'ha de parlar del llenguatge i dels canvis produïts a l'hora de fer referència a una part important dels ciutadans i ciutadanes d'aquesta comunitat.

En les llargues discussions sobre l'objectivitat dels mitjans de comunicació sovint es conclou que el periodisme embasta paraules, no retalls de realitat. La gran arma de la premsa és el llenguatge, és la paraula. La paraula pot crear, en l'opinió pública, actituds d'admiraçió o de rebuig segons les circumstàncies. Per tant, l'estudi del llenguatge té molt a veure amb la classe de responsabilitat que s'adjudica a la premsa per tal de normalitzar el dia a dia d'un col·lectiu.

Hi ha gent que defensa que "el nom no fa la cosa" i que el corrent nord-americà promogut en la dècada dels noranta del "llenguatge políticament correcte"¹⁶⁵ només és una moda. Certament –i fent referència a un exemple molt reiterat– serveix de poc substituir *moro* i *negre* per *magrebí* i *subsaharià* si aquests ciutadans segueixen sent discriminats i tractats com a delinqüents. Però tampoc no es pot obviar que el llenguatge és una de les principals vies d'expressió dels humans i que, per tant, juga un paper fonamental en la construcció de les imatges mentals que configuren el nostre món.

165 L'estil políticament correcte, impulsat per l'esquerra cultural dels Estats Units, aposta per un llenguatge lliure de termes relatius a les minories i a fets adversos amb significats o connotacions de caràcter negatiu.

La comunicació és una ciència social i, per tant, té molt a dir i a fer en relació amb la transformació de la realitat i especialment en la solució dels problemes socials. D'alguna manera tota comunicació cerca actuar sobre la percepció de les actituds i ho fa expressament, però també implícitament. Quan parlem transmetem la nostra visió del món i de les persones i la presentació negativa o estereotipada de l'altre incrementa els prejudicis i els malentesos. Molts dels usos i de les formes que han omplert els diaris d'aquests anys han contribuït a crear una imatge no intencionadament negativa, però sí molt poc normalitzadora d'alguns col·lectius.

L'"anormalitat" en la qual encara es mou la nostra societat fa que no puguem prescindir dels termes que designen les persones amb una afectació física, intel·lectual o sensorial. I si es vol ser justs s'ha de reconèixer que a vegades aquesta necessitat d'etiquetar les persones respon també a la voluntat d'intervenir. Abans de qualsevol actuació –des de l'Administració pública corresponent– s'examina, diagnostica i etiqueta mitjançant l'expedició de certificats que acrediten la condició de "minusvàlid".

Tant en català com en castellà hi ha d'una gran varietat de termes. En relació amb el material d'estudi d'aquest treball, fins a l'aparició del *Diari de Balears* –l'any 1996– i a excepció d'alguns articles d'opinió o suplementos, només es disposa de textos en castellà. Tot i això, cal destacar que la traducció català-castellà o castellà-català dels termes té sempre un equivalent exacte.

Al marge d'alguns termes que des de final dels vuitanta es consideren degradants i ofensius (*idiota, subnormal, anormal, retardat...*), es disposa d'una gran varietat lèxica: *deficient, disminuït, impedit, invàlid, paralític, discapacitat, minusvàlid...* El problema és que tots aquests termes, usats de forma nominal, projecten una imatge negativa i immòbil, com si es pretengués reduir aquests col·lectius a la condició de "pacient" i, sobretot, anul·len el caràcter multidimensional que caracteritza qualsevol persona.

165 L'estil políticament correcte, impulsat per l'esquerra cultural dels Estats Units, aposta per un llenguatge lliure de termes relatius a les minories i a fets adversos amb significats o connotacions de caràcter negatiu.

En els anys seixanta els termes *invàlid* o *incapacitat* oferien una superació generalitzada i positiva dels termes usats fins llavors (*inútil, coix, imbècil...*). Durant els anys setanta, la denominació *invàlid* era considerada una superació positiva dels termes anteriors. I així successivament. Probablement la terminologia consensuada a final dels noranta (*persona amb discapacitat*) no serà la definitiva¹⁶⁶ perquè tampoc no és perfecta. Contràriament al parer dels col·lectius més conscienciats, se segueix usant un lèxic d'origen negatiu que remarca la diferència. Però l'estudi de la premsa d'aquests anys mostra que el canvi ha estat prou significatiu. Durant el període d'estudi s'han produït modificacions notables en el llenguatge utilitzat que són sobretot evidents si es comparen els primers anys amb els darrers, perquè la transició és lenta, quasi imperceptible.

En aquest capítol es fa un repàs dels termes usats durant aquests anys. I considerant la seva importància, també s'inclou un apartat dedicat a l'ús d'expressions carregades de judicis de valor i un altre sobre l'ús metafòric de noms de diferents malalties per descriure o definir determinats problemes socials.

9.1. TERMINOLOGIA

Les constants més importants en la terminologia són la falta de criteri i la diversitat. Durant aquest període les informacions referents en aquest àmbit s'han omplert d'un vocabulari molt variat, usat de forma desordenada, sense atendre els matisos, les diferències i la varietat de situacions. I aquests trets s'han mantingut durant tots aquests anys.

L'any 1980 hauria d'haver estat una data important ja que aquest any l'Organització Mundial de la Salut (OMS) publicà una classificació internacional de deficiència, discapacitat i minusvalidesa¹⁶⁷ que suggeria un enfocament més precís; una classificació que havia de permetre distingir entre la persona i les seves circumstàncies.

¹⁶⁶ El 2006, el col·lectiu Vida Independiente va fer públic un manifest en què defensava l'ús del concepte *diversitat funcional* i *persona amb diversitat funcional*.

¹⁶⁷ La versió original anglesa és *impairment, disability* i *handicap*.

Aquesta classificació va ser traduïda a l'espanyol el 1983 per l'Insero.

Segons aquesta classificació, *deficiència* és la pèrdua o anormalitat d'una estructura o funció psicològica, fisiològica o anatòmica. És a dir, quan es parla d'una afectació des del punt de vista de l'organisme. La utilització d'aquest terme no indica necessàriament que hi hagi una malaltia o que s'hagi de considerar que l'individu està malalt.

Per *discapacitat* s'entén una restricció o absència (deguda a una deficiència) de la capacitat de dur a terme una activitat en la forma o dins dels marges que es consideren habituals per a un ésser humà. La discapacitat representa una desviació de la norma des del punt de vista de l'actuació com a individu. Es parla d'una afectació des d'un punt de vista funcional.

I finalment, *minusvalidesa* és una situació desavantatjosa per a un individu determinat, conseqüència d'una deficiència o d'una discapacitat que limita o impedeix el desenvolupament d'un rol que és normal en el seu cas (segons l'edat, el sexe i l'ambient social i cultural). La minusvalidesa s'estableix, doncs, segons la relació entre les persones i el seu ambient. És la pèrdua o la limitació de les oportunitats de participar en la vida de la comunitat en igualtat amb la resta (barreres culturals, físiques i socials). És una afectació des del punt de vista social.

Com a exemple d'aquesta classificació podríem esmentar que si a dues persones els faltessin els dos braços tindrien una deficiència òbvia. Però, segons la rehabilitació, l'adequació de pròtesis i l'aplicació d'ajudes tècniques es diferenciarien en el tipus i grau de discapacitat per fer les activitats quotidianes (agafar o col·locar coses, vestir-se, rentar-se...). I finalment podria passar que una tingués una sèrie de minusvalideses (dependència física, impossibilitat per aconseguir un lloc de feina...) i l'altra, en canvi, no tingués cap minusvalidesa i desenvolupés una vida autònoma.

Per tant, la funció de complexos factors culturals, familiars, psicològics i econòmics són evidents. Aquesta classificació volia evitar que aquestes dues persones fossin etiquetades de la mateixa manera.

Cal fer constar que en català era possible l'aplicació de dos termes per *minusvalía*: *minusvalidesa* i *minusvàlua*. S'optà pel primer terme ja que *vàlua* significa valor d'una cosa, ésser vàlid i, lògicament, no es volia donar a entendre el contrari. El terme *minusvalidesa*

també s'emprà en la traducció catalana de la Llei d'integració social del minusvàlid, del 1982.

Però malgrat l'esforç de l'OMS, aquests termes es van seguir usant, en tots els àmbits, com a sinònims. I en el cas de la premsa, en alguns casos establint diferències que no tenien cap base; com per exemple associar "deficientes" a persones amb discapacitats intel·lectuals i "minusválidos" a persones amb discapacitats físiques o a tot el col·lectiu.

En general, el terme més usat és *minusvàlid: places d'aparcament per a minusvàlids, pensions per a minusvàlids...* Un terme poc adequat quan s'entén "menys vàlid" o que "val menys".

Des de desembre de 2001 hi ha una nova classificació¹⁶⁸ aprovada el 22 de maig de 2001 per la 48è Assemblea General de l'OMS. Aquesta classificació parteix del concepte de salut, entès de forma àmplia, i engloba tant aspectes corporals com individuals i socials. L'objectiu és proporcionar un llenguatge unificat que no classifiqui les persones sinó el seu àmbit de funcionament, és a dir, les circumstàncies vitals de la persona. Amb aquesta nova classificació, en lloc de parlar de *discapacitat* i *minusvalidesa* es parla de *limitacions en l'activitat* i de *restriccions en la participació*. S'ha passat d'una classificació de "conseqüències de la malaltia" a una classificació de "components de la salut" que concep la persona en el seu context individual i social. Es pretén així facilitar un llenguatge comú que no discrimini les persones sinó que col·labori a fomentar la seva participació social perquè actualment, quan l'entorn social no serveix per a una persona concreta perquè és ple de minusvalideses, l'escala de valors en la qual ens movem (l'individu per la societat més que la societat per l'individu) fa que la qualificació de minusvàlid la rebi la persona i no l'entorn social.

La base filosòfica d'aquesta classificació s'adapta perfectament al principi de normalització, el problema és que no aporta fórmules concretes, aplicables al dia a dia i a la quotidianitat.

Centrats en els diaris editats a Palma, cal esmentar que, durant aquest període, es produeixen canvis significatius, però el tret fonamental de l'anàlisi del llenguatge de la premsa és sempre la varietat

168 OMS: *CIF. Clasificación Internacional del Funcionamiento de la Discapacidad y de la Salud*. Ministeri de Treball i Afers Socials. Madrid, 2001.

lèxica; en un mateix paràgraf o en una mateixa frase. A *El Día 16 de Baleares* de 16 de juliol de 1991 es dedicava un ampli reportatge a la inserció laboral (titular: “El disminuido físico, un ciudadano más”). A l’entrada es definia el col·lectiu de maneres diferents: “La Consellera de Acción Social y Sanidad, Joana Aina Vidal ha presentado el programa piloto ‘Trellamb Suport’, una labor que permetrà, a partir de este mismo año, la integració del minusválido en el trabajo. La tasa de deficientes parados es tres veces superior a la normal, ‘se trata de un reto apasionante’ en el que en colaboración con el INEM y diferentes empresas laborales se podrá integrar a 25 de los necesitados que serán repartidos 10 en Palma y el resto en las demás comarcas”.

En l’estudi de la terminologia, una altra data significativa es produeix quan es va aprovar el Reial decret 348/1984, de 10 de febrer. Amb aquest Decret s’eliminaven els termes *subnormalidad* i *subnormal* continguts en les disposicions reglamentàries vigents. L’argument utilitzat per dur a terme aquest canvi era que aquestes paraules atemptaven contra la dignitat i la sensibilitat de les persones amb alguna discapacitat. I atemptaven contra la dignitat perquè alhora que s’usaven per designar persones amb una discapacitat intel·lectual s’utilitzaven, en el dia a dia, per insultar, per ofendre.

Per tant, la complexitat del significat adquirit per aquestes paraules les convertia –i les converteix– en termes ni poc ni gens apropiats per designar un grup de persones. Cal explicar que aquest canvi va ser presentat pel Grup Parlamentari Socialista i impulsat per una recomanació del Defensor del Poble, Joaquin Ruiz-Giménez Cortés, que rebia moltes queixes i protestes sobre això.

Tant en l’àmbit autonòmic com en l’estatal fins als anys vuitanta hi havia moltes associacions que aleshores es definien com a *associacions pro subnormals*. A partir d’aquest Decret, algunes associacions i organismes van modificar el seu nom i van substituir *subnormal*, per exemple, per *disminuït psíquic*. Així al *Diario de Mallorca* de 3 de desembre de 1986 s’informava que “La Asociación Mallorquina renuncia al término ‘subnormal’”.¹⁶⁹ El successiu canvi de nom en la

169 AMAPROS (Asociación Mallorquina Pro-subnormales) va substituir el seu nom per AMADIP (Asociació Mallorquina de Disminuïts Psíquics).

història de moltes associacions és, clarament, el reflex de l'evolució de la societat en la concepció de la discapacitat.

Quant a l'eliminació del terme *subnormal*, aquest canvi terminològic suposà per a moltes famílies sortir de l'oblit, desterrar la vergonya i eliminar sentiments de culpa.

Malgrat el Reial decret i la insistència d'algunes associacions, la premsa (i la gent poc vinculada a aquesta temàtica) han continuat utilitzant formes obsoletes i pejoratives durant molt de temps.

El suplement *Ciencia y Salud d'El Día 16 de Baleares* de 25 de setembre de 1990 dedicà el seu reportatge principal a la síndrome de Down amb el títol: "Esos idiotas felices". El diccionari defineix aquest terme com "un trastorn mental caracteritzat per la falta congènita i complerta de les facultats intel·lectuals".¹⁷⁰ De fet, durant els anys seixanta aquest concepte era usat dins l'àmbit mèdic però com *subnormal* s'havia anat carregant de valoracions negatives. Així, el 1990 aquest titular resultava totalment ofensiu.

Aquestes fórmules tan poc sensibles coexistien, a principi dels noranta, amb d'altres de més correctes com *síndrome de Down*. Tot i això, cal esmentar que en moltes informacions dels diaris de Palma, en el desenvolupament de la notícia, els redactors es veien encara obligats a matisar que la síndrome de Down era coneguda vulgarment com a *mongolisme*.

També s'ha de dir que en aquests anys la diferència entre les informacions que parlaven de "subnormalidad" i les que parlaven de síndrome de Down radicava en la font de la informació. La primera era administrativa, la segona associativa.

Encara que cada vegada és menys habitual, a final dels anys noranta continua apareixent el terme *subnormal*, però sobretot fent referència, precisament, al seu valor més negatiu per usar-se en un

170 En el seu origen la paraula *idiota* no tenia el significat de menyspreu que té ara. A la Grècia clàssica *idiota* era l'home que vivia retirat, en oposició a qui duia una vida pública o es dedicava a la política. Pressuposant que a mesura que algú viu apartat dels altres torna rar i esquerp, quan la paraula *idiota* passà al llatí ja va prendre un matís pejoratiu. Durant l'edat mitjana, *idiota* servia per designar el monjo que no sabia llatí (Font: Adaptació de *Lengua y Literatura. 6 Curso de Educación Primaria*. Ed. Anaya).

sentit irònic. Així, a *El Día del Mundo* del 19 de setembre de 1997 es va incloure un article d'opinió amb el títol "Manifiesto Subnormal".¹⁷¹

Maagrat tot, també hi ha exemples negatius en períodes recents. *El Mundo/El Día de Baleares* de 15 de gener de 2000 dedicà la portada i el reportatge principal del suplement *Salud* a la síndrome del cromosoma X fràgil amb el títol "Esos retrasados anónimos" i amb el subtítol "Es la forma más frecuente e imperceptible de subnormalidad hereditaria y apenas diagnosticada". Al llarg del reportatge, com a contraposició, es parlava sovint de *sa* i *normal*.

Com els termes *subnormal* o *mongòlic*, *anormal* ha anat desapareixent de la premsa perquè alhora que s'ha usat per referir-se a un col·lectiu, s'ha usat com un insult i ha esdevingut totalment pejoratiu. Si se n'analitza el significat també se'l pot considerar inadequat perquè admetre la "no normalitat" és la major exclusió.

El juny de 1992 el propietari d'un bar de Cala d'Or negà l'entrada al seu establiment a un grup de joves amb discapacitat intel·lectual tot argumentant que podien espantar els clients. Aquest fet, lògicament, va ser denunciat per tots els diaris. *El Día 16 de Baleares* del 2 de juliol hi dedicà la primera plana de la secció de part forana, que incloïa un petit article d'opinió: "La marginación a minusválidos no parte de los deficientes, sino de los insolidarios". D'aquesta manera tan enrevessada es volia donar a entendre que qualsevol persona amb discapacitat podia aportar coses positives a la societat i que si no aconseguia integrar-se no era per la seva incapacitat sinó "por la incomprensión y la ignorancia de aquellos considerados 'normales' que sí demuestran unas graves limitaciones".

Un altre exemple es troba en una informació del diari *Última Hora* de 22 de març de 1996. A l'entrada s'apuntava que "G.L. nació normal, pero un accidente le postró de por vida en una silla de ruedas".

De l'ús general del terme *normal*, se'n pot fer una lectura negativa en tant que dóna a entendre que els altres "no són normals", no pertanyen a la "normalitat establerta". Habitualment s'anomena *normal* tot allò que resulta familiar i *no normal* tot allò que no es comprèn

171 Aquest article d'opinió de la secció "Tribuna Libre" era una crítica a la reforma fiscal del Govern central presidit per José M. Aznar i a la falta de recursos que es destinaven als ciutadans amb alguna discapacitat.

o que és fora de l'experiència habitual. Es tracta, per tant, de conceptes complementaris relatius que sovint són presentats com a absoluts.

El sentit de "normalitat" canvia quan s'usa de forma concreta. Si es parla de nins cecs i de nins amb visió normal s'entén que són nins amb diferents capacitats visuals però sense posar en dubte la seva condició primordial de nins amb els mateixos valors.

A més de *normals*, per referir-se als "altres" també s'usen termes com *sans* o *gent comuna*. Però hi ha altres exemples que poden resultar més negatius. En un especial de les festes de Sant Antoni a Muro publicat a *El Día 16 de Baleares* de 17 de gener de 1991 apareixia el titular següent: "Desarrollar al máximo el intelecto de niños y minusválidos, un objetivo urgente".¹⁷² Els nins amb alguna discapacitat són, per sobre de tot, nins. Per tant, és inadequat fer diferència entre nins i minusvàlids.

Durant la dècada dels anys vuitanta el terme *minusvàlid* es referia habitualment a tot el col·lectiu o a les persones amb alguna discapacitat física. En canvi, el terme *subnormal* s'associava a discapacitats de caràcter intel·lectual i, en alguns casos, s'acompanyava de sinònims com *deficient mental*. Aquesta tendència a donar un significat diferenciat a termes inicialment sinònims continuà també durant la dècada dels anys noranta. Així el concepte *disminuït* es relacionà més amb les persones amb alguna discapacitat intel·lectual, i *minusvàlid* es reservà per a les que tenien alguna discapacitat física. En la dècada dels noranta, pràcticament totes les associacions havien eliminat del seu nom la paraula *subnormal*. Algunes optaren per la forma *disminuïts psíquics*, com l'Associació Mallorquina de Disminuïts Psíquics, més coneguda per les sigles Amadip.¹⁷³ I altres entitats optaren per la forma *persones amb retard mental*, que és el cas de FEAPS (Confederació Espanyola d'Associacions a Favor de les Persones amb Retard Mental).¹⁷⁴

172 La notícia feia referència a l'anunci d'un nou servei de la Regidoria de Cultura i Esports de Muro.

173 Des del 2003, aquesta entitat es denomina Amadip.Esment. Aquesta entitat realitza serveis per a persones amb discapacitat intel·lectual, amb una forta implantació de centres especials d'ocupació.

174 Des de 2002, Confederació Espanyola d'Organitzacions a Favor de les Persones amb Discapacitat Intel·lectual.

El 1992, l'Associació Americana sobre Retard Mental¹⁷⁵ va editar un manual sobre el concepte de *retard mental* adoptat i difós per la FEAPS. Segons aquest manual, el concepte de *retard mental* reconeixia la importància de l'entorn en el funcionament d'una persona amb unes determinades limitacions en les seves capacitats.

S'entenia que el retard no era de la persona sinó del funcionament resultant de les capacitats de la persona en l'entorn en el qual es desenvolupava. Consideraven que "Retard mental no és quelcom que algú tingui o algú sigui. Retard mental es refereix a un particular estat de funcionament". Per tant, es reconeixia que algú podia tenir una síndrome determinada (síndrome de Williams, síndrome del cromosoma X fràgil, síndrome de Down...) o un funcionament intel·lectual limitat, però no un retard mental profund. Segons aquesta concepció no es podia dir, per exemple, "En Joan té retard mental" o "En Joan és un retardat", sinó que s'hauria de dir "En Joan és una persona amb retard mental".

A la premsa de Mallorca el terme *retard mental* s'ha usat sobretot en notícies d'àmbit sanitari i administratiu. Així al *Diario de Mallorca* de 13 de desembre de 1998 es feia referència al fet que "El alcohol causa 20 de cada 100 retrasos mentales". Quan la font de la notícia ha estat una associació d'afectats o de professionals de l'àmbit socioeducatiu s'han decantat per *disminuït* o *discapacitat psíquica*.

Però malgrat que els arguments exposats continuen sent vàlids, el concepte de *retard mental* ha quedat superat, sobretot des del moviment associatiu i professional. Des de final dels anys noranta el concepte *mental* s'utilitza sobretot per fer referència a les persones amb alguna malaltia de salut mental, no a una alteració de les capacitats cognitives. I s'ha optat per un nou terme per fer referència a les persones que tenen afectada la seva capacitat cognitiva: *discapacitat intel·lectual*. Aquesta forma és defensada amb l'argument que és més adequada que *discapacitat psíquica* atenant que el terme *psique* serveix per expressar l'ànima, la "porció immortal" de cada ésser humà i això poc té a veure amb les capacitats cognitives. Aquesta forma fi-

¹⁷⁵ Organització que agrupa famílies i professionals constituïda el 1876. És considerada l'organització d'aquestes característiques més antiga del món.

nalment s'ha acceptat i adoptat de forma generalitzada. L'agost del 2002, l'Assemblea de la FEAPS aprovà la substitució de l'expressió *retard mental* per la de *discapacitat intel·lectual*.

A més de la falta de criteri, el tret més significatiu del vocabulari de la premsa és la tendència a nominalitzar els adjectius, no només els termes més generals sinó també els més concrets. Així habitualment la premsa mallorquina d'aquests anys usa *minusvàlids, paraplàgics, cecs, venedors minusvàlids, trasplantats, invàlids, deficientes, incapacitats, disminuïts psíquics...*

I més enllà de l'elecció d'un terme més o menys adequat (pels valors i els continguts que han anat adquirint algunes paraules), la visió negativa és molt evident quan es parla, per exemple, de persones amb *tares físiques o mentals*.

En les planes d'un diari no només hi ha informació, també hi ha entreteniment, i la forma com es tracti una part de la població és igual d'important en una o altra secció. Així –i en relació amb el terme *tara*– els mots encreuats de *Diario de Mallorca* del 20 d'agost de 1996 són un exemple més del tractament inadequat que sovint ha rebut el col·lectiu. A horitzontal 1 apareixi "Que padece defecto físico o psíquico, alocada" i la solució era "tarada". Tant la definició que es facilita com la solució expressen molt poca sensibilitat. Cal recordar que una *tara* és la "imperfeció, defecte que disminueix el valor d'una cosa".

En el mateix sentit es pot destacar, negativament, la consideració de la discapacitat com un "defecte". Al *Diario de Mallorca* de 22 d'octubre de 1985 s'informava que "El Colegio de Son Gotleu ha escolarizado a 16 chicos con defectos psíquicos". Un cas similar seria parlar de deformacions.

Un altre concepte amb una gran càrrega negativa és *invàlid*, que s'usa molt per designar persones que no poden caminar i utilitzen cadires de rodes. És un terme poc apropiat perquè el valor de les cames té poc a veure amb el valor d'una persona. El diccionari defineix *invàlid* com "nul, de cap valor, sense força ni vigor". Aquest terme s'associa a la dependència, a la falta d'autonomia i, per tant, s'allunya de la idea de normalització.

Dins aquesta mateixa línia també es pot mencionar *incapacitat*,¹⁷⁶ un terme que s'usa molt dins l'àmbit jurídic per al·ludir a persones que per accident o malaltia no poden fer, parcialment o totalment, una feina, o que per algun motiu no poden exercir individualment els seus drets. Només és "incapaç" qui així hagi estat declarat en sentència judicial ferma. El jutge declara l'abast i el límit de la incapacitat en la sentència constitutiva. Així, la incapacitat pot ser total (sotmesa a tutela) o parcial (sotmesa a curatela). També apareix la variant *incapaç*. Un exemple important es troba a la portada de *La Voz de Baleares* del 8 de gener de 1998 amb un titular impactant: "El Govern abandona a su suerte a 800 incapacitados".¹⁷⁷

Un altre adjectiu igualment desafortunat és *impedit*. Si ens remetem a la definició exacta, en algunes ocasions s'ajusta molt a la realitat ja que s'entén per *impedida* aquella persona que no pot usar els seus membres per a caminar. Però com *invàlid*, aquest terme s'associa a la dependència i falta d'autonomia. Al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1998 s'informava que "Los tiradores impedidos de Europa tienen más ayudas".

I un terme molt dur i agressiu és el d'*inútil total*. S'entén que la inutilitat està relacionada amb una tasca concreta però seria important trobar termes més neutres per evitar haver de fer algunes matisacions. En aquest mateix sentit es pot citar un reportatge a doble pàgina dedicat el 30 aniversari de l'associació AMADIP i que es publicà a l'edició de *El Día 16 de Baleares* de 10 de desembre de 1991 (títol: "Aprendiendo a vivir con dignidad"). El títol de l'entrada era: "Deficientes psíquicos, pero no inútiles". I al text es deia que "Son deficientes, pero son humanos como el resto de los hombres".

Un altre terme similar és *baldat*, en castellà *lisiado*. En una entrevista a un home que usava cadira de rodes, publicada al diari *Última Hora* de 27 de març de 1993, el redactor li preguntava: "¿Te molesta que alguna persona te llame lisiado?" Aquest tipus de pregunta

176 Només és *incapaç* qui així hagi estat declarat en sentència judicial ferma. El jutge declara l'abast i el límit de la incapacitat en la sentència constitutiva. Així, la incapacitat pot ser total (sotmesa a tutela) o parcial (sotmesa a curatela).

177 Notícia referent al període de canvi d'empresa adjudicatària del servei d'atenció domiciliària.

potser es podria interpretar com la mostra d'una certa preocupació – que apareix a la dècada dels noranta– per usar un llenguatge no ofensiu. La resposta va ser: “Depende de cómo y quien me lo llame. Si me lo llama otro como yo, me río. Si no, depende de quien sea”.

I a vegades es parla “senzillament” de *problemes*. Al *Diari de Balears* de 8 de juliol de 2003 s'informava que “La Sala [l'Ajuntament de Sant Llorenç] clausura una casa d'acollida de gent amb problemes físics i psíquics”.

Aquest ús reiterat dels termes sense cap criteri clar sovint provoca contradiccions més o menys absurdes. Així, al diari *Baleares* de 2 de juliol de 1991 s'informava de la posada en marxa d'un centre especial de treball i esmentava que “‘Vàlids’ Artesans, nueva alternativa para minusválidos”¹⁷⁸ (títol). Un altre exemple es troba a la secció de local del diari *Última Hora* del 28 de juny de 1992, que s'obria amb una notícia del sector (títol: “Casi 5.000 personas se benefician en Baleares de las ayudas por minusvalía”). Aquesta notícia s'acompanyava amb un article d'opinió (“Minusválías”) en què es denunciava la falta de consciència col·lectiva que provocava que malgrat que administracions i entitats treballessin per fer les ciutats accessibles, molts ciutadans continuaven aparcant sobre els rebaixaments. I conclouia: “El verdadero remedio pasa por estar bien educado. Pero ahí todos somos minusválidos”; mostra clara que malgrat tot, termes com *minusvàlid* tenen atribuïdes connotacions negatives.

La dificultat per trobar la terminologia més correcta és tal que conceptes que inicialment –i basant-se en la Classificació Internacional de l'OMS del 1980– podien semblar correctes esdevenen també poc adequats. El fet de sentir i d'usar la paraula *deficient* amb el significat de “que falta, que és incomplet” –un significat sempre usat en negatiu– fa que resulti desagradable quan designa un grup de ciutadans. Com a exemple es pot esmentar que al diari *Última Hora* de 17 d'abril de 1996 s'informava que “Asdica considera deficiente el transporte público en el municipio” (títol). Tenint en compte que ASDICA és l'Associació de Persones amb Discapacitats (o deficiènci-

178 Aquesta notícia feia referència a la posada en marxa a Palma d'un centre especial d'ocupació dedicat al disseny i la confecció d'articles de pell.

es) de Calvià és evident que no és adequat usar *deficient* per designar-ne els membres. Però al *Diario de Mallorca* de 22 de maig de 1986, en una informació sobre "La nueva residencia para deficientes profundos, funcionará en otoño" (títol), s'explicava que "Una de las deficiencias que la atención a los deficientes síquicos tiene en nuestras islas está a punto de ser solucionada".¹⁷⁹ Més enllà de la incorrecció del periodista d'usar dues paraules que comparteixen idèntica arrel en una mateixa frase, és evident que el concepte *deficient* assumeix tota una sèrie de valors negatius.

En relació amb la paraula *deficient* també s'ha de parlar d'un fenomen que ja s'ha apuntat, entre d'altres, amb els termes *imbècil*,¹⁸⁰ *idiota*, *subnormal* o *mongòlic* que es produeix quan un terme per referir-se a les persones amb alguna discapacitat acaba utilitzant-se en altres àmbits amb un to totalment pejoratiu. En un article d'opinió de la contraportada del *Diario de Mallorca* de l'1 d'octubre de 1999 ("Palabras, palabras, palabras") es definia "Pinochet y sus secuaces" com a "panda de deficientes mentales". Si un periodista utilitza aquest terme per parlar de persones implicades en crims i atemptats terribles contra els drets humans, evidentment no pot usar-se després per referir-se a un grup de persones que forment part de la diversitat de qualsevol societat.

Igualment a la secció de crítica de televisió del *Diario de Mallorca* de 8 de març de 2001 (Títol: "Somos tontos"), l'articulista informava que la cadena privada Tele 5 havia anunciat la segona edició de "Gran Hermano" i que els concursants seleccionats tenien un coeficient intel·lectual superior a la mitjana. Per això l'articulista considerava que "eso equivale a decir que este es un país un pelín tocado del ala, oligofrénico. O sea, que la mayoría somos tontos, pero muy tontos". Cal destacar que l'oligofrènia és un tipus de discapacitat intel·lectual i que fins als anys vuitanta era un terme molt usat.

Entre totes les formes que han anat apareixent a la premsa d'aquests anys s'ha de mencionar també la utilització de termes que

179 Aquesta informació es referia a la posada en marxa de la residència de Son Tugores.

180 En el seu origen llatí (*imbecilis*), *imbècil* era la persona que no tenia suport o influència, la persona dèbil davant la poderosa que tenia bons suports i influències. Després, *imbècil* significà "dèbil de ment" (Font: *Adaptació Lengua y Literatura. 6 Curso de Educación Primaria*. Ed. Anaya).

pretenien ser més poètics o literaris, com ara *innocent, eterns nins, éssers desvalguts, gent especial...* Així, moltes situacions relacionades amb les persones amb alguna discapacitat segueixen sent considerades "especials". A la premsa s'usa aquest adjectiu de forma rutinària però l'adaptació a una discapacitat no hauria d'incloure necessàriament l'adquisició d'aquest tractament tan "especial".

A *El Día 16 de Baleares* de 5 de juliol de 1991 s'informava que "Los minusválidos tendrán un taxi especial". I al diari *Última Hora* de 5 de novembre de 1996 era notícia l'arribada a Palma dels esportistes mallorquins procedents dels Special Olympics celebrats a Reus (Tarragona) amb un titular ("Especialmente olvidados") que jugava doblement amb la paraula *especial*, tot fent referència al poc ressò que havia tingut aquest esdeveniment.

En el camp de la salut mental també s'utilitza una gran diversitat de termes. En seccions de crònica negra es parla de *boig (loco, trastornado, demente o perturbado)* i quan es vol fer referència a temes de l'àmbit més sanitari, generalment s'utilitza un llenguatge més acurat però que a vegades crea confusió.

Al diari *Última Hora* de 23 d'abril de 1991 s'informava al titular de "Objetivo: atender al enfermo psíquico" però al subtítol es deia que "El ministro Julián García Valverde y el conseller de Sanitat, Gabriel Oliver, firmaron ayer un acuerdo sobre salud mental". Malgrat que *psíquic* tingui la mateixa arrel que *psiquiatria* o *psiquiàtric*, és un terme que no es relaciona amb les persones amb diagnòstics de salut mental sinó amb els col·lectius que actualment en els moviments professionals i associatius es defineixen com a "persones amb discapacitat intel·lectual".

A més dels termes tradicionals (*boig* i *pertorbat*), a final dels anys noranta es van introduir conceptes i formes prou correctes, com ara *persones amb diagnòstics de salut mental* o *amb malalties mentals*. També s'ha de destacar el terme *depressió*, més positiu perquè al·ludeix a casos individuals, no associats a capítols violents i que són tractats amb comprensió.

En general, dins l'àmbit de la salut mental es recomana parlar de *persona amb malaltia mental* o *persona amb diagnòstics de salut mental* i rebutjar termes com *trastornat, pertorbat, psicòpata* o *boig*,

que es consideren ofensius, inexactes i antiquats que perpetuen la ignorància i condueixen a l'estigma. Tot i això, en el cas de *boig (loco)*, s'ha de destacar també que té l'accepció de "passió desmesurada per alguna cosa". I així també es recull algunes vegades a la premsa, tot i que sigui considerat un terme col·loquial. Com a exemple podem citar l'edició del diari *Última Hora* del 7 d'abril de 2000, en què es descrivia com "'Locos' por el mercado de valores" (títol) un grup d'alumnes d'empresarials i informàtica de la UIB que lideraven consursos de borsa i clubs d'inversió.

Les associacions de familiars i afectats també esmenten la necessitat de referir-se als centres d'atenció com a *centres de salut mental, centres de rehabilitació o centres de dia*. Perquè *manicomi* i fins i tot *psiquiàtric* també són termes amb connotacions negatives. Així a *El Día del Mundo* de 8 de setembre de 1998 apareixia al titular que "El Plan de Salud Mental pretende reducir ingresos hospitalarios potenciando la atención primaria" i al subtítol que "Prevé la transición de un sistema 'de manicomio' a un modelo comunitario".

Paral·lelament als esforços que es feren per anar eliminant les barreres arquitectòniques, durant la segona dècada dels noranta es consolidà el terme *accessibilitat*. Aquest concepte es va anar aplicant a totes les estructures dissenyades per a la comoditat de tots els ciutadans. Així, el *Diari de Balears* de 29 d'agost de 1996 informava que "Calvià pot convertir-se en un centre notable del turisme accessible".

En el mateix sentit –i sempre insistint en la necessitat d'eliminar les barreres arquitectòniques– des dels moviments associatius es comença a parlar de *persones amb mobilitat reduïda*. Una forma molt adequada perquè alhora que engloba una part molt important dels ciutadans (no només persones amb discapacitat sinó també pares amb cotxets, gent gran, persones accidentades, gent que va carregada...) descriu una situació molt concreta de la persona. La premsa, però, sovint adopta altres variants.

Al *Diario de Mallorca* de 28 de febrer de 1999 s'informava que "El Centro Estel se completará con 36 viviendas adaptadas a personas con dificultades de movilidad" (subtítol).

Amb el transcurs dels anys també s'ha de fer referència a l'aparició de noves experiències. A final dels anys vuitanta es generalitzà

dins l'àmbit escolar el concepte de *nins i joves amb necessitats educatives especials* com un intent de substituir totes les expressions que incidien en les alteracions del subjecte. Contràriament, es volia centrar una major atenció en l'àmbit educatiu. Així, amb aquest concepte es fa referència a nins que per discapacitat, desestructuració familiar, perquè procedeixen d'altres països i cultures o per altres motius presenten dificultats per seguir la seva formació escolar. Tot i això, s'ha d'insistir, una vegada més, en la convivència a la premsa, amb termes no tan correctes. Termes que incideixen sempre en la visió més negativa i més catastròfica. Al *Diari de Balears* de 29 d'octubre de 1999 s'informava que "Els programes de garantia social acolliran 900 alumnes fracassats". I al *Diario de Mallorca* de 25 de gener de 2000 s'explicava que "Los colegios concertados sólo asumen a un 5% de escolares con problemas".

En l'àmbit escolar també es parla sovint de *nins d'integració*. Però perquè algú necessiti integrar-se, prèviament algú l'ha de marginar. Quant al concepte de *joves amb necessitats educatives especials* hi ha gent que el considera massa ambigu ja que inclou categories molt diverses que després són tractades iguals.

Pel que fa a l'àmbit esportiu es parla sobretot de *minusvàlids* o *paralímpics* quan es fa referència a esportistes amb alguna discapacitat. Al diari *Última Hora* de 14 d'abril de 1991 s'informava que "La gran actuación de los nadadores minusválidos en el Nacional puso de relieve una encomiable labor" (subtítol). I a l'edició del 8 de gener de 1993 s'esmentava que "Los paralímpicos pasaron la revisión médica en la piscina de Son Gotleu" (títol).

En aquest punt s'ha de dir que una de les vacil·lacions lèxiques que ha afectat més els periodistes esportius durant els darrers anys és l'existència de les variants *parolimpiada*, *paraolimpiada* i *paralimpiada*, i també dels adjectius corresponents *parolímpico*, *paraolímpico* i *paralímpico*. Aquests termes designen la competició esportiva internacional celebrada cada quatre anys en què participen atletes amb diverses discapacitats.

Les denominacions oficials angleses adoptades pel Comitè Paralímpic Internacional són *paralympics*, *paralympian* i *paralympic*, que s'han traduït per les formes *paralimpiada* i *paralímpico*, recollides

per la Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola. Com a exemple de l'ús podem fixar-nos en dos diaris d'un mateix dia. A l'edició de l'*Última Hora* de 7 de setembre de 1992 es parlava de "Paralímpicos/La selección española logró ayer dos medallas de plata y tres de bronce" (avantítol). I a l'edició de *El Día 16 de Baleares* hi aparegué de "Parolimpiada Barcelona'92/ Éxito de la natación española" (avantítol).

El moviment olímpic de Barcelona 1992 popularitzà el concepte *paralímpic* i l'èxit popular i televisiu d'aquest esdeveniment li atorgà uns valors molt positius. Però en un article d'opinió del *Diario de Mallorca*, de 21 de desembre de 2000, el prefix *para-* s'usava de forma negativa: "Un para-país paralímpico". En aquest article, l'autor denunciava el frau comès per la selecció espanyola de bàsquet d'esportistes amb discapacitat intel·lectual als Jocs de Sidney. Cal recordar que l'equip espanyol guanyà una medalla amb la participació de jugadors sense discapacitat. Aquest ús negatiu del prefix *para-* i de *paralímpico* mereix també certa reflexió.

És important també tenir en compte que en ocasions el llenguatge usat correspon més a dinàmiques pròpies de la premsa que no a determinades actituds. Així cal fer referència a l'ús indiscriminat de la sinècdoque, figura literària. Hi ha molts d'exemples, com ara el que apareix a *La Voz de Baleares* de 5 de desembre de 1998, quan s'informa que "El ejecutivo aportará 25 millones para los minusválidos". La subvenció, lògicament, no era per a tot el col·lectiu sinó per a un entitat concreta.

Promoguda per certs moviments associatius, a partir dels anys noranta començà a aparèixer la fórmula *persona amb* i derivacions similars que pretenien destacar el caràcter additiu de la discapacitat i destacar la condició de persona per sobre de qualsevol característica concreta. Així a *El Día 16 de Baleares* de 16 de febrer de 1992 s'explicava que "Veinte alumnos con carencias físicas y psíquicas se preparan en el Centre Migjorn" (avantítol). I a *La Voz de Baleares* de 22 d'agost de 1996 s'informava que "Más de 63 empresas mallorquinas emplean a personal con minusvalías" (títol).

Però malgrat que als diaris d'aquest període es puguin llegir, amb certa freqüència, "persones amb discapacitat", "persones discapacitades", "persones amb retard mental", "persones amb sor-

desa", "persones que pateixen alguna malaltia mental", "persones amb minusvalidesa", "persones amb plurideficiències"... els titulars segueixen parlant de "minusvàlids" i de "discapacitats". Això es deu sobretot a una qüestió d'espai dins la rutina periodística, però també és cert que en altres àmbits, sobretot càrrecs d'administracions, no s'estalvia espai per tal que quedi clara al lector la informació.

Com a exemple, però, de la simplificació del titular es pot apuntar l'edició d'*Última Hora* de 13 de juny de 1999, que dedicava un article a les persones afectades per l'esclerosi lateral amiotròfica: "En recuerdo de C.S. y otras 'eláticas'". L'efecte és negatiu perquè el nom engloba la totalitat de la persona. Quan es parla d'una "elática" s'identifica la persona principalment en termes de discapacitat. En canvi, si es parla d'una "persona amb esclerosi lateral emiotròfica (ELA)", es tracta la discapacitat com un atribut més de la persona.

Quant a la nominalització dels adjectius, s'ha de destacar que aquesta forma resulta encara més inadequada quan s'usa en singular i va precedit d'un article (determinat o indeterminat) ja que d'aquesta manera es concreta més la persona, que és definida en termes de discapacitat i se n'obvien la resta de característiques. Així, a *El Día del Mundo* de 18 de febrer de 1996 s'explicava que "Una minusválida obligada a abandonar una reunión".

En un possible llibre d'estil, les primeres normes són, sens dubte, no fer al·lusió a la discapacitat si no té a veure amb la notícia i ometre totes les etiquetes que són prescindibles, sobretot en els titulars. Això no se sol complir, principalment a la secció de succeïts. Al diari *Última Hora* de 18 de setembre de 1991 s'informava que "Un minusvàlido dirigiá la red internacional de narcotráfico desarticulada en Madrid". Per al desenvolupament de la notícia no era important que el protagonista fos usuari d'una cadira de rodes. Però el redactor sobrevalorà, per sobre d'altres característiques (intel·ligència, capacitat de lideratge i d'organització...), la discapacitat i la destacà en el titular.

Al *Diario de Mallorca* de 13 de setembre de 1998 s'informava que "Tres de cada cuatro colegios públicos de Palma son inaccessibles para minusválidos" (títol). En el moment en què es publicà l'article, els lectors ja sobreentenien que quan es parla de col·legis inaccessibles, es parla de col·legis amb barreres arquitectòniques que dificulten o

impossibiliten l'accés a alumnes, professors o pares amb mobilitat reduïda. Per tant, sobrava "minusválidos".

Aquesta obsessió per destacar la discapacitat en el titular, tot i que sigui un factor prescindible, també apareix, per exemple, al diari *Última Hora* de 23 de juny de 2000, en què s'informava que "Un funcionario solicita la tutela de un niño sordomudo ingresado en Nazaret" (títol). En aquest cas, a més, amb aquesta informació es vulnerava el dret a la protecció de la intimitat d'un menor.

Des de final del segle xx s'ha consensuat, dins l'àmbit associatiu i administratiu, la fórmula "persona amb discapacitat". D'aquesta manera es vol remarcar que sigui quina sigui la discapacitat aquesta només és una característica més de la persona, mai l'única. El prefix *dis-* es refereix a una alteració que no és ni absoluta ni relativa a tots els aspectes de la persona. Per tant, és preferible al prefix *in-*, més totalitzador i pejoratiu, que significa *negació* o *privació*; al prefix *minus-*, que significa *menys*, o a *sub-*, que vol dir per *sota de* i indica inferioritat.

Tot i això, l'origen negatiu de la terminologia fa probable que segueixi la recerca d'altres fórmules. De fet, el gener de 2005, la comunitat virtual del Fòrum de Vida Independent¹⁸¹ va proposar i començar a usar el terme *dones i homes amb diversitat funcional*, tot argumentant que és la primera denominació de la història que no té caràcter negatiu ni mèdic i que es posa èmfasi en la diversitat.

L'experiència de la discapacitat és única per a cada individu. No només perquè la manifestació concreta de la malaltia o lesió és única, sinó perquè està influïda per una complexa combinació de factors: diferències personals i d'experiències, antecedents i bases emocionals, construccions psicològiques i intel·lectuals; o fins i tot el context físic, social i cultural en el qual viu la persona. Per tant, resulta molt difícil crear un llenguatge transcultural comú per a la discapacitat.

181 <<http://es.grous.yahoo.com/group/vidaindependiente>>.

9.2. CONSTRUCCIONS SINTÀCTIQUES QUE IMPLIQUEN JUDICIS DE VALOR

Al carrer, encara ara es poden sentir expressions com “surt més car que un fill beneit” o “li falta un bull”, que revelen que en els esquemes mentals –fins i tot de forma inconscient– les persones amb discapacitat es perceben en un pla inferior.

En els textos dels diaris no apareixen expressions tan populars però moltes informacions que es publiquen destaquen sobretot les limitacions i els aspectes més negatius. I és molt menys freqüent referir-se a les intervencions oportunes, a la prevenció, a la rehabilitació... Així, molts dels usos lingüístics utilitzats en aquest àmbit donen una gran importància al fet problemàtic i a la limitació.

Els diaris editats a Palma durant aquests anys s'omplen de construccions carregades de judicis, subjectivament negatives com “el problema de”, “víctima de”, “castigat per una terrible malaltia” o “condemnat a viure en una cadira de rodes”. Al *Diario de Mallorca* de 16 d'octubre de 2002 s'informava que una veïna de Palma assegurava haver quedat amb les cames immobilitzades després d'un accident d'autobús amb el tiular “Condenada a una silla de ruedas”.

També s'usa amb certa freqüència la paraula *prostrat* (*estar prostrat en un llit o en una cadira de rodes*) quan el significat real és “treure a algú les forces, el vigor; ajeure's amb la cara a terra en senyal d'humiliació, de reverència”.

Molts periodistes també han convertit en un tòpic la definició “fría silla de ruedas”. “Freda” com a hostil i tenebrosa, però una cadira de rodes és un article que resulta de gran utilitat. Molt sovint, pares i familiars han de lluitar contra els prejudicis de joves –i també adults– que prefereixen quedar-se immòbils a casa que anar pel carrer amb una cadira de rodes. Per tanta, sovint cal mesurar el que es diu.

Una mostra similar d'aquest tipus d'expressions es publicà a *El Mundo/El Día de Baleares* del 30 de juny de 2001, en què s'informava d'Una doble celda para F.” (títol) i que “Decretan prisión para un parapléjico con el 75 % del cuerpo insensible por ‘pasar’ dos maletas de droga que nunca facturó”.

També apareixen, amb molta freqüència, termes que fan referència a la situació com *el destí, el sofriment, la crueltat de la vida, la injustícia...* Aquest lèxic sobreaccentua la vena emotiva i dramàtica i no dona peu a compatibilitzar la discapacitat amb una vida normal. Però d'aquestes expressions, la premsa en va plena.

Al *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984 es dedicava l'editorial (titular: "Deficientes") a denunciar la falta de serveis per als ciutadans amb alguna discapacitat. En el desenvolupament de l'article es podia llegir que "Los doce mil deficientes contabilizados en Baleares, unen, a sus variadas desgracias físicas o mentales, la plaga terrible de la falta de cuidado administrativo por parte de las autoridades competentes". És molt denunciable la falta de recursos però parlar de "desgracia" i "plaga terrible" resultava poc normalitzador i emfasitzava els sentiments de llàstima.

Aquestes construccions s'usen en qualsevol tipus de discapacitat. A l'edició d'*El Día del Mundo* de 4 d'octubre de 1998 es dedicava un reportatge a "Presos del silencio" (títol) i a explicar que "S.C., sorda profunda, licenciada en Historia y Psicopedagogia, cuenta a través de su hermano el drama de 200.000 españoles y exige a la Administración soluciones" (subtítol).

Els col·lectius de persones amb discapacitat demanen més presència de la seva problemàtica als mitjans de comunicació. Però a vegades el que apareix imprès resulta contraproduent. Al diari *Última Hora* del 14 de febrer de 1992 es feia una crida popular per poder comprar una cadira de rodes elèctrica a una nina amb atròfia cerebral. Al peu de fotografia es deia que "La niña es recogida cada día por la furgoneta de Aspace. Allí aprende a vivir con su tragedia". Que una nina o un adult no tinguin a l'abast una cadira de rodes quan la necessiten és un fet injust i denunciable, també per part de la premsa. En aquests casos, però, la tendència del periodista és centrar-se en la història personal i obviar la llei que s'incompleix o que s'hauria de legislar i quanta més gent pot trobar-se en situacions similars. L'altra gran mancança és que no s'exigeix la responsabilitat de l'administració corresponent. Aquest tipus d'informacions "humanes" s'acompanyen habitualment d'un llenguatge que potencia els aspectes més dramàtics.

En el cas dels reportatges, es demana al periodista que tituli amb imaginació i enginy, que triï un titular capaç de cridar l'atenció del lector. Però sovint cauen en els tòpics de sempre. Així, en un reportatge d'*El Día del Mundo* de 13 de febrer de 1996 dedicat a la malaltia del Parkinson es titulava "Terremoto en las manos". Els moviments involuntaris del cos, sobretot de les mans, són un dels símptomes importants de la malaltia del Parkinson, però utilitzar aquesta hipèrbole (terratrèmol) resultava simplista i donava una importància desmesurada en aquest fet.

En relació amb la "creativitat" dels titulars, cal destacar també un reportatge del *Diario de Mallorca* de 9 de gener de 2002 en el qual es volia mostrar com veia la ciutat de Palma una persona en cadira de rodes: "Mirar el mundo con ojos de hormiga".

El llenguatge periodístic hauria d'incloure una terminologia empíricament descriptiva però no degradant, ja que molts termes redueixen les persones amb discapacitat a casos mèdics o a objectes de llàstima. En aquest sentit es pot esmentar *El Día del Mundo* de l'1 de juny de 1997, que informava que el dia 21 de juny se celebrava el Dia Mundial de l'Esclerosi Lateral Amiotròfica. A la pàgina 19, en un petit article a dues columnes, es descrivia l'ELA com "una terrible enfermedad", "grave enfermedad", "extraño y grave mal". I s'afegia que "un enfermo famoso,¹⁸² víctima de ELA, ha conseguido sobrevivir mucho más tiempo de lo normal" i que "dentro de la tragedia de su enfermedad".

En aquest mateix sentit cal destacar el llenguatge utilitzat en les informacions vinculades a les campanyes de prevenció d'accidents de trànsit. Difícilment algú es pot mostrar públicament contrari a la realització de campanyes o reportatges que tinguin per objectiu recordar a la població el perill d'una conducció temerària, de combinar alcohol i cotxe, o que es parli de les greus conseqüències dels accidents. Però de poc serveixen els esforços per mostrar la capacitat d'una persona que usa cadira de rodes per dur una vida normal i ser una persona feliç si en un reportatge es qualifica aquesta situació de

182 En aquesta informació es feia referència al prestigiós científic anglès Stephen Hawking, autor de *Breu història del temps* i reconegut internacionalment per les seves investigacions sobre els forats negres que hi ha a l'univers.

“pitjor que la mort”. En el suplement *Ciencia d'El Día 16 de Baleares* de 5 de febrer de 1991 es publicà un extens reportatge titulat “Un acelerón hacia la paraplejia”. El reportatge s'il·lustrava amb una fotografia en què es veien persones ferides en una carretera, moments després d'un accident. I un peu de fotografia molt dur: “La peor secuela de un accidente no es siempre la muerte. La parálisis de medio cuerpo o cuerpo entero tras un descuido, o una mala curva o una copa de más”.

Dins l'àmbit de la salut mental també és freqüent referir-se als ingressos psiquiàtrics amb els termes *reclusió, internament, tancament...* en lloc de parlar simplement d'ingrés hospitalari. Malgrat el caràcter negatiu del contingut informatiu, com a exemple positiu es pot citar *El Día del Mundo* de 18 d'octubre de 1996, que informava que “Baleares, a la cabeza de los ingresos psiquiátricos” (avantítol).

A més de l'ús de determinades expressions també cal fixar-se en la construcció d'algunes frases. Al *Diari de Balears* de 17 de gener de 1997 s'informava que “Els nins autistes també podran anar a les escoletes de Cort” (títol). Amb aquest “també” s'ha d'entendre que abans les escoletes no estaven preparades adequadament per atendre nins amb autisme. Tot i això, aquesta partícula pot resultar certament ofensiva, com si el dret a anar a les escoletes de Cort no fos inherent a tots els nins de Palma, sense excepció.

Malgrat que el món de la discapacitat, tant en l'àmbit associatiu com en l'administratiu, s'hagi ampliat a les cada vegades més nombroses malalties cròniques, no es pot tractar les persones amb alguna discapacitat com a malaltes. La major part d'aquestes persones no estan més malaltes que la resta de la població. I cert tipus de llenguatge implica connotacions de passivitat. Tot i això, aquesta tendència, que respon a una voluntat positiva però que resulta massa paternalista i poc normalitzadora, és freqüent en la premsa. A *El Día del Mundo* de 20 de juny de 1998 s'informava de la inauguració d'un nou centre a Inca i al subtítol se n'indicava la finalitat: “Para intentar mejorar la calidad de vida de los enfermos psíquicos profundos”.

Aquesta tendència a parlar de les persones amb alguna discapacitat com a malaltes o com éssers passius, no només s'expressa amb un lèxic determinat sinó també amb l'ús de determinades formes verbals. A *El Mundo/El Día de Baleares* del 27 de desembre de

1998 s'informava d'un programa de rehabilitació i atenció diürna per a gent gran amb discapacitat i al cos de la notícia s'explicava que "En el 'hogar' están vigilados por un equipo médico, alimentados y se atienden sus necesidades básicas higiénicas. Pero además son sometidos a diversas actividades: laboroterapia, logopedia y rehabilitación". A vegades aquesta tendència apareix de forma ben explícita, com en un article d'opinió publicat a *Última Hora*, el 9 de setembre de 1992, sobre els Jocs Paralímpics de Barcelona, en el qual es parlava d'"olimpiada de enfermos".

Un altre exemple és una informació del *Diario de Mallorca* de 13 de març de 2000 (títol: "Los enfermos de Alzheimer podrán ser localizados gracias a un chip en la ropa"), en què s'explicava que "Los enfermos de Alzheimer llevarán un localizador para su búsqueda en caso de extravío". Els afectats d'Alzheimer són així un subjecte totalment passiu.

En relació amb les formes verbals cal fer constar també la inclinació dels diaris per utilitzar els verbs *padecer* o *sufrir* ("personas que sufren minusvalías"). Però d'aquesta manera continguts interessants i útils perden el seu valor. La premsa utilitza molt sovint aquests verbs partint d'una concepció tradicional i paternalista. Es tracta la discapacitat com si fos un problema de la persona que necessita atenció i protecció durant tota la seva vida, i se la considera com un subjecte pacient les decisions del qual són preses pels altres. S'infravalora la persona com si no fos capaç de controlar la seva pròpia vida.

La pena, la llàstima i el paternalisme són sentiments (prejudicis) que massa sovint marquen el treball del periodista. El *Diari de Balears* de dia 18 de novembre de 1999 informava de la visita del conseller d'Educació i Cultura, Damià Pons, a l'IES de Felanitx. En una de les fotografies, el conseller parlava amb un dels alumnes (que usava cadira de rodes) i al peu de fotografia corresponent explicava que "Pons es mostrà molt atent amb els alumnes més desafavorits". El fet que un nin vagi en cadira de rodes no és una "bona notícia" però etiquetar-lo de "desafavorit" no fa més que incidir en la diferència i dificultar la igualtat i la normalitat.

Un altre punt important és la tendència a tractar les persones amb alguna discapacitat intel·lectual com a "eterns infants" i això

sovint també es reflecteix en el llenguatge. *El Mundo/ El Día de Baleares* de 13 de gener de 1999 informava en portada que "El Ayuntamiento de Palma deberá 'adoptar' a dos discapacitados sin familia". Molt més correcte i ajustat a la realitat, i igualment comprensible seria l'ús del verb *tutelar*.

En la dècada dels anys noranta, el moviment associatiu entorn de la discapacitat també incorporà els afectats per malalties importants de caràcter crònic, com l'Alzheimer, el Parkinson o la malaltia de Huntington. I en relació amb aquestes malalties també és important observar el llenguatge utilitzat. El *Diario de Mallorca* de 19 de març de 1997 es feia ressò del cas d'una família que denunciava la falta de recursos assistencials per als afectats de la malaltia de Huntington. Però el periodista, en el titular, parlava de "La soledad de A. D., afectado del síndrome de Corea", i en el cos de la notícia feia referència al nom més popular de la malaltia: el ball o mal de Sant Vito.

També s'ha de ressaltar que malgrat que en la dècada dels noranta els serveis socials ja fossin considerats drets dels ciutadans, el llenguatge de la premsa conservava els tics de la beneficència. Així, al *Diario de Mallorca* de 5 de desembre de 1998 s'informava de l'"Ayuda a la Coordinadora de Minusválidos".

En relació amb les informacions vinculades a l'ocupació cal dir que la premsa acostuma molt a parlar de programes de "reinserció" laboral, un terme molt habitual quan es fa referència a persones que han complert un període de presó o persones que per problemes d'addicció han viscut etapes de la seva vida molt al marge del que es considera "normal" en cada societat. Però és un terme que no s'accepta per motius de discapacitat ja que aquests col·lectius no han volgut mai estar al marge de la resta de la societat, en tot cas han estat víctimes de la discriminació. Però *El Día del Mundo* de 20 de febrer de 1996 informava que el Govern de les Illes Balears i l'Ajuntament de Palma gestionaven programes per a persones amb discapacitat i titulava "220 millones en reinserción laboral".

Dins l'àmbit sanitari també cal denunciar l'abús de termes com *epidèmia* o *contagi*. I en relació amb malalties com el càncer, sovint s'escriuen formes redundants, com ara dir que "El càncer és una malaltia greu", o s'entra en judicis de valor, com culpabilitzar el ma-

lalt de càncer de pulmó que és fumador o que els aspectes relacionats amb la curació de la malaltia es presentin com una "lluita contra", com un desafiament personal. L'abús del terme *lluita* pot generar una enorme pressió sobre l'afectat.

La importància del llenguatge –i dels possibles efectes colaterals– es fa evident en alguns articles que precisament intenten denunciar una situació injusta pel col·lectiu. A *El Mundo/El Día de Baleares* de 4 de febrer de 2000 es publicà un article d'opinió en el qual es donava suport a la denúncia d'un usuari de la xarxa pública d'autobusos de Madrid que malgrat que eren adaptats no s'aturaven quan el veien a la parada amb la cadira de rodes. La forma elegida pel periodista per referir-se al denunciant era molt agressiva: "los minusválidos en silla", "la dificultad de su anomalía motriz", "el paralítico o lo que sea", "al tullido" i "está paralítico o parapléjico, o algo así".

Finalment, també cal esmentar la conveniència de substituir termes com *discriminació positiva* per *acció positiva* o *despesa social* per *inversió social* perquè acaben tenint connotacions negatives.

9.3. ÚS METAFÒRIC DE NOMS DE MALALTIES

Els termes que donen nom a moltes de les malalties més greus s'utilitzen també per definir els problemes socials més variats. La intenció no és mai dolenta, de fet és de suposar que es fa des de la "inconsciència" i amb la voluntat d'expressar molt clarament el que es vol explicar. Però això augmenta la càrrega negativa que molts ciutadans tenen d'algunes malalties com el càncer o l'esquizofrènia.

És freqüent trobar en notícies que no fan referència directa a la salut, en especial en articles d'opinió o en la secció d'esports i cultura (en què la línia divisòria entre informació i opinió no és tan precisa), l'ús d'elements i terminologia del camp mèdic per descriure situacions, persones o coses que no hi tenen res a veure. Per exemple, en el cas de l'esquizofrènia, s'usa sovint per adjectivar una situació caòtica, irracional, extravagant...

A les pàgines dels diaris d'aquests anys es poden trobar mostres d'aquest mal ús quasi a diari. Així al *Diario de Mallorca* d'1 de

novembre de 1999 es parlava de “Nuestras contradicciones esquizofrénicas”. En aquest article d’opinió es parlava de la contradicció entre els bons resultats econòmics que podia representar la proposta empresarial d’allargar la temporada turística a l’hivern i els resultats mediambientals (més consum energètic, d’aigua...). Però al marge del significat que se li dóna en usos com aquest és molt important no oblidar el vertader significat d’*esquizofrènia*, que poc té a veure amb aquest estereotip.¹⁸³

A més de l’esquizofrènia també s’utilitzen termes referents a altres malalties. A *El Mundo/El Dia de Baleares* de 17 de gener de 1999 es destacava en un titular que “Palma es una ciudad con el síndrome de Parkinson”.¹⁸⁴

Un altre cas similar és el de l’autisme, una síndrome que segons els càlculs d’incidència (tan agraits per la premsa) afecta quatre de cada 10.000 infants –majoritàriament nins– i que pot suposar una alteració més o manco important en el desenvolupament, la conducta i la comunicació. Malgrat els esforços de les associacions de pares per donar a conèixer les característiques de l’autisme, continua sent

183 L’esquizofrènia és una malaltia psicòtica caracteritzada per un desordre cerebral d’aparició aguda que minva la capacitat de les persones per pensar, dominar les seves emocions, prendre decisions i relacionar-se amb els altres. Els símptomes de les fases agudes solen ser deliris o conductes extravagants. És una malaltia crònica i complexa. Però sobretot cal destacar que no afecta de la mateixa manera tots els pacients. El 60 % de les persones que pateixen un o diversos brots d’aquesta malaltia tenen una mínima alteració de la seva capacitat de funcionament social. El percentatge restant té alteracions importants en el seu funcionament social i personal i necessita, per a la seva recuperació, la combinació d’estratègies basades en la farmacologia (medicació) i en la psicologia (teràpies conductuals i cognitives). També és important el suport de recursos socials i laborals complementaris per facilitar la seva reintegració social i laboral. L’esquizofrènia apareix normalment en l’adolescència o en la joventut i afecta un 1 % de la població mundial.

184 En aquesta entrevista a Nicolau Llaneres, psiquiatra i exregidor de cultura de l’Ajuntament de Palma, el mateix entrevistat argumentava per fer referència a aquesta malaltia que inicialment el Parkinson s’havia concebut com una “paràlisi agitant” i al·ludia a la seva condició de metge per fer aquesta comparació. La referència resultava molt útil, molt visual, per descriure la imatge que tenia de la ciutat però no deixava de ser negatiu que es referís de forma pejorativa a un dels principals símptomes (els moviments involuntaris) del Parkinson. Cal destacar que malgrat la seva incidència –a Balears es parla de 1.000 persones diagnosticades– és una malaltia encara poc coneguda i, per tant, poc compresa.

una síndrome molt poc coneguda i compresa i només se'n destaca el caràcter d'aïllament. Per això resulta inadequat i fora de qualsevol lògica que a la premsa s'associï l'autisme a diferents conflictes o situacions socials. Al *Diario de Mallorca* d'1 de novembre de 2002 s'informava que "Antich llama 'autista' a Aznar por decir que los ciudadanos pueden afrontar la subida de la vivienda".

En els darrers anys també es detecta, entre alguns articulistes, la tendència a definir la intolerància, la intransigència o, en alguns casos, simplement les opinions contràries com a *esclerosi mental* o similars. Així, a *El Mundo/El Dia de Baleares* de 10 de setembre de 2001, en un article d'opinió ("Euroesclerosis") l'articulista usava quatre vegades el terme *esclerosi* per criticar –des del seu punt de vista– la política econòmica de la Unió Europea. Un altre cas són les referències a l'Alzhèimer com a sinònim d'oblit.

A la premsa també podem trobar al·lusions a la malaltia de Huntington, una malaltia neurològica i degenerativa –coneguda popularment com a "ball de sant Vito"– que produeix moviments involuntaris del cos. Al *Diario de Mallorca* de 16 de gener de 2000 es dedicava la secció "Días de Palma" a "Maniobras prohibidas" (titular) i a "Las baldosas de la calle Sant Miquel tienen el mal de San Vito" (subtítol).

En aquest punt també cal esmentar que hi ha molts d'exemples de l'ús metafòric de la paraula *càncer* per descriure o definir la violència terrorista, la delinqüència, els accidents de trànsit... Al llibre *El Cáncer en Mallorca*¹⁸⁵ es recull un ampli ventall d'exemples de la premsa de Palma, com el del *Diario de Mallorca* de 27 d'octubre de 1986, que titulava "ETA es un cáncer que toda la sociedad española está obligada a erradicar". Aquesta és una mostra clara de poca sensibilitat envers les persones amb aquesta malaltia.

I per altra banda la premsa ha afavorit l'ús d'eufemismes per evitar una determinada paraula que pot sonar malament, grossera o, senzillament, que es vol evitar per no ferir sensibilitats. Els eufemismes són molt freqüents a la premsa i un dels exemples més clars són els referents a la mort. Així, s'ha contribuït a augmentar els temors

185 CATALAN J. G., AVELLÀ A., RECOBER A., VILADRICH C., PONS O.: *El cáncer en Mallorca. Conocimientos, creencias, actitudes y comportamientos*. Palma: La Foradada, 1996.

sobre una malaltia com el càncer. Quan es fa referència a la mort d'un personatge conegut, molt sovint es pot llegir que "va morir després d'una llarga i cruel malaltia" i al carrer, encara ara, se sent a parlar del "mal mal" o del "mal dolent". En els darrers anys, però, els periodistes han començar a utilitzar la paraula *càncer* amb més naturalitat i, fins i tot, a especificar-ne la tipologia.

Una mostra de l'efecte negatiu d'aquestes actuacions és que fins al 1999 les associacions de pares de nins amb càncer que hi ha pràcticament a totes les comunitats autònomes de l'Estat espanyol es denominaven de "pares de nins oncològics" (inclosa ASPANOB, des de 1997 Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears) ja que la paraula *càncer* creava un gran rebuig entre els pares. Una expressió social més de la por envers una malaltia viscuda com a misteriosa i incontrolable.

10. FOTOGRAFIA

Entorn de la preocupació sobre si la premsa ha mostrat una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament, inevitablement cal tractar el llenguatge fotogràfic de la premsa. Les fotografies i els peus de foto tenen una gran importància perquè, conjuntament amb els titulars, són la part més "llegida" del diari.

Des d'un punt de vista semiòtic, la imatge de premsa està composta per dos nivells de text: un d'icònic (fotografia) i un de verbal (peu de foto). Això fa que entre la fotografia i el peu s'estableixi un context pragmàtic que influeix en la percepció, la lectura i la comprensió de la imatge fotogràfica.

El que es pretén amb la fotografia periodística és una simplificació, tant en l'àmbit formal com del contingut. De fet, molt sovint la funció que s'atribueix a la fotografia en les pàgines saturades dels diaris té més a veure amb la creació de centres d'impacte visual, amb una tasca de reclam d'atenció sobre la pàgina, que d'aportació de dades sobre l'esdeveniment.

Tal com passa amb el text també, cal distingir-ne els gèneres. En els gèneres informatius hi ha la fotografia de suport, la fotografia notícia i el reportatge fotogràfic. I entre els gèneres d'opinió, hi ha la caricatura i el fotomuntatge.

En relació amb el fotomuntatge és molt difícil trobar-ne exemples. Tot i això, cal destacar que tots els diaris de Palma del 3 de febrer de 2000 es van fer ressò d'un anunci de televisió en el qual es

veia a l'actor Christopher Reeve (afectat per una paràlisi) caminant. L'anunci, d'una firma d'inversors, va causar una certa polèmica als Estats Units que motivà també que tots els diaris de Palma il·lustressin la notícia amb la imatge esmentada.¹⁸⁶

Una profunda reflexió sobre el poder d'influència de la fotografia ens portaria a una discussió equiparable al de la premsa. Però, en general, sembla que hi ha un cert consens que permet fer dues afirmacions. En primer lloc, que la fotografia aporta evidència: un esdeveniment conegut mitjançant la fotografia adquireix més realitat que si mai no hagués estat captat per una càmera. I, en segon lloc, que si bé la fotografia no pot crear una posició moral, pot ajudar a consolidar-la o col·laborar que es conegui. És a dir, en fotoperiodisme podem trobar un fotògraf que actua com a "notari fidel" d'allò que passa en el succés, sense intervenir en el desenvolupament i sense emetre judicis personals; però també el fotògraf que s'hi implica i influeix en el resultat.

Més enllà de les paraules, cal destacar la importància de les fotografies per denunciar. Històricament sempre ha existit una fotografia que ha documentat la realitat oculta i marginada, encara que fos des d'una posició de privilegi. Una "realitat" que pot estar a milers de quilòmetres de distància o, també, voltant la cantonada.

Els inicis de la fotografia s'associen al desig de captar imatges idealitzades. Aquest fet resulta terriblement excloent perquè la majoria de les persones no s'ajusten als cànons de bellesa imperants a cada època. Però a poc a poc la fotografia també va captar els pobres, els vells... Quan la fotografia es va fer infinita i va ampliar radicalment el seu camp temàtic, entre d'altres, va ser utilitzada de forma morbosa.

Tal com ja s'ha esmentat en capítols anteriors, considerar la deformitat del cos com un signe segur de la deformitat de l'ànima o com un càstig diví han estat creences molt arrelades. Durant segles les reaccions davant la discapacitat han estat d'intriga i curiositat morbosa. Fins a tal punt, que a final del segle XIX i principi del XX circulaven, amb força èxit, les fotografies de persones amb deformitats o desordres genètics que ja eren les principals atraccions dels circs i les fires. I alguna reminiscència ens queda.

¹⁸⁶ Reeve es dirigia a un escenari per rebre un premi a una investigació que, suposadament, havia aconseguit curar-li la lesió a la medul·la espinal.

Centrats en la premsa, a l'hora d'interpretar una imatge inicialment cal tenir en compte els codis de disseny i maquetació propis del mitjà. Actualment moltes de les pàgines estan predissenyades i això marca molt el tipus de fotografies que apareixen publicades. I per altra banda no es poden obviar tots els codis visuals i d'elegibilitat de continguts. Així, caldrà tenir molt present el format (horitzontal, vertical o quadrat), el punt de vista i tipus de pla (pla de detall, primer pla, pla mitjà, pla americà), l'angulació (picat, frontal i contrapicat) i la profunditat de camp o el tipus d'actant (persones, objectes mòbils o estàtics...).

La fotografia és tan important que alguna vegada pot passar que si no hi ha imatge, no hi ha notícia. Això passa sobretot en succeïts com accidents i similars. En altres casos, però, també pot passar que la notícia es consideri poc important i es redueix a una fotonotícia. Dins l'àmbit d'aquest treball, és el cas del seguiment de taules informatives al carrer o del lliurament dels talons procedents d'un acte benèfic.

Així, per exemple, al *Diario de Mallorca* de 8 de maig de 1999 es publicava la fotografia d'una taula amb el titular de "Día de la cuestación contra el cáncer" i al diari *Última Hora* de 13 de juny de 1999 es publicava la fotografia del moment del lliurament de la "Donación de los alumnos del CP Costa i Llobera a Aspanob" (peu de fotografia).

Hi ha actes també que tenen molta difusió (fins i tot són tema de portada) perquè proporcionen "bones imatges". És el cas de la diada "Mulla't per l'esclerosi múltiple",¹⁸⁷ que cada any reuneix afectats i polítics en banyador per reivindicar les principals necessitats del col·lectiu.

Dins aquest àmbit, a excepció dels reportatges, un dels grans problemes és que bona part de les informacions sovint s'il·lustren amb fotografies d'arxiu molt repetides i que no sempre s'ajusten adequadament a la notícia. Això, sens dubte, resta qualitat a la informació que s'ofereix. A *El Día 16 de Baleares* del dia 11 de novembre de 1990 s'informava d'"El cobro arbitrario de un 'plus' a minusválidos del centro Anselm Turmeda indigna a varios padres" (títol). La infor-

¹⁸⁷ Diada organitzada anualment per l'Associació Balear d'Esclerosi Múltiple en piscines públiques per sensibilitzar l'opinió pública sobre les necessitats dels afectats.

mació s'il·lustrava amb una imatge d'un adult que baixava unes escales amb un nin en braços perquè duia una cama enguixada i al peu de fotografia s'informava que "El centro Anselm Turmeda acoge a niños con minusvalías psíquicas".

A l'edició del dia 28, del mateix mes i diari, s'obria la secció de succeïts amb la notícia que "El INSERSO, condenado a pagar a un minusválido la adaptación de su vivienda y de su vehículo" (títol). La informació s'il·lustrava amb la fotografia de tres usuaris d'esquena (un en cadira de rodes) d'un centre especial d'ocupació o taller.

I per posar un darrer exemple, al *Diari de Balears* de 29 de desembre de 2000 s'informava que "El consolat desafía el constitucional i torna a complementar pensions baixes". La informació s'acompanyava amb una fotografia d'una cadira de rodes i una voravia.

L'ús de fotografies d'arxiu també provoca alguns errors de confusió. El suplement *Sanidad* de *La Voz de Baleares* del 29 de maig de 1997 dedicava el reportatge principal a l'esclerosi múltiple. Però la fotografia era del científic Stephen Hawking, afectat per esclerosi lateral amiotròfica, una malaltia diferent, habitualment més greu i invalidant. També molt sovint es parla de serveis normalitzats i de serveis d'integració laboral en empreses normalitzades amb fotografies de tallers o centres especials d'ocupació.

Quan el tipus d'informació permet fugir d'un marc rígid (com per exemple el d'una roda de premsa) pot passar que el fotògraf utilitzi com a estratègia les diferents possibilitats artístiques que ofereix la fotografiografia. El resultat, però, no sempre s'adequa al respecte a la intimitat i a la imatge de qualsevol individu. Els reportatges, sobretot els destinats a suplementes dels diaris, cerquen fotografies més originals i el resultat sol ser més agressiu. Així, per exemple, s'han publicat molts de reportatges sobre persones amb discapacitat intel·lectual, sobretot amb síndrome de Down, que s'han il·lustrat amb fotografies en què s'ha jugat molt a enfocar i desenfocar i han aparegut molts de primers plans del cap o del front.

Del període d'estudi, el tret més negatiu és que moltes de les fotografies que acompanyen notícies relacionades amb la discapacitat, continuen accentuant, molt sovint de forma innecessària, les diferències entre persones amb i sense discapacitat.

Els recursos fotogràfics per ressaltar la discapacitat són molts i variats. Un dels més usats és la comparació d'objectes i subjectes, la superposició o l'enfocament i el desenfocament. Igualment, es pot parlar del contrast de color, de la claror i l'obscuritat... I de les oposicions: petit i gros, dèbil i fort, infant i adult, malalts i professionals, persona amb discapacitat i persona sense discapacitat...

Al *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984 es publicà un ampli reportatge, a tota plana, sobre "La ayuda pública a minusválidos responde a criterios subjetivos" (títol) i "Depende de varias entidades como INSERSO, Ministerio de Educación, Conselleria de Cultura o FONAS" (avanttítol). Aquest reportatge s'acompanyava d'una sola fotografia d'arxiu. La imatge representava una escena de piscina. La vorera de la piscina tallava la fotografia en dues meitats: a l'esquerra, un banyista a dins l'aigua.; a la dreta, dues persones en cadires de rodes (que no es poden banyar). És l'oposició entre persones amb i sense discapacitat.

En el cas de reportatges o notícies sobre persones d'estatura baixa, els fotògrafs solen usar sempre la comparació, ja sigui amb una altra persona o amb un objecte de referència. Al *Diario de Mallorca* de 15 de juny de 1991 es publicà un extens reportatge sobre els trastorns de creixement. Una part del reportatge es dedicà, amb l'entrevista a una treballadora social, a explicar el funcionament de l'associació Crecer (títol: "Centímetro más o menos"). La segona part del reportatge consistia a descriure, de forma correcta, el dia i dia d'una atleta amb acondroplàsia (títol: "El mundo desde abajo"). El reportatge s'il·lustrava amb una gran fotografia de les dues dones (comparació). La fotografia, a més, incloïa, en un costat, el dibuix d'una cinta mètrica i una fletxa que assenyalava els 120 cm de la dona afectada per l'acondroplàsia.

Quan el protagonista de la fotografia usa pròtesis, hi ha una obsessió per mostrar-lo sense. Als diaris editats a Palma durant tots aquest anys s'han publicat moltíssimes fotografies del nedador Xavi Torres a la vorera d'una piscina sense les pròtesis que utilitza habitualment fora de l'aigua.

En un sentit contrari, però, cal destacar que al *Diari de Balears* de 27 de setembre de 2004 s'explicava que "Xavi Torres guanya la medalla de plata als 150 metres estils" (Jocs Paralímpics d'Atenes 2004) i a la fotografia que acompanyava la informació es mostrava el pòdium i

es destacava la medalla i l'alegria de l'esportista, no la discapacitat, com passa majoritàriament en bona part de les seccions del diari.

Retornant a la voluntat d'incidir en la discapacitat, cal destacar una informació publicada al *Diari de Balears* de 4 d'agost de 1999, en la qual es feia ressò que "Denuncien la manca d'atenció clínica als malalts degeneratius per part de l'Insalud" (títol). L'article incloïa una gran fotografia amb dos adolescents en cadira de rodes, acompanyats d'una ortopròtesi (peu de fotografia: "T. i J.M., juntament amb l'òrtesi ('l'eina de tortura') que mai no va ser emprada, perquè ningú en els serveis de rehabilitació no sabia com fer-la servir").

A l'hora de remarcar la discapacitat també cal tenir molt present la identificació, sobretot des del punt de vista de la imatge, que es fa amb l'ús de cadires de rodes. En entrevistes en què habitualment el fotògraf i el redactor optarien per un primer pla, si el protagonista usa cadira de rodes o croses es decanten per una fotografia de cos sencer.

Al diari *Última Hora* de 6 de març de 1999 s'informava que "El gobierno obligará a las empresas a contratar a personas con discapacidad" (titular). La informació sorgia d'un congrés que es feia a Palma. A la fotografia que acompanyava la notícia es mostrava part del públic assistent, però en primer pla es destacava un assistent en cadira de rodes.

Un exemple similar es troba també al diari *Última Hora* de 12 de febrer de 1999 amb la informació que "La policía colocará pegatinas en los coches que aparquen en las zonas para minusválidos" (titular). La informació es presentava a dues columnes i amb una imatge de la roda de premsa de presentació de la campanya. La fotografia mostrava els membres de la taula de perfil (un angle molt forçat) perquè es veiés la cadira de rodes d'un dels ponents.

Així mateix en moltes informacions referents a temes de discapacitat, quan no es disposa d'imatges, es dibuixa una cadira de rodes.

Aquesta insistència per mostrar la diferència, la discapacitat, es troba també per exemple en notícies vinculades a infants diagnosticats de càncer. Els fotògrafs sempre cerquen captar la imatge de l'infant sense cabells. És la manera de fer "visible" el càncer i de mostrar la duresa de la malaltia i dels tractaments.

Un altre exemple d'aquesta incidència en els aspectes més tràgics es pot extreure del *Diario de Mallorca* d'1 de març de 1987. Després de la denúncia feta per una família mallorquina que acusava de negligència el Servei de Pediatria de l'Hospital de Son Dureta per haver causat una discapacitat auditiva a la seva filla, es publicava una entrevista a la cap de Pediatria de l'Hospital (Títol: "El tratamiento de la niña fue el adecuado"). L'entrevista s'acompanyava amb un primer pla de la nina de perfil per destacar-li l'orella.

Per altra banda, a *El Día 16 de Baleares* de 16 de setembre de 1990 es publicà una breu entrevista a un jove que visitava Mallorca després de recórrer Europa en la seva cadira de rodes (títol: "José Sánchez Mora: 'En Palma no existe infraestructura para los minusválidos'"). A la fotografia que acompanyava l'entrevista apareixia el jove, en calçons curts, assegut a la cadira. L'angle elegit pel fotògraf era el contrapicat, amb la qual cosa es donava molta importància a les cames (unes llargues cames que no serveixen per caminar).

El respecte a la dignitat i a la intimitat ha de ser igual per a qualsevol persona. Tot i això, és important establir –en aquest àmbit– algunes diferències. A les Illes Balears, la discapacitat és conseqüència, majoritàriament, de situacions imprevisibles i inevitables. I, per tant, s'ha de donar una imatge al més normalitzada possible. Però en altres parts del món, en països que pateixen o han patit un conflicte bèl·lic, pot ser tràgicament important la causa –i els causants– de la discapacitat. En aquest sentit cal destacar, per exemple, les fotografies denúncia de les amputacions que causen les mines antipersones. En aquests casos sí que la denúncia pot justificar un primer pla d'una amputació, que es destaquï la discapacitat.

A *El Día del Mundo* de 28 de novembre de 1997 s'informava que "110 millones de minas estan abandonadas en todo el mundo" (títol). A la fotografia es veia un metge que col·locava una cama ortopèdica a una víctima de les mines (peu de foto: "Un antiguo guerrillero salvadoreño ayuda a un mutilado por una mina"). O el *Diari de Balears* del 23 de maig de 2000, que seguia el conflicte bèl·lic a Sierra Leone entre diferents guerrilles (titular: "Tres morts a Sierra Leone, dos d'ells cascs blaus, a causa dels enfrontaments"). La informació s'il·lustrava amb una fotografia de detall d'una mà amputada d'un infant, del munyó.

En alguns casos la discapacitat no és "visible" però tot i això sovint se cerca la manera de mostrar-la. *El Mundo/El Día de Baleares* de 15 de febrer de 1999 publicà sota el títol de "El colegio de los niños raptados por las hadas" un reportatge sobre diferents col·legis que tenien alumnes amb autisme. El reportatge s'acompanyava de dues fotografies. En una apareixien els nins d'una classe asseguts al terra fent un cercle, una figura que resulta molt integradora (al peu de fotografia es descrivia com "Actividad en la que se integra a los niños autistas con el resto del alumnado"). La segona fotografia, i principal, no resultava tan positiva. Era la imatge d'una sessió específica per a nins amb autisme. Els nins i les professores estaven asseguts a una taula circular i l'angle de la fotografia era en picat. A més, una de les nines que mirava a càmera es veia d'escorç. Aquesta posició forçada del cos afegia agressivitat a la imatge. I al peu de fotografia es remarcava que era "Un momento de una de las clases específicas para los niños autistas del colegio Corpus Christi en su aula especial".

Una utilització incorrecta dels objectius ajuda a crear una sensació de distància entre el col·lectiu de persones amb discapacitat i el receptor/lector de la fotografia. En moltes imatges fixes les persones amb discapacitat (sobretot intel·lectual) apareixen d'esquena i el lector pot tenir la sensació que no els miren o que ho fan amb cert recel.

L'àmbit de la salut mental ha estat històricament maltractat a tots els nivells, també en la fotografia. Així, sovint s'il·lustren amb les imatges més dures. Imatges que cerquen el comportament "menys normal" per a una persona adulta. Per exemple, al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1999 es publicà un ampli reportatge sobre "El Psiquiátrico emplea perros para mejorar el estado de pacientes crónicos" (títol) amb una fotografia molt gran en què es veia un senyor assegut a terra, recolzat a una paret i amb les mans al cap. Es tracta d'una imatge sòrdida que volia destacar l'aïllament i la diferència de les persones amb alguna malaltia mental.

Aquestes fotografies són també molt habituals en casos d'Alzheimer. Tot i que també hi ha excepcions importants. El suplement *Sanidad* de *La Voz de Baleares* de 19 de juny de 1997 s'obria amb un reportatge sobre aquesta demència. La informació s'il·lustrava amb una fotografia d'una coneguda actriu afectada per aquesta malaltia:

Rita Hayworth en el seu paper de Gilda. L'ús de personatges reconeguts (en aquest cas, una de les imatges iconogràfiques més importants del cinema) permet contrarestar alguns dels prejudicis més sòrdids.

Igualment, en les pàgines de succeïts i en les informacions de denúncia de manca de recursos, de necessitats no cobertes, en lloc d'incidir en una imatge de dignitat i de drets s'observa un tractament negatiu del col·lectiu en el moment de mostrar una fotografia com a suport de la notícia escrita. Es publiquen moltes imatges en les quals s'associa la discapacitat amb la desgràcia i per això moltes vegades s'usen els objectius de les càmeres de forma inadequada. En conseqüència, sovint les associacions prefereixen que es publiquin fotografies dels dirigents o professionals entrevistats per evitar imatges que poden considerar denigrants.

Tot i això, en relació amb la fotografia de premsa, paral·lelament s'han produït, sobretot en els darrers anys, actuacions positives. Si entre els assistents a un concert, a un míting, una conferència o una manifestació hi ha una persona amb discapacitat és bastant habitual que sigui una de les protagonistes de les fotografies de premsa que es publiquen l'endemà. I és positiu perquè per rompre prejudicis i estereotips és important mostrar les persones amb discapacitat de la mateixa manera multidimensional que la resta de la població. L'únic perill és que el peu de fotografia rompi la no-intencionalitat de la imatge.

Així, per exemple, al *Diario de Mallorca* de 7 d'agost de 2006, la crònica de la tradicional marxa "Des Guell a Lluc a Peu" s'acompanyava de nombroses fotografies. En una es veien dues persones amb ulleres fosques i bastó. Al peu de fotografia s'incidia en l'obvietat: "Dos invidentes participaron en la marcha des Guell a Lluc a Peu". Això també passa sovint en fotografies de maratons. Al *Diario de Mallorca* de 8 de desembre de 1986 s'informava a la portada d'esports d'"El atletismo, un deporte de actualidad" (títol). Com és habitual una de les fotografies es destinava a un corredor en cadira de rodes. I al peu de fotografia s'incidia en "el gesto de Pedro Ques que cubrió los casi treinta kilómetros en su silla de ruedas".

L'escala fotogràfica, determinada per l'alçada del protagonista, la distància entre aquest i la càmera o l'objectiu usat serveix per ressaltar emocions. Així, per exemple, l'ús del pla mitjà curt implica inte-

rioritat i subjectivitat. En relació amb les emocions també és molt important l'estudi de la mirada (dins i fora de camp). Una mirada frontal romp la ficció i dona força comunicativa. Però cal destacar que sovint (sobretot en reportatges) s'usen mirades fora de camp, a vegades perdudes... Dins l'àmbit de la discapacitat intel·lectual també es publiquen moltes imatges que cerquen provocar l'emoció i la tendresa. Moltes imatges "d'ajuda", que mostren professionals que ajuden un nin o jove a fer una acció determinada.

El Día de Baleares de 20 d'octubre de 1986 publicà un reportatge a doble pàgina (títol: "Integración, una palabra carente de significado para los disminuidos psíquicos") amb dues grans fotografies. La primera, un pla mitjà d'un nin que amb les mans s'agafa la cara en un gest que resulta molt tendre. La segona, dos joves agafats pels braços.

La imatge dels nins amb discapacitat s'associa actualment a uns valors positius (bondat, solidaritat, tendresa...). Molt sovint, sobretot a l'Estat, quan un president, un ministre o un membre de la família reial visita un taller ocupacional, un centre d'educació especial o un recurs similar és fotografiat. I aquesta fotografia apareix en els diaris de l'endemà, encara que és molt possible que en el text no es faci ni una mínima referència en aquest fet.

Com a exemple es pot esmentar que *El Mundo/El Día de Baleares* de 3 de juny de 1999 informava en les planes dedicades a les eleccions autonòmiques i municipals del 13 de juny que "El PP e IU califican a Bono de 'nuevo Torquemada' con 'ideas bananeras'"¹⁸⁸ (títol). La informació s'acompanyava d'una fotografia de la política del PP, Loyola de Palacio, amb un nin amb discapacitat. Al peu de foto s'especificava "Loyola de Palacio saluda a un niño minusválido durante la visita que efectuó ayer a la residencia Vista Alegre".

En el tractament d'informacions del món educatiu s'han produït moltes imatges positives. Habitualment es publiquen reportatges amb imatges de nins i nines en una aula escolar, sense que es puguin endevinar diferències entre uns i altres.

188 El PP i IU criticaven l'anunci del llavors president de Castilla-la Mancha, José Bono, d'aprovar una llei perquè "quien calumnie o injurie" rebés un càstig i "sea la vergüenza pública".

En l'àmbit específic de l'accessibilitat, cal destacar la insistència a fer servir la imatge d'una cadira de rodes davant una escalinata, la qual cosa pot resultar inicialment molt visible i comprensible però que amb els anys també ha esdevingut repetiu i simplista. També s'ha fet molt habitual la publicació de fotografies de detall d'una roda d'una cadira al costat d'una voravia. Igualment són molt habituals els recorreguts fotogràfics per la ciutat.

En aquest apartat també cal destacar les possibilitats de la denúncia que permet una fotografia. *El Día 16 de Baleares* de 31 d'octubre de 1991 publicà un ampli reportatge sobre accessibilitat a la ciutat de Palma, i molt especialment en l'àmbit educatiu (títol: "Depender de una silla de ruedas"). El reportatge s'il·lustrava amb una fotografia dura. Però en aquesta ocasió era imprescindible per a la denúncia: estudiants que pujaven en braços un company perquè pogués assistir a classe.

A *El Día del Mundo* del 15 de març de 1998 s'informava que "La población de Porto Cristo pide un ascensor para la Casa del Mar" (títol) i que "Una larga escalera dificulta la visita al médico" (avantítol). La informació s'il·lustrava amb una fotografia de l'escala i amb una persona gran que pujava amb dificultats. En aquest cas una imatge era més efectiva que moltes argumentacions escrites. L'accessibilitat resulta molt visual i permet un ús clar de les imatges.

Un altre exemple de fotografia de denúncia apareix al *Diario de Mallorca* de 29 de gener de 2000 en una informació sobre l'accessibilitat a la ciutat d'Inca. La informació s'il·lustrava amb una fotografia d'una moto aparcada en un gual. Al peu de fotografia es denunciava que: "Recien pintado e infringido. La brigada municipal de servicios pintó ayer una zona reservada para el aparcamiento de minusválidos frente al PAC de urgencias médicas. Este centro se construyó hace cinco años y aún no contaba con un reservado. Otro punto importante es la falta de respeto para con estas zonas, pues estaba recien pintado y otros conductores lo ocupaban incorrectamente".

L'accessibilitat és un tema propici per a reportatges que permeten una major creativitat en titulars i també en fotografies. El *Diario de Mallorca* de 29 de març de 2000 dedicà un reportatge a doble pàgina a "Con la ciudad en contra". Aquest titular amb lletra ben grossa trepitjava la fotografia principal en la qual es veien ls dos protagonis-

tes de la informació (que usaven cadira de rodes) que circulaven d'esquena per un carrer...

Sobre l'accessibilitat també cal destacar les imatges positives. Al *Diario de Mallorca* de 25 de novembre de 1990 es publicà un reportatge sobre "Un hotel accessible" (títol) i a la fotografia es veia un turista en cadira de rodes que baixava per una rampa.

Les informacions referents a l'ONCE s'il·lustren molt sovint amb casetes de venedors o venedores. Això es produeix senzillament perquè l'associació de l'entitat amb el cupó és molt estreta ja que és l'activitat més coneguda. També són habituals les fotografies amb un pla de detall de mans "llegint" en braille.

En el cas d'informacions o reportatges de l'àmbit laboral lògicament se solen il·lustrar amb imatges de persones amb discapacitat que treballen. Però en molts casos les imatges seleccionades responen a la "necessitat" de confirmar, de constatar, que les persones amb discapacitat poden treballar, que tenen la capacitat de fer-ho.

En l'àmbit sanitari també cal destacar alguns reportatges amb moltes fotografies dedicats a temes que provoquen l'interès, com el càncer infantil. A *El Mundo/El Día de Baleares* de 21 de desembre de 2003 es publicà "Crecer con la muerte dentro" (títol) i "Aspanob¹⁸⁹ celebra hoy el Día Nacional del Niño con Càncer con un concierto en la Catedral y el reparto de 20.000 globos en Son Moix" (subtítol). Quant a les fotografies cal destacar que la informació s'acompanyava d'imatges de professionals de l'associació i d'una d'un pare i un fill en tractament però que presentava una imatge saludable. Molt probablement aquesta era la imatge que volia oferir l'associació: "'Joan y su familia, por su positivismo, son un buen ejemplo para este colectivo', señala Jesús Cuartero, desde hace seis años psicólogo de la Asociación de Padres de Niños con Càncer de Baleares". Però sovint els periodistes i els fotògrafs cerquen el contrari: imatges que accentuen la malaltia, com podria ser un infant hospitalitzat o sense cabells a conseqüència del tractament.

En el cas de les informacions sanitàries adquireix gran rellevància el decorat que caracteritza un centre sanitari: les bates blanques, els llits d'alumini... O la maquinària. Al *Diario de Mallorca* de 9 de

189 Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears.

desembre de 1984 s'informava de la "Rivalidad entre dos asociaciones para captar a los enfermos renales" (títol) i s'acompanyava de la fotografia d'un senyor al llit en una sessió de diàlisi. En aquesta fotografia es donava molta importància a la màquina de diàlisi. Al peu es feia referència a "Ambiente de desconfianza entre los enfermos". La lectura conjunta de la imatge amb aquest peu de fotografia podia donar a entendre que la desconfiança era envers el tractament de diàlisi i no entre les associacions de malalts.

En general, es publiquen moltes fotografies que mostren tractaments. A *El Día del Mundo* de 19 de gener de 1997 s'informava que "Los afectados por la fibrosis quística temen que haya más de 250 enfermos no detectados" (títol). La informació, a plana sencera, s'acompanyava d'una fotografia gran d'un nin amb un aerosol (peu de fotografia: "Los niños afectados deben tomar gran cantidad de medicinas y recibir tratamiento diario con un aerosol").

També cal fer constar que en moltes notícies de caire científicosanitari es publiquen dibuixos molt didàctics que pretenen ajudar a explicar una malaltia, un tractament o una investigació. I algunes informacions de l'àmbit laboral també s'il·lustren amb gràfics sobre taxes d'atur, tipus de contractacions...

Algunes vegades també s'ha usat la fotografia per mostrar explícitament, per reivindicar, precisament, la normalitat. *El Magazine*¹⁹⁰ de 14 de juliol de 2000 dedicava la seva portada i un ampli reportatge a "Coraje contra el cáncer", en què cinc dones d'ALBA (Associació de Dones amb Càncer de Mama de Menorca) mostraven les seves cicatrius per "romper el tabú del càncer de mama".

Igualment cal recordar que la millor fotografia de premsa del 2004 –segons la prestigiosa Word Press Photo– va ser precisament de l'anglès Bob Martin realitzada, presumiblement des d'adalt d'un trampolí, a Xavi Torres durant els Jocs Paralímpics d'Atenes 2004. A la imatge –distribuïda per l'agència Reuters i publicada a diaris de tot el món es veia Xavi Torres en el moment de llançar-se a la piscina, de fet ja té el cap dins l'aigüa i la resta del cos encara fora. I, molt important, les cames ortopèdiques col·locades fora de la piscina.

¹⁹⁰ Revista que a Mallorca es distribueix els diumenges amb *El Mundo/El Dia de Baleares*.

11. CONCLUSIONS

Fins no fa tants d'anys la història de les persones amb discapacitat ha estat una història de marginació amb impediments constants per exercir els seus drets i deures com la resta de ciutadans. Ha estat una història basada en una representació social molt negativa, alimentada per tòpics i prejudicis que emfasitzen les limitacions i que ignoren els aspectes individuals de caràcter emocional, intel·lectual, religiós, sexual... que configuren cada persona. I un dels màxims exponents d'aquesta representació han estat els mitjans de comunicació en general i la premsa en particular.

L'avenç cap a una societat més justa es produeix de dues maneres: mitjançant el canvi en les actituds i la conducta de les persones i mitjançant el canvi en les lleis, la política i els serveis. Per canviar d'actitud i de conducta, la gent necessita conèixer, saber quines són les necessitats i què poden oferir a la comunitat, a la societat, al món. Per canviar les estructures formals de la societat, cal assegurar-se que les persones que fan les lleis i defineixen la política –així com les que donen serveis– coneixen les necessitats i les idees per resoldre problemes. I una forma ràpida, i presumiblement efectiva, de donar a conèixer diversos problemes o situacions és utilitzar adequadament els mitjans de comunicació.

En aquest sentit, un component principal de l'ètica periodística és, sens dubte, la defensa dels drets humans i, per tant, fer una tasca formativa i educativa que aïlli la discriminació dins la nostra societat. Els mitjans tenen la capacitat de fer familiar allò que és desconegut.

Per tant, tenen el poder d'accelerar i de facilitar el procés d'acceptació i adaptació a una nova realitat. Modificar les actituds és difícil però quan els temes relacionats amb la discapacitat es mencionen correctament en els diaris i les revistes, o a la ràdio i la televisió, arriben directament a la gent, entren en la seva vida. I una vegada allà, fins i tot les idees més noves i diferents comencen a sonar més familiars i acceptables. El que es veu, s'escolta i es llegeix es mescla amb l'experiència directa per donar forma a l'opinió sobre les coses. Però per això mateix també és tan important com es presenta. Certament, en el període tractat en aquest llibre (1983-2007) s'ha produït la translació de la discapacitat del camp de la caritat, la benevolència i l'essencialisme al terreny irrenunciable dels drets humans. I això s'ha traduït en la creació de xarxes de recursos socials fonamentals. Però també són evidents les llacunes existents.

Tot i que la tendència actual de la premsa en general és incloure cada vegada més informacions socials, tradicionalment els diaris locals –com els que s'editen a Palma– són més receptius a aquests temes que els grans mitjans. Les publicacions locals solen manifestar més interès per les preocupacions del dia a dia. Els grans diaris –en la selecció i prioritització de temes– no tenen espai per a aquests temes. Però tot i això, en el repàs de la premsa diària editada a Palma des de 1983 destaca, sobretot, l'escassa presència de la discapacitat. Generalment, els mitjans de comunicació només s'interessen per temes de gran actualitat (que pertanyen a l'àmbit polític o que quasi sempre són una mala notícia), per històries amb interès humà (que sempre són molt dramàtiques), per una bona imatge i, per acabar, per un tema no estrictament noticiable però que afecta molta gent. Per tant, la discapacitat en queda al marge o és tractada des d'un vessant molt negatiu.

Aquesta escassa presència pot induir a creure, equivocadament, que parlem d'un col·lectiu poc nombrós, que desenvolupa un paper social poc significatiu i que les seves reivindicacions no són rellevants per a la resta de la societat.

A més de la falta de presència també cal destacar 'la poca opinió dedicada a la fabricació d'informacions sobre temàtiques socials, la falta de contextualització de les notícies dins un marc de causalitat més profund i l'excessiva mediatització de la informació pel format i l'ús d'una

imatge estereotipada. Tot plegat dibuixa un panorama molt pobre.

Des de l'efervescència dels anys setanta i vuitanta fins a l'apatia de final de segle xx i principi del XXI, la discapacitat ha perdut atracció noticable, en part perquè la temàtica és totalment reiterativa. Però això no pot ocultar que el problema és la cruel persistència de mancances que no són cobertes.

Parlar de comunicació o de mitjans de comunicació, per tant, pot semblar una frivoltat si tot seguit s'enumeren àmbits com l'educació, l'habitatge, l'accés al treball, els recursos socials, els avenços de la medicina... Però no es pot obviar la necessitat que es minimitzin i es desmitifiquin les diferències, ni la importància de les actituds per accedir amb igualtat a la formació, a l'ocupació, a l'oci...

Els diaris han contribuït a fer visible la discapacitat i han potenciat el moviment associatiu. Han ofert titulars, articles d'opinió i alguna portada. Han informat dels recursos posats en marxa per les administracions públiques i, puntualment, s'han fet ressò de les reivindicacions del col·lectiu, però sense aprofundir-hi i sense el seguiment que els temes requerien.

Durant la dictadura, la imatge d'aquest col·lectiu en els mitjans de comunicació obeïa a l'estratègia de l'ocultació. En lloc de mentalitzar la societat per facilitar la normalització, s'esforçaven a persuadir-la que l'Administració solucionava brillantment la situació. Les persones amb discapacitat estaven recloses en els seus domicilis o en institucions tancades i creades per segregar-les del curs ordinari de la vida social. No tenien protagonisme social, no eren visibles. El resultat va ser una imatge tan discreta que la societat no s'inquietava en absolut per la qüestió.

L'arribada de la democràcia tampoc no representà –com esperaven molts– una accessible i omnipotent difusió dels autèntics problemes d'aquests col·lectius en els mitjans de comunicació. Les dinàmiques dels mitjans no permetien continguts que plantegessin de forma global, i en profunditat, els problemes socials.

Al marge de la premsa, amb el resguard dels preceptes constitucionals i l'avenç de la societat democràtica, certament l'acció social s'ha anat desenvolupant durant aquests anys. Un procés afavorit també pel creixement econòmic experimentat a tot l'Estat (i molt

específicament a les Illes Balears, sobretot a Mallorca), per l'assimilació d'una certa cultura solidària i per la difusió d'actituds de comprensió i d'integració de sectors de població en risc d'exclusió social. Però igualment es pot afirmar que a l'Estat espanyol s'ha desenvolupat un estat del benestar incomplet i insuficient; amb l'establiment del sistema de pensions, amb processos de caràcter universal com la sanitat i l'educació però també amb una xarxa de recursos socials limitada.

Resulta incompreensible com, després de les grans revolucions de final del segle xx, encara queden espais per a la injustícia i que moltes persones només puguin exercir els seus drets segons els recursos disponibles. Quant al paper de la premsa, els diaris editats a Mallorca han informat exhaustivament dels recursos creats, dels progressos. Però hi han contribuït poc.

El lamentable desajust entre els recursos disponibles i les necessitats que s'han d'atendre determina que molts aspectes de la protecció del joves, de les persones grans o de les persones amb discapacitat estiguin encara ara insuficientment atesos. I la premsa editada a Palma s'ha fet ressò àmpliament de les subvencions però no de les necessitats ni de les condicions en què es donen aquestes "ajudes". Ha apostat més per un discurs benèfic que no de justícia social.

La manca de recursos, encara patents, a les Illes Balears i la necessitat de promoure canvis culturals profunds en relació amb la consideració d'aquests col·lectius demanden accions d'informació i de conscienciació d'abast general. El bagatge cultural de tota la societat (i dels periodistes en particular) sobre la discapacitat continua sent pobre en dades objectives i en vivències personals, i a més està carregada d'estereotips i prejudicis.

Durant el període d'estudi, i llevat d'excepcions importants, aquests col·lectius segueixen sent un subjecte "difícil" per a la premsa i sovint reben un tractament inadequat. Deixant de banda els succeïts o els reportatges de caràcter humà, els temes de política social tenen poca cabuda en les pàgines dels diaris amb l'excusa que no diverteixen, no venen o, senzillament, no interessen.

A més de la poca presència, el més preocupant és la falta d'anàlisi en profunditat, de crítica. Molt poques unitats redaccionals corresponen a gèneres d'opinió. Per tant, el relat periodístic imperant

s'ajusta a un model de tractament informatiu superficial, puntual i distant de l'esdeveniment, amb un grau mínim de valoració interpretativa. La discapacitat esdevé, així, una realitat social que no sembla digna de comentari, crítica o debat.

Un exemple molt clar d'aquesta manca d'anàlisi són els editorials. L'editorial és una secció molt important perquè representa el pensament del diari, la ideologia i el posicionament davant els fets que succeeixen. Però, en molt poques ocasions, els responsables dels diaris de Palma han sentit la responsabilitat de posicionar-se davant un tema vinculat a la discapacitat, sobretot en els darrers anys. Aquesta manca d'anàlisi i d'aprofundiment de la premsa també es constata en el fet que la majoria de les informacions són notícies breus o molt breus. Altres vegades, menys, es tracta de reportatges o entrevistes, gèneres que, inicialment, es caracteritzen per aportar relats periodístics més enriquidors, amb testimonis i descripcions valoratives.

Es destaca el "problema" en detriment de les solucions que hi ha (prevenció, atenció i rehabilitació). Es potencien els trets diferenciadors, les limitacions i dificultats, i se'n silencien les possibilitats. Contràriament, a vegades se n'enalteixen les capacitats fins a mitificar-les, la qual cosa també obstaculitza una de les funcions més importants que, sobre el paper, haurien de complir els mitjans de comunicació: potenciar la seva participació normalitzada en la vida ordinària.

Quant a les fonts informatives, dia a dia desapareix la imatge romàntica del periodista al carrer rere la notícia. La proliferació de gabinets de comunicació en empreses, institucions i organitzacions de tot tipus ha generat en el món periodístic un corrent que s'ha denominat *periodisme de declaracions*. Ara arriba a la taula de redacció tota la informació necessària, per telèfon, fax o correu electrònic.

Els comunicats informatius que envien els gabinets arriben a dotzenes i amb quasi totes les dades per elaborar una informació periodística. Aquest paper de font d'informació és el que cada vegada més pretenen i han d'assumir les associacions. Però de moment hi ha una prevalença de les informacions generades per gabinets d'administracions públiques.

També cal esmentar que, en la majoria de casos, els periodistes prefereixen acudir a les fonts de titularitat pública. Les rutines pro-

fessionals marcades per la falta de temps fan que se sobrevalori el pes de les fonts institucionals o de les que estan molt ben organitzades.

En relació amb les informacions emeses per gabinets d'administracions públiques, no és que no siguin vàlides però no es pot obviar que sempre s'emeten esperant que els reportin algun benefici.

Quan la font del periodista és una persona individual, es ven la "desgràcia", com més tràgica millor, sense tenir en compte la normativa existent (la que s'incompleix), els recursos existents ni el nombre de persones que poden estar en una situació semblant. Quan la font és l'Administració pública el més important és destacar la inversió econòmica realitzada, no la necessitat. I quan la font és una associació, la premsa assumeix la seva responsabilitat social i tracta de forma benèvola qualsevol activitat que es faci sense ànim de lucre, sense qüestionar-se cap de les accions dutes a terme. Això evidencia la falta de coneixement i, correlativament, la falta de crítica necessària perquè no tot és vàlid.

En qualsevol cas les fonts no organitzades cada cop tenen més dificultats per fer sentir la seva veu.

En general, en les notícies analitzades en aquest treball, el nombre de fonts consultades és molt baix. En la immensa majoria de les informacions només n'hi ha una, sense possibilitat de contrast ni d'aprofundiment en el significat real de l'esdeveniment difós. I sense obviar la important aportació de l'associacionisme en les millores establertes en aquests anys, també cal ser crític amb aquest moviment perquè des de les entitats sovint s'han dissenyat missatges molt genèrics i molt poc eficaços o missatges que precisament han incidit en els aspectes menys normalitzadors: la llàstima i les dificultats.

Els mitjans de comunicació tampoc no són la panacea dels problemes. Els missatges que transmeten, fonamentalment, no canvien actituds sinó que les reforcen. Tot i això, cal tenir present que la conseqüència més perillosa d'un prejudici és, lògicament, la seva manifestació social. Si una persona és xenòfoba i no s'atreveix a fer-ho explícit en el seu comportament perquè el context social no ho aprovaria, el prejudici no constitueix un element marginador eficaç. Per això també és tan important modificar les imatges.

Es pot afirmar que els mitjans de comunicació connecten perso-

nes i idees, inventen nous models de conèixer i valorar en la societat, informen i regulen el comportament i els valors. I, finalment, entretenen. Els mitjans de comunicació són omnipresents. Per això és imprescindible que les organitzacions socials generin la informació precisa que volen i han de donar a conèixer i els mitjans actuïn amb responsabilitat.

La gran majoria de les informacions analitzades són d'àmbit local (Mallorca) i, inicialment, l'anàlisi per continguts ha constatat l'enorme desequilibri informatiu que hi ha entre uns temes i altres.

Dins l'àmbit sanitari es produeixen informacions pràcticament a diari i al marge d'aquestes notícies d'actualitat es publiquen molts reportatges que tracten sobre els temes amb més profunditat i que algunes vegades s'acompanyen d'articles d'opinió. En relació amb els recursos socials també es produeixen moltes informacions però pràcticament es redueixen a l'anunci de la posada en marxa de serveis, sense aprofundir en els temes. I sobre educació o ocupació el nombre d'informacions és molt pobre. L'accessibilitat és un tema molt específic i, per tant, la seva presència és i ha de ser puntual. Quant a la presència de l'esport amb discapacitat és prou significativa, sempre que s'inclouï en els "esports minoritaris".

Aquest desequilibri informatiu no és casual. És fruit d'una societat molt interessada en la salut i el benestar físic i d'una Administració molt organitzada per donar a conèixer els seus recursos. Aquesta prioritització margina informativament els altres temes.

En relació amb els serveis socials, des del 1983 s'ha produït un avenç notable. Han quedat enrere els temps en què bona part de la societat pensava que l'única alternativa per aquestes persones era mantenir-les apartades del món social, guardades i protegides en un racó de la llar familiar o en un centre assistencial. S'ha experimentat una destacable evolució que no es pot atribuir a un sol factor, sinó a múltiples. Malgrat tot, massa reivindicacions segueixen vigents.

Un dels trets més negatius que es produeix en l'àmbit dels serveis socials és l'incompliment generalitzat de la normativa vigent. Cal destacar la falta de crítica de la premsa. Des dels diaris no s'ha fet un seguiment correcte del desplegament de la Llei d'integració social de minusvàlid , de la Llei d'acció social, de la Llei de promoció de l'au-

tonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència o dels múltiples plans que han dissenyat les administracions públiques. I aquesta falta de crítica es deu al desinterès però també al fet que les associacions del sector sovint han prioritzat difondre informacions sobre els seus recursos (amb l'objectiu d'aconseguir la seva continuïtat) i no mantenir permanentment un discurs crític i reivindicatiu.

Durant tots aquests anys s'ha informat àmpliament de la posada en marxa de nous recursos i serveis. La gran quantitat d'informació sobre això ha sorgit de les associacions, però sobretot dels gabinets de premsa de les administracions públiques que els han promogut o finançat.

En general –quan es parla de recursos i serveis socials–, destaca la falta d'anàlisi i de contextualització. Molt excepcionalment s'aprofundeix en les causes dels problemes i en les responsabilitats. La premsa es decanta per reportatges que tracten de forma molt benèvola les entitats que hi ha darrere i només les cartes al director han actuat en molts casos com a via de denúncia i reivindicació.

Per altra banda, els diaris editats a Palma reflecteixen com les entitats s'han servit de diferents fonts econòmiques per posar en marxa recursos. També mostren com a poc a poc –però de manera generalitzada– les administracions (central, autonòmica i local) han assumit el finançament de molts dels recursos, però també com n'han deixat la gestió en mans de les associacions privades.

En relació amb la plasmació a la premsa d'aquestes polítiques i dels recursos i serveis que se'n deriven, es pot destacar la falta d'anàlisi crítica i com –sobretot– s'informa del cost i de les fonts de finançament. Els diaris d'aquests anys reflecteixen sobretot l'obsessió de l'Administració per donar a conèixer les xifres, les quanties invertides en serveis socials. I malgrat que es facin ressò de les demandes i les denúncies del col·lectiu, en general la premsa ha analitzat poc les xifres.

Els gabinets de premsa dels organismes públics han facilitat molta informació a la premsa sobre subvencions i partides destinades a aquests àmbits. Però els gabinets desconeixen els problemes i se centren en els aspectes econòmics. A la premsa això es tradueix en titulars que destaquen quanties econòmiques i en descripcions de les necessitats dels ciutadans molt pobres.

Els mitjans de comunicació qüestionen sovint les inversions que fan les administracions en diferents àmbits, però no és així en l'àmbit social. Un sector en què, paradoxalment, sembla més justificat que l'aportació de recursos públics estigui condicionada a la coherència ètica i a l'acceptació del control sobre la utilització correcta d'aquests recursos.

Les convocatòries de subvencions i, sobretot, les aportacions econòmiques de l'Administració tenen molt de ressò en els mitjans. Però el fet que la premsa insisteixi a parlar d'"ajuda a" i l'organització periòdica d'actes benèfics –que compten amb el suport de la premsa– provoquen que es mantingui una tradició que apel·la al cor enlloc de a les lleis. Amb la millor intenció, els periodistes es fan còmplices de les campanyes organitzades per recaptar doblers i la necessitat d'aplicar les lleis per modificar la situació definitivament queda ajornada una i mil vegades.

Dins aquest àmbit també es troben les informacions protagonitzades per persones que denuncien una situació personal sovint molt tràgica. Aquestes notícies solen tenir una bona acollida en determinats diaris i això sovint acaba provocant actituds negatives. Malgrat que es tracti de situacions injustes molt denunciabils s'ha de tenir molta cura del tractament de la informació per no donar una imatge de llàstima.

A la introducció del capítol sobre el tractament de la informació sanitària es destacava la gran importància que té la salut dins la societat actual, i com això es reflecteix en una gran presència en els mitjans de comunicació i sobretot en la premsa. Inicialment, aquesta abundància d'informació ha de ser valorada molt positivament tot i que també s'ha de tenir en compte que, en alguns casos, la saturació de notícies resta credibilitat als temes tractats.

Cada dia els diaris de Palma dediquen part de la secció de local a notícies de l'àmbit sanitari. Aquestes notícies responen al criteri d'actualitat i solen ser generades pels gabinets de comunicació de les administracions sanitàries, dels partits polítics, dels sindicats, dels col·legis professionals i dels centres hospitalaris. En els suplementes de sanitat, en canvi, els diaris solen acudir a les associacions d'afectats i a les informacions d'agència. Aquests suplementes apareixen setmanalment, al marge que s'hagin produït més o menys informació.

ons sanitàries d'interès. I això ha facilitat la publicació de reportatges de més profunditat però també, algunes vegades, l'aparició d'informacions no contrastades o poc rigoroses.

El repàs dels diaris d'aquest període també mostra que certes informacions sobre tractaments i investigacions –sovint difoses per les grans agències de notícies– provoquen “falses esperances”. Perquè –sense desconfiar de la veracitat d'aquestes informacions– el transcurs dels dies demostra que es tracta d'experiments molt concrets i personalitzats que difícilment es poden generalitzar a tot un col·lectiu i que es troben lluny de la curació o de la solució destacada en el titular. La diversitat i la varietat de les notícies que apareixen són també una mostra clara que es tracta de línies d'investigació molt lloables però que segurament necessiten més inversió econòmica i no tant la difusió “d'èxits”.

En relació amb les “falses esperances”, entre les actituds socials que encara perduren envers la discapacitat potser una de les més difícils d'eradicar és que no s'accepti la discapacitat com un fet “irremeiablement normal”. Malgrat algunes excepcions, la literatura i sobretot el cinema continuen sense concebre “un final feliç” amb un protagonista amb discapacitat. Per això sempre se cerca la curació. En les darreres dècades s'ha substituït la intervenció divina pels avenços científics, però el mal és el mateix: no acceptar la realitat tal com és.

En aquesta mateixa línia i sempre cercant el fet noticiable, certes informacions sanitàries poden provocar alarma social i, sobretot, inquietud entre les persones afectades. La premsa és especialment propensa a difondre notícies de morts, d'incidència i de risc, i molt menys a referir-se a casos de curació o a prevenció. I aquesta divulgació negativa lògicament alimenta les pors socials més arrelades.

Habitualment s'abusa de les generalitats. S'informa sobretot de possibles fàrmacs, de com “lluitar” contra les malalties i de la curació. Però molt poc de les persones afectades i de com es manifesten certs diagnòstics. En molts casos seria útil tenir informació sobre estadis de les malalties, teràpies complementàries, recursos als quals recórrer, símptomes habituals... Un tipus d'informació que habitualment s'omet.

Quant a les campanyes per recaptar fons per tractaments miraculosos destinats a infants, han tingut un gran suport popular i la com-

plicitat dels mitjans de comunicació. I tot això provoca desconfiança envers el sistema sanitari espanyol i alimenta falses esperances.

En tot cas la gravetat dels fets obliga a reflexionar. No es pot obviar que rere aquest tipus de pràctiques s'amaguen interessos econòmics de clíniques privades amb afany de lucre que s'aprofiten de l'angoixa de famílies sempre en una situació molt difícil. I tot i que l'experiència d'aquests anys mostra que les campanyes sempre acaben en un trist oblit, cal recordar que en el cas que es pogués provar l'existència d'un tractament que pot curar o pal·liar una malaltia greu, el deure moral d'una societat i d'una premsa democràtica és exigir que es posi a l'abast de tots els ciutadans.

Però en un altre sentit, s'ha de destacar que la col·laboració dels mitjans és molt important per fomentar la donació d'òrgans. L'estudi de la premsa d'aquest període mostra l'esforç i la insistència de totes les entitats i tots els organismes vinculats a aquest tractament per donar a conèixer –a través dels diaris– la necessitat de les donacions i els èxits dels trasplantaments. També s'ha de recordar que precisament la principal raó de les famílies per negar-se a fer una donació és el desconeixement.

En general, dins l'àmbit sanitari, des del moviment associatiu es demanen informacions amb testimonis de pacients, que aportin una visió més propera de les malalties i menys centrada en el més mínim avenç d'un laboratori. També s'exigeix més informació sobre aspectes més propers, com la simptomatologia. D'aquesta manera es podrien evitar situacions desagradables, com ara confondre un malalt de Parkinson o de Huntington amb una persona que actua sota els efectes de l'alcohol.

Quant a la salut mental, és un sector tradicionalment marginat i maltractat per les administracions, per la premsa i per tota la societat. Des de final de la dècada dels noranta, el moviment associatiu ha començat a reivindicar amb molta força una millor atenció i a exigir el lloc que els pertoca dins la comunitat. Però no es pot oblidar que durant molts anys la imatge de la salut mental ha estat la imatge sòrdida –i sovint macabre– dels manicomis. Encara ara és necessari que els mitjans ajudin a rompre prejudicis i errors, com pensar que la malaltia mental és un càstig, que els trastorns són culpa de l'afectat,

que els malalts tenen una doble personalitat, que són individus irracionals i agressius...

El tipus d'afectat que apareix amb més freqüència en les descripcions individuals és la persona amb esquizofrènia, una persona marcada per tres estereotips molt negatius i amb un enorme pes: perillós, imprevisible i asocial. El lèxic usat és sovint pejoratiu i les informacions es refereixen, molt poques vegades, al tractament, i subratllen sovint les males condicions i la noció d'incurabilitat.

A més d'aquesta nefasta herència de tabús i prejudicis, aquest sector ha d'afrontar a altres problemes. En relació amb la seva gravetat i incidència, als diagnòstics de salut mental es destinen pocs mitjans i no es té en compte que la malaltia mental –encara que no sigui psicòtica– és molt dura, no només pel patiment humà individual que comporta sinó per la repercussió familiar, social i laboral que implica.

La dotació de recursos és limitada i en els casos dels pacients més afectats pràcticament es redueix a les places disponibles en els hospitals psiquiàtrics. Hi ha escassos recursos mitjans –com els programes d'inserció laboral, els centres de dia o els pisos assistits– i la prevenció (actuació davant símptomes incipients) és pràcticament nul·la. I tot i que la tendència canvia i cada vegada els diaris cedeixen més espai perquè les associacions d'afectats i de professionals puguin fer públiques les seves reivindicacions, la premsa d'aquest període ha col·laborat ben poc per canviar aquesta situació.

En general, els mitjans destaquen les notícies més negatives i colpidores sense escatimar ni espai, ni tinta, i hi dediquen titulars amb tipografies ben ressaltants que ajuden –de forma manera i cruel– a associar les persones amb malalties mentals a les persones violentes. Per tant, contaminen la visió que en pot tenir la població i els mateixos periodistes.

En general, es pot concloure que l'interès de la premsa pels temes de salut es basa molt en termes de "quantitat" d'informació però també hauria d'incloure algunes millores. La salut i el benestar de les persones depenen, en bona part, de les conductes de prevenció que es duguin a terme. Informar sobre hàbits saludables o sobre mesures preventives pot ser un enfocament molt positiu, encara que siguin temes menys espectaculars.

Quant a l'àmbit de l'educació, cal tenir en compte que malgrat que els diaris de Palma disposin de periodistes assignats a temes d'educació no es fa un seguiment de les notícies (llevat d'informacions polèmiques, sovint de caràcter laboral) i es concentren en èpoques molt puntuals, com ara l'inici del curs escolar. Només en casos molt excepcionals apareixen en portada o en espais destacats. Habitualment es publiquen informacions puntuals i no hi ha un seguiment cronològic d'un fet determinat.

En relació amb l'educació especial, la premsa de Mallorca editada des de 1983 ha informat de les inversions públiques en la construcció de nous centres i, sobretot, dels problemes de finançament. A principi dels anys vuitanta i davant la falta de previsió pressupostària de les administracions, aquests centres passaren per moments molt difícils i complexos. Com qualsevol altra tema polèmic, la premsa es va fer ressò de la situació però, a excepció d'algun editorial, no s'hi implicà ni aprofundí en el paper i la responsabilitat de l'Administració.

Per altra banda, els centres d'educació especial han estat un recurs molt utilitzat per fer reportatges quan hi ha poques notícies. Però en aquests reportatges bàsicament s'ha lloat la tasca de l'associació que hi ha darrere, sense qüestionar-se cap actuació. Sense qüestionar si eren el recurs adient per a tot el col·lectiu d'infants amb discapacitat, si a diferència de l'educació normalitzada aquests centres havien de ser promoguts i gestionats per entitats privades, si havien de seguir programacions unificades, si havien de funcionar (en els anys vuitnata) amb subvencions puntuals... També cal esmentar que la premsa ha parlat de l'educació especial amb conceptes més propers a la beneficència que no a la justícia o a la normalitat.

Ningú ja no discuteix el dret de tots els infants d'anar a l'escola del seu poble o barri, però a principi dels vuitanta la diversitat d'opinions i, fins i tot, l'enfrontament de postures eren evidents. Aquest debat va ser ben cobert per la premsa, que fins i tot va actuar activament perquè es produís. Cal tenir en compte també la importància que van tenir en aquells moments els mestres i els professors com a font d'informació en el debat. Però posteriorment l'interès informatiu va desaparèixer i una vegada produïda la incorporació d'infants amb discapacitat a l'escola s'acabà el debat i el tema deixà d'interessar la premsa.

Amb el pas dels anys s'ha demostrat que la integració escolar no era un camí d'utopia sinó que amb la incorporació de tots els infants es podia aconseguir un nou model d'escola oberta a tothom, més humanista, més democràtica, que no valorés únicament la quantificació de coneixements. Una escola sensible a l'avenç col·lectiu del grup respectant les diferències individuals, capaç de despertar actituds de cooperació i de solidaritat. Però el procés no ha estat fàcil, sobretot pel gran nombre d'alumnes que han d'atendre els mestres dins cada aula i per la manca de professionals especialitzats i de suport. I la premsa no ha estat còmplice d'aquest procés, no s'ha fet ressò dels enormes problemes i deficiències que s'han produït i no ha denunciat els compromisos que han incomplert les administracions.

La falta d'incidents en els primers cursos d'aplicació del Reial decret d'ordenació de l'educació especial (1985) motivà l'oblit de la premsa, però és obvi que la manca de recursos i mitjans ha dificultat el dia a dia de molts alumnes. I els mitjans de comunicació no presenten totes les circumstàncies problemàtiques. Perquè un problema sigui reprès les fonts implicades han de donar informació redundant o nova. Les mares, pares i associacions no han tingut un accés fàcil i organitzat als mitjans de comunicació. Si fos així, segurament insistirien que invertir en una educació i formació normalitzada és millor que invertir més tard en etapes de la vida adulta.

Quant a la inserció laboral, no és només una finalitat en si mateixa, sinó també un mitjà de normalització. No es produeix una integració total en la societat si no hi ha un treball que mantingui l'autoestima de la persona i li proporcioni unes garanties mínimes d'autonomia personal.

Tal com ha passat amb els centres d'educació especial, la premsa tendeix a tractar de forma benèvola els centres especials d'ocupació i les entitats que els promouen. Pel que fa a la inserció laboral dels treballadors amb discapacitat en empreses ordinàries, les fonts utilitzades per la premsa han estat bàsicament administratives i això ha suposat que s'informes de la inversió econòmica en programes i serveis de suport però no de les necessitats i dificultats del col·lectiu, ni de la normativa que s'incompleix.

Mitjançant els gabinets de premsa de les administracions s'han

difós les subvencions de l'Administració a les entitats que gestionen programes d'inserció laboral, però s'han obviat factors importants. El gran problema d'aquests programes gestionats per entitats privades ha estat la incertesa i precarietat a causa de dependre sempre de subvencions i convocatòries puntuals i sense continuïtat garantida. Però això ha tingut escàs ressò a la premsa. En general, els diaris de Palma han parlat d'aquests programes sense diferenciar-los bàsicament dels centres especials d'ocupació. No han valorat la significativa diferència que hi ha entre crear un recurs específic per a un col·lectiu determinat i establir les mesures oportunes perquè tots els ciutadans puguin exercir amb normalitat el seu dret a un lloc de feina.

La inserció en empreses ordinàries sovint ha donat lloc a reportatges molt paternalistes en què s'ha destacat sobretot la inversió econòmica de l'Administració i el nombre de beneficiaris. Un altre fet molt destacable és que durant aquest període la contractació de treballadors amb discapacitat s'hagi considerat noticable.

La igualtat només es podrà aconseguir quan tots els ciutadans tinguin accés al transport públic, l'habitatge i els serveis necessaris per fer possible la seva participació; aquí radica la importància de l'accessibilitat.

A diferència de la resta d'informacions vinculades a la discapacitat, quan es parla d'accessibilitat els periodistes no acudeixen a fonts administratives, ni tan sols a associacions. Cerquen sobretot la persona afectada. Això en principi s'ha de valorar de forma favorable. I de fet té efectes positius, els exemples són clars, didàctics i molt comprensibles. El problema és que quasi sempre es limiten a presentar la persona que usa cadira de rodes com una gran víctima.

Normalment la persona amb mobilitat reduïda s'esforça a donar a conèixer els beneficis d'una ciutat dissenyada per a tots i a reclamar el compliment de la normativa vigent, mentre que el periodista s'entossudeix, sobretot, a destacar la indefensió del'entrevistat.

Durant els anys setanta i vuitanta, el missatge que es transmetia des de les organitzacions apel·lava a la solidaritat i a la comprensió. Però la crida altruista ha demostrat les seves insuficiències en una societat orientada més al consum que no a la filantropia. Sense abandonar aquest plantejament, en els darrers anys el missatge es

completa amb un discurs de mercat: les persones amb mobilitat reduïda són un grup de consumidors potencialment important, per tant, els establiments que eliminen les barreres amplien les possibilitats de negoci amb un sector addicional de població.

Tot i això, bona part de les informacions publicades en aquest període utilitzen sempre el mateix esquema. Quan es volen representar els problemes d'accés a un edifici només es pensa en les escales. No es té en compte l'amplada de les portes ni dels ascensors, ni el desnivell de les rampes, ni l'alçada de les taules, ni si els banys estan adaptats... I sempre es mencionen els usuaris de cadires de rodes sense tenir en compte que hi ha molts altres afectats. El tema es limita molt ja que sovint s'il·lustra el reportatge amb la imatge de la cadira de rodes davant una escalinata i no s'equilibra, per exemple, amb la de cotxes estacionats en un gual. La premsa d'aquests anys també tendeix a identificar una persona en cadira de rodes amb una vida totalment ruïnosa.

El fet inicialment més negatiu que té el tractament de les informacions de premsa vinculades a esportistes amb discapacitat és que es parla sempre de triomfs, de triomfs molt personalitzats en determinades figures. No es parla de barreres arquitectòniques a les instal·lacions o al transport o de la necessitat de l'esport com a rehabilitació. Però, irremeiablement, s'ha de destacar molt positivament "haver sortit" de les pàgines de societat o de succeïts. En la societat actual, els esportistes de competició es converteixen en grans representants, en ambaixadors del seu poble, comunitat o país. Per tant, també cal destacar que, en relació amb els atletes paralímpics, la premsa es refereixi sovint a "nuestros deportistas". No es pot obviar tampoc l'efecte positiu que ha tingut el fet de retransmetre com alguns esportistes viuen amb normalitat la seva discapacitat.

El llenguatge pejoratiu ha acompanyat sempre tots els col·lectius discriminats de la societat. En aquest treball, la principal conclusió que s'extreu de l'estudi del llenguatge és sense dubte l'enorme complexitat per trobar un lèxic precís, neutral i assumit per tothom. Les informacions que es publiquen han de ser intencionadament "objectives" i "imparcials". Però aquests principis ètics fonamentals es trepitgen quan la informació es transmet amb diferents adjectius o construccions.

La utilització incorrecta dels termes, la seva vulgarització i el desacord conceptual entre les persones que els usaven han obligat a anar canviant cíclicament la terminologia aplicada. Això provoca el desig de prescindir de les etiquetes. Però davant la necessitat d'intervenir-hi, encara ara es necessiten paraules per referir-se a un col·lectiu de ciutadans amb unes necessitats i unes reivindicacions determinades.

Els periodistes mallorquins han utilitzat rutinàriament un elevat nombre de paraules i expressions com a pretesos sinònims de *discapacitat* i *persones amb discapacitat*. Han practicat aquesta varietat lèxica amb l'objectiu d'intentar aportar al seu relat informatiu més riquesa expressiva i les recomanacions terminològiques suggerides mundialment per l'OMS han estat desateses, incomplides o interpretades incorrectament. La imprecisió conceptual s'acompanya de la confusió de termes ja que l'ús no ha obeït a cap tipus de matisacions sinó més bé a qüestions de redacció.

Tot i que cada vegada amb menys freqüència, durant aquest període s'han continuat usant expressions improcedents o ofensives pel seu matís pejoratiu i termes excessivament imprecisos, impropis del rigor del llenguatge periodístic. Aquest ús de termes sense matisos, ni criteris, el fet de destacar-ho als titulars i la nominalització dels adjectius proven que el llenguatge utilitzat ha destacat la discapacitat per sobre de qualsevol altra possible característica de la persona, i que sovint ha reduït la discapacitat a una situació de "desgràcia"; una de les possibles raons és que procedim no d'una cultura pessimista, sinó fatalista.

Amb aquest llenguatge s'infravalora les persones com si no fossin capaces de controlar la seva pròpia vida, de pensar i de prendre decisions sobre la seva situació. La premsa utilitza molt el terme *patecer*. Però *patir* és sofrir, és suportar un dolor físic i moral. Té una connotació negativa que transmet al lector un sentiment de caritat, compassió o llàstima. Les persones, per exemple, no pateixen per tenir síndrome de Down. Pateixen els prejudicis de la societat, les barres arquitectòniques i de comunicació, l'atur, les mancances en els serveis socials...

Un altre problema és l'ús inapropiat i pejoratiu dels noms de

malalties, que fa que les persones directament afectades es puguin sentir ultratjades, alhora que en moltes ocasions es contribueix a perjudicar la imatge social dels col·lectius afectats.

Caldria exigir als mitjans de comunicació que facin servir paraules que no excloquin, que privilegien l'equitat, que constitueixin ponts i, sobretot, que respectin la dignitat de cada persona.

Tal com passa amb un text, la lectura d'una imatge no és general i única. Depèn de la competència interpretativa del lector. Però davant la falta d'informació/formació dins aquest àmbit de la població i tenint molt present que pot repercutir negativament en la imatge social del col·lectiu, cal tenir especial cura de les fotografies.

Del període d'estudi cal destacar que bona part de les informacions publicades dins l'àmbit de la discapacitat són breus, per tant, no van acompanyades de fotografies. Un altre punt que s'ha de destacar és que s'abusa de les imatges d'arxiu. Això resta qualitat perquè sovint són inadequades. I la tercera conclusió és que sovint la imatge destaca la discapacitat, cerca la manera de fer-la visible.

En general, caldria evitar els primers plans de membres afectats, de cadires de rodes o de qualsevol altra imatge que accentuï les diferències entre persones amb i sense discapacitat. Però la realitat és que hi ha una insistència constant a mostrar la diferència. I tot i que en els darrers anys es té més cura pel respecte a la intimitat, sovint la fotografia s'ha usat per provocar pena i llàstima, per mostrar els aspectes més dramàtics i sensacionalistes.

A la societat mallorquina actual hi ha ciutadans amb alguna discapacitat que duen una vida familiar, laboral, social... "normal". Però no tothom. La societat continua marginant de maneres diferents. En un primer nivell, quan s'adopten conductes i actituds personals inadequades. En un segon nivell, quan s'incompleixen les lleis aprovades per part d'aquelles institucions i persones que ho haurien de fer i que així contribuirien a la igualtat. I en un tercer nivell perquè no es reivindica suficientment la necessitat de resoldre les mancances. Per tant, el camí que queda per recórrer ha d'incloure – irremeiablement – la complicitat i el compromís de tota la societat. Entre la responsabilitat de l'Administració i la reivindicació de les associacions, la premsa ha d'exercir la seva funció social.

12. PROPOSTES D'ESTIL

En relació amb el tractament de la discapacitat als mitjans de comunicació, la primera proposta és tan senzilla com ara ometre mencionar la discapacitat llevat que sigui una qüestió relacionada amb la història que s'ha explicar; una obvietat no sempre respectada.

Igualment, és aconsellable mencionar la discapacitat en els titulars només quan sigui imprescindible per entendre correctament la notícia i rebutjar els titulars alarmants o morbosos que inclouen la discapacitat de manera gratuïta per captar l'atenció del lector.

La segona proposta rau a mostrar una visió positiva de la discapacitat. Això no vol dir ometre informació sinó donar més atenció a les solucions i menys a les limitacions. I en el cas d'haver d'informar d'una situació molt negativa caldria contextualitzar, plantejar les solucions existents, fer referència a la normativa que s'incompleix i implicar-hi l'Administració competent.

Evidentment s'ha d'informar dels aspectes negatius (sempre amb l'objectiu que es creïn recursos que minvin aquestes necessitats) però s'hauria de compensar captant també les dimensions positives. S'hauria d'evitar presentar les persones amb discapacitat com a dependents o en estat llastimós, però també exagerar o omplir d'emotivitat determinades situacions.

En cap cas s'hauria de donar una visió de la discapacitat que provoqui la pena i la llàstima i recórrer gratuïtament a aspectes emocionals que poden despertar sentiments paternalistes, compassió, curiositat morbosa, sobreprotecció, distanciament, frivolitat... Les

persones amb discapacitat tenen els mateixos drets i també els mateixos deures que qualsevol altra persona: només necessiten els recursos adients per poder-los exercir.

Per tal de millorar la presència de la discapacitat en els mitjans de comunicació el plantejament més lògic és facilitar que les persones amb discapacitat parlin per si mateixes. Per facilitar aquest procediment, un dels camins és establir una complicitat constructiva entre les associacions i els mitjans de comunicació.

En molts casos no hi ha la complicitat sinó la benevolència dels mitjans quan disposen d'espai lliure. El periodista hauria de deixar de creure que fa un favor a algú. El que cal és el coneixement i l'assumpció de les condicions dels dos sectors, és el compromís mutu i un treball conjunt. Es tracta que es puguin difondre a la societat informacions normalitzadores del col·lectiu.

Des dels moviments associatius també caldria però reflexionar sobre els seus discursos. També han d'ampliar i contextualitzar les seves informacions. La convocatòria d'una exposició de dibuixos d'un centre ocupacional, per exemple, només estaria justificada si serveix per explicar clarament el perquè d'aquest recurs.

En aquest mateix, sentit caldria informar amb exactitud i utilitzar una terminologia adequada. Els mitjans han de representar bé la realitat, no confondre o ignorar les dades científiques o tècniques sobre què és una malaltia o una discapacitat. Cal presentar les persones amb discapacitat de tal manera que sobresurti la seva condició substantiva de persones sobre la circumstància adjectiva de la discapacitat. S'han de triar paraules que no comportin judicis de valor i que siguin descripcions precises, ja que, com s'ha insistit, molts termes redueixen les persones amb discapacitat a casos mèdics o a objectes de llàstima.

I per tal de remarcar el caràcter multidimensional de cada home i cada dona, sempre que sigui possible, seria preferible parlar senzillament de *persona amb alguna discapacitat* física, intel·lectual o sensorial.

Una altra mesura imprescindible és que els professionals es puguin documentar i informar correctament, com es feria en qualsevol altre àmbit (política, economia, etc). Cal contrastar les notícies institucionals i del món mèdic i científic i potenciar les que provenen de les persones directament afectades. S'ha de recórrer a diferents

fonts d'informació per donar una informació precisa, objectiva i que respongui a la realitat. S'ha d'anomenar cada cosa pel seu nom i sense fer simplificacions excessives. Com ja s'ha esmentat, és fonamental abordar la informació des d'un enfocament contextualitzat.

Una altra proposta indispensable és mostrar el col·lectiu en una varietat de situacions socials ordinàries, incloure aquests col·lectius com a part de la població general. i posar de manifest el que hi ha en comú entre uns i altres i oferir una imatge activa.

La idea de la persona amb discapacitat sempre com a receptora d'ajudes no reflecteix la realitat d'un món en el qual la passivitat i el caràcter assistencial no són la norma. Per això és molt important presentar-les com a part de la població general i no aparèixer només en els missatges en els quals hi ha un argument relatiu a la discapacitat. És fonamental presentar la discapacitat en relació amb els àmbits en la qual es genera (economia, política, salut, ocupació...) i, per tant, en les seccions corresponents dels diaris.

Quant a les informacions de la crònica negra en què es pressumeix una malaltia mental de l'agressor, no es pot ometre informació rellevant per entendre els fets perquè aleshores se n'ofereix una visió esbiaixada que irremeiablement fomenta i manté prejudicis. En aquests casos, el periodista hauria d'actuar de dues formes: limitar-se a descriure els fets directament observables (sense aventurar-se a relacionar la causa del fet amb una malaltia mental) o bé arribar a mostrar totes les circumstàncies contextuais i factors causals sense reduir la malaltia com a única causa.

Si els mitjans de comunicació volen realment, en la seva comunicació, aconseguir respostes de l'opinió pública, canvis de mentalitat, suports, reconeixement de les persones amb discapacitat, valoració del seu treball, acceptació de la seva vida en la comunitat... és imprescindible que hi hagi una certa continuïtat i permanència dels temes. Actualment, això no es produeix i les informacions són tractades de forma molt puntual.

Finalment cal tenir present que el dret d'informació és molt important, com ho és també el dret a la intimitat i a la pròpia imatge. El deure correlatiu al d'informació és el de no causar danys gratuïts als subjectes de les notícies.

BIBLIOGRAFIA

Mitjans de comunicació i discapacitat

AGUADO DÍAZ, A.L; ALCEDO RODRÍGUEZ, M.A. *Tratamiento de la Discapacidad en la Prensa Asturiana*. Psicothema. Vol. 3. 1991. Pàg. 175-198.

BENAVIDES DELGADO, J.: *Estudio prospectivo acerca de las estrategias comunicativas de las asociaciones relacionadas con las discapacidades sociales*. Ponència del XIII Seminario Iberoamericano sobre Discapacidad y Comunicación Social, Madrid del 2 al 6 de noviembre de 1998. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías.

CASADO, D. *Comunicación social en discapacidad. Cuestiones éticas y de estilo*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2001.

– *Pautas éticas y de estilo para la comunicación social relativa a la discapacidad*. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías, 1998.

CASADO, D.; GARCIA VISO, M. (compiladors): *Discapacidad y comunicación social*. Documentos 14/98. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Ministerio de Asuntos Sociales, 1998.

– *Discapacidad e información*. Documentos 14/92. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Ministerio de Asuntos Sociales, 1992.

– *Discapacidad y medios de información. Pautas de estilo*. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía, 1990.

DUNCAN, B. *Una década de cambio. La imagen de las personas con discapacidad en los medios de comunicación durante los años 80*. IV Seminario sobre Discapacidad e Información, 22-25 d'octubre de 1989. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía.

FEAPS: *COMUNIC ACCIÓN. Guía de buenas prácticas de comunicación externa*. Madrid: 2004.

FERNÁNDEZ IGLESIAS, J.L.: *Guía de estilo de discapacidad para profesionales de los medios de comunicación*. Real Patronato sobre Discapacidad. 2006.

Jornadas de Minusvalía y Medios de Comunicación. Madrid: INSERSO, 1991.

Las personas con discapacidad en los medios de comunicación de edición local y regional. Bases para una plan de comunicación externa. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía, 1996.

Mitjans de comunicació i sanitat

Alarcó Hernández, A. *Periodismo científico en la prensa diaria. Aspectos de biomedicina*. Departamento de Ciencias de la Información. Universidad de la Laguna, 1999.

BRAVO, A. "De cómo los medios de comunicación potencian las sociedades científicas", *Revista Médica*, núm. 2. Març de 2001.

CATALÁN SESMA, J.M.: "La Asociación Nacional de informadores de la salud: el periodismo sanitario", dins *Revista de Administración Sanitaria*, núm. 7. Juliol-setembre de 1998.

DÍAZ RUIZ, J.F.: *Los medios de comunicación social y la información sanitaria en la educación para la salud*. Salud 2000. 1987

Salud mental y medios de comunicación. Guía de estilo. Ed. FEAFES, 2003.

GAMO MEDINA, E. *La información Psiquiátrica en la prensa diaria.* Madrid: Departamento de Psiquiatría y Psicología Médica. Facultad de Medicina. Universidad Complutense de Madrid, 1989

LÓPEZ ÁLVAREZ, J. *Imagen de la sanidad en la prensa española.* Madrid: Departamento de Medicina. Facultad de Medicina. Universidad de Alcalá de Henares, 1992.

MENDOZA, R. *El papel de los medios de comunicación social en la promoción de la Salud.* Salud 2000. 1987.

Salud y medios de comunicación. Alzheimer. Guía de estilo. Projecció Mecenatge Social. Confederación Española de Familiares de Enfermos de Alzheimer y otras demencias, 2006.

Salud y medios de comunicación. Cáncer. Guía de estilo. Projecció Mecenatge Social. Asociación Española contra el Cáncer, 2006

Salud y medios de comunicación. Parkinson. Guía de estilo. Projecció Mecenatge Social. Federación Española de Parkinson, 2006

Llenguatge i discapacitat

CASADO, D. "Conceptos sobre la discapacidad", dins *Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad.* Desembre de 2001.

EGEA, C.; SARABIA, A. "Clasificaciones de la OMS sobre Discapacidad", dins *Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad.* Desembre de 2001.

OMS: *CIF. Clasificación internacional del Funcionamiento de la Discapacidad y de la Salud.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2001.

OMS: *Clasificación internacional de Deficiencias, Discapacidades y Minusvalías.* Madrid: Instituto Nacional de Servicios Sociales. Ministerio de Asuntos Sociales, 1983.

**Govern
de les Illes Balears**

Conselleria d'Afers Socials,
Promoció i Immigració

